

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her:

<https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

Løwenørn,

en historisk Fremstilling,

udarbejdet med Afbenyttelse af General-Commissariats-Collegiets m. fl. Arkiver.

ved

S. P. Giesing.

(Forfatter til Skrifter „Griffenseld.“)

Kjøbenhavn.

Trykt paa Universitetsboghandler Hosts Forlag
i det Berlingske Bogtrykkeri.

1847.

Indhold.

	Side.
Indledning.....	1
Grunden hvorfor Skriftet ikke er kaldet Biographie eller Levnetsbeskrivelse.....	2
Løwenørns Herkomst og Univerfitetsliv.....	5
Wendelboe et Tillægs- eller antaget Navn.....	6
Løwenørns Examins-Characterer.....	8
— Hans Ekvipering som Student.....	9
Wendelboe gaaer til Rusland.....	10
Czar Peter den store og hans Hof.....	18
Beskrivelse af Czarens Person.....	19
— af Menzicoff.....	20
— af Sæderne ved Czarens Hof.....	22
Kong Carl den tolvte.....	35
Krigen mellem Czar Peter og Kong Carl.....	39
Slaget ved Plesna.....	45
— ved Pultava.....	46
Grev Lewenhaupt eller Lejonhufwuds Overgivelse.....	47
Wendelboe gaaer i sit Fædrelands Tjeneste.....	67
— optages i Adelsstanden under Navnet Løwenørn.....	65
Kong Frederik den fjerde.....	71
Krigen mellem Kong Frederik den fjerde og Kong Carl den tolvte.....	76
Freden til Travendal.....	86
Europæiske Forholde.....	88
Den spanske Successions-Krig.....	89
Elleveaarstrigen med Sverrig udbræder.....	95
Krigs- og Freds-Prædikanter.....	96
Slaget ved Helsingborg.....	98
Løwenørn deeltager i det pommerste Felttog.....	104
— fungerer som Kong Frederik IV's General- Adjutant.....	108
— sendes til Czaren.....	112
Slaget ved Gadebusch.....	117
Opbrændelsen af Altona.....	121
Gottorps Indtagelse af de Danske.....	130
Løwenørn opfordrer Stenbof til at overgive sig..	131
Tønningens Overgivelse.....	137
Erobringen af Stralsund.....	138
Løwenørn vælges til de kjøbenhavnske Studenter Anfører.....	158

	Side.
Krigen i Norge	162
Czar Peter den stores Ophold i Kjøbenhavn	170
Carl den tolvtes sidste Feldttog	180
— hans Dødsmaade	188
Løwenørns diplomatiske Carriere	192
Factionerne i Sverrig	193
Løwenørn gaaer til Stokholm	197
— hans Instrur	198
— befuldmægtiges til at underhandle med Hertugen af Gottorp	202
— opholder sig derfor i Hamborg	209
— gaaer tilbage til Stokholm med en Baabenstilstand	213
— gaaer anden Gang til Stokholm som Freds-Negotiateur	214
— hans Instrurer	215
— underskriver Freden til Frederiksborg	225
Excurs om Slesvigs Gjenforening med Danmark	228
Løwenørns første Gesandtskab i Preussen	234
Om Tractaten af 1715 mellem Danmark og Preussen ang. Slesvig	252
Løwenørns Rappell og Udnævnelse til Stiftamtmand i Aarhus	262
Brandperioden	264
Løwenørns andet Gesandtskab i Preussen	270
— Indberetninger til Kongen mfl.	272
— Samtale med Kongen af Preussen	274
— sidste Tjeneste mod Kong Frederik IV. ..	284
Kong Christian den sjettes Thronbestigelse og Characteristik	292
Løwenørn som sin Lids Krigsminister	296
— hans private Liv, Død og Eftermæle ..	319
— hans Efterkommere	333
— hans Sønneson	341
Illæg	341
Kongen af Danmarks Skrivelse til Czaren med Løwenørn	342
Kongen af Danmarks Skrivelse til Menzlkoff ..	343
Løwenørns Instrur fra Czaren	346
Kong Friderich Wilhelm den første og Friderich den stores Breve til Løwenørn	347

Motto: „Je näher uns die Zeit steht, je verwandter sie unserm eignen Leben und den Verhältnissen ist, in denen wir uns bewegen. . . . desto reicher kann sie seyn an nützlicher Lehre, wie an eindringlicher Warnung, und an dem, was das Herz zu erheben und das Gemüth zu stärken vermag.“

Kalk.

Indledning.

Korfatteren af nærværende Fremstilling har sat sig det Formaal at ville — dersom forøvrigt Forholde og Omstændigheder maatte tillade det — gennemgaae de danske souveraine Kongers Regjeringer eller dog væsentlige Partier af samme i biografiske Fremstillinger af saadanne Mænd, som fra en ukjendt Herkomst og med et ubemærket Navn have arbeidet sig op til en fremragende Stilling i Samfundet og haft vægtig Indflydelse og betydningsfuld Indvirkning paa Fædrelandets Skjæbne.

Vi have begyndt en saadan fædrelandss historisk Skildring eller Fremstilling med det i forrige Aar udfomne Skrift betitlet „Griffenfeld“ — om hvis heldige Fremtræden og gunstige Dptagelse vi af saadanne stemmeberets-

tigede Mænd have modtaget Bevidnelse, at det var givet os Mod til at arbejde videre fremad i samme Mening — der omfattede væsentlige Partier af Frederik den tredies og Christian den femtes Regjering. I nærværende Arbejde findes Frederik den fjerdes og noget af Christian den sjettes Regjeringshistorier forsaavidt som de enten directe eller indirecte staae i Forbindelse med Fremstillingens egentlige Gjenstand. Det er derfor med Glæde at det ikke er kaldet en Biographie eller Levnetsbeskrivelse, da det, ligesom ved hiint griffenfeldske Malerie, ikke indskrænker sig hertil, men tillige er en fortælling om Danmarks, tildeels Europas Historie for det ombandlede Tidsrum, idet i Reglen Heltens Livsretning og Skjæbne bestemmes af de Omstændigheder og Forholde, under hvilke han fremstaaer og som derfor i et videre Omfang maae fremstilles forinden man retteligen og skarpligen vil kunne erfatte hans Livs Begivenheder.

Som saadanne, hvis Livs historiske Begivenheder vi, ifølge den her meddelte Plan, ferløbigen have tænkt os fremdeles at ville egne sig til en lignende Bearbejdelse, skulle vi her nævne: Schulin, Stampe, Guldberg — hvis Histories Aetær endnu henligge ukjendte i Archivernes Mørke — og, for den allersjævneste Periode, i sin Tid H. S. Ørsted.

Blandt de Skrifter, som vi ved nærværende Fremstilling have benyttet skulle vi især nævne: Andreas Hejers: „König Friedrich des Vierten glorwürdigstes Leben.“ Denne Forfatter maae nemlig, som kongelig Historiograph, Generalprocurør og Professor i Lovkyndigheden ved Kjøbenhavns Universitet, antages at have haft Udgang til de bedste Kilder,

ligesom ogsaa hans Værk er anseet for det vaalideligste med Hensyn til Skildringen af hin Tids Begivenheder, skjøndt det bærer Præget af sin Tids Tone, som efter Nutidens Talebrug, vel vilde blive kaldet servil. Som Supplement til dette Værk er Niegel's Udkast til fjerde Frederik's Historie, som langt voluminøsere, ikke uden Værd, hvilket ligeledes gjælder om denne Forfatters Skildring af Kong Christian den fette, naar samme benyttes med behørig Kritik og med de væsentlige Berigtigelser som Professor Jens Møller, som Resultater af Forskninger i Arkiverne, har leveret. Hvad der med Hensyn til Heltens Personalia, indeholdes i Hofmans Efterretninger om danske Adelsmænd er vel ikke aldeles uden Feil — som senere vil blive viist — men ikke desto mindre indeholder samme dog veiledende Udgangsruncter og de fleste af hans Efterretninger hidrøre uden tvivl fra Løvensørns nærmeste Slægt og fra Graf Pontoppidan. Af større Værdi i denne Retning er imidlertid et os ved Pastor Tetens i Horsens, fra Adjunct Bendz velvilligen tilstillet Manuskript af en J. Kaaslund til Estruplund, hvis Beretninger bære Præget af at være meddeelte af den her skildrede Helt selv, hvis Samtidige og, som det synes, intime Ven Dptegneren turde have været. Ved nærmere Undersøgelse have de i disse Dptegnelser indeholdte Beretninger i Reglen viist sig at være rigtige. Forovrigt have vi Conferentsraad Werlauffs og Major og Deputeret Keyvers veiledende Vink at tale for flere interessante Dplysninger og Beretninger, som fandtes adspredte paa saadanne Steder, hvor man ellers ikke letteligen

skulde falde raa at søge efter saadanne. Dette gjælder saaledes om Hammends nordiske Missionshistorie m. fl.

Vied Hensyn til de af os benyttede Archivalia da have vi endnu at aflægge Tak til Hans Excellence, Finansminister Grev Moltke, som ved en egenhændig Skrivelse af 21de Januar d. A. har meddeelt os de forønskede Oplysninger fra Archivet paa Bregentved. Fremdeles til den ærverdige, aldersegne første Deputerede for det kongelige General-Commissariats-Collegium, Hans Excellence Generallieutenant v. Rømer, der, med forekommende Belvillie, modtog vort Andragende af 28de December f. A. om at erholde Udgang til Collegiets Archiv, hvilket allerede ved Skrivelse fra bemeldte Collegium af 2den Januar næstefter blev bevilget. Endvidere skyldes vi Hans Excellence, Udenrigsministeren Grev S. Reventlow Grimnits udmærkede Forekommenhed med at lade skrive til St. Petersborg, Stockholm og Berlin om Oplysninger, samt Legationsraad Skrikes Belvillie megen Tak.

I.

Løwenørns Herkomst og Universitetssliv.

Det er gaaet Løwenørn som saa mangen anden, der har vundet sig et uddødeligt Navn i Historiens Aarbøger, at sammes Herkomst er omgivet af et fast uigjennemtrængeligt Mørke. Naar Hofman fortæller at Poul Løwenørn er født den 5te April 1686 i Horsens, hvor hans Fader var Bedemand og at han tilforn kaldtes Wendelboe da maac det bemærkes at der i Horsens Byes Daabsprotocol fra hiin Tid, som endnu er i Behold, ikke findes nogen Person det angivne Navn eller flere Navn enten før eller efter at være bleven døbt ved Navnet Wendelboe, eller hvis Fader førte dette Navn. Byens nuværende Sognepræst Pastor Peter Tetens har nemlig i Forening med Chordegnen gennemgaaet Kirkebogen for flere Aar og i Aar nøle for Aaret 1686, i hvilket Aar der kun findes Een at være født og døbt med Navnet Poul eller Povel. Den es med deelte Afskrift af Kirkebogen lyder saaledes: „1686, Aprilis, den (utydeligt) ... Thomas Povelson Povel Fadderne: Karen Espensdatter, H. Lauridsen, Andreas Hansen, Esren Pederson, Niads ... (ulæseligt) Hans“. I Marginen staaer paa samme Sted i Kirkebogen: „Povel Thomasi i Hofsi-

talsgaden skrevet med en anden Haand Der staaer for-
 øvrigt hverken anført i hvad Stilling denne Thomas Povel
 var. som formodentlig maae underforstaaes at have havt
 til Daaben en Søn, der blev kaldet Povel og hvis Navn
 forekommer jævnlig blandt Faddere — var, eller om han
 heed Wendelboe.

Der lader sig imidlertid føre et indirecte Beviis for at
 denne ovenfor nævnte Povel ikke kan være nogen Anden
 end Poul Løvensørn. Alle Beretninger om denne stemme
 nemlig oreerens deri at hans Fornavn er Poul, at han
 er født i Maret 1686 og i Kjøbstaden Horsens og da der
 nu i dette Aar kun er født og døbt en Eneste af Navn
 Povel eller Poul i denne Stad, saa følger heraf at
 det ikke kan være nogen Anden. Spørges der nu hvor-
 ledes han da kan have faaet Navnet Wendelboe eller Bindelboe
 (som han og kaldes), da er Svaret at sige Tilnavne vare
 i ældre Tider meget almindelige og hidrorte som oftest
 fra Faderens Fødested eller Haandtering. Har saaledes
 Løvensørns Fader — hvad der næppe er usandsynligt —
 været født i Benschøsel, da er han rimeligviis bleven kaldet
 „Wendelboeren“ — noget som endnu i lignende Tilfælde
 ikke sjeldent finder Sted — og Sønnen, som har været
 vant til at høre dette Navn, har kaldet sig og er af alle
 bleven kaldet: Paul Wendelboe *) — et Navn, som maa-

*) Ogsaa Andre af den samme Familie have ført dette
 tiltagne Navn. Saaledes havde en Broder af Paul
 W. under Navn af Christen Wendelboe befat sig som
 Bende paa Gaarden Furuwald, Gjyve Sogn, Bamle

stee ogsaa har anstaaet ham bedre, end det mere almindelige *Doel* *Doel*sen eller *Thomsen* efter *Faderens* egentlige Navne. I saadanne Tilfælde, hvor han har maattet producere sin *Dobeseddel*, har han imidlertid ikke kunnet beholde dette antagne eller vedtagne Navn *Bendelboe*, hvilket navnlig heller ikke er steet ved hans *Immatriculering* ved *Universitetet*.

Sine første *Studeringer* — fortæller *Hofman* — gjorde *Løvenørn* eller *Bendelboe* — som vi nu indtil videre ogsaa ville kalde ham overeensstemmerde med hans egen og hans *Samtidiges* *Vedtagt* — i *Horsens* *Bys* latinske *Skole*, hvor han ofte beviste sine *Lærere* smaa *Tjenester*, hvilke — nemlig *Lærerne* — indtagne af hans store og sfældne *Naturgaver*, ogsaa isærdeleshed gjorde sig *Umage* for hans *Underviisning*. Der vides ikke noget til *Hinder* for at antage denne *Beretning* for rigtig, men *Viisbed* herom — t. Ex. ved *Dyptegnelser* i *Skolens* *Protocoller* — høves ikke, da de ældste *Protocoller* ved *Horsens* lærde *Skole* ikke gaar længere tilbage i *Tiden* end til 1735. Den daværende *Rektor* ved *Skolen* antages forøvrigt at have været *Erif* *Bredal*. Naar derimod *Hofman* vedbliver: I saa *Alar* gjorde han saa stor *Fremgang* i sine *Studeringer*, at han 1704 blev *Student*, da er dette *Årstal* urigtigt og findes ogsaa be-

Fogderie, *Bratsborg* *Amt* i *Christiania* *Stift*. Han kaldte sig siden *Christen* *Kurwald* og efterlod en talrig endnu i dette *Sagn* blomstrende *Slægt*, i hvilken fornemmelig *Lensmands* *Besillingen* synes at være gaaet i *Arv* (*Meddeelt* af *Prof. V. A. Munch* i *Christiania*.)

rigtiget af Raalund, naar det i dennes Dyttegnelser hedder „1705 kom han fra Horsens Skole til Akademiet udi Kjøbenhavn.“ Ved den nuværende Decanus ved Kjøbenhavns Universitet Statsraad Sibberns samt Rector Statsraad Ohlenschlägers ferekommende Velvillie have vi modtaget en Udskrift af „Matriculo Decani — under Casper Bartholins Decanat — for 20de May 1705 i hvilken der, sem fra Horsens Skole dimitteret, findes inscriberet: Paulus Thoma Horsenius (Paul Thomsen fra Horsens).

Ligeledes findes i Tabulæ Exam. philos. under 28de April 1706 antegnet: Paulus Thomæ fil: — Paul Thomsen — med følgende Gramens Characterer: Auct. lat. (Latin) bene (godt), Gram. Græca (Stræff Grammatik) tol. bene (ret godt), Hebræa (Hebræisk) Med: (maadeligt), Logica (Logik) bene, Physica (Physik) tol (temmelig godt), Metaphysica tol, Ethica bene, Geometria bene, Geographia bene, Sphærica bene, Arithmetica bene bene (udmærket godt). Hovedcharacter: illum (godt). At den her nævnte Student er Lewenorn ansee vi, ifølge det ovenfor Udvillede, for utvivlsomt, ligesom det ogsaa bestrykes ved Raalunds Dyttegnelser, hvor det hedder: „1706 sustinerede han — Lewenorn — der (i Kjøbenhavn) Examen philosophicum.“ Da de Protocoller, som indeholde Characteren ved Examen Artium, kun naae os i Tiden til 21de Juni 1732, saa have vi ikke kunnet meddele samme for Lewenorns Bedkommende, hvilket af lignende Marsag ogsaa gjælder om Examen theologicum, sem han sandsynligviis ogsaa har underkaflet sig — Hof-

man siger „at han tog sine 3 Examina“ — og som dengang var af en lettere Slags og toges af de fleste Studenter.

Med Hensyn til Poul Wendelboes — som han af sine Viedstuderende sees almindeligviis at være bleven kaldet — Studenter- eller Universitets-Liv, da høves der kun meget sv:rsomme Eiterretninger om samme, ligesom ogsaa de Raar, under hvilke hans academiske Løbebane er bleven gennemgaaet have været langt fra at kunne kaldes gunstige. Overhovedet viste det sig snart, at det ikke var i Musernes Tempel at Wendelboe skulde hente sin Laurbærkrands. Om den senere under Navn af „Nordens Apostel“ navn: kundigblevne Lector theologicæ og Visiencær Thomas von Westen fortælles *) „at han under sit andet Ophold i Kjøbenhavn — hvor han havde forladt Medicinen og lagt sig efter det theologiske Studium — trykledes af Armod udi den yderlige Grad, at han kun hveranden Dag fik Spise og eiede alene en gammel sort Klædning tilfælles med en anden Student, der logerede hos ham paa samme Kammer, saa at den ene maatte sidde inde, naar den anden gik ud. Dog bleve disse tvende, der lede tilhøbe og ved Dyden stridde med Gjenordighedens Strøm, omfider, hver udi sin Stand, saa store, berømmelige og brugbare Værd; man forstaaer hvem jeg mener, naar jeg lægger dette til, at denne samme v. Westens..... (her fortælles nu en Deel af

*) cir. Hammonds Nordiske Visiens:historie, Kbh. 1787, Cap. II § 5.

Paul Wendelboes Liv og Levnet, som det ikke er Stedet her endnu at meddele). Senere bedder det sammesteds § 19: „v. Westen helber sig til Enken Frike, som han var bleven forlovet med og som desuden bespisede andre og forsynes med Livets nødvendige; han vidste saa godt at opføre sig, at nogle af hans betrængte Venner nyde ogsaa Hjælp; i Særdeleshed understøttede han sin omtalte Ven Wendelboe.“.....

II.

Wendelboe gaaer til Rusland

Wendelboe maae antages at have fuldendt sit academiske Cursus i Begyndelsen af Aaret 1707. Han synes da at have haft stor Lust til at ombytte Bogen med Sværdet og at have gjort Skridt for at faae Ansættelse i Militairetaten. Raalund lader ham nemlig flere Aar senere, ved en Audience hos Kong Frederik den fjerde, til denne yttre: „at han ogsaa om een og anden smaa Charge ved den militaire Stat udi hans kongelige Majestæts Tjeneste forhen, men forgjæves, havde gjort Ansøgning“, hvilket ikke kan have været senere end 1707. Imidlertid som Tilfældet eller Skjæbnen saavel Wendelboe som hans Contubernal v. Westen til Hjælp. Efterat Hammond har givet den ovenfor meddelte Skildring af begges fortrykte Stilling vedbliver han § 6: „Udi denne store Nød begyndte Lykken at see mildere paa v. Westen; Keiser Peter i Rusland havde foresat sig at forædle sit Folk; han behøvede

brave Mand til at udføre Planen og bringe saa vanskelig en Bygning istand. Denne Ruslands Skjæts-Engel sendte Fremmede han vel kjendte, ud til andre Lande, for at op-
 søge flere af sine Lige og bringe god Sæd til Bært i hans eget Land, som Naturen havde givet store hidtil forsømte Fordele. Oberst v. Langbe kom til Danmark; her blev han
 bleven den udi sit Fædreland af Armod halvdeede Thomas v. Westen strax bekjendt; v. Langbe antog ham til Professor Linguarum & Eloquentiæ i Moskau; jeg vil afskrive de endnu tilstedeværende originale Contracter“ ...
 Disse Contracters væsentlige Indhold var at v. Westen skulde have 800 Rd., efter dansk Mynt at regne, om Aaret og frie Reise til Moskau, hvor han i Czarens Tjeneste skulde forblive i 6 Aar, men, efter den Tid, kunde reise hvorhen han vilde. Den første Contract var dateret Kjøbenhavn den 2den Januar 1707 og den anden Dagen efter. Denne sidste gik ud paa at v. Westen skulde først forblive i et Aar i et Slags privat Tjeneste hos Langbe og forestaae dennes Forretninger mod samme Gage, som han skulde have hos Czaren. I Tilfælde af Langbes Død skulde den i Kjøbenhavn residerende russiske Ambassadeurs Vocation tjene von Westen til fuldkommen Sikkerhed med Hensyn til hans med Langbe indgaaede Capitulation. Hammond bemærker fremdeles: „at Wendelboe søgte at overtale v. Westen til at imodtage v. Langbes Tilbud og at Wendelboe virkelig gik til Rusland.“ Det synes som om man heraf kunde drage den Slutning at Wendelboe i det Hele taget traadte i v. We-

stens — denne kom kort efter til at prædike for Kong Frederik den fjerde i Helmens Kirke, hvilket havde til Følge at han erholdt et stort Kald i Norge — Sted med Hensyn til det ombandlede russiske Engagement eller, som det kaldes, Capitulation. Ifølge Kaalunds Dyttegnelse har imidlertid den ovennævnte russiske Oberst — som her kaldes Lange — ogsaa havt det Hverv fra Czaren at engagere Officiere til den russiske Armee. Det hedder nemlig hos Kaalund: „1707 capitulerede han — Löwenorn, dengang Wendelboe — en Lieutenant's Plads udi Czarens Tjeneste, med den udi Kjøbenhavn daværende Obrister Lange, som af Czaren havde Commission, en Deel Officiere udi Wischewitsch's Tjeneste at antage, og udi samme Aar reiste han med et Fartøi fra Kjøbenhavn til Wischew" Hofman omtaler slet ikke denne v. Langbe eller Lange; men siger blot at „da hans — Wendelboes — Fædreland da nød en søffelig Fred, førte Lykken, eller snarere hans egen dybe Indsigt ham til Rusland,“ ligesom han ogsaa først der lader Wendelboe andrage om en Betjening ved Tzopperne. Saameget er imidlertid vist at Wendelboe i Aaret 1707 er taget til Rusland og sandsynligviis til dette Riges daværende Hovedstad Moskau, hvor han, efter Kaalunds Beretning, strax ved Gården til Helt blev employeret. Hofman *) fortæller der-

*) Hofmans Efterretninger ere sandsynligviis Forfatteren meddele af Löwenorns Søn, medens vi, som forhen bemærket, antage, at Kaalunds Dyttegnelser hidrøre fra mundtlige Meddelelser af Heltens selv og maaske saaledes, hvor der findes Uovereensstemmelse, foretrakkes. Imidlertid udelukker her Ordet „strax“ vel ikke ganske Hofmans Detail

imod at Wendelboe ved Ankomsten til Rusland „ved sin indtagende Wiinc skaffede sig Udgang til Prinds Wenzikoff og at han bad denne Herre om en Betjening ved Tropskerne, men, som han ikke tilforn havde tjent, nægtede Prindsen ham samme og gjorde ham til Skolemester hos sin Søn, med det lidet fornemmere Navn af Hofmester.“

„Denne Betjening modtog han tvungen og med største Uvillighed for nogen Tid og gjorde sig tillige stor Umage for at lære det russiske Sprog. Han fandt engang Viddel til at tale til sin Herre Prinds Wenzikoff, og atter bede ham om en Krigs-Betjening. Endstjøndt denne Herre just ikke af Naturen besad megen Hødelmodighed, var han dog saa taalmodig at tale til ham om Krigskunsten, hvilket Wendelboe — thi dette var hans forrige Stammenavn — besvarede ham paa en Vaade, som ansted ham og overbeviste ham om at dette unge Menneske *) var skakt til noget ganske andet end at være Skolemester. Endelig blev han saa rørt af hans Erindringer at han gjorde ham til Lieutenant.“

Det maae udentwivl indrømmes at det var paa en for en ung dansk Mand heldig Tid at Wendelboe kom til Rusland for at søge Ansættelse ved Krigstjenesten. Rusland var dengang i Krig med Sverrig — Danmarks gamle Arvefjende. — Den langvarige og blodige spanske Successions-Krig havde bragt fast hele det øvrige Europa i Harniss og danske Trosser udmærkede sig i denne Krig. Det kunde

*) Han var dengang omtrent 21 Aar gl.

næppe være undgaaet at komme Czaren og Wientzicoff for Dre hvorlunde allerede i Aaret 1702 de danske Hjalpretpyver i Italien ved Blokaden af Mantua, havde udmærket sig ved at drive Grev de Trossé, som med 3000 Mand gjerde Udfald fra Staden, tilbage, uagtet de Danske næppe vare halvt saa mandstærke; eller at de Danske væsentligen havde bidraget til den glimrende Seiervinding, som Prinds Eugén med omtrent 21,000 Mand ved Luzzara tilføjede sig over Kong Philip den femte og Hertugen af Vendome, der commanderede en dobbelt saa stærk Armee og dog bleve angrebne i og forjagene fra deres egen Leir, saameget mindre, som Kong Ludvig den fjortende selv essentligen tilsted, at de Danske her havde gjort det Beste, ligesom de ogsaa talte 60 faldne og bleserede Overofficierer. Det er ogsaa høist rimeligt at Nygtet om den glimrende Seier ved Hochstädt, som Prinds Eugén og Hertugen af Marlborough den 13de August 1704 tilføjede sig over Courthysten af Bayern og den franske Marskalk von Tallard maae være trængt frem til Moskoviternes Hovedstad tilligemed Nygtet om hvorlunde de i engelsk og hollandsk Sold staaende danske Hjalpretpyver havde en væsentlig Andeel ogsaa i denne Seier, i det de, efter en hurtig og besværlig Marsch fra Neder-Rhein til Donau, dog i Slaget selv beskrives at have fægtet som Løver og saa standhaftigen, at omtrent 50 Overofficierer faldt, 90 saaredes og der af hele Batailloner næppe vare 80 i uskadt Stand. Denne glimrende Bedrift af det danske Corps turde være bleven saa meget mere bekjendt ved Czarens Hof, som den preussiske General Fyrst

von Dessau commanderede i dette Slag og hans Tropper netop stode nærmest ved de danske og maatte udholde en ligesaa hidsig Fægtning, ligesom han ogsaa ovmun- trede sine flere Gange tilbagedrevne Tropper med de Dan- skes Exempel og tiltraabte hine: „Vender Eder; stands! Forglemmer ikke Eders Kere, Generaler og Fahner! See dog hvor tappert de Danske belde sig! “Hertil kom at Kei- seren, Dronningen af England og Generalstaterne roste denne de Danskes store Tapperhed i særegne Taksigelses- Skrivelser til Kong Frederik den fjerde og at de Franske selv tilskode „at ikkun det danske Infanteries Haardnak- ketbed havde opretholdt de Allieredes allerede slaaede heire Fløi og revet Seieren ud af Churfyrsten af Bayrens Hæn- der.“ Heller ikke kunde det lettelig blive ubekjendt i Wiessau hvorlunde Keiseren, da de utifredse Ungarer streifede lige indtil Wiens Forstad, drog de „tappre Kjøttere,“ nemlig de ham overladte 8000 Mand danske Tropper, til Wien for at dække denne sin Residentsstad, ligesom og at de se- nere bleve commanderede til Ungarn, hvor de under Gene- ral Heisters Commande snart bragte hele Nedre-Ungarn til Lydighed og Kuelighed — ved hvilken Leilighed den danske Generallieutenant Adam Fredrik Trampe tilfattede Livet — og den 11. Aug. 1705 i Forening med omtrent 5000 Mand keiserlige Tropper, under Anførsel af General Herberille, sloge Fyrst Raguezy i Svidsen for 45,000 Ungarer ved Bloden Baag samt derefter under Anførsel af den danske Generallieutenant Andreas Harboe — som havde succederet Trampe — den 14de November s. A. med skuldret Gevær

angreb det 3 dobbelt forstærkede og for uoverstigelig ansete Vas Syboe, som Nagohy forsvarede med Kjærnen af sin Pær, indtog det og nedbroggede hele det fjendtlige Infanterie, medens hele Nagohys Artillerie og Bagage tilligemed den hos ham værende franske Minister Marquis de Bellesgarde faldt i Harboes Hænder og Beien til Siebenbürgen nu blev aabnet for de Keiserlige, som derpaa ikke blot slap ud af de ungarske Njerger, i hvilke de ellers kunde have risqueret at omkomme af Hunger og Tørst, men atter bragte Kyrstendømmet Siebenbürgen til Lydighed, medens allerede Dagen til Nagohys Arvehylding var bestemt og Triumph- og Gæste Porte allerede forud vare opførte, idet man ansaae Seieren for useilbarlig paa Grund af de ungarske Troppers fordeedlagte Stilling. Det turde og til den Tid have været almindelig omtalt at Kongen af Frankrig alene skulde have besluttet sig til det berømte Slag ved Rameilles i det Haab at de danske Tropper ikke kunde deeltage i samme ligesom de heller ikke naaede Kæmppladsen førend efterat Slaget var begyndt, men at de nu strede saa modigen at Oberst Bonarts oldenborgske Dragoner sløge 3 Regimenter franske Tropper og at den store Seier næsten udelukkende blev tilregnet de Danske og deres Generaler Hertugen af Würtemberg og Scholten samt at Folgen var at hele Brabant og Flandern underkastede sig de Allierede, hvorfor ogsaa Hertugen af Marlborough og Dronningen af England takkede Kong Frederik den fjerde for de store Tjenester, som de uovervindelige — som Dronningen kaldte dem — danske Tropper havde ydet.

Det Nye, som disse Brevfister saaledes maae antage

at have udbredt i Europa, kunde ikke undgaae at maatte komme den tilgode, som meldte sig som en Dansk, der ønskede at træde i en fremmed Vagts Krigstjeneste. Hertil kom for Wendelboes Bedkommende at hans noble Vvystegnomie og hans anselige Ydre *) i høj Grad synes at være kommet ham tilgode. Det er ogsaa vist at Krigen mellem Czar Peter den første — senere kaldet den store — og den svenske Konge Carl den tolvte blev Wendelboes Lykkes Bugge. Forinden vi imidlertid meddele det Nærmere om denne Krig skulle vi forsøge at give en Skildring af hine tvende nordiske Helte og tillige af Czarens Omgivelser, hvortil Wendelboe en Tidlang maae antages at have henhørt.

*) Saaledes viser hans Portrait i fuld Legemsstørrelse ham. Det er tegnet 1759 af Brönnich og stukket i Kobber af Haas. Ogsaa ere næsten alle hans Descendenter høie og velstakte Folk. Foruden Wendelboe gif forøvrigt til Husland i denne Periode 7 andre Danske, nemlig: Lange, Nye, Helt, Kruse, Sivertsen, Wilster og Bredal, af hvilke Kruse blev halshugget i i Petersborg for Fornærmelser med Wienbicoff og Helt faldt i Slaget ved Pultava, hvor Czaren emarmede hans Liig og, da han borte Betydningen af hans Navn, sagde: „Undertiden svare Navne til Virkeligheden.“

Czar Peter den store og hans Hof.

Den russiske Czar Peter den første — af hans Samtidige saavel som af Efterverdenen kaldet den store — var født d. 30te Mai 1671 og var saaledes i en Alder af 36 Aar da Wendelbæ indtraadte i hans Tjeneste. Da denne Czar senere antog Titel af Keiser yttrede hans Sterkantsler Grev Galoffin i sin Uvløsningsstale: „at den russiske Nation havde hans keiserlige Mæjstæt at takke for alt, fordi han alene havde fra intet gjort den til noget.“ Dersom han med denne Yttring har villet betegne Indførelsen af Culturens Goder og en hidtil ukjendt Stilling blandt de europæiske Stater, da har han maaskee ikke havt megen Uret. Thi denne Monark, som selv intet havde lært i sin Ungdom, havde en usædvanlig gennemtrængende Ferstand og fandt derred Midler til at afhjælpe saavel sin egen som sit Folks Mangel paa Kundskaber. Af sine Fjender lærte han Krigen og af andre Nationer Skibsbygningskunsten, Navigation, Geographie, Historie, Naturvidenskaberne, Matheematik og Politik til en temmelig høi Grad af Fuldkommenhed og tvang sine Rusere til at følge hans Exempel. Han havde læst de gamle græske og romerske Stats- og Historiestrivere og forstod at føre sig samme til Nytte. Man har saaledes ikke anseet det for usandsynligt at han selv havde givet sit Senat Ideen om denne Keisertitel, som var laant fra de romerske Keisere Augustus og Vespasianus. Maaskee havde denne Monark overalt bragt det videre i de

fleste Stykker end nogen Anden, i det mindste end nogen anden Fyrste, der har været blottet for tidligere Veiledning. Naar vi dertil føie personligt Med og Tapperhed i Krigen, da turde vel omtrent Hovedtrækkene være givne af Valesriets Lysside. Wien, erindrende os Lagerbrings Ord: . Historiske Sanninger böra intet friseras efter Moden, ty en Historie i Mass eller Domino uplyser intet — maae vi ogsaa vende os til denne store Fyrstes store Feil og saaledes til Skilderiets Skyggeside. Denne Dionark synes at have manglet — bemærker A. Hojer — sand Gudsfrygt, som kunde give ham et nyt Hjerter og en aandelig Tjenfødselse i guddommelig Wiisdom og hvorved Moses og Salomon ikke alene bleve deres Tids Vidundere, men ogsaa Wiennestælgstens Yndlinge, medens Czar Peter den store blev mange af sine egne Undersaatter forhadet paa Grund af hans Haardhed og Grusomhed, blev farlig og skrækindjagende for sine Naboer og endelig ved sin Bellyst og sine raac Laster fordærvelig for sig selv. Den danske Skibslæge Dr. Bing giver følgende Beskrivelse over Czar Peter den store, da denne 1712 besøgte den danske Flaade, som krydsede ved de pommerske Kyster: „Han havde halvkrøllet, vel fidlet sort Haar, var over 3 Alen høi; paa Hovedet bar han en grøn Klædes Hue just som de gammeldags Ridesfogder brugte, om Halsen havde han en hvid Klud, bunden som Soldaterne brugte, og en Sølvnap med en uægte Steen i Skjerten, som ikke var bedre end den Matroserne bruge. Han havde en brunn Klædes Kortel uden Dr. slag og Folder i Siden, ligesom

vore gamle Ladefogder, med ordinaire, halvslidte Messingsknapper udi. Ingen Vest havde han paa, men en sribet bred Værreds Nattrøie, et Par smalle brune Klædes Buxer, bunden under Kortelen; dernæst havde han et Par grove uldne Strømper paa og et Par gule Læderremmer til Knæbaand med Messing Spænder udi; dernæst bar han en Hirschfenger af sort Ivenholdt med Messingbeslag, ret ordinaire udi et Gehæng af en bred Guldgalon og paa Hænderne et Par Halv-Handsker af Buffelæder, fittede og slidne. 2 Laquaier i grønne Klæder med store Guldgaloner paa vartede ham op. Hans Violæge Arskin var næst General-Admiral Gyldenløve den han ved Bordet talde meest med. Han besaa alt ombord lige til Bryn, Erter og Kasse. Forsvrigt holdt han sig meest til Admiral Just Juel, som siden 1708 havde været dansk Gesandt hos ham. Han kunde holde gode Taler; men naar en Ildbrand kom paa flaktede han selv op med en Dre i Haanden iblandt Tømmerfolkene og hug Sparreværket ved, stod hele Timer paa sit Skibeværst og hug Træ til, seilede med sine Skibe, saa at Master og Stænger gif overborde, drak sine 15 Glas Brændevin daglig, bankede sine Statsministre &c." Han døde i en Alder af henved 54 Aar den 8de Februar 1725 af Folgerne af en Sveede- og Sult-Suur, som han havde maattet underkaste sig paa Grund af Suiterne af hans vilde Udsvævelser i Amsterdam i Vinteren 1717 og martret af Samvittighedsnag over — ifølge F. v. Raumer — at have udstøet sin egen Sønns Blod.

Menhiceff var, da Wendeboc ankom til Rusland,

allerede Czarens fast altformaaende Yndling. Fra først af var Mentzicoff en fattig litthauiff Vesteibagerdreng, som ved sin forvegne Frimodighed havde tiltrukken sig Czarens Opmærksomhed og Yndest og som senere havde været saa heldig først at opdage Czaren en Conspiration imod hans Liv og derefter at overdrage ham Catbarina — som var en tilfange tagen Vige og i Wenzikeffs Tjeneste. — Wenzikeffs Dannelselse var forøvrigt saa ringe, at han ikke engang kunde skrive sit Navn, men maatte, hvergang hans Underskrift skulde meddeles, aftrykke samme med et eget Instrument, ligesom han heller ikke i Krigen skal have viist nogen særegen Erfaring eller Behjertelighed. Hans Formue beløb sig til mange Millioner, uagtet Czaren — som denne selv indtrykte sig — mere end cengang havde udtrykt denne altfor meget inddrukne Vengsvamp. Han beskrives ogsaa som vengejerrig og berøfslyg, gruelsen, hævnjerrig, beredt til hurtige og fortvivlede Beslutninger, blottet for Religionsens, Hærens, Troens, Nedelighedens og Høimodighedens Hølelser og Indtryk. Hos ham skal intet have været stort undtagen hans Statur og hans ualmindelige Skjæbne. Han var tydsk Rigsfyrste, Hertug af Ingermanland, Ridder af Elefantordenen, af den sorte og hvide Drn og af St. Andreaserordenen og han døde dog i den største Elendighed, etterat han den 9de September 1727 var bleven arresteret, berøvet alle sine Gædser og Værdigheder og som Fange sendt bort til den yderste Grændse af Sibirien, medens hans Datter Maria, som var bleven forlovet med Czar Peter den anden, næppe beholdt et Landgods til sit Underhold og

det hele menigecoffte Huus afgav saaledes et Exempel paa Ubestandigheden af alt det, som Menneffene i Almindelighed kalde for Lykke.

Hvorledes Sæder og Skikke vare ved Czar Peter den stores Hof og hvilke Former Selskabslivet der bevægede sig under faaer man et temmeligt anskueligt Billede af ved et Dienvidnes, Bergholzs *) Beretninger. Efter saaledes at have fortalt en Deel mindre interessant Detaille angaaende en Fest, som fandt Sted i Slotsbaugen, vedbliver han: „Kort derefter indfandt sig nogle flemme Apostler, som forarsagede næsten alle Tilstedeværende Frygt og Bæven; jeg mener 6 Grenaderer af Gården, som, to ved hver sin Side, bare en Bærehør, hvorpaa stod et stort Kar fyldt med det aller gemeneste Kornbrændeniin, som udbragte en saa stærk Lugt, at Flere, som befandt sig i en Side-Allé og vare i en Afstand af over 100 Skridt, kunde lugte det. Da jeg nu saae at Mange paa engang sneg sig bort, ret ligesom om de de havde faaet Dine paa Djævelen selv, og da jeg netov vilde spørge en ved mig staaende Ven om hvad der gif af Folk, siden de saa iilsomt begave sig bort,

*) Bergholz var Kammerjunker senere Overkammerherre hos Keiser Peter den tredies Fader Hertug Carl Fredrik af Holsteen. Han opholdt sig i Rusland 1714 og 1721—25, under hvilket sidste Opbeld han førte en meget fuldstændig Dagbog, som her er benyttet af Mangel paa Optegnelser fra selve den wendelbørste Periode, hvorved dog maa bemærkes at ligesom Hovedpersonerne: Czaren og Wientzicoff vare de samme, saaledes kan Grundtonen næppe antages at være undergaaet nogen væsentlig Forandring.

teg han mig allerede ved Armen og pegede paa Karlene, som just vare i Anmarsch, hvorpaa jeg strax mærkede Uraad og tilligemed ham paa det bur igste traf mig tilbage, hvilket ogsaa var meget tilraadeligt, thi jeg mødte kort derefter Nogle, som meget beklagede sig for mig over at de ikke kunde faae Brændeviinsmagen ud af Halsen. Da man allerede havde advaret mig om at der vare mange Espioner tilstede, som skulde undersøge om ogsaa alle havde nydt af den bitre Kalk. saa troede jeg ikke noget Menneske, men anstillede mig endnu mere beklagelsesværdig end dem. Men en forslagen Skjælm forstod at austille Prøve paa om jeg havde drukkit eller ikke, idet han bad mig om at maatte lugte min Næse. Jeg svarede ham at saadant var forgjæves, da jeg allerede havde udfyldt min Mund med Vand, hvortil han svarede at jeg ikke maatte komme med saadaane Hysterier, thi han vidste alt for godt at alt saadant ikke hjalp og at man ikke saa hurtigen kunde faae Stanken ud af Halsen, selv om man vilde tage Cancell og Relikker i Munden; thi han havde før stinket ud af Munden i 24 Timer efter denne Fusel og i endnu længere Tid ikke kunnet blive Smagen qvit; jeg maatte derfor nu ogsaa probere saadant for ret at kunne tale med om de Festiviteter man her anstillede. Jeg betakkede mig ret meget og foregav at jeg umueligen kunde drikke Brændevin, hvilket imidlertid vilde have været ganske forgjæves, dersom min foregivne Fissal ikke havde været min gode Ven og kun havde gjort dette for at narre mig. Men naar man en gang er falden i de rette Kløer, saa hjælper hverken Fore-

stillinger eller Bønner, men man maa gjøre Besked; thi ikke engang de fineste Damer blive fritagne derfor, eftersom Czarinde *) undertiden selv gjør det med. Majorerne af Garden fulgte overalt Brændevinskarret for at tvinge dem, som ikke vilde drikke med det Gode eller efter de menige Grenaderers Nøden. Af den Staal, som een af de Menige overrækker og hvilkens der vel gaar et godt Vjglas fuldt — men som dog ikke bliver fyldt lige fuldt for alle — maae man drikke paa Czarens Sundhed, eller, som Gardisterne kalde det, deres Oberstes Sundhed, hvilket er det samme. Da jeg senere erklyndigede mig om hvorfor man bragte noget saadant Fusel omkring, blev der svaret, at saadant Stof vel deels fordi Russerne i Almindelighed helbt mere af den simple Kornbrændeviin end af alle Danziger Aquaviter og Krankbrændevine i Verden, deels fordi Czaren paa alle Maader søgte at smigre Garden og at gjøre sig samme hengiven, hvorfor han ogsaa oftere skal have ytret at han ikke troede at der blandt samme var en Gæst, til hvem han ikke frit og uden Fare kunde betroe sit Liv. Da jeg nu stedse svævede i Angst og Frygt for at falde i Hænderne

*) Catharina, den før omtalte menigste Vige, som i længere Tid havde været Czarens Mædresse, men som han, paa Grund af hendes kloge Raad i hans farlige Stilling i Tyrkerkrigen, havde ephøiet til sin Gemalinde, efterat han tidligere havde skilt sig fra sin første Czarinde Eudoxia. Efterat have udgivet den Lov, at enhver Czar kunde vælge sin Efterfølger, bestemte han Catharina hertil, ligesom hun ogsaa besteg Thronen som Keiserinde Catharina den første.

vaa Majorerne, saa blev jeg bange for enhver Ankommende og meente at de hvert Dieblif vare i Sølene vaa mig. Jeg gif derfor omkring som et vildfarende Faar indtil jeg igjen kom tilbage til et lille Egekrat, hvilket er beliggende strax foran Czarens Lusthuus. Jeg blev imidlertid meget bestyrtset da jeg kom noget nærmere; thi, istedetfor den behagelige Lugt, som Træerne forhen ydede, fandt jeg Luften saaledes ferpestet af Brænderinen — med hvilken Geistligheden der gjorde sig meget lystig — at jeg nær havde faaet endt. Her fandt man Een staaende, som var saa drucken at han var nærved at briste, hiil en Anden, som næsten gav Lever og Lunge fra sig, medens andre af Præsterne, som bedre kunde taale Vinen og Brænderinen, holdt sig endnu ret lystige derved. Med eet Ord, de Geistlige vare de meest drufne i hele Selskabet, hvilket vor Hofprædikant Remarius meget forundrede sig over; thi han havde ikke troet at det skete saa grovt og saa offentlig. Da det begyndte at blive mørkt, trak Prindsesserne sig tilbage med deres Damer og da Czaren ogsaa var gaaet bort, saa og Czarinde — som dog havde ladet sine Damer blive tilbage — saa underrettede man os om, at vi ikke førend næste Dags Middag vilde komme hjem, idet Czaren, efter Sædvane, havde ladet give Haugens Dørvegter Ordre til ikke at lade Nogen komme ud uden hans udtrykkelige Befaling. Bagten pleiede at overholde saadant saa nøie, at de Ingen som helst lode udpassere. De allerfornemste Herrer og samtlige Damer maatte derfor tøve der imod deres Villie lige saa længe som vi andre. Saadant kunde

nu vel have været til at udholde, dersom det ikke havde givet sig til at regne meget stærkt, hvilket saa meget mere generede, som alle de Fornemmelser i største Hast begave sig til Gallerierne og toge samme saaledes i Besiddelse at mange Andre vare nødsagede til at forblive staaende i Regnen, fordi de ikke kunde faae nogen Plads under Tag. Denne ubehagelige Stilling vedvarede indtil omtrent Kl. 12, da omsider Czaren igjen lod sig tilsyne i en bruun simpel Overkjole, som var omtrent af en saadan Beskaffenhed, som den Søfald pleie at bære i ondt Veir. Saa snart som han traadte ind i Galleriet, hvor Alles Dine allerede for længe siden med Smerte havde ventet ham og hvor Enhver glædede sig meget over hans Ankomst, i det Haab snart at blive befriet, talte han noget med Forskellige af hans Ministre og kort derefter gav han Ordre til Begyeren om nu at lade Enhver frit passere.

Fyrst Menzicoff's Huus beskriver Bergholz som et Huus, hvori der herskede bedre Skikke og hvor Selskabslivet bevægede sig under mere urbane Former. Han fortæller saaledes om et Besøg, som han tilligemed Her ugen^{*)}

*) Overalt hvor Hertugen og hans Høved navnes menes Carl Frederik af Holsteen, i hvis Tjeneste Dagbogens Forf., som forhen bemærket var. Denne Hertug opboldt sig dengang i Rusland egentlig som svensk Kronprætendent, idet han søgte ved Czarens Hjælp at gjøre sine førmeentlige Rettigheder paa Sverrigs Throne, som Kong Carl den tolvtes ældre Søsters Søn og Yndling, gjældende. Czaren skulde ogsaa have lovet ham at der ingen Fred skulde blive sluttet, uden at hans Rettigheder tillige vare blevene bestemte. Dette overholdtes saaledes at han i Fredstractaten til

aflagde hos Wenzicoff, eller, som han kalder ham, Wenzschicoff, iblandt andet følgende: „Da vi nu kom til Fyrstens Huus, som laae meget langt fra vort, men er det største, smukkeste og vægtigste i hele Petersborg, modtog Fyrsten Hans Høihed Hertugen nede foran Trappen og førte ham igjennem en meget smuk, stor Eahl ind i hans Audiencegemak, hvor han tilligemed Hans Høihed og begge Geheimeraaderne v. Claussenheim og v. Bassewitz satte sig ned. Da hans Søn, som har i sit 8de Aar, kom ind, præsenterede han ham for hans Høihed. Da nu denne sidste blev staaende og Geheimeraaderne derfor ikke heller satte sig ned (heraf sees hvilken Værdset det blotte wenzschicoffske Navn formaaede at indgyde), saa bad hans Høihed Fyrsten om at befale den unge Prinds at sætte sig ned, men hvorefter Fyrsten alvorligen bad Geheimeraaderne om kun at sætte sig, da hans Søn endnu var saa ung.

Denne befalede han derefter at lade bringe Wiin ind, hvilket var herlig ungarisk Wiin, som den unge Wenzicoff selv maatte byde omkring til os alle. Noget efter indbød Fyrsten hans Høihed at spise hos sig til Middag den næste Dag; men, da denne netop var en Søndag og saaledes hans Høiheds Fastedag, saa undskyldte han sig til en

Nystad ikke engang blev nævnet. Imidlertid erklærede Czaren at han — Hertugen — ikke skulde forlade Rusland ganske tomhændet. Han gav ham ogsaa om sider sin ældste Datter Anna tilagte. Hun blev i dette Egetkab Moder til Keiser Peter den tredje — den nuværende Keisers Farfader — som hun nedkom med i Kiel og døde strax efter.

anden Gang, dog med Tilføiende, at dersom Fyrsten befalede, saa vilde han indfinde sig og opsætte hans Kasse til en anden Gang. Da nu Fyrsten indbød Hertugen til om Mandagen, saa lovede han at komme og gik kort derefter igjen bort og blev atter af Fyrsten fulgt til det Nederste af Huus : Trappen, idet hans Høihed ikke vilde tillade at han fulgte med til Bandet. (De oare nemlig komne i en prægtig Gondel gjennem en Canal.)

Efterat Mengicoff personligen havde gjentaget Indbydelsen paa Hertugens Bopæl, tog denne hen til Fyrst Mengicoff den 3die Juli om Formiddagen Klekken 11, fordi Czaren ogsaa vilde komme der og almindeligviis spiste paa denne Tid. Da nu hans Høihed — vedbliver Fergholz — havde befalet mig at blive hjemme, idet han formodede at der alligevel vilde blive meget fuldt sammesteds, saa veed jeg ikke af egen Erfaring hvad der sammesteds er foresaldet. Saameget har imidlertid Herr von Heßlau, som var med der, sagt mig, at de bleve tracterede over al Maade prægtigt, idet de havde faaet en grusom Mængde Retter og hele Taffelet var blevet 3 Gange paany serveret. Det er ogsaa bekjendt at man i Fyrstens Huus spiser allerbedst i hele Petersborg. Selskabet skal have været meget talrigt og baade Czaren og Czariniden havde været der. Efter Maaltidet havde han besøgt Huset, hvori der vare mange berlige Gemalter. De havde derefter begivet sig til Gaugen, som er meget stor og, efter Czarens, den bedste i Petersborg. — I Anledning af Freden til Nyssad var der

anstillet Masquerade. Bergholz fortæller herom at Keiseren *) har ladet alle og enhver af de Maafter, som forrige Søndag vare udeblevne eller ikke havde indfundet sig i Senats-Huset opfordre til at komme derhen for at indhente hvad de havde forsømt, nemlig en fuldkommen Kuus, til hvilken Ende han havde udnævnt 2 Marschaller, nemlig Dverpolistimesteren og Dentschiken Tatischhof, som maatte vaase at Ingensomhelst maatte komme hlem uden at være beruset, hvorfor ogsaa disse tvende Herrer skal have sørget paa bedste Maade. Det blev ligefrem betydet Damerne at de skulde indfinde sig ene og alene for at beruse sig og at indhente det, som de forgangen Søndag havde forsømt. De vidste forud at de kunde vente stette Vine, som desuden endogsaa, efter den herskende Sædvane, var blandet med det affstuelige Kornbrændeviin, for desto hurtigere at kunne bevirke Nusen, ikke at tale om de store Portioner af bar simpelt Brændeviin, som de forud vare visse paa at maatte drikke ud. Den gode Marschalinde Alsusief, som var Tydsk af Fødsel og er en meget from Dame, havde taget sig saadant saa nær at hun samme Morgen paadrog sig en

*) Denne Titel havde Czaren antaget tilligemed Titelen den Store ved en kirkelig Handling den 22de October 1721, i det Erkebiskop von Plessou ved Gudtjenesten og Takkefesten i Anledning af Freden havde i sin Tale vist at Czaren fortjente Navn af Fædrelandets Fader og den store Keiser — Imperatoris magni, — hvorefter hele Senatet med Rigscantsler Galoffin i Spidsen bad ham om at modtage Titel af Peter den store og Keiser over alle Russer — totius Russiæ — hvilken Titel da blev proclameret af hele Senatet.

sausse couche. Da nemlig Keiserens Ordre igaar blev hende tilmeldt, tog hun strax til Hoffet og bad Keiserinden underdanigst dog at fritage hende herfor. Keiserinden havde imidlertid svaret hende at det kom ikke an paa hende, idet Keiseren engang havde begyndt derpaa og ikke var til at bringe derfra. Efterat imidlertid Marschalinden med bitter Taarer havde forestillet Keiserinden at hun ikke modvilligen var bleven hjemme forgangen Søndag, da det jo var hendes Majestæt bekjendt, at hun allerede 8 Dage iforveien ikke havde kunnet gaar ud, desuden var høit frugtommelig og det saaledes var yderst skadeligt for hende at underkaste sig Nydelsen af stærke Drikke og alle deraf opstaaende stemme Følger, gik Keiserinden til Keiseren og bad ham hjerteligen om dog for dennegang at tillade Marschalinden ikke at komme til Senatshuset, hvortil han svarede: at han gjerne vilde gjøre hende saadant til Behag, men umuligen kunde for de andre fornemme russiske Dameres Skyld, eftersom de Tydske allerede vare dem saa forhadte og saadant kunde forsøge Skinsygen paa Udlændingen. Da nu Keiserinden bragte Marschalinden dette Svar, saa havde den arme Kone om Natten saaledes været afficeret deraf at hun næste Morgen aborterede og skal siden have sendt Fosteret i Spiritus til Hoffet. Dette er nu een Virkning af hiin berlige Emaus, som er bleven mig bekjendt, hvo veed hvormange af samme Slags der desuden kunne være passerede!"

Disse Opregnelser af Bergbelz stemme ogsaa med andre Beretninger, navnlig, med den danske Gesandt ved det

russiske Hof Juels Indberetninger fra 1710, hvori han klager meget over at man vilde forcere ham til den der i Svang gaاعدة forsærdelige Drikken og fortæller at General-Major Schlundt og den indfødte Russer Knesen Delgorudi sank døde ned under Drillebordet. Dog er der et Ufsnit af Peter den steres Historie, som maaskee stærkere end noget andet karakteriserer hans og Tidsalderens barbariske Raahed og turde vise hvorledes denne Fyrste — dog for Blodets Røst og egne Løfter — vilde paatoinge sine Undersaatter Civilisationens Geder og — dens Under. Vi sigte til Fremgangsmaaden med hans egen Søn Alexis Petrovits, om hvem Samtidens-Historieskrivere vel berette at han havde et stridigt Gemyt og ikke lignede Faderen i dennes gode Egenskaber, men var en Fjende af alle af denne misfommelige indførte Reformer og, med saa Ord, var en fuldstændig Russer af den gamle Suurdeig. Da Faderen vilde tvinge ham til at lære de, efter hans Formening, saavel i Krig som i Fred fornødne Videnskaber, saa fattede han mod Faderen et formelig Had, som blev næret af de gamle Russer og besmykket med den Vaastand at Faderen uden Uarsag havde forslødt Prindsens Moder Czarinden Eudocia eller Eudoria (hun synes at have været af russisk Herkomst af Huset Popukin) og gjort sin Waitresse til Czarinde, sat sin egen Søster som Fange i et Kloster og paa alle Slags Maader undertrykt den kjære russiske Kirke. Alt dette kunde ikke være Czaren ubekjendt. Da Sønnens Gemalinde var død trængte Faderen paa ham, at han enten ret skulde applicere sig til Krige- og Regjerings-

sager og til den Ende komme til ham i Danmark *) — hvor Czaren dengang opholdt sig og, som senere skal vises, afgav nye Data til sin Characteristik — eller ogsaa gaae i et Kloster og blive Munk. Sønnen lovede paa Skramt det Første, men flygtede til Østerrig, hvor han af det keiserlige Hof blev taget i Beskyttelse og hemmeligen ført til Ehrenborg i Tyrol og derfra til Neapel i Klosteret St. Elmo, hvor han forblev skjult indtil Maret 1717. Imidlertid eftersporede Faderen Sønnen saalænge, indtil dennes Opholdssted blev ham bekjendt, hvorefter han ved Geheimeraad Tolstoy og Garderofficer Romangow fik ham overtalt til at komme hjem, efterat der var blevet lovet ham Vardon med Pensyn til hans Flugt. Disse Mænd bragte ham saaledes til Moskva, hvor han strax blev arresteret og i en Forjamling af alle Rigets Store og ved et vidtløftigt Manifest erklæret for uærdig til Successionen — som han ogsaa selv renoncerede paa — hvorefter det blev betydet ham, at man vilde anstille en stary Inquisition imod ham og hans Viedsforbundne og at den ham lovede Vardon maatte forstaaes med den Betingelse, at han frivilligen opgav alle sine Hjælper og Raadgivere tilligemed alle deres Machinationer. (Disse gif ifølge v. Raumer's seneste Undersøgelser ikke ud paa noget Bestemt). Han lovede ogsaa saadant og skal have aabenbaret mere end man i Begyndelsen havde vent-

*) Raumer — Geschichte Europas V. 7 Pag. 290 — har her den comiske Feil, at han lader Czaren datere et Brev den 26de August 1716 fra Kopyaz — Kopenbagen — til Alexis.

tet. Ikkedestomindre blev han — da det beed sig, at han skulde have fortiet flere vigtige Puncter og have farlige Hensigter imod hans Faders Regjering, Person og Liv — dømt til Døden af en af geistlige, verdslige og militaire Medlemmer — hvoriblandt vare Kæmder af Gården og simple Diacs eller Secretairer — bestaaende Commission og Dommen *) forkyndt ham, hvorefter han den følgende Dag endte sit Liv, efter de af Faderen bekjendtgjorte Beretninger, ved et Slagtilfælde forarsaget af Skral; men, efter andre troeværdige Beretninger, ved en voldsom Død.**) Imod Alexis Tilhængere og Benner blev der imidlertid i Moskau og i Petereborg holdt en meget skarp Inquisition og endogsaa Czarens forrige Gemalinde Eudoria samt hans egen Søster Marie bleve personligen examinerede af de bestillede Dommere. Derefter bleve disse tvende Fyrstinder igjen sendte tilbage til deres Kloster, dog under en meget haardere Indespærring end tilforn. Erkebiskoppen af Rastoff tilligemed Skatmesteren i

*) 124 Dommere dømte enstemmigen Alexis fra Livet efter Mose Bog II. 20, 12 og V 21, 18, 21, Matthæus XV, 4, Marcus VII, 16 og Romernes I, 32, man henstillede ham dog til Benaadning efter Christi Exempel og efter Davids, som hellere havde reddet sin Søn Absalon. (Sfr. F. v. Raumer I. c. v. 293.)

**) F. v. Raumer — Czarens ivrige Forsvarer — mener at Peter havde mandigen udkampet den store Kamp mellem Ret og Vigt og var kommen til den Overbeviisning at burde offere Sønnen for sit Riges Fremtid og at han hertil havde idet mindste ligesaa stor Føie som Timoleon, Brutus, Philip den anden af Spanien og Johan af Sverrig

Klosteret Susdal — hvor den forskudte Czarinde opholdt sig — og Admiralitetsraad Rifin — som ellers havde været Czarens Vignen — bleve radbrakkede og ovbrændte, den forskudte Czarinde's Brøder Abraham Lopulin tillige med Prinds Alexis Skriftefader, Hofmarskalk og Hofmester bleve halshuggede; Fyrst Scherbateff blev knudet og derefter hans Tunge og Næse afskaarne; Generalmajor Glebau (Eudrias formcentlige Elsker) blev levende spiddet og levede nogle Dage paa Spiddet eller Vælen, i hvilken Stilling han udsødte mange Skjældsord i Ansigtet paa Czaren, som, for at have Die med Executionerne, gif omkring paa Netterpladsen.

Et saadant Billede byder Historien os at udkaſte af Ruslands store Czar, medens Retfærdigheden paalægger os tillige at frembæve nogle ligeledes af Historien opbevarede Træk af en bedre Følelse hos denne navnkundige Fyrste. I Anledning af Freden med Sverrig blev der, som forhen bemærket, efter Czarens Befaling, holdt Gudstjeneste og Takke- og Fredsfest i den hellige Trefoldigheds-Kirke i Petersborg (som Bergholz bivaanede) ligesom han ogsaa isorveien havde overdraget Senatet at lade forkynde over hele Riget at det var hans Villie at der ikke alene skulde udstedes en Generalpardon over det ganske Rige for alle Fængslede og Misbødere, med Undtagelse af dem, der sad for Vord, eller for mere end Stratenrøveri, saa at endog de skulde medregnes som havde machineret imod Czarens Person og vare blevne dømt til Galeierne paa Livstid samt tillige at alle Restancer fra Begyndelsen af Krigen indtil 1718, som

beløb sig til mange Millioner, skulde eftergives, fordi, som han yttrede, det var hans Pligt at takke den store Gud for den ved Freden og tidligere viste Naade og Barmhertighed, hvilket han ikke vidste at gjøre paa nogen bedre Naade end ved igjen paa en eller anden Naade at hjælpe de Nedtrykte og vise dem Naade.

Saameget turde fremgaae af de ovenfor meddeelte Skildringer, at Wendelboe, ved at indtræde i Czarens Tjeneste og navnlig som Officeer i hans Garde, betraadte en slibrig og farefuld, ingenlunde nogen rosenstroetvei.

IV.

Kong Carl den tolvte.

Den svenske Konge Carl den tolvte — en Søn af Kong Carl den ellefte og den danske Prindsesse Ulrikke Eleonore — besteg Thronen 1697 i en Alder af 15 Aar. Han var vel veren og havde et regelret, kongelig Ansigt og Ansyn, som ved første Blikkast tilkjendegav en behjertet Fasthed, men ellers ikke noget Stort*). De vedvarende Besværligheder, som han under sine bestandige Krige var underkastet, afvænnede ham næsten med al Propperhed. Han gav sig sjelden Tid til at vadse sig, hvorfor han saae meget bruun ud. Han sov undertiden blandt Mousquetairerne paa Brixen spiste

*) Det Portræt af Carl XII, der findes i Schözers schwedische Biograpbie T. 1 tyder paa et meget nobelt Physiognomie, Czar Peters — i Bacmeisters Beitr. zur G. V. d. Groß. B. I. — paa et meget ignobelt.

med af deres Commiskrød og var forøvrigt næsten altid tilbøielig. Hans Dragt var en simpel blaa Kjortel med forgyldte Knapper. Noget kostbar Klædebrug kunde han ikke lide og da General Dücker i Aaret 1715 i Stralsund havde ladet forberede en Kjele med massive Guldknapper til ham, forærede han den kort saasnart som han erfarede at Knapperne vare af Guld. Fra hans Indfald i Polen af og indtil hans Død skal han ikke have drukkit andet end Vand. Efter Slaget ved Poltava holdt han kun een Gang om Dagen Caffel og rød brecken Krokost eller Aftenmad. Han sov lidet og sjelden over 3 Timer, hvorfor han ogsaa overalt, endog saa i Kirken og i hans Cancellie strax blev søvnig, naar han ikke var i Bevægelse. Eiden hans Afreise fra Lybket bestod hans Seng ikke i andet end i et Rundt Straa, paa hvilket han lagde sig i sine Klæder, dog uden Støvler og Kjele med blettet Hoved og srobt i sin Mantel. Hans Afbødenhed for Rycnet gif saavidt, at man næsten stedse kunde mærke større Foragt end Agtelse for Fruentimmer hos ham. I hans sidste Levnaar, da han saae hvermeget Nationen interesserede sig for hans Søster Prindsessellrike og han troede sin ældre Søster Hederige Son Carl Frederik mindre skicket til store Forretninger skal han dog have begyndt at tænke paa at formale sig. — Han havde forøvrigt ikke faaet den bedste Udbringelse. Dog forstod han Latin, og Fransk, men talte helst Tydsk og Svensk. Af Stats- og Regjerings-Kunst, Politisk og Kundskab om sit eget Rige havde man ikke bibragt ham noget Grundigt i Ungdommen, hvorfor ogsaa hans Regjering til hans egen og hans Ri-

ges Ulykke fødte an imod alle Regler for sand Statesklokskab.

Forsvrigt besad han en meget god naturlig Forstand og havde en ualmindelig god Hukommelse — han kunde saaledes efter mange Aars Forløb kjende sine Soldater af Ansigt og Navn — samt et urokkeligt Mod, som var istand til de meest herømmelige Foretagender, men derhos var forbanden med en uforsømlig Hævnjerrighed imod hans Fiender og Ufølsomhed ved hans Riges Ruin og hans Undersaatters Elendighed. Hans Character havde ikke mindste Anstrøg af Gierlighed, hvorimod han ikke agtede Penge for noget, medens han tillige meente at hans Undersaatter heller ikke agtede samme, men med den største Tilfredsbed brugte den sidste Stilling. Hans Hovedpassion var den saakaldte belle gloire — forsængelig Værgjerrighed — som har forblændet saa mangen Helt og ved Opoffrelsen af saa mange tusinde uskyldige Folk fast gjort dem til Fiender af Menneskeslægten. Han var forsvrigt en Hader af al Smiger og viste sig ikke mere koldsin dig imod Nogen end imod den, som troede at kunne vinde ham ved store Lovtaler. Hans Bedetimer overholdt han baade Morgen og Aften meget nøiagtigen og hans hele Armee maatte i dette Stykke følge hans Exempel. Man har kun bemærket en eneste Undtagelse herfra, nemlig den Morgen da Slaget ved Poltava eller Pultava stod. I de sidste Aar af hans Liv skal han have taget meget Hensyn til visse Fanatikers Drømmerier og efter samme sat sig fast i Hovedet at han var af Gud udseet til at foretage store

Forandringer i Christenbeden og at han var den sande Nordens Løve — Løve von Mitternacht — om hvilken Propheeterne tale. Forresten troede han ogsaa paa en Prædestination eller forud bestemt uundgaelig Skæbne. Han svarede derfor sine Generaler, som vilde søge at holde ham fra Breschen ved Stralsund: „Derfor en Kugle skulde ramme mig, da er den allerede nummereret og udfæet dertil.“ Denne Anskuelse skal han forøvrigt have havt tilfældes med Czar Peter den store og mange andre Krigere, som maaskee derfor vare ligegyldige mod Fæer. Til at døie Besværligheder var Carl utrættelig; han reed næsten altid i Gallop, undertiden 16 til 20 Meile ad Gangen uden at stye enten Frost, Hede eller Uveir. Han var en trofast Ven og ikke uden blidere Følelser — ifølge Molbeds Vidnesbyrd skal han have fældet Taaer 2 Gange i sit Liv, den ene Gang ved Søsteren Hedevigs Grav — en udmærket god Soldat og vilde have været en stor Konge, naar han havde forstaaet at bruge Pennen ligesaa godt som Raarden. En fast barbarisk Haardhed udviste han mod Wattkuhl og Payskul, efter hvilken Tid han ogsaa geraadede i den ene Ulykke efter den anden, indtil han omsider i en blomstrende Alder — 37 Aar — pludseligen bortstykkedes.

Som Helt betragtet staaer Carl den telvte høit, maaskee høiest blandt Sverrigs mange Helte. Det er derfor næppe uden Feie, naar Bisshop Tegner paa Hundredsaarsdagen efter hans Død ved en Mindefest besynger ham saaledes:

Døj Svea knå vid griften,
 Din største Son goms der ;
 Läs nötta minnes skriften,
 Din hselte dikt han är.
 Med klotadt bufvud stiger
 Historien dit och lär,
 Och Svenska åran viger
 Sin seger=fana der.

Det blev Wendelboe givet i en fremmed Magts Tjeneste at bidrage til at standse sit Fædrelands farligste Fjendes*) vældige Fremskridt paa Seirens Bane og at tage virksom Deel i at tilsoie Kong Carl den tolvte det første afgjørende Nederlag. Fer at vise dette i sin naturlige Sammenhæng og saa godt som de adsvædte — fer Wendelboes personlige Bedkommende saare sparsomme — Efterretninger, der bære Præget af historisk Paalidelighed, illade, skulle vi gaae over til Skildringen af Krigen mellem Czar Peter den store og Kong Carl den tolvte.

V.

Krigen mellem Czar Peter den store og Kong Carl den tolvte.

Allerede i den danske Konge Christian den femtes Regjeringstid var der bleven affluttet Alliance-Tractater mellem Danmark, Kong August af Polen og Ruslands Czar imod Sverrig. Gruunden hertil var bleven lagt af

*) Carl XII havde høit erklæret at hans Forsæt var at erobre Norge for sig selv og Hertugdømmerne lige indtil Goding for sin Svoger Hertugen af Gottorp.

den bekjendte Johann Bernhard Pottkuhl. Kronen Polen antog ved en saadan Tractat bedst at kunne gjøre sammes gamle Præensioner paa Liefland gjældende. Under 27. Marts 1689 affluttedes saaledes et Defensiv = Forbund med Kong August, ifølge hvilket man skulde yde hinanden gjensidig Hjælp imod Hvilkesombæst. Dette Forbund blev imidlertid under 25de September 1699 forvandlet til en fuldstændig Of- og Defensiv = Alliance imod Sverrig, hvilken Alliance Czaren under 11te November s. A. tiltraadte. Hovedsiemedet med denne hemmelige Triplex = Alliance var at Kong Frederik den fjerde, Kong August og Czaren skulde paa engang bryde med Sverrig, forhjælpe hinanden til Gjenerholdelsen af hvad der tidligere var mistet og forskaffe Czaren en Havn i Østersøen. Den sachsiske Greve Flemming tog imidlertid alt for tidlig Maasken af og gjorde allerede i Februar 1700 over Isen et Forsøg paa Riga — som den Tid var svensk — men som, ligesom næsten alle Kong Augusts Anslag under hele denne Krig, mislykkedes. Efterat saaledes Krigen var udbrudt i Liefland begyndtes den ogsaa fra dansk Side, men endtes allerede samme Aar ved Freden til Travendal af 18de August 1700. Tolv Dage efter denne Fredslutning erklærede Czaren Sverrig Krig og belejrede derefter Narva — en Stad ved den finske Bugt i det nuværende Gouvernement St. Petersborg eller Ingermanland, en af Østersøens provindserne, som forstørstedelen efterhaanden ere blevne erobrede fra Sverrig — med en stor men udisciplineret Armee bestaaende af 62,000 Combattanter foruden Troset.

Da det især manglede denne Hær paa en god Commando lader det sig let forklare, at Kong Carl den tolvte med 9000 gamle svenske Ryttere og nogle tusinde Lieflandere turde vove at angribe denne store Hær eller Sværm. Dette uventede Angreb satte Russerne og endog selve Czaren i en saadan Skræk, at han strax begav sig bort. Russerne kom i deres egen Leir i Norden, men vedbleve dog at sægte indtil Nattens Frembrud, da de indgik en saadan Overenskomst med Kong Carl, at de skulde nedlægge for ham alle Trophæer og Vaaben og derefter drage ubinødret bort, hvilket dog kun skete saaledes at alle Generalspersoner og Officerer, i Særdeleshed alle Fremmede bleve gjorte til Krigsfanger. Havde Kong Carl nu slutte Fred med Czaren vilde Sverrig have været vel tjent dermed. Imidlertid trængte Kong Carl ind i Polen, kaldte Støttet ved Warschau Carlsborg og seirede ved Glesow den 19de Juli 1702. Efter denne Seier spillede han Wester i Polen, men Russerne begyndte at fatte sig efter deres første Skræk og sloge de svenske Tropper ved Stagnitz i Liefland, indtoge Noteburg, som de kaldte Schlüsselfburg og hærgede Estland og Liefland. Hvad der imidlertid var det værste for Sverrig var at Russerne stedse lærte bedre og bedre at føre Krig, medens Sverrig udtømmes paa Folk og Penge. Det svenske Senat forestillede ogsaa Kong Carl saadant, men erholdt ikke noget behageligt Svar. Det følgende Aar spillede Russerne — medens Carl vedblev at opholde sig i Polen — Wester paa den finske og lieflandiske Side, indtoge Jarma og Nyenstandse,

Kong General Cronhjort ved Systerbæk i Finland og strei-
fede lige indtil Byburg. Czaren begyndte ogsaa i samme
Aar at sætte sig fast paa Østtiden. Han lod nemlig Nyens-
kandse floise og opførte 3 Mile derfra den siden saa be-
rømte Fæstning Peter sb erg — nu Rusland Hovedstad
St. Peter sb org, der, som bekjendt, ligger i Neva og paa Der
i samme — samt anlagde paa Den Neufan et Fort, hvor
senere Kron:Slot — nu Kronstad — er bygget og lod
med saadan Hurtighed bygge nogle Fregatter, Galcier og
mindre Fartøier paa Ladoga:Soen at han allerede samme
Sommer dermed angreb den svenske Viceadmiral Nummers
i den finske Harbugt og fratog ham 2 smaa Galioter paa
10 og 6 Kanoner og hvilde vare Begyndelsen til den siden
saa vældige russiske Sømagt. Da nu Czaren desforuden
i samme Aar — 1702 — forbød enhver Grusomhed iblandt
sine Tropper og begyndte at føre Krigen paa samme Maade
som civiliserede Folkelag, saa bleve de af ham erobrede
Landstrækninger snart igjen temmeligen bebyggede og hans
Armee saa disciplineret, at det svenske Senat skildrede sin
Konge paa det tydeligste forud alle de derefter paafulgte
førgelige Følger og tiltraadede meget veemodigen, men fors-
gjæves, en snarlig Fred. Krigen vedblev og førtes med afs-
værende Lykke. Den 13de Februar 1706 slog den svenske
General Krenshold eller Rheinschild Russerne og Sach-
serne *) ved Fraustadt, hvor 4000 Russer næsten
alle bleve nedhuggede. Den sachske General Schulenburg,

*) Kong August regjerede nemlig baade over Polen og
Sachsen, i sidstnævnte Land som Churfyrste.

som commanderede ved denne Leilighed, havde en ston, modig og vel posteret Armee, som var Menskölds langt overlegen i Antal og dog overfaldt der hiin Armee, ved Svenskerne's første Angreb, en saadan vanist Skrak at de fleste Regimenter, uden at gjøre et eneste Skud, løb derfra. Det russiske Infanterie nedlagde Gevæhrerne og bade paa Knæ om Quarteer, men bleve i denne Stilling uden Barmhjertighed nedslodte af Svenskerne. Denne uborte Grusomhed undskyldte Mensköld med hans Konges udtrykkelige Ordre om ikke at belæse sig med russiske Krigsfanger. Fremtiden viste imidlertid at dette blev den sidste Seier, som enten Kong Carl eller Mensköld personlige tilfægtede sig. Den 19de Octoder s. A. slog Fyrst Wenzicoff i Forening med Sachserne *) den svenske General Wardefeld og tog ham tilligemed næsten alle overblevne Svejsker tilfange. I det paaafølgende Aar blev det den danske General Jobst von Scholten tilbuddt som Generalfeldtmarskalk at indtræde i russisk Krigs-

*) Allerede under 24de September 1706 var der bleven sluttet en Fred mellem Kong Carl og Kong August til Alt-Manstadt; men denne var endnu ikke bekjendt og allerede under 10. Dec. 1705 havde Ministeriet i Dresden ladet den russiske Gesandt — tidligere svensk Undersaat — v. Pottkuhl belægge med Arrest trods Czarens Trudsel og imod al Folketret samt uagtet den kongelige danske og polske Geheimeraad K u m o r s — hvis Datter, som var Enke efter Geheimeraad Einsidel, var forlovet med Pottkuhl — Forbøn. Man stolede paa at Czaren ikke for Pottkuhls Skyld midt under Krigen vilde opoffre August, hvis Zammerlighed Pottkuhl havde skildret Czaren. Kong Carl led Pottkuhl levende raddrække.

tjeneste, noget som den russiske Minister i Wien Urbig og Raads pensionæren i Holland syntes at have indledet, Fyrst Wenzicoff at have forhindret.

Wendelboe ankom til Rusland og indtraadte i russisk Tjeneste — som forhen bemærket — i Aaret 1707 og netop i dette Aar var det at Svenskerne vendte sig mod de russiske Grændser. Czaren lod nu træffe alle muelige Anstalter til langsomt at harcellere dem i de store Ørkener, om hvilke de ikke havde nogen Kundskab. I Aaret 1708 træffe vi første Gang paa Wendelboe som aktiv Deeltager i Krigen. Ogsaa han synes at have haft sin Bree ved Arcola. Hofman fortæller „at Wendelboe i Aaret 1708 blev Captain og med et Forsy Soldater affendt at forhindre nogle svenske Soldater i at komme over en vis Bree*) hvilket iblandt mange andre tappre Gjerninger lykkedes ham saa vel, at Czaren, der vidste at udmærkede velfortjente Mænd, særdeles iblandt Fremmede, fik Lyst til at kjende ham personlig“ etc. Raalund har for samme Aar følgende Optegnelse om Wendelboe: „1708 steedte een Bataille imellem Russerne og den svenske General Lewenhaupt, hvor udi ikke allene een Hest under han-

*) Det er udentviul denne Bree, som findes aftegnet tilliggemed en Bataille i Baggrunden af det forhen omtalte i Raabher stufne Portræt fra 1759 af Brünich og Haas. Denne Bree er muligens een af dem, som den svenske General Lewenhaupt omtaler som beliggende mellem Liesna i store Rusland og Provoist og førende over Floden Sozha. Et Slag ved Liesna, som Czar Peter i sin Dagbog kalder sin første egentlige Seier, forefaldt den 28. Sept. gl. St. 1708.

nem — Wendelboe — blev skadt, men han fik endogsaa selv der een ledt Blesshyre." At dette er den samme Ufsæere, som ellers kaldes Slaget ved Liesna er næppe usandsynligt, da ingen anden Action, hvori Wendelboe skulde have deltaget i hiint Aar, findes omtalt. Erik Pontoppidan fortæller i hans Værk: *Gesta et Vestigia Danorum extra Daniam T. III Lipsiæ et Hafniæ 1741* — uden tvivl efter gode Kilder, da han var Professor ved Universitetet i Kjøbenhavn, Hofpræst og senere Biskop i Bergen samt Wendelboes Samtidige — om Wendelboe i denne Periode, „at da han havde tilvænnat sig det russiske Sprog — hvilket hans heldige Naturgaver snart havde gjort ham mueligt — erhvervede han sig de fleste russiske Magnaters Belvillie og fandt omsider den længe forønskede Leilighed til at lægge sit personlige Mod for Dagen, idet han erholdt det Hverv med et lidet Troppcorps at forhindre Fienden i at pæseren en Fled, hvilket han ogsaa heldigen udførte, idet han med Tappehed kastede sig med sin lille Hov imod den tilslende svenske Hær, tilbagedrev og opholdt den saalænge, indtil der kunde blive sat Ild paa Broen, som førte over Floden og hvorved saaledes Overgangen over samme blev forhindret. Da Wendelboe — vedbliver Pontoppidan — ved denne Affaire havde tildraget sig Czarens Dmærksomhed, blev han udnævnt til General-Adjutant med Oberstlieutenants Charakter — *Pro Tribuni titulo.*“

Ligesom Czaren ansaae Bataillen ved Liesna for sin første Seier over regulære Tropper, (nemlig det Levenshauptste Corps) saaledes ansaae han og samme for den

egentlige Grund til alle paafølgende for Rusland heldige Begivenheder, navnlig for Wiederer til Slaget ved Pultava, „saavel i Henseende til vore — hedder det i hans Dagbog — Troppers Opmuntring, som i Henseende til Tiden; thi det bragte efter 9 Maaneders Forløb dette lykkelige Barn til Verden.“ Ifledestomindre have svenske Historie-skrivere tilegnet de svenske Tropper Seiren ved Liesna og selve Carl XII skriver under 30. Marts 1709 fra Budis-hou til Kong Stanislaus „at han havde slaaet Fienden ved alle Sammenstød og at Mazeppa, den zaporoviske Armee og den tartariske Chan toge svensk Partie. Han tilføier „at han ifølge Tingenes Gang havde leiret sig i Omegnen af Pultava og at han haabede et heldigt Udfald — La situation des affaires ayant voulu, que Nous prissions ici Nos quartiers aux environs de Pultava, j'espere que les suites en seront avantageuses et je suis Sc. Carolus.

VI.

Slaget ved Pultava.

Efterat Kong Carl var trængt ind paa russisk Grund tog han — som det synes tildeels forledet af Kosakernes Anfører eller Hetman Mazeppa — Reiningen mod Fæstningen Pultava eller Pultava i Ukraine*). Det kom her

*) I Aaret 1654 gave Kosakkerne, som dengang vare Kongen af Polens Underfaatter, sig og Ukraine — hvor de boede — under russisk Beskyttelse. En Deel

til et afgjørende Slag mellem begge de krigførende Monarker personligen. Da dette tillige havde en afgjørende Indflydelse paa Wendelbees Fremtid saa skulle vi drøle noget længere ved samme i Historiens Aarbøger navnslundig bleve Hovedslag, idet vi først meddele hvad der angaaer Wendelbee personlig og derefter en mere detailleret Skildring saavel fra russiske som fra svenske Dienvidners Haand. Hofmann har Følgende om denne Begivenhed: „Fornemmelig udmærkede han — Wendelbee — sig i det berømte Slag ved Pultava, hvor Kong Carl den tolvte af Sverrig i nogle faa Timer mistede Frugten af 9 Aars Arbeide og mange Keldslag. Efter Slaget sendte Czaren omtrent 10,000 Ryttere, under Anførsel af Prinds Wenzigkoff og General Bauer, for at forfølge Kongen af Sverrig; men eftersom han allerede var kommen over Dnieperen, forfulgte man kun de overblevne Levninger af den svenske Krigsbaar, som bestod af 10,000 Mand under Grev Lejonhufwuds Anførsel. Wendelbee blev sendt til ham for at bede ham ei at gjøre Modstand, hvis han vilde spare sine Folks Blod, som næsten vare omringede og aldeles iniet Qvarteer kunde vente sig, hvis de vilde gjøre Modstand. Efter nogle Underhandlinger overgav den svenske General, som ei vidste Fjendernes Antal, sig i Seierberrens Naade

af Ukraine, som af Tyrkerne var frataget Polen, som tilbage til dette Rige ved Freden til Karlowitz 1699. Der gives nu et Gouvernement i Lille-Rusland ved Navn Pultawa og et andet ved Navn Czarkow eller Sloboisj-Ukraine. Pultawa er endnu en befæstet Stad og har et Mindesmærke om Slaget, som her beskrives.

og Unaade, til sine Landsmænds største Fortrydelse og sin egen Ulykke. Wendelboe havde stor Ære af denne Underhandling og blev ligeledes høitaget af de svenske Fanger, som ei bleve altfor vel behandlede; dog skaffede han dem alle de Lindringer, som ham mulig var, hvilket denne Nation siden ogsaa erkjendte."

I de saalundske Optegnelser hedder det: „1709 fædt e Batalillen ved Pultava, hvor udi hand sig endydermere særdeles distingerede, da hand, efterat 2de Heste vare skudte under Hannem, og de fleste af Regiments Officiererne vare døde og blesserede, førte med største Berømmelse og Bravure Folkene an imod Fienden, som han *) bragte udi Confusion og dennem repuserede, hvorefter han strax blev Major og Generaladjutant hos Prinds Mensicoff. Efterat de Svenske havde tabt Batalillen retirerede de dennem til Nicster **) Strømmen, hvor de saavel formedelst Strømmen, som for at Russerne dennem med en Deel af Armeen stærkt forfulgte, og vare dennem udi Hælene, maatte gøre Holdt, hvorpaa Prinds Mensicoff, som med sit Corps stod de Svenske lige for Dinene, sendte Löwenörn, da Wendelboe, som sin Generaladjutant til den ovenberorte svenske commanderende General med den Drebre at han skulde proponere bemeldte svenske General om han med sine Underhaverde vilde give sig fangen, hannem 24 Timers Dilation,

*) Da denne Beretning er længere og den gamle Skriver maade derved bliver trættende, bruges herefter i Regelen Nutidens Orthographie.

**) Skal være Dnieper.

til at betænke sig udi, maatte forundes, men Löwenörn, da han til den svenske General ankom, gjorde udi hans Generals Navn Propositionen saaledes, at de Svenske havde strax stante pede at resolvete til at give dennem farsgen eller og at de maatte vente at de, ligesom de stode foruden nogen Varden, alle paa Stedet strax bleve masacererede tænkende derved, at om de det ei strax vllde gjøre, kunde han altid dertil give dem mere og mere Tid indtil at de fik de af Prindsen ommeldte 24 Timer; men formedelst at de Svenske havde tabt Hovedbataillen, var Frygten hos dem, hvorfor de strax resolverede til, som Fangene deres Geræht at nedlægge; derpaa fik Löwenörn fra dennem Officierer med sig af alle Classer, som Gidsler, hvormed han inden saa Timers Forløb sig igjen hos hans General Prinds Wenzicoff indsendt, som sig over denne Löwenörns særdeles Conduite og meget lykkelige Expedition høyligen forundrede og derom til hans Czariske Majestæt allerunderdanigst Rapport indsendte, hvorpaa Czaren bannem til Oberstlieutenant declareede og hannem som sin egen Generaladjutant allernaadigst antog." I Henseende til denne Character og Charge stemme de hofmanske, pontoppidanske og kaalundske Dvtegnelser overrens, men ikke i Henseende til Tiden, da Hofman henlægger denne sidste Begivenhed til Aaret 1710 Pontoppidan til 1708. Vi have tidligere bemærket, at hvor saadanne Uoverrensstemmelser finde Sted, er der i Reglen Grund til at ansee Kaalunds Beretninger for de rigtige, uden at dog nu fuld Visshed kan have. Pontoppidan beretter at „Wendelboe ved Pultawa sad ligesom

fastnaglet til Hesten i 3 Dage, blev sendt ind i Slagets bedste Ild for at overbringe Ordre til Anførerne og igjen tilbagebringe Budstaber. Vi komme nu, hedder det, til den Daad, som imidlertid fordunklede alle hans andre Heltegjerninger i Rusland. Efter Slaget ved Wultawa satte Svenskerne endnu deres Haab til et særskilt Corps af 16000 udvalgte Tropper under General Lewenhaupt's Commando, som ikke havde taget Deel i Fægtningen. Czaren saae sig nu derfor om efter Een, som han kunde sende til Lewenhaupt (ogsaa kaldet Löwenhaupt og Lejonhuftroud) med Ordfordring til Overgivelse. Da han dertil kun kunde bruge Een, som besad Snille og som tillige havde og forstod den svenst-danske Dialect, saa valgte han med Føie Wendelboe, som besad begge Egenskaber og som derefter tiltalade Lewenhaupt omtrent saaledes: „Da den svenske Hovedhær er slagen og adspredt saa er der nu ingen anden Udvei for de Tiloversblevne end at tye til Seierherrens Naade og saaledes at undgaae at blive sieblikkelig nedhuggede, medens I ved Overgivelse kunne vente et mildt Fangenskab — humanissimaam captivitatem —“ Ved saadanne Ord, som Wendelboe — der 3 Aar tidligere ikke uden Held havde dyrket Beltalenheden — udtalte med Fynd og Kraft, gjorde han et saadan Indtryk paa Lewenhaupt at denne — hvis Armee endnu kunde have gjort de allerede trattede Russer en Deel Modstand — blev tilligemed hans Fær paa en erempellos Maade overvunden af en Enestes Beltalenheds Lyn — *fulminante eloquio*. — Ved dette forbausende Held erhvervede Wendelboe sig almindelig Beundring

og Høiagtelse, ligesom han ogsaa den Dag i Dag bliver omtalt med Res af selve Svenskerne, fordi han fordum lagde et velvilligt Sindelag for Dagen med Krigsfangerne i Rusland og ved sin Omsorg og Auctoritet bevirkede at mange Svenske reddedes fra at omlomme i Nød og Glensdighed. Svenskerne glemte heller ikke denne Wendelboes Godhed, men erindrede den endnu da Löwenörn i Maret 1720 kom til Stockholm som Fredsmægler. Den nuværende — 1741 — svenske Gesandt ved det danske Hof Palmstjerne modtog ogsaa med dyb Sorg Efterretningen om Heltens alt for tidlige Død og med den Yttring at man i Sverrig aldrig vilde glemme Löwenörns Fortjenester af de fangne svenske Tropper.*

I „Die curepäische Fama“ *) B. VIII for 1709 Pag. 454 m. fl. findes under Overskrift: „Polen“ en Beretning om Slaget fra den russiske Armee og som synes at slutte sig til en lignende fra Czar Peter selv, tilskreven Feldtmarskalk Golzen. „Efter at vi — hedder det i hiin — den 20de Juni efter gammel Stiil **) med hele Armeen var passeret Worska eller Worska-Floden og havde placeret os paa denne Side af samme en Mil fra Fjendens Armee, ere vi derpaa den 24de rykket videre frem med hele

*) En Slags politisk Avis for sin Tid udgivet i det tydske Syreg, uden at det kan sees, hvor den er udkommen. Den vaaberaabes som vaalidelig i den omhandlede Henseende af Kong Karls Skriftestader og Feldtpræst Nordberg.

**) Denne var til hiin Tid 11 Dage tilbage i Tiden for den nye Stiil eller Tidsregning, efter hvilken denne Datum altsaa var 1ste Juli.

Armeen og have gjort Heldt en Fierdingvei fra Fjenden, og ser ikke at blive overrumplede, opkasted et Retranchement omkring vor Leir, medens vort Cavallerie blev vosteret tilhøire mellem Hussene, ligesom og nogle Redouter imellem bleve opkastede, hvilke vare besatte saavel med Folk som med Feldtstykker. Imidlertid traf Czaren alle Foranstaltninger til at angribe Fjenden. Denne forekem os imidlertid heri, idet han den 27de om Morgenen, førend det endnn ret var bleven lyst, fra Desileerne, i hvilke han bele Natten havde ordnet Armeen, angreb vort Cavallerie saavel med sit Cavallerie som Infanterie med saadan Furie at, uagtet han flere Gange blev trængt tilbage med stort Tab af vort Cavallerie og fra vore Redouter, som han vilde storme, maatte vort Cavallerie dog, da samme ikke strax kunde understøttes af Infanteriel, tilsidst trække sig noget tilbage til vort Retranchement, medens samme dog snart gjorde Holdt og igjen angreb Fjenden, kastende den sjendtlige heire Fløi ganske tilbage og tog General Schlippenbach, som commanderede samme, tilfange. Imidlertid havde Czaren, General en chef Fyrst Wenczikow *) og Generallieutenant Kenzel med noget Cavallerie og Infanterie vendt sig mod

*) Saaledes bliver hans Navn her bogstaveret. Det bemærkes at stjøndt Wendelboe ikke navnes — vel paa Grund af hans daværende inferieure Charge eller maaskee under et ubekjendt russisk Navn — saa er det dog vist at han har søgtet specielt under Wenzikoff, der som Overstcommanderende har faaet Navnet og Højen. Mueligen har Forholdet mellem begge lignet noget det mellem Desaix og Buonaparte ved Marengo.

Pultava, for her paa eensgang at angribe saavel de Fienden til Hjælp ilende Tropper som ogsaa de under den fjendtlige General Rose i Skandserne tilbageblevne Fiender og for ganske at befrie den navnte Stad for deres Bloquade. Menezikow stødte undervejs paa det af 3000 Mand bestaaende corps de reserve, som havde posteret sig bag den høire Fløi ved Skoven, og kastede samme, efter en kortvarig Fægtning, tilbage — übern Hauffen — saa at samme blev aldeles ødelagt og hvad der ikke blev nedhugget blev taget tilfange, hvorefter Menezikow personligen igjen begav sig til Hovedarmeen, men lod Generallieutenant Kenzel fortsætte Marschen mod Pultava. Ved sammes Ankomst havde Generalmajor Rose med de hos ham værende Regimenter trukken sig tilbage til de foran Staden af Fienden oplastede Udensværker, som imidlertid strax bleve attaquerede af Kenzel og efter nogen Modstand, tvungen til med alt Mandskab at overgive sig paa Naade og Unaade. Imidlertid havde Fjenden med Cavalleriet trukken sig noget tilbage, forenet sig med Infanteriet og rangerede sig saaledes med hele sin Armeé en ordre de bataille emtrent $\frac{1}{4}$ Meil fra vor Leir. Czaren lod nu 2 Linier af vert Infanterie rykke ud af Retranchementerne; den 3die derimod blev tilbage som Besætning og Armeén ordnedes nu saaledes at Infanteriet kom i Midten, Cavalleriet paa begge Fløiene. Høire Fløi blev commanderet af Generallieutenant Bauer og Venstre af Menezikow, der ansaae her sin Nærværelse for meest fornøden, Corps de bataille commanderede Czaren i egen Person. Efter dette Arrangement avancerede vi mod Fjenden, som havde

den Hardicøse ogsaa at avancere imed os, hvorved da fra om trent Kl. 9 om Morgenen Attaquen og den stærkeste Ild fandt Sted fra begge Sider. Fra vor Side vises saadan Bravour at den fjendtlige Armee efter en halv Times Fægtning med lidet Tab — hvilket var meget at undres over — ganske blev kastet tilbage og det svenske Infanterie ikke kunde gjøre Holdt igjen, men bestandigen blev af vore med Kaarden i Haanden og med Bajonetter og med Visquer forfulgt indtil en nærliggende Skov og som Dræg drevet og nedhugget samt nogle Tusinde, for detmeste med Gevær og Heste tagne tilfange, hvoriblandt Kong Carl's Fætter Prindsen af Würtemberg (han fik senere Pas til Hjemreise). De flygtende Fjender forfulgtes af vort Cavalleri over en halv Mil, saalænge som Hestene kunde holde ud, saa at i en Omkreds af 3 Mile fra Pultava af saavel Marckerne som Bustadserne vare opfyldte med Døde af de fjendtlige Tropper og man antager derfor at der er bleven 8 til 10,000 Mand paa Balpladsen. Ved denne fuldstændige Seier viste Czaren stort personligt Mod og hans Hat blev gennemskudt af en Kugle. Under Wienhicoff blev 3 Heste blesserede *). Kun en Linie paa 10,000 Mand af vort Infanterie kom i Træfning, medens den anden Linie slet ikke kom i Actien. Kong Carl's Bæresteel — da han formedelst et Skud i Foden ikke kunde sidde til Hest — er funden paa Balpladsen skudt itu; men forresten

*) Efter Kaalunds Optegnelser bleve 2 Heste skudte under Wienhicoff. Man seer heraf at begge have været i Ilden.

ved man intet om ham. Ell at forfølge Fjenden er Generallicutenant af Garden, Fyrst Gallizyn tilligemed begge Garder af det ingermanlandste og astracanske Regiment besædent Infanterie m. fl. udcommanderet. I Dag — den 28de — er Fyrst Mengicoff ogsaa marscheret efter Fjenden“).“

Paa det citerede Sted findes V. 723 en anden Beretning fra en svensk Capltain, som ligeledes deeltog i Slaget. I denne Beretning, som er dat. Kiev eller Kiem den 20de Juli, hedder det blandt andet: „Det ulykkelige Nederlag, som vi den 8de Juli lode ved Pultava, vil forekomme de fleste fast utrolig, men desværre har vort messkovitiske Feldtog taget en saa bedrøvelig Ende. Havde vor Konge blot fulgt Mazepas Tilskyndelse og, som en Følge deraf, undladt Beleiringen af Pultava og efter Generalfeldtmarsialk Menskölds Raad meget mere trængt dybere ind til Moskov, da vilde vi efter al Sandsynlighed have undgaaet denne Ulykke. Men nu have vi opholdt os ved Beleiringen uagtet vort Artillerie dertil var alt for svagt og vort skjonne Infanterie derved blev aldeles svækket. Messkoviterne have ikke seet noget hellere end netop dette, idet de imidlertid kunde drage deres hele Magt sammen. Og da Czaren med 40 Regimenter Infanterie og 25 Regimenter Dragoner rykkede frem, begyndte vi ikke Angrebet forinden han d. 8de Juli allerede havde forskandsket

*) Der findes nu i Beretningen en Liste over Navnene paa faldne og saarede Officierer af den russiske Armee. Blandt de sidste var en Oberst Löwentof. Ogsaa nævnes en Leontjew.

sig vel. Vor Konge, som vel indsaac at Besleiringen vilde blive frugtesløs og at vi enten alle maatte omkomme af Hunger eller levere et Slag, lod omsider ved Feldtmarschallen Armeen opstille i Slagorden og lod sig selv bære omkring i sin Bærestoel for at besee samme. Derpaa stete Angrebet under en grusom Ild fra vort Infanterie. Men da det var os umuligt at erobre alle de fjendtlige Redouter, saa geraadede vi i en forfærdelig Canonild, som nedlagde den bedste Deel af Infanteriet.

Vi maatte altsaa trække os tilbage og derved fik Fjenden Mod til tappert at angribe os. Vor fornemste Styrke bestod dengang i Cavalleriet; men Terrainet var af en saadan Bestaaffenhed at dette ikke kunde bruges. Derfor maatte man med det svage Infanterie søge at modsætte sig den hyppigen indtrængende Fjende. Paa denne Maade værgebe ogsaa Feldtmarskallen sig en Times tid; men, da man aldeles ikke kunde komme ham til Hjælp, maatte han omsider give tabt. Kongen, som imidlertid lod sig bære omkring, fik 2 Gange Hestene for Bærestolen *) skudte og da Sagerne toge en saa fortrivlet Retning var han næppe at overtale til at redde sin egen Person. Imidlertid bragte man ham dog med Dioie op paa en Hest, hvorefter han med hele Cavalleriet trak sig tilbage til Perevolozna. Vi ilede nu alle samme Wei; men Fyrst Mengicoff satte saa stærkt efter os med 9000 Mand, at de fleste iblandt os fra den 8de indtil den 11te Juli ikke nød

*) Sånffte. Det maae altsaa have været hvad Franssmændene kaldte Brancard — cheval de brancard.

en Bid Brød. Vi vidste vel i Begyndelsen ikke at Fienden var saa svag; i modsat Fald havde vi, der endnu havde en Effectivstyrke af 15,000 Mand, leeteligen endnu engang kunnet byde ham Spidsen. Da vi imidlertid nu engang vare blevene grebne af Skræk indbildte vi os at den fjendtlige Styrke var langt større, ligesom ogsaa de endnu tiloversblevne Generalers fornemste Bestræbelser kun vare henvendte paa hvorledes man skulde redde Kongen. Denne havde ogsaa næppe tilligemed General Lagercron og Sparre begivet sig over Dnieperen, førend man saa moscovitiske Fortropper, og, da vi vare matte, trætte og hungrige og ikke havde Træ til en Broe, saa besluttede General Lewenhaupt at capitulere og udsendte til den Ende Nogle, som maatte lade sig tage tilfange, hvorefter ogsaa Fienden lod os opfordre *) og Accorden paafulgte. Generalerne og Officiererne have beholdt deres Equipager og Heste, men de Wenige kun Monduren og vi takke Gud for at vi dog endnu have noget at subsistere ved. Som vi idag have erfaret komme alle vore Generaler tit Moskou indtil Czaren paa St. Nicolaus-Dagen vil holde sit Indtog, som de skulle bivaane. Vi øvrige Fanger blive fordeelte hist og her og

*) Som det sees af de ovenfor meddeelte Beretninger var det Wendelboe, der sendtes med denne Opfordring. I Lewenhaupts Beretning herom hedder det: at Düker havde en fiendtlig Officier med sig og denne forlangte strax Svar. I den svenske General Krühß Beretning bedder det: „Imidlertid kom der en fra Fyrst Wenezikow affendt Generaladjutant med en Trompeter og Trommeslager og led blæse Signal og tilbyde en god Accord.“

e Wienige lide stor Nød**). Hvorhen Kongen er taget veed man ikke. Mazeypa har foreslaaet ham de 2 tyrkiske Kæstninger: Tatin og Dzakow *

Et tredie Dienvidne, som har beskrevet dette navnfulde Slag, er Kong Karls Feldtpræst Nordberg i anden Deel af hans pragtfulde og colossale Bærk om Carl XII med mange Kobberstik og hvor der (i Heubels tydske Oversættelse) findes en Tegning af Balpladsen. Vi skulle af dette Bærk endnu meddele følgende oplysende Detaille: „Da Kongen havde faaet et Skud i den venstre Fod og Fjenden havde faaet Underretning om at han af den Grund maatte holde Sengen, saa vidste han at drage Fordeel heraf, idet han vidste at i Kongens Traværelse vilde det mangle meget paa Forsigtighed *) og Eftertryk, hvoraf han ellers maatte vente den største Modstand og Fare. Han rykkede derefter om Natten med sin hele Armee over Borokla: Floden og gjorde Holdt paa samme Side hvor Svenskerne stode, saa nær ved at man kunde høre hinandens Trommeslag. Her befæstede Russerne sig medens de svenske Ballacher svøm-

**) Om denne Nød — som Wendelboe søgte at lindre — fortæller Gen. Kreuz „at der under Kængensløbet i Moskou dagligen kom svenske Nyttere til ham og betælede om Brød og meldte at mange af deres Kammerater døde Hungeredøden og at deres Syge bleve, først end de endnu havde draget det sidste Sul, kastede paa Gaden og søndertrøene af Hundene.“

*) Man mærker nok at her Svenskeren og Hofmanden taler. At Forsigtighed var een af Kong Carl den teletes Cardinalsdyder klinger lidet træeligt. Nordberg har næppe været nogen meget frimodig Skriftestader.

mede over Strømmen og afbrændte den forrige russiske Leir Strax efter Kongens Overgang over Dnieper indfandt Menezicof sig der med brede Tropper. Det var derfor nu for sildigt for Grev Lewenhaupt (for Lejonhufvud) at tænke paa nogen Overgang over Dnieperen. Generaler, Oberster og andre Officerer anvendte deres yderste Flid baade med det Onde og med det Gode for at bringe Mandsskabet i Orden, men man lystrede ikke mere. Menezicof tøvede heller ikke længe, forinden han ved en Trommeslager lod forspørge om den commanderende General og Svenskerne vilde med det Gode overgive sig som Krigsfanger? Hvis ikke, da vilde han med sine Feldtstykker vise hvad han kunde udrette. Grev Lewenhaupt traadte derfor sammen med de Overstcommanderende for at høre deres Tanker. Disse maatte enstemmigen tilstaae at der vel ved enhver Regiment vilde findes Nogle, som havde Lust til at sægte, men disses Antal var ikke saa stort og deres Udsagn ikke saa paalideligt at man turde lade det komme an derpaa. Man fandt det derfor rigtigere at indlade sig paa et billigt Forslag, som ogsaa kom istand saaledes at alle svenske Tropper under Lewenhaupts Commando skulde overgive sig til Czaren som Krigsfanger og nedlægge deres Geværer." Nordberg bemærker endnu som undskyldende Grunde for at Svenskerne tabte dette Slag: „at Russernes Krigsmagt var nogle Gange stærkere end den svenske. De havde en fordeeltigere Stilling indenfor deres Forskandsninger. De havde 120 Feldtstykker tilhælp og Lernetmidler i Overflødighed fra deres eget Land,

hvorimod den svenske Hær var meget medtaget af de bestandige Krigstrabadser og den foregaaende strenge Vinter. Den var af Mangel paa Levnetsmidler og paa Grund af de mange, næsten daglige, Skjærdemydsler smeltet temmelig meget sammen, hvortil kom at alt grevt Skyds af Mangel paa Krud og Blye ikke kunde bruges, men maatte lades tilbage ved Bagagen. Ni Regimenter blvaanede ikke Slaget, i det samme deels indesluttede Fæstningen Pultava og deels tjente til Dækning for Feldtberren Mazeypa og for Bagagen. Men den største Ulykke var dog at den lille Hov, som kom i Fægtningen, maatte undvære Kong Carls egen Anførsel, da han ved sin ualmindelige Færdighed vidste at forbedre og erstatte hvad der ved saadanne Leiligheder maatte vise sig af Uorden." Efter andre Beretninger var den svenske Armee ved allehaande Mangel geraadet i en saa jammerlig Tilstand at den kort førend Slaget næsten var at betragte som en Hjord af Zigeünere. Den var saaledes bleven indesluttet mellem Russernes stærkt befæstede Leir, Fæstningen Pultava og Floderne Werokla, Psjal og Dnieper at Kong Carl kun havde Valget mellem at angribe Russernes Leir og at overgive sig paa Grund af Hunger. Han valgte det Første, men hans Armee var for svag og Russerne vege vel med Gliid for dem, men lokkede dem kun derved hen under dets med 200 store Kanoner besatte Batterier, hvor, efter et Par Minutters Forløb, det svenske Infanteri laae ligesom Viyg strakt til Jorden og Dødsangesten saaledes drev de øvrige tilbage, at de nedlagde deres egne Officierer, som vilde helde dem op fra at flygte.

Dette var — bemærker Hojer — Udfaldet af Kong
 Carls forvovne Forsæt ogsaa at dethronisere — som han
 havde gjort ved Kong August i Polen — Czaren og at dele
 Rusland i mange smaa Herstaber. Hans Løn herfor blev
 en jammerlig Flugt til de Bantroe, stor Hungersnød og
 en utaalelig Foragt, som vistes ham af Tyrkerne i Dezas-
 low. Disse agtede det ikke værd at redde Svenskerne, men
 overlod dem paa denne Side af Floden Bog til de efter-
 sættende Russer. En Mængde af disse fangne Svensker
 bidroge forøvrigt senere til Christendommens Udbredelse i
 Siberien og iblandt de fjerneste Tartarer, hvorom haves
 trykte Efterretninger af Capitain Bredch. Nogle Maaned
 før Slaget havde Czaren ved den svenske Auditor
 Klinten ladet Kong Carl tilbyde en fordeelig Fred, som
 denne afflog. Paa Retraiten fra Pultava lod nu Kong
 Carl ved Meyerfeld Czaren tilbyde den tilforn afflaede
 Fred; men nu vilde Czaren ikke. Denne sidste lod nu ved sin
 Secretær Besselewsky og Generaladjutant Ramsley meddele
 Kong Frederik den fjerde Underretning om sin store Seier
 ved Pultava; men denne Underretning ankom først til det
 danske Hof i Midten af August Maaned.

Endnu i Maret 1721 bivaandede Bergholz den af Czaren
 paabudne aarlige Fest i Anledning af Marsdagen før Sla-
 get ved Pultava. Czar Peter den store var ved denne Lei-
 lighed iført den samme Klædning, som han havde baaret
 under selve Slaget, nemlig en grøn Kjortel med smaa røde
 Opflag, hvorover var spændt et simpelt — schlechtes —
 sort Læder-Gehæng. Paa Hovedet bar han en gammel

Hat og havde et Par grønne Strømper og meget gamle forslidte --- verdragene — Skoe paa. Først ved denne Leilighed erholdt en af de svenske Krigsfanger fra Pultava, paa Hertugen af Goltory Carls Frederiks Forbøn, sin Frihed, nemlig den svenske Greve Bende. Czaren lagde ogsaa paa andre Maader for Dagen den store Vigtighed han tilslagde dette afgjørende Slag. Han holdt et Triumph-Indtog i Wieskau i Spidsen for de svenske Krigsfanger, led en Kirke bygge i Petersborg til Erindring om Slaget og lagde selv Kjølen til et Skib, der blev kaldet Pultava. Da han havde erfaret den af Wendelboe sluttede og af Mensicoff under 30. Juni 1709 gl. St. i Leiren ved Perevolossin under skrevne Lewenhaupt's *) Capitulation, udbød han: „Datt soll heilig gehalten werden“ (han synes senere at have udtrykt sig paa et Slags Tydsk). — Forsaavidt som man har anset Kong Carls Blesure i Hoden som en Hovedaarsag til Slaget for Svenskerne saa uheldige Udfald, da skulle vi endnu tilføie, at (ifølge Czarens Dagbog) dette Uheld var rammet Carl derved, at han, ved om Natten at reognescere den russiske Leir ved Pultava, var truffen paa et lidet Partic Kofakter, som tildeels sad omkring en Ild. Kongen nærmede sig disse, steg af Hesten og skød

*) Denne General og Greve var født i Sjælland, nemlig i den svenske Leir foran Kjøbenhavn, da Carl X beleirede Byen. Det bemærkes endnu at i Czarens Dagbog opgives det af General og Stattholder i Riga Greve Leyonhufsvud — som han der kaldes — overgivne Corps til det nøiagtige Antal af 14,030 Mand, meest Cavallerie. Han døde forøvrigt i Fangensskabet.

een af dem. Strax sprang de øvrige op, gavede Tid paa Kongen og tilføiede ham et farligt Saar i Foden.

VII.

Wendelboe gaaer i sit Fædrelands Tjeneste.

Efter Slaget ved Pultava synes Wendelboes krigeriske Bedrifter i russisk Tjeneste at have været snarligen tilende eller af liden Betydning. Czaren udnævnte ham sandsynligviis strax efter Pultava's Slaget til sin egen Generaladjutant med Oberstlieutenants Character*) og han synes derefter at have fulgt Czaren paa dennes Reiser navnlig til Polen, hvor han ankom den 25de Aug. 1709 (gl. St.) til den russiske Armee, som stod ved Lublin. Den 9de s. M. — vi følge den paa keiserlig Foranstaltning udgione, af Czaren med egen Haand berigtigede og af Bacmeister oversatte Dagbog — ankom Czaren til Niga, hvor Generalfeldtmarskalk Scheremetew allerede var ankommen med Armeen og bloquerede Fæstningen. Den 14de s. M. efter Midnat paabegyndtes Bombardementet og de 3 første Bomber kastede Czaren selv. Han begav sig derfra til St. Petersborg, hvor han ankom den 23de og lod den før omtalte Kirke og Orlogsskib bygge til Erindring om Pultava's Slaget og den 21de De-

*) Legionis apud Czaream Majestatem Equestris Subtribunus atque militiæ Russicæ Ducis illustrissimi adjutor generalis. Alle Stabs- og Oberofficerer beholdt forøvrigt gyldne Portrætter med Brillanter og Czaren udnævnedes sig selv til Generallieutenant af Landarmeen.

eember s. A. holdt han det ligeledes før omtalte Triumf-Indtog i Moskew i Spidsen for sin seierlige Armee. Den 17. Febr. 1710 reiste Czaren igjen til Petersborg. I April og i Mai Maaneder s. A. anførte han som Contreadmiral en Deel af Flaaden. I Juni Maaned var han i den erobrede Stad Byburg og den 23de s. M. holdt han med de sammesteds erobrede Trepbaer et høitideligt Indtog i St. Petersborg, hvor han den 27de s. M. — alt gl. St. — feirede den aarlige Fest for Pultava-Slaget og hvor han d. 8. Juli næstefter erholdt Underretning om Staden Nigas Indtagelse med hvilket Budskab han sendte Wendelboe til Kjøbenhavn. Høf Hofman hedder det: „Noget derefter — nemlig efter Slaget ved Pultawa — dog endnu i samme Aar sendte Czaren ham i et Erinde af yderste Vigtighed til det danske Hof, hvor han ved denne Leilighed havde den Ære at tale med Kongen, sin rette Herre. I sin Audience foredrog han sit Erinde paa det russiske Sprog og oversatte det strax paa dansk, uden at umage Tollen. Kongen fattede saa stor en Høiagtelse for ham, at Høifsamme spurgte ham, om han ei heller vilde tjene sit Fædreland? Hertil svarede han, at hans største Fornøielse i Verden vilde være at tjene Kongen af Danmark, hvis Czaren hans Herre vilde give ham sin Afsted.“

Kaalund derimod henlægger denne Begivenhed til Aar 1711 *) og fortæller saaledes: „1711 blev han (Wendelboe)

*) Han synes imidlertid ogsaa at feile, da Czaren ikke kan antages at have villet sende Kong Frederik et saa forældet Budskab. Wendelboe forlod desuden den 27de Januar 1711 atter Kjøbenhavn.

da Riga af Mustkoviterne i Maret 1710 var erobret, med samme importante Tidende af Czaren sendt til vores Konge for hannem derom Efterretning at give, og da han dermed saaledes til Kjøbenhavn ankom, tog han ind hos den derværende mustkovitiske Minister, hvorpaa han strax hos Kongen blev meldet og da han der fik allernaadigst Audients, talte han med den allerunderdanigste Betsalenhed til Kongen udi vores gede danske og jydsk Tungemaal, sigende derhos, at han havde den Lykke af Hans Kongelige Majestæt at være en Basal; derefter Kongen hannem med en særdeles naadig Mine spurgte, hvorfor han ikke sig udi hans Fædrelands Tjeneste havde engageret, hvortil han allerunderdanigst replicerede at han ogsaa om een og anden smaa Charger ved den militaire Etat udi hans Kongelige Majestæts Tjeneste forhen, men forgjæves, havde gjort Ansøgning, da hans Kongelige Majestæt allernaadigst svarede at sligt endnu kunde redresseres og derpaa allernaadigst befalede at hans Rehabilitions-Brev og adelige Baaben skulde ferskediges og hannem det Navn af **Løwenørn** efter de tvende store Monarker, Kongen af Danmark og hans Czarske Majestæt, allernaadigst tillægges *).

Ligeledes declarerede hans kongelige Majestæt hannem tilligemed som Oberst af Armeen, ser hvilke begge store Naader han sin alleruunderdanigste Taksigelse med en hannem særdeles medgIVEN Paraste

*) Med andre Ord, han skulde i sit Navn forene begge Rigers Baaben, den danske Løve med den russiske Drn.

aflagde, og derefter med vigtige Depecher og allernaadigste Recommendation, til hans Czariske Majestæt igjen blev affærdiget, hvorpaa han ved hans Retour til Muskov af Czaren til Oberste allernaadigst blev avanceeret og udi samme Aar, om jeg ret mindes, blev han af hans Czariske Majestæt igjen sendt til Kjøbenhavn og foruden hans andre da havende vigtige Forretninger bragte iblandt andet hans Czariske Majestæts Portræter, med kostbare Juveler besatte, til hans høie Excellence Herr Generaladmiral Gyldenløve, General Schelten og Geheimeraad Wibe med flere, hvorved Czaren ogsaa Lewenorn med sit Portræt besat med de Diamanter, hvormed Generalmajorerne pleiede at blive regalerede, allernaadigst beærede, og da han nu saaledes igjen til Kjøbenhavn ankom blev han af vores allernaadigste Konge til hans egen Generaladjutant allernaadigst antagen *) og ned derefter hos begge høie Potentater udi nogen Tid Gage, indtil at vores Konge, formedelt hans ved alle foresaldne Occasioner befundne uforstrækkede Behjertethed, utrættede Arbeidsomhed og uforanderlige Troeskab begjærede at hans czariske Majestæt vilde Lewenorn til vores Konges Tjeneste overlade, med kongelig Forsikkring at isald hans Czariske Majestæt bes os havde nogen at sine Undersaatter, som han til sin Tjeneste igjen allernaadigst fandt habile og

*) Dette skete under 27de Juli 1711 ifølge Dylegnelse, som findes i det med General-Commissariats-Collegiets Archiv forbundne Krigs-Cancellie-Archiv. Han synes dog endnu kun at have fungeret som Generaladjutant og den endelige Udnævnelse først at være sket i 1712. Ufr. Geheime Archivets Stater.

dennem forlangede, skulde de til hannem med ligesaa god Billie strax allernaadigst vorde overladte, hvorpaa Löwenørn med den største Renomee af hans Czarske Majestæts Tjeneste blev demitteret og til vores Konges allerhøistpriseligste Tjeneste overladt.*

Hofman synes at antage enten at Wendelboes Udnævnelse til Oberstlieutenant og Czarens Generaladjutant ske før Slaget ved Pultava eller at dette Slag først stod 1710, hvilket sidste er aldeles urigtigt. Han omtaler heller ikke mere end een Sendelse til Kongen af Danmark, som han fortæller gav den Afsendte en Foraring 100 Ducater, ved dennes Afreise til Rusland den 27de Januar 1711 og begjærede ham i sin egen Tjeneste, ligesom han forhen den 14de Inuar i samme Aar var bleven adlet med Tilnavn Löwenørn*), hvilke to Dyr han fik som et talende Vaaben, der skulde forestille Danmark og Rusland. Strax han havde forrettet sit Grinde hos Czaren gav denne

*) Dette stemmer med Kiegels: Frederik IV, 2den Deel Pag. 992, hvor han siger: Povel Windelboe, siden Löwenørn, da Oberstlieutenant, nu Generalmajor, blev nobiliteret under 14de Januar 1711 af Frederik IV; ligeledes med Dyrtegnelsen i det danske Cancellies Lehnscontour. I Adelslexiconnet anføres, at han dengang var Oberst i russisk Tjeneste; men „Legionis Equestris Subtribunus“, som han kaldes i Adelspatentet, kan næppe betyde mere snarere mindre end Oberstlieutenant. Det synes endog, efter Nicks delelser fra Gen. Com. Sel. Arch., at han en Tid først har været Ritmester i dansk Tjeneste, nemlig fra 27de Juli 1711 til 28de October 1712, da han blev Oberst, saa at Oberstlieutenant i al Fald synes at have været en blot Rang.

Wienark ham efter 4 Aars Tjeneste sin Afsted i
 Kraft af det Benskab han stod i med Kongen af Dan-
 mark. Da han reiste bort gav Czaren ham store Forærin-
 ger og deriblandt sit Portrait, besat med overmaade kost-
 bare Diamanter. Naar Hofman derefter vedbliver: „I
 Aaret 1712 kom han — Löwenorn — hjem til sit Fædre-
 land, hvor han strax blev Oberst og Generaladjutant, samt
 fik et Compagnie ved Livgarden tilbest og blev strax siden
 brugt i adskillige Forhandlinger“ etc., da feiler han atter
 med Hensyn til Tiden, idet Löwenorn allerede i Aaret 1711
 findes i Function som Kong Frederik den fjerdes Gene-
 raladjutant (Skøndt den faste Ansættelse som bemærket er
 senere). At Löwenorn, efter Raalunds Dylegnelse, paa
 een og samme Tid var i baade Czarens og Kongen af
 Danmarks Tjeneste og nød Løn af begge Potentater klin-
 ger vel noget sælsomt, men lader sig forklare deraf at de
 begge betragtede Kong Carl den tolvte som deres sælleds
 Fiende og derfor hinanden gjensidigen som Allierede og
 Venner. Von topvidan fortæller „at Wendelboe, over-
 satte den til Frederik IV paa Russisk holdte Tale med det
 samme paa Dansk, idet han ikke benyttede den tilstedevæ-
 rende Tolk — *adstanti interpreti ferias facturus*. —
 Kongen, som frapperedes ever at høre Taleren saa færdigen
 at udtrykke sig i 2 saa forskjellige Tungemaal, spurgte
 hvem han var? og erholdt til Svar, „at han var en født
 Underfaat af hans Kongelige Majestæt“ — *Danum esse
 Sacræque Regiæ Majestati nascendi sorte subjectum*.
 Kongen spurgte ham dernæst om han ikke havde lyst til at

tjene sin egen Konge og Fædreland? Wendelbee svarede
 hertil „at han ikke havde nogen Grund til at angre at han
 var gaaet i hans nuværende Herfers Tjeneste, ikke desto-
 mindre vilde han, naar saadant kunde skee med Czarens
 Samtykke, meget gjerne indtræde i sit Fædrelands Krigs-
 Tjeneste“. Efterat derpaa Wendelbees Dimission fra Czaren
 indstændigen var bleven ferlangt — *impensius esslagitata* —
 afsted denne ham, skjøndt ugjerne, som et særegent Venstabs-
 beviis, til Kongen af Danmark, ligesom man tillod ham ved en
 Forening af begge Monarkers Rigsvaaben paa en skøn
 Maade at sammensmelte Løven med Ornen i et nyt adeligt
 Navn: Löwenørn. Efterat Löwenørn saaledes var ble-
 ven tilbagegivet Fædrelandet, steg han efterhaanden ved
 forskjellige Grader af Tjenester og Ugesvoster til det
 høieste Punct — *ad summum paulatim ascendit fastigium*.
 Først blev han ansat i Gården med Titel af Oberst-
 lieutenant — *Pro-Tribuni titulo* — og kort efter blev
 han udnævnt til Generaladjutant og til samme Tid
 benaadet med Obersts Værdighed — *Generalis Ad-
 jutantis munere unacum Tribunitia Dignitate* —
 Adelsdiplomet for Paul Bindelboe — som han der kaldes
 og hvis Indhold er bleven os meddeelt af hans Sønnens
 Son — er udfærdiget under Kong Frederik den fjerdes
 Haand og Segl den 14de Januar 1711 og parapheret af
 D. Wibe. Wendelbee betegnes deri som keiserlig russisk
 Oberstlieutenant og Generaladjutant — *legionis apud
 Czaream Majestatem Equestris Subtribunus atque mi-
 litie Russicæ Ducis illustrissimi Adjutor Generali*. —

Han opholes i den danske Adelsstand for sig og ægte Besendenter under Navnet Löwenörn. Angaaende Navnet og Vaabenet bestemmer Diplomet med de ved saadanne Leiligheder sædvanlige latinske Udtryk, at Paul Windelboe som et særegent Tegn og Pant paa den kongelige Naade og Gunst bliver begavet og prydet med adelig Skjold og Værdighed, idet der tillægges ham Navnet Löwenörn. Skjoldet er — hedder det — tredeelt og i sammes første Feldt, der er gyldent, reiser sig en havblaa Löve, som i Forpeterne holder et Sværd og som skjærer Skjoldet i Tværbjælken. I det andet Feldt, som er rødt, findes en gylden Örn med 3 Hoveder og med udstrakte Vinger samt med en gylden Krone over. En adelig Hjelm med aabne Traller og Krone og fra hvilken 2 Arme med dragne Sabler udstrække sig, og mellem hvilke en gylden Stjerne sees at skinne, findes ovenover Skjoldet.

Idet vi nu overlade Czar Peter den store og hans slagne Modstander Kong Carl den tolvte til deres respective mangebaande af Historien noksom bekjendte for begge Skjæbnes svangre Begivenheder i de efter Slaget ved Pultawa nærmest paafølgende Aar, vende vi os mod Fædrelandets Grændser for at vise Löwenörns Virksomhed og Bestræbelser for sit Fædrelands Gavn, sin Konges Hæder. Vi skulle med dette Maal for Die forsøge at levere en kortfattat Oversigt over Krigen mellem Kong Carl den tolvte af Sverrig og Kong Frederik den fjerde af Danmaek, efter dog først at have forudstillet en Skildring af denne sidste Monark, med hvem Löwenörn indtraadte i saa nær Bør-

relse og i hvis særegne Yndest han vedblev at staae lige indtil Kongens Død.

VIII.

Kong Frederik den fjerde.

Den danske Konge Frederik den fjerde blev født den 11te October 1671 og var saaledes i en Alder af henvend 28 Aar da han den 25de August 1699 Kl. 5 om Eftersmiddagen blev ved Grev Reventlow fra Binduerne af den kongelige Residents udraabt til Konge. Denne Prindses Sjæleevner vare (bemærker Hojer) saaledes som man kunde ønske dem og navnlig var hans Hulommelse under hele hans Regjeringstid indtil et Par Aar før hans Død, overordentlig, hans Eftertænkksomhed heel sjelden, hans Hjerte godt og fjern fra al Haardhed, derhos adelt, kongeligt og med Hensyn til hans souveraine Autoritet var han høit omhyggelig og nøie vaasende. Disse Egenskaber vare forenede med en saadan utrættelig Arbeidsomhed, som findes hos faa Mennesker, hvortfor det ogsaa er almindelig bekjendt at Frederik IV i sin Regjeringstid selv har arbeidet mere end fast Nogensomhelst af hans Undersaatter. Han overveiede ikke alene for sig selv alle sine Stats- og andre Sager i sit Cabinet, men han talte og selv med Enhver, som kunde meddele ham Oplysning i Sagerne. Foruden flere Timer om Dagen arbeidede han almindeligviis om Natten indtil Kl. 1 eller 2 og i sine 3 sidste Levaaar til Kl. 12 paa Expeditionen af Sagerne. Hans Cabinetssecretair maatte

forelæse ham alle Relationer og Forestillinger fra alle Collegierne, annotere hans Resolution i hans Nærværelse, dervaa skrive samme i Randen af Resolutionen*), hvor Kongen da selv underskrev. I Særdeleshed i Kammer- og Krigsager vilde han vide Beseed med selv de mindste Omstændigheder og selv give de fornødne Ordres. En Forsigtighed, der undertiden grændsede til Mistænktsomhed, var forbunden med denne store Arbejdsomhed, som han, efterat han var bleven Konge, sandt saa meget mere nødvendig som hans Føner i Ungdommen ikke vare blevene udviklede, idet det ikke manglede paa saadanne, som ønskede at hans gode Føner skulde fordlive uudviklede i Uvidenhed og Dørke, idet flere ved hans Faders Hof ansæte Wiænd, saasom Gasbel og Knudt — som selv i deres Ungdom kun havde havt Leilighed til at lære lidet — udtalte den Anskuelse, at en Prinds behøvede kun saa Videnskaber og derhos dristigen paaastede at det at lære gvalte det naturlige Vid. Hertil kom at endog ikke uduelige Wiænd ansaae det for meest overeensstemmende med deres Familiers Interesse, naar den tilkommende Monark ikke havde saa mange Kundskaber og saaledes vilde være nødsaget til alene at forlade sig paa sine Ministre. I Særdeleshed var Geheimeraad Michael Wibe — som var Hofmester hos Frederik den fjerde som

*) Saaledes vedder det hos Hojer, men Meningen er dog vel: i Randen af Forestillingen eller Relationen. Denne Fremgangsmaade brugtes og af Kong Christian VI, af hvis originale Resolutioner vi have seet flere i Gen. Commissariatets Archiv, skrevne paa den ene Side af Forestillingen, som derfor var affattet i Ansøgningsform paa brættet Papiir.

Prinds, medens en Nærbeslægtet af Wibe ved Navn Cas-
sius var hans Informator og en Fred. Esmark hans Skri-
verlærer — meget vel tilfreds med at hans Søn, som blev
opdraget tilligemed Kronprindsen, kunde sikke sig sammes
Naade, om ogsaa Prindsen selv ikke blev Hynderlig oplært
i Statsvidenskaberne, hvorfor ogsaa denne alene havde sin
egen opboiede Drift at takke for at han lærte det franske
og italienske Sprog tilligemed det tydske og danske og var
vel bevandret i alle Arter af Bygningskunsten. Hvad der
kom ham meget tilhjælp ved saaledes at maatte arbejde
imod en forsømt Dydragelse var hans tro Hukommelse,
som gjorde at han næsten aldrig glemte Ting eller Sager,
som engang vare blevne ham foredragne og at han kjendte
Enhver, som han engang havde seet paa, endog efter mange
Aars Forløb. Hans Begeme var derhos stillet til Anstræn-
gelse og fra Ungdommen af var han vænnet til Riden,
Tagen og Dandsen, med Hensyn til hvilke Forlystelser han
dog stedse var maadeholden. Paa Reiser og under Feldt-
tog stuede han ingen Besværligheder og man saae ham ofte
og det endnu et Par Aar før hans Endeligt ved Wyn-
stringen af sine Tropper, at holde ud i flere Timer i
Kulde, Storm og Regn, undertiden uden Kappe. Han holdt af
at der vises Pragt ved Hoffet, men for hans Person var
der meget tarvelig og maadeholden og det kan især til-
skrives hans Exempel, at den for heltemæssig ansete megen
Drikken, som fra Hedenstidets Tider var i Tydskland og i
Norden igjennem Aarhundreder bleven anset fast for en
nødvendig Egenkab hos en retsaffen Mand, under hans

Regjering kom i Miscredit og blev endogsaa anseet med Foragt. Med Hensyn til denne Konges Ydre, da havde han et temmelig majestætisk Udseende, hvilket han ved en særegen Venlighed forstod at gjøre saa behagelig, at Enhver, som blev tilstedet Audients hos ham, følte sig paa eens gang greben af Vrefrygt og Kjærlighed.

Kong Frederik den fjerde holdt strengt over Retsfærdighedens Haandhævelse. I vigtige og vanskelige Sager, som søvede for Høiesteret, lod han undertiden Boteringen referere for sig førend Dommen afsagdes og indbentebe Conseilets Betænkning. Hvor der var opstaaet en ikke ringe Formodning om at Dommen dog kunde være urigtig havde nogle saa Exempler paa at han har forandret Dommen. Undersaatternes Klager over Høiesteret tog han sig meget af og det gif ham meget nær at høre om de tildeels beviste Begunstigelser af nogle af sammes Medlemmer, som kom for Dagen i den hemmelige Commission af 1725 og hvilke Misligheder noksom beviste — bemærker Hojer — at In- corruptibilitet ligesaa lidet som Dommerklegskab iføres tilligemed Salaren^{*)}. Kongen var derfor betænkt paa ved ethvert Middell at see saadant forebygget for Fremtiden og bevilgede i dette Diemeed de øverste ni Professorer en aarlig Pension, for at duedige Folk saa meget mindre skulde

*) Sfr. And. Hojers Frederik IV, anden Deel Pag 246. Man kunde maaskee ved denne Leilighed spørge hvad Hojer vel vilde have bemærket, dersom han havde levet et hundrede Aar senere og maaskee funden at der undertiden fast gjøres Veld paa sund Wiennesteforstand, naar plumpe Benægtelser tages for gode Varer, eller

anse den Gæde at sidde i denne Ret for en Byrde. Forinden Dødsdomme bleve erseverede lod han i Almindelighed det theologiske Facultet afgive Betænkning om hvorvidt Benaadning kunde antages at besvære Samvittigheden.

Hereprocesser vare sjeldne under hans Regjering og Dødsdomme i saadanne Sager bleve ikke erseverede. En vis Hjertensgodhed var et Charactertræk hos denne Konge og som ikke tillod ham at lade de mindste, endslige udmærkede Tjenester at forblive uigjengældede. Han befordrede dem, som helligede sig hans Tjeneste, med en særegen Fornøielse og hvor Iver for Kongen og Duelighed fandtes forenede hos Noget, der udeblev aldrig en meget eclatant Lykke. Han gjorde i saa Tilfælde ingen Forskiel paa Fødsel eller Stand *), men foretrak uden Betænkning en due- lig og tree Borgersøn for en mindre habil Adelsbaaren. Han meente nemlig at de begge kun vare Mennesker og begge hans Undersaatter, med Hensyn til hvilke Spørgs- maalet ikke var om hvis Forsældre tilforn havde været i

de meest jesuitiske og urimeligste Forklaringer af paa Skruer satte Ord gives Viedhold? Vion det skulde være usandsynligt, at han da vilde have ladet nogle Ord falde om en mulig Lust til at vinde stadige Eloger af visse Organer for visse talrige politiske Partiegængere eller om Sympathier for visse Bestræbelser, som hverken hjemles ved Loven eller ved den afslagne Sed?

*) Løwenørn og Tordenskjeld turde herpaa fortrinsviis afgive Beviser. Denne sidste havde som bekjendt været Tjener hos Confessionarius Dr. Veder Jesspersen — Griffenfelds Forbeder — medens Løwenørns Fader, efter Kievenfelds Dytegnelser, først drev en Haand- tering og siden blev Bedemand.

høiest Værdighed, men hvø der nu var den Brugbareste og bedst flullede til at befordre det Almindeliges Gavn. For Armoden drog Kong Frederik den fjerde megen Dømbu. Han hørte selv deres Klager og i en Ansøgnings-Kasse kunde Enhver, lige indtil Bettleren, gjøre Kongen bekjendt med sit Anliggende. Ueberføres der simple Folk Uret blev det med Alvor gjen-gjældet. Denne Konge var meget gudsfrygtig og stiftede Missionerne i Ostindien og i Finmarken samt oprettede mange Skoler. Han var derhos en god Deconom. Efter Krigen betalte han nogle Tønder Guld af den under samme gjorte Gjæld og ved hans Død var der Tilstrækkeligt i Cassen til at betale Resten, hvorfor hans oftere yttrede Ønske at kunne efterlade sin Søn Riget gjældfrit ogsaa opfyldtes. Folket hang med barnlig Kjerlighed ved Frederik den fjerde, som med Føie regnes blandt Danmarks bedste Konger.

IX.

Krigene mellem Kong Frederik den fjerde og Kong Carl den tolvte.

I den sidste og længste af disse Krige tog Löwenørn som Kong Frederik den fjerdes Generaladjutant, en meget virksom Deel og, paa Grund af den særegne Tillid, som denne Konge satte til ham, maaskee en større end der af de opbevarede Dpategnelser lader sig ligefrem prævise. Denne sidste Krig stod imidlertid i en saadan Forbindelse

med den næst foregaaende at det, for at kunne fremstille Forholdene negenslunde klart, bliver nødvendigt at gaae noget tilbage i Tiden.

Efter Hertug Christian Albrechts Død 1694 forbandt hans Eftermand Hertug Frederik den fjerde sig nøie med Sverrig og Lüneborg, som dengang vare Danmark fiendske. Han nærede nemlig det faste Haab enten ved Hjælp af Garanterne for det altenaafse Fortig at ornaae den endelige og fuldstændige Ophævelse af Fælledsflabet i Hertugdømmerne og en fuldstændig Væbningsret — jus armandi — eller, dersom det kom til Krig, at erholde Amtet Segeberg eller Grevsflabet Pinneberg i Erstatning for Krigsomkostninger. I saadant Niemeed modtog han en svensk Bataillon fra Bismar, uden forud at udbede sig Tilladelse til Gienemarschen over den kongelige Grund i Holsteen og opførte 1695 de saakaldte Holmer- og Husumer-Skanser, som Kong Christian den femte — der ikke, som Wedregent, kunde tilstede Hertugen saadanne Fæstningsanlæg uden sit eget Samtykke — 1697 lod nedrive og sløise. Hertugen stod vel i den Formening, at Garanterne derefter skulde have grebet til Vaaben; men disse lode det blive ved den allerede paabegyndte fredelige Afgjørelse og Wægling i Hamborg og Pinneberg — hvorsfor samme almindeligviis benævnes de pinnebergske Tractater —. Hertugen indgik imidlertid 1698 Egteskab med den svenske Arveprindsesse Hedevig Sophie og forbandt sig desuden med den unge Konge af Sverrig Carl den tolvte ved personlig Dvereensstemmelse i Gemytterne, saa at han uden Vanskelighed kunde forlede

denne unge Fyrste til de meest forvovne Foretagender, hvorved hans kongelige Person endog udsattes for Livsfare *). Af det svenske Hof kunde Hertugen under disse Omstændig- heder love sig alt hvad han ønskede. Dernæst fornyede han Alliancen med Sælle og Hannover og da Kong Christian den femte netop dengang dagligen blev svagere, meente Hertugen at det var det rette Tidspunct, ved Gjenopførel- sen af Skandserne enten at aftrødse den døende Konge de ovenfor nævnte Puncter, eller at opægge den unge Konge til Krig, ved hvilken han gjorde fast Regning paa at vinde noget Stort. Han tilsted selv saadant for hans Ingeniør, den senere Commandant i Tønningen Zacharias Wolff, (som fraraadte ham Opførelsen af Skandserne paa Grund af sammes Bekostelighed og ringe Nytte), idet han erklærede, at han ikke opførte dem af nogen an- den Aarsag, end for at de Danske atter skulde komme og nedrive samme. Heri synes ogsaa den egentlige Hemmelighed ved Holsteens Fremgangsmaade til hiin Tid at have bestaaet, medens de øvrige fremkomne Besværing- er alene tjente til Anledning eller Paaskud. Disse Besværin- ger gik isørigt ud paa Stridigheder om den rette For- staaelse af det altonaiske Forlig, i Særdeleshed med Hens- syn til Væbningsretten og andre af Fælledsskabet ikke aabenbart flydende Rettigheder; om Arvesølgen og Coadjus- tor=Valget ved Stiftet Lübeck; om den af Kongen forlangte

*) Han fik ham saaledes til at ride op ad en Stabel løse Brædder, at sætte sig paa en levende fangen Hjort og dræbte.

Meddelelse af det hertugelige Testament og om de modtagne svenske Tropper. Ved det svenske Hof var Ministeriet just ikke saa meget opbragt mod Danmark, som Kongen selv og især Enkedronningen, som stedse havde været ilde stemt med det kongelige danske Hus og nu var det dobbelt paa Grund af hendes mislykkede Project med Hensyn til Formalingen af hendes Datter Prindsesse Hedevig Sophie med Kong Frederik den fjerde som Kronprinds. I Danmark gav man ikke — saavidt vides — Sverrig mindste Grund til Besværing, men havde desto mere Grund til Klage over den svenske Regjering, som paa mange Maader søgte at begunstige Toldsvig i Sundet, nægtede danske Underaatter, naar disse vare nødsagede til at tage Dom over en Svensker, Execution og i Særdeleshed bestyrkede Hertugen af Holsteen eller Gottorp i hans farlige Penslgter mod Danmark, for derved stedse at have en Veiaaben til Hjertet af Danmark og saaledes at holde Kong Frederik i Klemme, saa at han ikke uden Kong Carls Billie kunde bevæge sig. Videns saadant maatte ansees for Sverrigs egentlige Djemeed blev det ogsaa senere een af de væsentligste Aarsager til alle de Ulykker, som senere rammede Sverrig og Kong Carl selv. — Som forhen berørt var der allerede under Kong Christian den femte bleven affattet en Alliance-tractat mellem Danmark, Kong August af Polen og Czaren imod Sverrig. Dette var skeet paa en saa hemmelig Maade, at hverken dengang eller nogle Aar efter noget sikkert var blevet bekjendt herom. Grunden hertil var bleven lagt af Pottkubl, som var me-

get forbadt i Sverrig og som i det omhandlede Niemeed en Tidslang paa en skjult Maade opholdt sig i den danske Minister Grev Reventlows Huus og, som en meget fornuftig og be- hjertet Mand, forstod at fjerne alle i Begyndelsen forekommende Vanskeligheder. Der blev nu under 24de Marts 1689 af- sluttet et Defensiv-Forbund med Kong August, ifølge hvil- ket man skulde yde hinanden gjensidig Hjælp imod hvilket- helst — *contra quoscunque* —. Dette Forbund blev under 25de September 1699 forvandlet til en fuldstændig Of- og De- defensiv-Alliance imod Sverrig. Man har antaget, at Grev Re- ventlow — som i Dresden negocierede dette Bærl — tilligemed den sachsisk-polske Minister Grev Flemming og Pottkuhl berved udførte et diplomatisk Mesterstykke, idet de indbildte den svenske Minister Baron Welling, at Danmark var stinsyg over hans Negotiationer og kun bestræbte sig for at blive optaget i den af Welling foreskede Defensiv-Alliance. Reventlow og Flemming vare derfor om Dagen næsten al- drig fra Wellings Side og dreve kun om Natten deres Negotiationer saa heldigen, at den ellers saa snue Svensker denne Gang blev ført bag Lyset og ved en fra sachsisk Side med ham sluttet til de tydske Rigslande Hensyn havende Defensiv-Alliance blev bragt til den Troe at han havde gjort Sachsen unyttig for Danmark. Niemeedet med den saaledes afsluttede hemmelige Triple-Alliance var imidlertid fra dansk Side især at Kong Frederik, Kong August og Czaren skulde paa cengang bryde med Sverrig *) og forhjælpe hinanden

*) Det bemærkes at de 3 Konger Frederik den fjerde af Danmark. Carl den tolvte af Sverrig og August den

til Gjenerholdelsen af hvad de tidligere havde mistet. Af disse 3 Allierede havde Kong Frederik udentviol størst Grund til at besvare sig over Sverrig. Hans Riges Sikkerhed krævede uomgængelig at sønderbryde den farlige Klemme, i hvilken Sverrig og Gottorp troede at have ham, nemlig ved Hjælp af den gottorpske Fæstning Lönningen og de der indlagte svenske Tropper hvert Dieblig at kunne angribe Hjertet af det danske Monarchie. Derimod turde Czarens og Kong Augusts Krigsarsager have været mindre gode, idet hiin fornemmelig havde for Die at forskaffe sig en Havn i Østersøen, denne at erobre Hertugdømmet Liefland for sit Huus for derved desto bedre at kunne sikke sine Descendenter den polske Rigsuccession. Efterat Krigen, som forhen er viist, var udbrudt i Liefland kunde man fra dansk Side heller ikke tøve længe. Hertugen af Würtemberg, som var i dansk Tjeneste, maatte nu, efterat Kulden var noget aftaget, indtage og sløise Husumer, Sarker og Holmer, Skandserne samt kort derefter Friederichstadt og Schwabstadler Skandsen, ved hvilken Leilighed han ved et Patent satte alle gottorpske Umter i Contribution. Spørgsmaalet var nu, om man fra dansk Side skulde gaae videre end til Sløifningen af de Skandser, ved hvis Opførelse Kongen var bleven fornærmet og, for hvis Skyld næppe nogen af Hertugens Allierede vilde have sat sig i Bevægelse. At lade det blive herved fraraadede imidlertid den danske Storkantsler Grev Reventlow og Geheimeraad Thott, som meente at man ogsaa burde erobre Lönningen, som derfor blev beleiret og bom-

anden af Polen — Gurfyrste af Sachsen — alle vare Børnebørn af den danske Konge Frederik III.

barderet; men efter nogle Dages Forløb igjen opgivet, i Særdeleshed fordi det kongelige Laboratorium fløi i Luften og Borden, paa Grund af Jordsmønnets leerede Bessaffenhed, var ualmindeligt fast og det, paa Grund af Regnveiret, næsten ikke var mueligt at flyde nogen Bresche. Angrebet traak derfor saa længe ud indtil Hertugens Allierede vare gaaede over Elben, hvorfor man opgav Beleiringen og lod Armeen drage til Holsteen for at forene sig med det derværende Corps og for der at byde Fjenden Spidsen. Saasnart som de Danske havde begyndt at beleire Tønsningen rykkede den svenske Generalgouvernør i Bremen Grev Niels Gyldensterne med 4000 Mand og den gamle Hertug af Celle eller Jelle Georg Wilhelm med et lige saa stort Antal af sine Tropper over Elben indtil Altona, hvor Churfyrsten af Hannover stødte til dem med sine Tropper samt 2000 Hollændere. De kongelige danske Tropper under Hertug Carl Rudolph af Württemberg's Commando traak sig, ved Hertugen af Celles Nærmelse, efter en liden Canonade, tilbage og kunde senere endnu mindre hindre den allierede Magt fra at rykke frem til Pinneberg og indtil Stør *) og Trave og overalt at brandstatte Landet. Fra dansk Side opfordrede man nu vel de unierede Fyrster til Assistance, men disse vare enten for sunkne eller for langt fraværende til at en saadan med nogen Virkning kunde ydes. Derimod havde Kong Wilhelm

*) Denne Flod udspringer ikke langt fra Bornhöft og løber forbi Neumünster, Kellinghusen og Tychhoe ud i Elben.

den tredie af England sendt en stærk engelsk og hollandsk *) Flaade ind i Drefundet med den heumelige Instrux at følge Hertugen af Holsteens Ordre i alle Henseender. Saadant havde man i Danmark ikke tænkt sig Mueligheden af og forevrigt heller ikke med Hensyn til Marinen trufts- sen de bedste Foranstaltninger, da Generaladmiralen Gyldenløve var ung, Admiral Stöcken aldrig brugt ved Commando før og de andre Admiraler og Flagmænd vare ueens eller uerfarne. Man forsømte derfor ogsaa ved at besætte Renden ved Saltholm og Dragøe at forhindre Fereningen af den svenske med den engelske og hollandske Estadre. Man begif endogsaa den Feil at hentlægge Flaaden under Kastellers Kanoner saaledes at Engländerne og Svenskerne bestandig kunde angribe den med Kanoner og Bomber, medens Kastellet ikke kunde skade Fjenden uden Fare for at skade vor egen Flaade og, dersom Admiral Stöcken ikke i en Hast havde udrustet nogle Pramme og derved fordrevet Fjenden, turde den af en fransk Ingenieur Hauterive Hertugen af Holsteen saavel som Svenskerne meddeelte Plan at stille vor Flaade i Brand have været farlig nok. Den engelske og svenske Flaade — den hollandske gjorde ikke et Skud — vedblev imidlertid nogle Dage efter vinds anden med Bomber, Ildflugter og stærk Kanonering for- gjæves at gjøre deres Bedste. Omendstjøndt nu dette Un- slag mislykkedes havde de dog nu frie Hænder til at

*) Den tappre Prinds Wilhelm af Oranien, Statholder i de ferenede Nederlande og Svigersøn til Kong Jacob den anden af England var 1689 tillige bleven Konge i England under Navn af Wilhelm den tredie.

dække Kongen af Sverrigs Landgang paa Sjælland, hvilken Landgang nu ogsaa paafulgte den 4de August (1700) imellem Kragerup og Humlebæk, i Begyndelsen kun med lidt Infanteri. Dagen derefter var det en stærk Storm fra Vesten, saa at, dersom der havde været en resolveret General i Sjælland, som havde angrebet Kong Carl med de Folk, som vare tilstede, med et Par tusinde Mand Linietropper og nogle Kanoner i Spidsen, da torde denne muligens for sildigt have fortrudt sit dristige Foretagende. Men det manglede paa Commando og Commandanten i Kjøbenhavn Generallieutenant Schack vilde ikke engang paa Borgerstabs Bøjsfordring afgive saameget Artillerie som var fornødent til et Batterie paa Dragøe og til at fordrive den fjendtlige Flaade, indtil Entledningen omsider nødte ham dertil. Kjøbenhavns troe Borgerstabs Forbittrelse mod denne altfor forsigtige General blev derfor ogsaa saa stor at Kongen — som var ved Armeen i Holstien — maatte sende Storkantsler Reventlow til Kjøbenhavn for at meddele de fornødne Ordres og forhindre værre Følger. (Schack blev og senere afskediget og Stadthauptmand Melles derved paa Grund af sin Iver for at beskytte Flaaden og Residentskaben for sin hele øvrige Levetid Gjenstand for sær kongelig Naade).

Imidlertid begunstigede Binden Svenskerne saaledes at 2 Dage efter et Corps paa 12,000 Mand under Generalerne Ströemfeldt, Rensköld og Stenbock landede, men uden endnu at øve Fjendtligheder. Ikke desto mindre mishagede denne Landgang Generalstaterne me-

get som en imod Aftalen foretagen Expedition, til hvilken man har meent at Kong Carl blot ved sin Bedstefaders Carl Gustavs — hvem han i alle Henseender søgte at efterligne — Forbilledet lod sig berøge. I Holsteen gik det imidlertid mindre fredeligt til, idet Svenskerne og deres Allierede skjændte og brændte, uden at det dog kom til noget Slag, som Hertugen af Holsteen gjerne havde budt de Danske, naar ikke den gamle og kloge Georg Wilhelm af Celle havde forbindret saadant, idet denne sidste ikke ønskede at opbringe Kongen af Danmark yderligere, men meget mere ved denne Leilighed søgte at bringe sine egne Anliggender paa det Reene. Saaledes blev der paa begge Sider næsten stiltiende iagttaget Vaabensstilstand, idet Officiererne dagligen talte med hinanden *) indtil Underhandlingerne kom til Endelighed. Kong Frederik den fjerde, som imidlertid opholdt sig i Mendsborg, indsaac nu at Afsairerne stode saaledes at der ikke gaves nogen anden Udvei end, saa godt som muligt, at hjælpe sig ved Fredsunderhandlinger og Tractater. Hertugen af Gottorp forlangte i Begyndelsen en meget stor Satisfaction og meente at han kunde erholde Pinneberg, af hvilket han da vilde have solgt Dittensen og Altona til Hamborgerne. — Det lader sig heller ikke nægte at Kong Frederik jo ogsaa nær havde besluttet sig til i al Fald at afsnaae ham Amtet Segeberg blot for at blive de

*) Dette Forhold minder uvilkaarligen om et lignende henvend halvandet Aarhundrede senere, nemlig i Spanien mellem Esparteros og Narvaez's Tropper.

fjendtlige Tropper i Holsteen, Sjælland og Oldenborg qvit. Men Kongens Raadgiver Geheimeraad Johan Henrik Lente og den glücksstadste Kontzler Andreas Vaulli von Piliencron meente at saadant dog endnu turde være noget overilet, medens man hellere underhaanden maatte see at indlede Underhandlinger med det lüneborgske Huus, hvorefter de holstcenske Anliggender vel vilde lade sig ordne. Saabant skete nu ogsaa, ved den gamle Hertug af Vloens Underhandling, i al Hemmelighed saaledes, at Resultatet blev at Kong Frederik lovede i sin Tid at anerkjende den saakaldte niende Shur-Værdighed — for Hannover — efter den forlangte Forsikkring om Fyrstestandens Forrettigheder; aldrig at modsætte sig Indførelsen af Primogenitur — Førstefødsretten — og Majorat — de ældste Søners Fortrinsret — i det hannoveranske Huus; heller ikke negensinde i Gjærningen — *via facti* — blande sig i Stridighederne angaaende Hertugdømmet Sachsen-Lauenborg eller Foreningen af Zelle og Hannover, hvorimod Hertugerne af Zelle og Hannover paatege sig jo før jo hellere at bringe de holstcenske Uroligheder og Forvillinger paa en billig Maade og uden Skade for Kongen til Ende. Derefter blev Fredstractaten med Gottorp snart sluttet i *Travendal* saaledes: at Foreningen og andre Overeenskomster saavel som Fælledeskabet i Hertugdømmerne med Hensyn til alle i Landets Natrikel opførte, Prælater og Ridderstab tilhørende — justehende — adelige Godser skulde vedblive; at der tilfædes Hertugen saavel som Kongen Væbningsret og Ret til at anlægge Forter og opføre Skanser — *jus armandi et fortali-*

tiorum —, men dog saaledes, at det ikke maatte være nogen af Varterne tilladt at opføre nye Skanser paa andre Steder end saadanne, som idet mindste laae i en Afstand af 2 Mile fra den medregjerende Herres Fæstninger, 1 Mil fra sammes private — Fællingsskabet uvedkommende — Amtet og Grunde og 1 Mil fra den store Hovedlandsvei — Heer=Stræde —; ingen af Varterne maatte for Fremtiden holde mere end 6,000 Mand i Hertugdømmerne uden den medregjerende Herres Samtykke, af hvilke Tropper Halvdelen kunde bestaae at udenlandske fra fremmede Magter modtagne Tropper; Hertugen blev der, for at tilfredsstille alle hans Forlangender, forskrevet en Sum af 260,000 Rbd. og til Sikkerhed herfor Bredstedter=Distriktet pantsat. — Med Hensyn til Sverrig blev der ikke bestemt andet end at det skulde anses som glemt hvad der var passeret ved disse Uroligheder og at Kong Frederik i den Anledning aldrig vilde hævne sig paa Kronen Sverrig*). Omendstjondt den engelske, hollandske og zelliske Minister fandt for godt til den svenske Minister at afgive en skriftlig Forsikkring om at Danmark i den daværende Krig mod Sverrig ikke vilde tage Partie med Kong August saa blev dog saadan Løfte ikke givet af Kong Frederik

*) Forsaavidt som Kong Carl har forlangt denne Bestemmelse indrykket i Fredstracten for at sikke sine Stater mod Angreb fra dansk Side, medens han drog til fjerne Lande for at møde sine Angribere Czaren og Kong August, da vil det følgende vise, hvorledes denne Bestemmelse blev overholdt, sammes Niemeed opnaaet.

rit og endnu mindre ratificeret eller stadfæstet. Derefter underskrev Ministrene den lüneborgske Freds-Tractat den 17de og den holsteenske den 8de August 1700 til Travensdal under Medvirkning af de franske, engelske, brandenborgske og hollandske Ministre.

X.

Europæiske Forholde.

I Grunden vare nu vel begge Parter utilfredse med denne Fred — den man har antaget at Søemagterne for enhver Priis søgte at tilveiebringe i Norden fordi en blodig Krig hver Dag truede med at bryde ud i det sydlige Europa — og navnlig havde Hertug Frederik gjerne seet at Kongen af Sverrig havde modsat sig sammes Afslutning. Denne sidste syntes ogsaa at have havt Lyst til at drive Spillet høiere; i det mindste begyndte han paa at presse Sund-Told af alle gjennemvassrende Skibe, uagtet de aldrig tilforn havde erlagt Sund-Told til ham og tilbageholdt i flere Dage Ordren om hvorhen hans i Holsteen staaende Tropper nu skulde vende sig. Kong Carl forlød imidlertid Sjælland i September og saaledes endte de 7^e maanedlige Uroligheder*). Fra hertugelig Side blev for-

*) Det er mærkeligt nok at Kong Carl med sit store Mod, og sin store Dristighed ikke gik lige løs paa Kjøbenhavn ved denne Leilighed; om han enten ikke har meent det ret alvorligt med denne Krig mod hans egen Fætter, eller større Planer kaldte ham andensteds hen, eller om Grindringen af hans Bedstefaders Skjæbne

ovrigt strax efter Fredsslutningen sammens Garantie søgt og forlangt hos Keiseren, England, Sverrig, Holland, Chur-Brandenburg, Hannover, Zelle og Wolfenbüttel. Frankrig derimod og Kong August vilde ikke overtage nogen Garantie for denne dem ubehagelige Fredstractat, hvis Dphævelse de meget mere fra begge Sider snart efter ønskede.

Imidlertid var i samme Aar den saakaldte eventuelle Partage- eller Delings- Tractat med Hensyn til samtlige spanske Riger og Lande ved Frankrig, England og Holland bleven sluttet og da Keiseren og Spanien af al Magt modsatte sig den var hele det øvrige Europa bleven indbudet til at garantere samme. Forinden imidlertid at en saadan Garantie var bleven givet af Kong Frederik den fjerde døde Kong Carl den anden i Spanien den 1ste November 1700 uden Arvinger. Efter hans Død kom Krugten og maasske ogsaa den eneste Hensigt med Partage- Tractaten, nemlig den afdøde Konges Testament, for Dagen. I dette testamenterede han det spanske Monarkie til hans Søsters anden Sønnesøn Hertugen af Anjou, siden Kong Philip den femte. Cardinal Portecarero antages at have i Forening med Andre af Spaniens Store faaet saadant bragt istand alene for at forhindre Delingen af Monarkiet, som var den spanske Stolthed meget imod. Herfra udsprang den langvarige og blodige spanske Successions-Krig. Kong Frederik IV fandt dengang ingen Betænkelighed ved at anerkjende Hertugen af Anjou som Konge i Spanien, ligesom og Kong

for Kjøbenhavn Natten mellem d. 10de og 11te Febr. 1659 har afholdt ham derfra?

Wilhelm af Storbritannien og Generalstaterne allerede havde ladet Kong Phillip V lykønske (Estr. Hojer D. 1 p. 42—53). Danmarks Alliance søgtes nu af de krigsførende Magter Frankrig og Keiseren. Kong Frederik havde imidlertid overveiede Grunde til at forklasse den af Frankrig tilbudte Offensiv = Alliance, hvorimod han kun fandt det tilraadeligt at forbinde sig defensiv med Keiseren og med Søemagterne — England og Holland — og at overlade dem nogle Tropper, idet han antog at disse Magter vare ham mere nyttige Allierede, hvorimod man kunde befrygte at det bourbonske Hus, dersom det uhindret opslugte det spanske Monarkie, derved kunde blive hele Europa for mægtigt*). Under 26de Mial 1701 blev derfor en Alliance med Keiseren afsluttet, ifølge hvilken man lovede at forsvare hinandens nuhavende Lande og Rettigheder mod hvilkensomhelst Indgreb. Under 20. Juni s. A. blev en lignende Defensiv = Alliance med England og Holland fra dansk Side indgaaet, hvorved man gjensidigen forbandt sig til at baandhæve Freden i Tyskland samt i en hemmelig Artikel bestemtes, at Søemagterne, som

*) Kong Frederik maatte desuden stedse kunne befrygte en hemmelig Forbindelse mellem Frankrig og Sverrig, hvis Konge, da Churfyrsten af Brandenburg 1701 lod sig krone til Kænge af Preussen — med Hensyn til hvilket han iforveien havde sikret sig de fleste europæiske Hoffers Bisald — tilbageholdt sin Anerkjendelse med den Erklæring: „at skulde den preussiske Krone dog blive anerkjendt af de andre Souverainer, da vilde han lade sin Svoger Hertugen af Holsten erklære for Konge af Slesvig, hvoraf han (ligesom Churfyrsten af Brandenburg af Preussen) allerede besad Halvdelen med fuld Souverainitet.“

Garanter for Travendaler-Freden skulde holde Hertugen af Holsteen til at iagttage et roligt Naboskab og noie Dybsdelse af Travendaler-Fredens Vilkaar og Bestemmelser i sammes naturlige Betydning og ikke tilstede at han gik udenfor sammes Bogstav. Dmtrent 3 Maaneder derefter blev der under 7de September 1701 sluttet den saakaldte store Alliance imed det bourbonske Huus, nemlig mellem Keiseren, England og Holland — som dog nyligen havde lykønsket Philip den femte. — Kong Frederik den fjerde havde ved sine Alliancer den Ferdeel at hans Underaatter vedbleve at nyde alle Frugterne af en stadig Fred, medens han i Løbet af en halv Snees Aar drog over halvfemte Millioner i contante Penge ind i Riget og paa Andres Bekostning holdt en Armee paa 20,000 Mand og derhos kunde forskaffe sine Generaler og Officierer en god Dvelse i Krigskunsten, som under Prinds Eugèn af Savoyen og Marlborough naaede en hidtil ukjendt Høide. Fra Underaatternes Standpunkt er dette Tidsrum fra 1701 til 1709 ogsaa blevet anpriset som en gylden Tid, i hvilken deres udenlandske Handel og Skibsart dagligen tiltog. — Kong Carl den tolvtes Stemning imod Danmark vedblev imidlertid at være meget uvenstabelig. Den danske Envoyè Rosenkrantz lod han reise fra Riga til Reval efter sig og dog forgiæves, idet han, uden at faae Audients maatte vende tilbage til Hjemmet, hvorfor ogsaa Kong Frederik fra den Tid af ingen characteriseret Minister sendte til det svenske Hof. Man kunde overalt spore en vis Bitterhed imed Danmark i den svenske Regjerings Fremgangsmaade,

navnligen i de af sammes Ministre i Wien og i Haag givne truende Erklæringer i Sager, der angik Heltzen, Lübeck og Wesertolden, og da endelig den mellem Danmark og Kong August allerede i Marts 1699 sluttede Offensiv-Alliance faldt Svenskerne i hænde i Niettau tilligemed det sachsiske Krigscancellie, saa geraadede Kong Carl i saadan Brede at han heit udstødte den Trusel at han saasnart han blev færdig med August og med Czaren, vilde besøge Danmark. Til et saadant snarligt Brud søgte naturligviis August og Czaren ogsaa at bidrage deres. Navnligen afsendte Czaren den ved det russiske Hof værende danske Minister Poul Heinsen i saadant Niemeed til det danske Hof med alle Slags Tilbud, hvilket dog for Dieblikket blev uden Virkning, fornemmeligen af den Grund at Kong Wilhelm tilbød sin Garantie for den gjensidige Sikkerhed mellem Danmark og Sverrig, ligesom der ogsaa underbaanden blev truffen en Overenskomst mellem England og Holland om af al Magt at forhindre at Danmark eller Sverrig fratog hinanden en eneste Fodbred Land, men at begge Kroner skulde beholde hvad de engang havde. — Ikke destomindre søgte Hertugen af Götterups Ministre enhver Leilighed til at faae alle Slags Paaskud hvorunder man kunde opfordre Kong Carl til Krig mod Danmark; naar det kunde være ham meest beileiligt. Man fandt saaledes paa at nægte at meddele fælleds Forsøgling paa Landespatentet, naar ikke Hertug Carl Frederiks — hvis Fader Hertug Frederik den fjerde var falden i Slaget ved Glisfow den 19de Juli 1702 —

Navn blev trykt med ligesaa store Bogstaver som Kongens. Man havde hidtil fra kongelig Side stedsse overladt Valget af Bogstaverne til Bogtrykkeren. Der fandtes derfor ogsaa nogle faa Exemplarer, paa hvilke Kongens og Hertugens Navne vare trykte med samme Bogstaver, men de allerfleste fælleds Patenter saae anderledens ud, i det det hertugelige Navn foresandtes i den anden eller tredie Linie, hvor der almindeligviis bliver brugt langt mindre Fractur end i den første. De hertugelige Ministre meente imidlertid at saadan Lighed var en Deel af den i Travendaler-Freden bestemte fuldstændige Lighed i de Rettigheder, som tilkom begge Landsherrer og at deres Herres Ære var i høi Grad krænket, naar der ikke, ogsaa med Hensyn til Fracturen, blev iagttaget en fuldstændig Lighed. Denne jammerlige, saakaldte Fracturstrid hindrede Sammenkaldelsen af Landretterne og den fælleds Justits i hele 8 Aar i Hertugdømmerne og man gjorde i Anledning af samme Strid en forfærdelig Allarm næsten ved alle Hoffer. Saasnart man derimod saae at Sverrig i Aaret 1709 begyndte at nære Frygt for Danmark, lod man fra gottorpssk Side denne Fracturstrid af sig selv faide bort. Lignende Stridigheder opstode ogsaa om et saakaldet Trauer-Patent og om Kirkebønnen.

I England var imidlertid Successionen efter Kong Wilhelm ved en Parlamentsact af 1701 bestemt for Prindsesse Anna — Kong Jacob den andens yngre Datter af første Egestab og efter hende for Enkehertuginde Sophie af Hannover — som stammede fra Jacob den første — og hendes Descendenter. Den 19. Marts 1702 døde Kong Wilhelm den tredie

og hans Gemalindes Søster Prindsesse Anna blev strax derpaa proclameret til Dronning. Hendes Gemal Prinds Jørgen af Danmark havde kun opnaaet Storadmiralchargen i England; men opretbojdt ved sine vise Raad og Planer Dronningens Autoritet i hele Europa saalænge han levede og kunde maa-
ske saaledes anses for Englands egentlige Regent til sin Tid.

Derimod lykkedes det ikke Prinds Jørgen at erholde Statholderstabet i de forenede Nederlande, som ved Kong Vilhelms Død ligeledes var blevet ledigt og som man led henstaae ubesat. Dette Thronstifte i England blev heller ikke uden Indflydelse paa Danmarks Forholde. Ikke alene Keiseren og Kongen af Preussen, men selve Frankrig, som ikke dengang kunde vente nogen Hjælp af Sverrig, raadede Danmark til Brnd med Sverrig og tilbød derhos gode Subsidiar i det Haab at de scierrige danske Hjælpetropper da vilde blive kaldte bort fra Nederlandene; ja endog saa Sømagterne billigede omsider Krigen med Sverrig paa Kong Frederiks Forsikringer om at hans Tropper, saalænge som Alliancen varede, ikke skulde blive rappellerede, alle kongelige Tractater, navnlig den travendalske hellsigen blive holdte og ingen Ureeligheder blive vakte paa tydsk Grund. I Juli 1709 blev der sluttet en Triple-Defensiv-Alliance i Berlin mellem Kongerne af Danmark, Preussen og Polen ved en personlig Sammenkomst af disse Monarker. Czaren derimod vilde nu ikke indlade sig paa de af ham tidligere gjorte Tilbud, i det han nu havde seiret ved Pultava.

XI.

Elleveaarskrigen med Sverrig udbryder.

Da nu Czaren, efter Seiren ved Pultava, ikke vilde yde Kong Frederik nogen Subsidiar, som før i rigtig Grad vare blevne tilbudte, saa opstod det Spørgsmaal, om man alligevel skulde benytte sig af Kong Carls og Sverrigs mislige Stilling og paany begynde Krigen? Herom vare Meningerne deelte ved det danske Hof. Geheimeraad Lente talte i Conscilet saa frimodigen imod Krigen, at han derfor blev dimiteret og sendt til Fyen som Stiftamtmand *), medens Grev Reventlow og Geheimeraaderne Krabbe, Wibe og Sebested tilraadede samme. Johan Georg v. Holstein forestillede derimod Kongen, hvor stet den kongelige Kasse var forsynet til en forestaaende Krig. Der var vel i de sidste 4 Aar blevet betalt nogle Millioner gammel Gjæld, men nu var der neypt 11 Tønder Guld pr. Cassé. Selve Hofprædikanterne blandede sig i eller bleve indvillede i denne Sag; thi den kongelige Confessionarius Dr. Peder Jespersen prædikede om Ketsfærdigheden af en Belli-recuperativi — Krig for at erholde det Table tilbage — og drev med stor Varme paa at gjøre den Ansæelse gjældende, at det maatte ansees for Kongens Pligt ved denne Leilighed at forskaffe tilbage de hans Krone tidligere fra-revnr Lande **) ved hvilken Leilighed han i en Prædiken

*) Det synes allerede heraf at fremgaae, hvilken Mening Kong Frederik helst heldede til.

**) Skaane m. m. Denne gamle ulykkelige Idee var ogsaa tydeligt nok fremherskende hos Kongen selv.

om denne Gjenstand anbragte Talemaaden: aut nunc aut nunquam — nu eller aldrig. — Jespersens Exempel efterfulgtes af andre Prædikantere, i hvis Prædikener det snart heed: „En saadan Heiligbed kom kun fra Gud og et guddemmeligt Vink maatte man ikke modsætte sig“, snart: „Det vilde aldrig lykkes en Josaphat, naar han dreg i Krig mod Ahal eller Akab. Gud havde bestemt en Grændse for vort Rige, videre skulde vi ikke komme; ligesom hvad der var vræget til Skilling aldrig kunde blive til Daler etc. — Fra Brev Flemming indløb der et Brev dateret 10de September 1709 til Kong Frederik IV, i hvilket Brev Flemming foreskillede Kongen hvorledes det var den rette Tid at drage Fordeel af den russiske Krigslykke, uden at vedblive Paastanden om Subsidier og at man jo før jo hellere burde indfinde sig ved Svenskernes Begravelse og ikke forsømme det rette Dieblid, som syntes at levere ham alt hvad han forlangte i Hænderne uden Sværdslag, medens en Dverfsidden af Tempoet letteligen kunde sjerne hans bedste Venner og gjøre dem til farlige Kjender. Da nu endeligen nogle af Kongens Ministre tilligemed den kongelige Confessionarius indbragte allehaande Rapporter om den jammerlige Tilstand i Sverrig, som om der ingen Mandskab fandtes i Landet og at den nye Udskrivning tilveels bestod af Børn og Fruentimmer, saa tiltraadte Kong Frederik omsider deres Mening, som dengang blev understøttet af de fleste Hoffet og som af hans egen Skriftefader ikke alene blev billiget, men alvortligen anbefalet og bestemte sig for Krigen. I Manifestet offentliggjordes nu

tildeels Motiverne til Krigen, blandt hvilke vare, „at Kong Frederik fra flere Sider var bleven advaret om hvad han kunde vente sig af Kong Carl, naar denue engang fik frie Hænder, at han nemlig vilde fuldføre hvad hans Bedstefader Carl Gustav havde begyndte; Den svenske Baron d'Asfeld tilstod og ligefrem for Bernicke i Paris hvad Kong Frederik desforuden allerede vidste fra Stolhelm af: „at det gamle fra Carl Gustav af nedarvede svenske Project var at bringe Norge til Sverrig, begge Hertugdømmerne indtil Colding. til Hertugen af Gottorp og saaledes ikke lade den danske Konge beholde andet end det egentlige Danmark.“ Krigserklæringen fra dansk Side skete under 9de November 1709, hvorefter det samme Dag foretoges Landgang i Slaane ved Naae, ikke langt fra Helsingborg uden Tab af en eneste Mand. Armeen bestod af 4000 Mand Cavallerie og 22 Batailloner Infanterie under Commando af General Grev v. Reventlou. Kong Frederik tog strax Helsingborg i Besiddelse og vendte derpaa tilbage til Kiøbenhavn. Den svenske General-Gouvernør Grev Magnus Stenbol havde paa den anden Side kastet sit hele Infanterie og Bagage ind i Fæstningerne medens han selv med 4000 Ryttere traal sig til den gamle Grændse, hvor der allerede var truffen Foranstaltninger, til at samle en stor Arme. Han lod nu offentliggjøre en meget alvorlig Skrivelse til alle svenske Undersaatter og opfordrede dem, under svære Straffetrudsel, til den 14de Februar at sløde til ham i Halland. Efter Landgangen havde Reventlau godt kunnet erobre Landskrone, hvortil ogsaa mange raabede, men den

Indbildning, som de danske Geistlige og nogle Geheimeraader stode i angaaende Mangelen paa Mandskab i Sverrig, var Aarsag i at Reventlau blev beordret til at marschere lige til Carlstrone for at bemægtige sig denne Plads og den svenske Flaade. Marschen gik altsaa for sig ved det først indtraadte Frostveir og de Danske forcerede den 23. Januar Passet ved Larsøer-Broen, sloge samme Dag et fjendtligt Corps, som bestod af 3 Regimenter Cavallerie og 1 Bataillon Infanterie ved Næsbye og Fieldinge. Derefter bemægtigede Grev Reventlau sig Christiansstad og Carlshamn, men videre kunde han ikke gaae, idet Armeen for at kunne subsistere, maatte vedligeholde en Postering fra Engelsholm til Christiansstad og Stenvel indfandt sig nu med en Armee, om med Hensyn til Cavallerie, var den danske næsten dobbelt overlegen. Han kom ad 3 forskellige Veie Reventlau saaledes paa Livet at denne nødsagedes til, naar han ikke vilde coupere, over Hals og Hoved at trække sig tilbage til Helsingborg. I Kjøbenhavn vilde man endnu ikke troe at Fienden kunde være faa stærk og vilde derfor ikke heller sende Reventlau den Hjælp, som han indstændigen forlangte. Hertil kom at denne General midt under Retraitten blev contract, hvorfor Kongen overdrog Commandoen til Generallicutenant Jørgen Ranzau, som, ved Angreb paa Fienden i Spidsen for Cavalleriet, var paa sin rette Plads, hvorimod det ikke var hans Sag at commandere en heel Armee. Imidlertid naaede den danske Armee dog endelig i en jammerlig, forhungret Tilstand Helsingborg, hvor den omsider blev forstærket med nogle Batailloner fra Sjælland,

Garden tilhest og det holdfiste Regiment Dragoner. Kong Frederik indfandt sig selv med sit Conseil og valgte en Leir, i hvilken vore Tropper foran havde at forsvare en Aabning af næppe 500 Skridt, men ellers var dækket fra alle Sider. Det synes saaledes at maatte have været let med vort gode Infanterie, at opholde den svenske Armee, som hverken havde Telte eller Magaziner, men i den strenge Frost maa'te staae under aaben Himmel, saalænge indtil den af sig selv maatte trække sig tilbage, eftersom paa et saadant Terrain deres 8000 Heste vilde have været dem til ingen Nytte. Men, da Kongen var draget bort forandrede Rangkou Leiren og valgte en anden Stilling, hvor han havde større Plads til at opstille sit Cavallerie, men ogsaa maatte formere en saa stor Linie, at hans hele Armee næppe kunde udstrække sig saa vidt. Dette var nu den første Hovedfeil, som blev begaaet af denne General, som havde sat sig i Hovedet at han ved den blotte Tapperhed med eet kunde kaste Fienden overende og gjenoprette den gamle danske Adels Hæderøglænde, af hvilken Adelen Ingen siden Souverainitetens Indførelse, førend nu, havde commanderet nogen Armee. Den næste Feil var endnu større; thi, da Bataillen ved Helsingborg var begyndt — 10de Marts 1710 — jog han med den høire Fløis Cavallerie langt ud foran Linien og ind paa Fienden — ved hvilken Leilighed han ogsaa kastede nogle Eskadroner af første og anden Linie tilbage samt tog den svenske Generallieutenant Burenstöld tilfange — men mærkede ikke at imidlertid nogle svenske Regimenter tilhest vare trængte igjennem

de bagved ham opslaaende Habninger og nu faldt den danske Armee i Ryggen, hvorved snart Alt gik tabt. Da Rankau nemlig omsider selv blev overmandet af Fjenden, blesferet og hans Cavalleri, navnlig Hestgarden, ilde tilredet, saa kunde Fjenden nu angribe Armeen baade for og bag og de Danske kom derved snart i en saadan Uorden at i Løbet af 10 Minutter alt var i den største Forvirring og Løb fra hinanden, saa at kun een Bataillon Grenaderer og to Batailloner af 2den Linie i god Orden trak sig tilbage til Helsingborg. Fjenden beholdt vore Kanoner, vor Leir og vor Bagage og meget faa af de danske Tropper vilde være kommen derfra, naar Stenbeck havde forstaaet at benytte sin Lykke og strax havde attaqueret Helsingborg, hvor der paa mange Steder ikke engang var et Retranchement eller Forstaaelse. Vel lod han Dagen efter de Danske opfordre til at overgive sig som Krigsfanger; men Generalmajor Demwig svarede skjævt: „at han ventede at Stenbol var behjertiget nok til at angribe ham“. Fjenden blev herved saa forsigtig, at man lod hele den danske Armee i Løbet af 3 Dage drage tilbage til Sjælland, efterat de tilbageblevne Kanoner, Magaziner, Heste og den svære Bagage, isorveien vare blevne fornaglede, tilintetgjorte, dræbte og kastet i Søen.

Saaledes var Udfaldet af Slaget ved Helsingborg. De Danske tabte i dette Slag Obersterne Holst, Sprengel, Due, Lattorf og Danewart samt omtrent 8000 Menige. Prindsen af Hessen-Philipsbal og Brigadeer Mørner bleve saarede og sidstnævnte tilligemed omtrent 100 Officierer og

2600 Menige tagne tilfange. Af den svenske Armee bleve 3 Oberster og omtrent 1000 Menige paa Balpladsen og af Saarede var der henimod 2000. Reventlau maatte nu nedlægge Commandoen og Rangau paa nogen Tid trække sig tilbage til sine Godser, hvorimod Jobst von Scholten blev udnævnt til General en chef i Danmark. Ogsaa var den danske Krigsmagt tilvands mindre heidig i Aaret 1710. I Efter sommeren udbrød der mellem de danske Matroser heftig Blodgang eller Dysenterie og Skarlagensfeber, som antoges at være foranledigt ved at Kongens Brygger havde bevaret Flaadens Ol paa Trantønder. Disse Sygdomme gik i det paafølgende Aar over til en formelig Pest. Den danske Flaade maatte derfor lægge sig ind i Kjøgebugt, hvor den svenske General-Admiral Bachmeister med hele den svenske Flaade opsogte den danske den 4de October med gunstig Wind og han haabede uden Modstaud at kunne opbrænde denne sidste. Men, da han forefandt den danske Flaade i Slagsorden dybt inde i Bugten, turde han ikke vove et Angreb, men bestjød kun Arantgarden, af hvilke Skibet „Dannebrog“ kom i Brand ved sine egne Kanoner og fløi i Luften med omtrent 700 Mand*), Generalcommisariatsdeputeret Etatsraad Oluf Hansen og Commandør Hvitfeld, hvilken sidste herved udviste et overordentlig Mod og personlig Opoffelse, idet han lod sit Skib, som laae for Anker, brænde uden at lade det drive paa Land, i det han

*) 5 eller 6 Matroser reddede sig dog i en Baad. Man vedblev at flyde for medens Skibet brændte agter.

forudsaae at han i sidstnævnte Tilfælde vel vilde kunne redde sit eget og sit Mandsskabs Liv, men derimod, ifølge Win- dens Retning, stod Fare for at antænde saavel Flaaden som Byen Kjøge. Wachtmeister indskrænkede nu sine Opera- tioner til at opbringe nogle danske Transportflibe og Coffardimænd i Østersøen. — Imidlertid havde den danske Krigsmagt dog indirecte været Sverrig til Glæde og dets Fjende Czaren til Gavn. Medens nemlig denne angreb Plesland og Finland forhindrede den danske Armee og Flaade al Tilførsel og Succours fra svensk Side og saa at sine bevogtede Garnet medens Czaren i Aaret 1710 fiskede Niga (i Anledning af hvilken Stads Indtagelse Czaren sendte sin Generaladjutant Wendelboe, der vendte tilbage som Løvensørn, til Kong Frederik den fjerde), Dunamünder = Skandsen, Reval, Byburg, Åboe og Desel. For disse store Fordele gave Russerne Danmark mange Tak og endeel Hamp, Tjære og Skibsmaterialier, som bleve afhentede i Archangel samt 300,000 Rubler, hvilke sidste dog først bleve udbetalte i Aaret 1711, efterat Wenzikoff, ved Tilsendelsen af Elefantordenen, var bleven vel stemt.

I Aaret 1711 syntes Kong Frederik at have havt isinde at gjøre et nyt Forsøg paa Slaane; men Sverrigs gode Genius vaagede ogsaa i dette Aar over et Rige, der — berøvet sin Konge og sin Krigshær — var omringet af Fiender paa alle Sider, i det Skjæbnen, isørt Skikkelsen af Pest, dannede ligesom en Vold mod den danske Side. De Smitsoeter, som allerede i det foregaaende Aar vare udbrudte iblandt Flaadens Besætning, toge nu saadan

Overhaand, at man maatte ansee samme for den veritable Pest, som dog, efter Nogle's Mening, var bleven medbragt fra Nersøen, især med Skibe og Varer fra Riga og Danzig, hvilken af den danske Flaade og ved Helsingør vare blevene tilbageholdte og standsede, medens Andre antog at den var opstaaet af Smitten af de i det foregaaende Aar fra det helsingborgske Feldtslag tiloversblevne og til Helsingør — hvor Pesten først viste sig — overførte syge og elendige Folk *).

Bed denne Leilighed var det at Sundheds-Collegiet — collegium sanitatis — blev oprettet, nye Kirkegaarde indrettede udenfor Byen — Assisnecirkelgaarde —, et Pesthuus anlagt og Privilegium paa at bortbære alle Ligg i Kjøbenhavn tillagt Studenterne, som laae paa Regent- sen — paa Grund af deres Velvillighed med at bortbringe Ligene. — Henimod Vinteren aftog omsider denne Pest, efter at den i Kjøbenhavn havde bortrevet omtrent 24,000 og i Helsingør omtrent 1500 Individider. Hojer tager — 1 D. Pag. 210 — Anledning heraf til at meddele sine samtidige Landsmænd følgende Skudsmaal: „Saaledes lod Gud endelig ogsaa denne Tugtelse ophøre, om hvilken vi til vor Bestæmmelse maa tilstaae, at, efter samme, istedetfor

*) Af denne Mening er Andreas Busæus, som selv havde været Borgermester i Helsingør; sfr. hans Tage Register Pag. 108. Saafrømt dette er rigtigt, afgiver det formæentligen et mærkværdigt Beviis paa den Nemesis, der lagdes i de svenske Vaaben — tildeels bestaaende af Forker, Leer og døslige i Hænderne paa udisciplinerede Bønderkarle — som under Stenbol kjæmpede for Arnen mod en complet Armee.

den intenderede Forbedring, den offentlige Sletthed meget mere er tiltaget og i Særdeleshed Falskhed, Svigagtighed, Meened og fræk Udsvævelse aldrig tilforn saa skamløst er gaaet i Svang som efter den Tid."

XII.

Powenørn deeltager i det pommerste Feldttog

Efter Svensernes Nederlag ved Poltava var Czarens Magt voret i høi Grad. Hele Ukraine og Podolien var kommen i Russernes Hænder og Kongen af Sverrig undlod ikke at skildre Vorten den Fare, som heraf maatte opstaae for Tyrkiet, som ogsaa i December 1711 erklærede Rusland Krig. Tyrkernes Bevægelser mod Russerne, bortdrog nu ogsaa disses Vaaben fra de svenske Provindser og indgav Svenskerne saa meget Mod, at de søgte at udsprede al Slags Prælerie og phantastiske Beskrivelser af den Hjælp som de ventede fra Orienten. Kong Carl var saa fuld af Haab at han allerede under 20de November 1710 ved en formelig i haarde Udtryk affattet Declaration forkastede sine tydske Landes Neutralitet og truede dem, som vilde opretholde samme, med sit Fjendskab. Denne Declaration foranledigede først den alvorlige Beslutning hos Keiseren og Holland at stille Neutralitetstropperne i Marken og fra de nordiske Allieredes Side blev der kraftigen andraget paa at

hine Tropper skulde forene sig med dem og adspredde den i Pommern staaende svenske Armee. Da imidlertid saadan Forening ikke vilde lykkes gjorde Kong August Kongen af Danmark det Forslag heller ikke videre at binde sig ved denne Neutralitet, men, ved Erobringen af de svensk-stydske Provindser at give hinanden frie Hænder. Saadant blev ved Czarens og Kong Augusts Sammenkomst i Jarislau i Store-Rusland ved Wolga, i Begyndelsen af Jnni 1711 ligeledes aftalt og da Czaren havde lovet Kong Frederik de ved Elsbingen staaende 6000 Russer, saa blev det bestemt ligeledes at lade samme marschere med Sachserne til Pommern. Derefter blev de Danskes Plan med Hensyn til en fornyet Landgang i Slaane ganske lagt tilside og med den polske Envoyé Kammerherre v. Arnstädt, saa og med den i saadant Dics med affendte Grev Robert à Lagnasco blev alt Forsødent med Hensyn til Feldttoget til Wismar (i Mecklenborg-Schwesrin) og Pommern — efter hvilket sidste Land dette Feldttog almindeligviis er bleven kaldet „det pommerske Feldttog“ — aftalt. Da imidlertid Ingen saa noie vidste om Kongen af Danmark vilde angribe Bremen, Wismar eller Pommern, saa indløb der ikke alene Opfordringer — Dehortatoria — fra de nederfachsiske, kredsudskrivende Fyrster og fra England, men nu samlede sig ogsaa Neutralitetsarmeen ved Grüneberg an der Oder i Schlesien under den keiserlige General Haslinger omtrent 16,000 Mand stærk. Denne vilde ved yderligere Forsøgelse uden tvivl have foreskrevet de nordiske Allierede et vist Maal, naar ikke deels Keiserens Død og deels Tyrker-Freden var kommen imellem. Wien

disse tvende vigtige Begivenheder saavel som den allerede Maret tilforn foregaaede Forandring i det storbritanniske Ministerium forandrede Statsmaximerne i næsten hele Europa og da saavel Kong Frederik som Kong August truede med at tilbagekalde deres i Flandern staaende Hjaelpetropper, i Tilfælde af at Neutralitets=Corpsen skulde bringe dem mere Skade end Fordeel, saa indvilligede Søemagterne og Keiseren underhaanden i Svenskerne's Fordrivelse fra Tydskland og saaledes ophørte med Udgangen af Maret 1711 ganske den nordiske Neutralitet. For at kunne give et blot nogenlunde klart Overblik over disse Forhold, der gribe ind i de fleste europæiske Staters og saaledes ogsaa i Individernes Skjæbne, bliver det nødvendigt med nogle saa Ord at omtale Keiser Josephs Død og sammes Følger.

Endnu før end Keiserens Dødsfald indtraf havde Torrierne i England draget sig Hertuginde'n af Marlboroughs ualmindelige Gjerrighed og Stoltshed saa meget til Nytte, at den hele marlboroughske Familie blev forhadet hos Dronningen og indtil Hertugen selv omsider afskediget af hendes Tjeneste, i hvilken derimod Harley, senere Greve af Oxford og St John, senere Vicomte Bolingbroke og andre Torrier indtraadte. Disse Personers Bestræbelser gif ud paa at slutte Fred med Frankrig, eftersom Krigen i Flandern var meget kostbar og fordi Hertugen af Marlboroughs Anseelse i Fredstider just ikke kunde være stor. Men dette Resultat var ikke saa let at opnaae, eftersom Philip den femte ikke godvilligen vilde give slip paa Spanien og de keiserlige Allierede ikke vilde

tilstede at dette Monarkie kom i Hænderne paa en Bourbon. Dog Døden — denne de menneskelige Speculationers Forhaaner — forstyrrede snart alle Varters Planer og bortrev ganske uventet *) den 14de April 1711 Dausybinen af Frankrig og 3 Dage efter den romerske Keiser Joseph den første, som i sit 33te Aar døde af Kopper. Da han ingen mandlige Arvinger efterlod sig tilfaldt alle østerrigiske Lande hans Broder Kong Carl den tredje af Spanien — saaledes kaldet af sit Partie — og saaledes vilde denne Fyrste blive mere formidable end selve Keiser Carl den femte til sin Tid, naar Keiserkronen skulde tilfalde ham tilligemed det hele spanske Monarkie. Da nu Rigets Tilstand ikke tillod noget langvarigt Keiservalg anbefalede Søemagterne tilligemed næsten alle Protestanter derfor Churfyrsterne at vælge Carl, hvilket ogsaa skete i Frankfurt den 12te October 1711, hvorhos det engelske Ministerium strax eftertog den Beslutning at slutte en separat Fred med Spanien og Frankrig og derefter at lede Fredsmæglingen mellem Frankrig og de øvrige keiserlige Allierede. I dette Øjemed blev Commandoen frataget Hertugen af Marlborough og givet til v. Ormond, ligesom og omfider først en separat Stillestand mellem England og Frankrig og endelig selve Freden til Utrecht blev afsluttet. Saadant interesserede Danmark i en dobbelt Henseende,

*) Naar man til enhver Tid erindrer sig den gamle Skribents Ord „det er rimeligt, at meget urimeligt skeer burde vel egentlig ingen Begivenhed i Verden kaldes uventet.

deels nemlig fordi Englændernes Interesse nu var modsat Keiserens og Hollændernes, hervedfor hiin Adskillelse i og for sig var fordeelagtig for de nordiske Allierede, som nn intet Ondt havde at befrygte enten af Neutralitetsarmeen eller af Søemagterne; deels udløb Danmarks Alliance med Søemagterne og med Keiseren i Aaret 1711, paa hvilken Alliances Fornyelse der vel blev arbeidet, men uden at samme kom istand. Da i Aaret 1712 Hertugen af Ormond med Englænderne forlod den allierede Armee under Prinds Eugén havde de storbritanniske Ministre gjerne seet at det danske i Flandern staaende Corps paa 12000 Mand havde fulgt deres Leir eller dog idetmindste vare gaaede hjem; men Kong Frederik gav sin General Hertugen af Würtemberg Ordre til i saa Tilfælde at forblive ved den hollandske Armee, uagtet dette Corps dengang meget vel kunde have været brugt til den foreslaaende Campagne i Bremen og Pommern, hvilket ogsaa er blevet anseet for en høimodig Handling af Kongen.

Vi vende, efter denne oplysende Excurs, tilbage til det pommerske Feldttog. Allerede under 27de Juli 1711 var, som anført, Löwenørn *) bleven udnævnt til at fungere som Kong Frederik den fjerdes Generaladjutant. Denne Udnævnelse maae være skeet paa Kongens Reise til

*) Efterat han den 27de Jannar 1711 havde forladt Kjøbenhavn gik han til Czaren, som den 21de Januar 1711 gl. St. var ankommen til Moskva for at træffe Anstalter til Krigen mod Tyrkerne. Kort efter maae Löwenørn antages at være vendt anden Gang tilbage til Danmark.

Kamppladsen, da han allerede under 18de s. M. havde tiltraadt Reisen til Holsteen, hvor Löwenörn maae antages at have fulgt ham og hvor den danske Armee, omtrent 27000 Mand stærk, forsamlede sig i den paafølgende Maaned. Efter at Kongen i Nærheden af Hamborg havde mynstret Hæren, hvis General en chef var Jobst von Scholten, marscherede han i Spidsen for samme gjennem det Lauensborgske og Mecklenborgske til Rostok, hvilken Stad Hertugen af Mecklenborg havde indrømmet Kongen til en Vaabenplads. Derefter offentliggjorde Kong Frederik i et forfattet Manifest dat. Rostok den 21de August 1711 Grundene til hans Indfald og trængte den 29de August over Dammgarten ind i Pommern, forenede sig nogle Dage efter med Kong August foran Stralsund og aftalte med ham en Operationsplan, ligesom der ogsaa mellem begge Monarker blev afsluttet en Tractat angaaende Delingen af de svenske-tydske Provindser*) ifølge hvilken Tractat Kong August skulde beholde Pommern og Rugen — dog saaledes at han skulde tilfredsstille Preussen med Andeel heri, saakremt denne Magt maatte tiltræde Alliancen mod Sverrig og for Halvdelen af Rugen give Kong Frederik et Equivalent i Penge — Kong Frederik derimod have Bremen, Verden og Bismar, dog under saadanne Vilkaar at Bismar efter Freden for Betaling skulde aftrædes til Mecklenborg og at Hannover, naar

*) Dette kunde vel med Føie kaldes at gjøre Regning uden Bert og erindrer uvilkaarligen om Christian den femtes Aftaler i sin Tid med Churfyrsten af Brandenburg.

samme ligeledes maatte bestemme sig til at erklære sig imod Sverrig, skulde tilfredsstilles af det Breviste. Ligeledes blev det aftalt og bestemt at Kong August ikke skulde slutte nogen Fred med Sverrig, forinden denne Magt til Danmark havde afstaaet alt hvad der tidligere fra samme var bleven erobret og desforuden Districtet fra Halmstad til Frederikshald tilligemed Gothenborg og Marstrand"). — Fra dansk Side blev nu Wismar indesverret og et temmelig stærkt Corps Infanterie lagt foran Stralsund; men Kong August havde, foruden nogle Russer, næsten lutter Cavallerie, hvormed der ikke skulde kunne udrettes meget foran en Fæstning og ingen af begge Armeer havde Artillerie med sig"). Imidlertid aabnede man dog Løbegrævene og anlagde Batterier i Haab om at det svære danske Artillerie snart vilde komme over fra Kjøbenhavn og Frederiksborg. Vesten var imidlertid udbrudt paa begge Steder og der opstod megen Uenighed mellem Genraadet og Commissariatet, hvilket sidste begik den Feil af Economie at

*) Da det var let til at forudsæe at Sømagterne ligesaa lidet som Frankrig vilde tilstede Realisationen af disse Projecter — om det ellers havde været muligt, med en saa daarlig Allieret som August — saa blivde formeentligen at sætte i Klasse med Kong Carls forhen nævnte Planer med Hensyn til Norge og Hertugdømmerne.

***) Det maa bemærkes, at Kong Frederiks Feldttogsplan oprindeligen var beelt anderledes, men at det preussiske og hannoveranske Hof, som nok ønskede at profitere ved den svenske Krig, uden at risquere noget ved samme, fik Kong August til at omstemme Kong Frederik.

indlade Artilleriet i 6 store Skibe, som derefter stal saa dybt at de ikke kunde nærme sig den flade pommerske Strand paa mange tusinde Skridt nær. Derimod ankom der den 7de December 1711 til Rygen en svensk Transport af omtrent 6000 Mand under Feldtmarskalk Grev Magnus v. Stenbock — Seierherren fra Helsingborg — hvorved Erobringen af Stralsund m. m. blev gjort ganske uiværksættelig. I Pommern forblev derfor af danske Tropper kun 3000 Mand Cavallerie under Commando af Generallieutenant Krag, som i Førelse med Sichserne i Altsand havde Die med Stralsund, indtil Russerne under General Bauer ogsaa kom til. Disse sidste fortærede brød der fandtes i Landet og holdt længe Stralsund og Stettin indesluttet, men udrættede ellers ikke noget, hvilket de maaskee — at slutte efter senere Begivenheder — heller ikke havde isunde. Wismar var imidlertid, som anført, allerede tidligere bleven indesluttet meest med Infanterie, hvortil Kong Frederik fandt det nødvendigt at føie nogle Regimentter Cavallerie under Commando af Generallieutenant Jørgen Rantzau — Cavallerie-Generalen fra Helsingborg. — Da nu Commandanten i Wismar ved Deserteurer havde erfaret at Rantzau havde detacheret nogle hundrede Mand Cavallerie til Lübeck for at hente Havre, gjorde han — Commandanten — den 5te Decemb. 1711 et Udsald med sin hele Garnison i den Formening at saadant var uventet, men Rantzau var underrettet herom og medtog derfor Fjenden saaledes at af sammes Infanterie kom næppe 30 Mand og af Cavalleriet kun omtrent et Par hundrede derfra, medens 479 Svenskere bleve paa Walplad-

sen og 1940 Wienige tilligemed 46 Oberofficerer bleve tagne tilfange. Ved denne Leilighed — hvor Kanbau saaledes paa en eclatant Maade oprettede hvad han ved Helsingborg kunde have feilet — var det at de saakaldte furmanske Dragoner — som bestod af tydske Bønderkarle, der ikke før havde været i Jlden — viste sig fra en meget fersdeelagtig Side. Højer siger „at de viste sig som Løver og godtgjorde at den danske Landmilice kunde gjøre deres Ting ligesaa godt som de bedste Linietropper — regulirten Leuten. Efter denne uformodede Seier skulde man troe at Erobringen af Bismar var paafulgt; men dette var dog ikke Tilfældet. Man paaasted at der hertil manglede fornødent Mandskab og Artillerie og, da man omsider havde skaffet saadant tilveie, havde Fjenden imidlertid draget over 300 Mand af hans omstreifende Tropper ind i Fæstningen, besvæbnet nogle hundrede Haandværkskvende og faaet flere Officerer fra Stralsund med preussiske Vasse practiserede ind i Staden.

Løwenørn var imidlertid af sin Konge — medens denne tilligemed Kong August stode i Leiren foran Stralsund — bleven sendt til Czaren — som fra Ukraine var gaaet til Carlsbad i Bøhmen, hvor han ankom den 24de September (nye St.) 1711 — for om mueligen, at tilveiebringe de førend Tyrker-Krigen lovede Subsidier og Hjælpetropper. Czaren gav Løwenørn de stjonnest Forlikringer idet han erklærede: „at han, paa hans Czariske Wordle, ikke vilde forlade Kongen af Danmark sin bele Livstid, men ansee ham for sin bedste Ven af Verden.“

Da Løvenørn imidlertid indsaar at der med saadanne Statscomplimenter ikke lod sig føre nogen Krig og derfor udbad sig et mere bestemt Svar, erklærede Czaren, „at han ikke vilde indlade sig paa noget mere Specielt førend han havde talt med Kongen af Danmark selv.“ Der blev ogsaa i dette Niemeed foreslaaet en Sammenkomst mellem begge Monarker, men denne kom dog ikke istand, da Kongen ikke vilde tage til Frankfurt an der Oder eller til Güstzin, som fra russisk Side blev foreslaaet, hvorimod han den 22de October s. A. afsendte Geheimeraad Wibe og Baron Schaf til Czaren for at aftale det Fornødne saavel med Hensyn til Subsidierne som med Hensyn til en eventuel Fred og i Særdeleshed for at fornemme Czarens Mening i Henseende til de Slesvig-holsteenske Lande, dersom noget skulde tilstøde Kongen af Sverrig og Thronfølgeren der skulde blive den unge Prinds af Holsteen*) Carl Frederik, hvilket man dengang ansaae for næsten utvivlsomt. De danske Afsendinge medtog det Svar af Czaren at General Bauer strax skulde trænge ind i Pommern og indeslutte Stettin, medens Czaren selv i det paafølgende Aar personligen vilde tage Deel i Feldttoget i Pommern og saaledes bedre kunne conferere om Begivenhedernes Gang, medens han tillige vilde assistere Kong Frederik med Tropper og

*) Saaledes kaldes han almindeligviis baade før og efter Inddragelsen af hans Andeel af Slesvig, uagtet dette sidste Hertugdømme er det større (162 Quadrats-Mile). Holsteen det mindre, (154 Qv.:Mi.) skjøndt det stærkest befolkede.

Duntion. — Efter at de Danske havde opgivet Bismar — hvor en svensk Transport paa 2400 Mand var løbet ind — traf Hoved-Armeen sig i Begyndelsen af Maret 1712 tilbage til Holsteen i Qvarteer. Det samme gjorde Generallieutenant Krag, efterat Wenzikoff med omtrent 40,000 Mand var falden ind i Pommern og i Forening med Sachserne indesperrede Fæstningerne Stralsund og Stettin. Ifølge Feldttogs-Planen for Maret 1712 skulde Czaren og Kong August erobre Pommern, Kong Frederik Bremen. Under 12:e Juli 1712 offentliggjorde derefter Kongen af Danmark et Manifest til de bremiske og verdiske Undersaatter og lod derpaa Generallieutenant Hobendorf den 31te Juli med Avantgarden, 5000 Mand stærk, fra Brokdorf af sætte over Elben til Dochterfen, hvilket havde til følge at den fjendtlige Wilice tilligemed Landeværnet strax forsøede sig bort. — Generallieutenant Krag landede derefter med 6000 Mand ved Kranz, medens Ranzau med et lignende Troppes-Corps, for at dække Holsteen, maatte indesperre Bismar. — Efter Krag fulgte kort efter den øvrige danske Armee og selve Kong Frederik, som tog Hovedqvarteret først i Burtchude og dernæst i Agathenborg *). Den

*) Löwenørn synes paa denne Tid at have været i Kjøbenhavn. Hos Hofman hedder det nemlig: „Da han i dette Aar længe i Hs. Majestæts Grinde havde opholdt sig udi Kjøbenhavn, begjærede han den 1ste Aug. (1712) 300 Rdl. til sine Subsistance, af de Deputerede for Financerne, som ham den 2den August blev anvist og af Kongen approberet den 12te ejusdem i Hovedqvarteret Agathenborg“. Diemedet af hans Ophold her har muligens været at drive paa Flaadens

fiendtlige Generalgouvernør Grev Moriz Belling led under 29de et Wiedmanifest udgaae og trak sig derpaa til- ligemed de soenſte Regjeringsraader tilbage til Byen Bremen. Commandanten i Stade Generalmajor Stackel- berg — som var tidligere bleven taget tilfange af Rus- serne og senere løsladt paa Parole — gav imidlertid Ordre til at tilintetgjøre alle Markfrugter og at gjennem- stikke Dæmningerne, hvilket af Landboerne med Magt blev forhindret. Efter ſket Berending recognoscerede Kong Frederik ſelv Staden og vovede ſig ſaa nær, at 2 Menige og 1 Hest af Eskorten bleve ſtudte i Nærheden af hans Person. Den 20de August bleve Løbegravene aabnede og da Garnisonen tog meget af ved en ualmindelig ſtark De- ſerteren og ligeledes Borgerskabets Antal formindſkedes ved den iblandt ſamme græsſerende veſtartige Soet, medens Staden næſten blev ødelagt af Bomber og da Breſche alles

Udrustning. Han var i denne Periode idelig paa Rei- ſer, uden at vi ere iſtand til at følge ham allevegne. Kaalund yttreſer derfor ogſtaa berom: „Da hann nu ſaaledes ud i vores Tjeneste aldeles var kommen, blev han ved adskillige Forretninger og Commandos ſnart udi Batailler, ſnart ved Beleiringer, ſnart ved Trans- porter, ſnart ved Ambaſſader og mange andre vigtige Tilfælde uafſadeligen brugt, hvilke alle han med en ſærdeles Accuratessse og med ſtorſte Noisomhed til hans kongelige Majestæts derover altid allernaadigſt befundene Approbation og Fornoielse vel haver forrettet; men det er mig umuligt, formedelſt deres Mængde og geheime Vigtigheder ſamme alle at kunne erindre.“ — Hver del ikke med Viſhed vides, at Løveørn var andenſteds, maae han viſtnok antages at have været i Kongens Nærhed.

rede var fludt, saa overgav Stackelberg sig den 6te Septem-
 ber 1712 tilligemed Oberste Schwerin og de endnu til-
 overs værende 84 Officierer af 780 Wienige til Krigsfan-
 ger og overleverede Staden tilligemed Schwinger-Skandse i
 Kongen af Danmarks Hænder. Kongen udnævnte deref-
 ter General Scholten til Generalgouverneur i Hertugd-
 ommet Bremen *) og Generalmajor von Endten til Com-
 mandant i Stade samt modtog derefter under 18de Octbr.
 Hyliding af alle Indvaanere i Hertugdømmet. — Imidlertid
 havde den danske Generaladmiral Gyldenløve den 29de Septbr.
 ødelagt og øjbrændt omtrent 100 svenske Transportflibe, som
 tilveels vare ladede med Ammunition, Proviant og andre Re-
 quisiter, medens dog en Transport af 9000 Svensker bleve
 landsatte paa Nygen og forsøgte Stenbofs Viangel paa
 Subsistence, hvorfor denne General saae sig nødsaget til at
 paabegynde et Vinterfeldtæg. Han satte derfor den 29de
 October hele sit Corps over til Stralsund og rykkede med
 18000 Mand den 30te igjen ud af Stralsund, gik forbi den
 sachsiske Linie, passerede den 3die November Passet ved
 Dammgarten og Ribbeniz eller Ribniz, som Sachserne
 forlod og rykkede saaledes ind i det Mecklenborgske, uden
 at Sachserne og Russerne alvorligen havde fersøgt paa at
 forbinde saadant. Derefter fandt Kong Frederik det
 nødvendigt at drage saavel sin i Rostock hidtil havde Gar-
 nison som det for Wismar staaende Corps til Holsteen

*) Kriestaden Bremen har endnu et vandrigt og lavt Di-
 strict af 5 Quadratomile. Stade ligger i det nuvæ-
 rende Kongerige Haunover, en halv Meil fra Elben.

til Hovedarmeen, som forsamlede sig ved Oldesloe og paa Grund af Sachsernes uafsladelige Dyfdering, rykkede Svenskerne imøde indtil Gadebusch.

XIII.

Slaget ved Gadebusch.

Medens Sachserne og Russerne fra Pommern af fulgte efter Svenskerne, havde Stenbol den 14de Novbr. kastet sig ind i Klostet og tvungen de der indlagte Preussere og Mecklenborgere til at drage ud. Han tog derefter sit Hovedkvarter i Schwan og holdt den 25de Novbr. en Conference med Kong August, General Flemming og Fyrst Menspikoff i Güstrow, hvorefter der under 30te s. N. til Püßzen auf der Nebel blev truffen en Waabenstilstand paa 15 Dage at regne fra 1ste December af mellem Stenbol og Kong August. Fra sachsisk Side synes den egentlige Hensigt med denne Stilstand alene at have været at erholde Stenbol, for at han ikke skulde vende sig imod den polske eller sachsiske Grændse, som de nærde Frygt for. Men Stenbol havde ganske andre Ordre og drog sig derfor til den wismarske Side vore Tropper imøde, hvorefter det den 20de December 1712 kom til den berømte Bataille ved Gadebusch, forinden Russerne og Sachserne kunde støde til vore, som ved Sygdom, Desertion og Beleiringen af Stade vare blevne svækkede og kun udgjorde 18 Batailloner og 37 Esquadroner, medens den svenske Hær ligeledes bestod af 18 Batailloner, men var 56 Esquadroner stærk. Man

vilde derfor gjerne have rykket Sachserne og Russerne imøde for at lette Foreningen, naar det ikke havde manglet paa Brød ved Armeen og Officeren, som skulde eftertere saadant fra Lübeck af, havde opholdt sig for længe, hvorfor han ogsaa senere blev casseret. Om Fjendens Nærmelse var Kong Frederik *) vel underrettet, men ikke om at han var saa nær. Hans Generalitet vidste saaledes om Aftenen Kl. 10 endnu intet om Fjenden, hvis Nagtild dog Kl. 11 blev seet 1 Meil fra vere. Ifølge truffen Aftale ventede vi det sachsiske Cavallerie indtil om Morgenens, da Bataillens sted, og General Scholten dannede i denne Forventning en saadan Slagorden, at vort Infanterie skulde besætte Meradserne og Desfilcerne, medens Cavalleriet skulde dække Flankerne. Men da Sachserne udebleve saalænge at begge Armeer allerede begyndte at beskyde hinanden og Scholten med Høie frygtede for at Svenskerne med deres stærkere Cavallerie skulde engaae vere og angribe dem i Ryggen, bestemte han sig til en halv Time at trække sig tilbage til Roggendorf, hvor der var et fortræffeligt Vas, hvor saavel Eskorten med Brød som Sachsernes Fremrykken lettelig kunde afventes. I saadant Niemeed forandrede han Ordningen og placerede Cavalleriet foran mod Fjenden for deslo bedre at dække Retraitten og undlod tillige i samme Hen-

*) Da Kongen personligen bivaanede dette Slag, er det antageligt at Lewenørn har været ved hans Side da han ikke vides paa den Tid at vere sendt noget Sted hen. Han var, som bemærket, under 28. Dec. f. N. avanceret til Oberst.

lygt at besætte med Infanterie de Defileer, som Fienden maatte passere mellem Skove og Moradser. Herved postereede Fienden og kom uden Noie igjennem disse Defileer netop ligesom Sachseren Grev Flemming ankom med 32 Esquadroner, som ved den danske Generalquartiermester Schæel ligeledes bleve opstillede foran Linien. Her vilde nu Schelten forandre Slagordenen og lod et Par Batailloner rykke ind i Buskadset ved Enden af en Defilee. Dette var imidlertid nu allerede for sildigt og Fienden var allerede saavidt fremrykket at sammes Infanterie kunde drive vort foran Moradserne postereede Cavallerie paa venstre Fløi ved deres svære Jld og i Særdeleshed ved deres stærke Artillerie af 30 Kanoner — vi havde næppe 14 — tilbage og da det fjendtlige Cavallerie og Infanterie angreb vort Infanterie foran og fra Siderne, bragtes dette snart i Uorden. Vore høire Fløi heldt sig vel fortræffelig og kastede det fjendtlige Cavallerie adskillige Gange tilbage, men da Sachserne paa venstre Fløi strax reeg tilbage, vore Tropper ogsaa fulgte dem*) og Fienden saaledes var os baade i Flanken og i Ryggen maatte hele Umeen trække sig tilbage, uden at Svenskerne gjorde Vind til at forfølge den. Kong Frederik vedblev personlig at bivaane Slaget indtil den fuldstændige Retraite og opmuntrede Armeen ved sin Tiltale — skjøndt uden Held — ligesom og i Nærheden af hans Ver-

*) Sachserne synes stedse at være blevne grebne af en Slags vanist Skræk ved Synet af Svenskerne og, ved at drage de Danske med, snarere skadet end gavnet detsr.

son et Par Menige bleve rammede af fjendtlige Kanonkugler. Man antog forøvrigt at Generalpersonerne, som det synes af Veneration for deres Konge, havde opholdt sig for længe ved Majestættens Person og man erholdt saaledes en Stadfastelse paa den Regel, at en Monark, som ikke selv commanderer en chef, i Almindelighed taber de Batailler, som han bivaaner.

Kong Frederik trak sig nu tilbage til Oldesloe og senere til Rendsborg og hans Armee til Egnen omkring Røgeburg, medens Sachserne trak sig tilbage til den schwerinske Side til Russerne. Imidlertid havde vort Cavallerie lidt saa lidet, at General Dewitz den paafølgende Dag atter lod sig see i det Mecklenborgske og paa Balyladsen og blev siden staaende ved Zpythen, for i Nødsfald at støde til Sachserne og Russerne, ligesom ogsaa en saadan Forening senere paafulgte ved Molln. Af det danske Infanterie blev forøvrigt Generalmajor Daa og Brigadecor Bülem samt omtrent 2,500 Mand paa Pladsen og Generalmajor Wörner med omtrent 3,500 Mand og 13 Feldtstykker bleve tagne tilfange, hvoriblandt var en heel Bataillon af Grenaderer, som i Landsbyen Wackenstein bleve omringede af Fienden og tvungne til at strække Gevær. Paa svensk Side var der omtrent 2000 Faldne og Saarede og iblandt disse sidste General Düker.

„Udfaldet af dette Slag — bemærker Hejer — som dengang foranledigede Svenskerne til megen Triumpheren (Frohleden) blev senere deres Ulykke eller rettere Danmarks Ulykke, fordi derved Stenboel blev lokket ind i Fælden med

sin Armee, det gottorpske Hofes hemmelige Falskbed blev opdaget og saaledes alle gottorpske Lande jure belli (ved Krigens Ret) faldt den danske Konge i Hænderne og hvilke Lande senere have vaaren en vigtig Andeel i Krigsomkostningerne, saa at ogsaa denne Gang Kongens Valgsprog: Dominus mihi adjutor — Herren er min Hjælper — fandt Stadfæstelse.*

Efter Slaget ved Gadebusch vendte Stenbof sig mod Holsteen, hvor han den 1ste Jan. 1713 trængte ind, efterat han et Par Dage tidligere havde offentliggjort Grundene til sit Indfald her. Han lovede derhos Enhver, som rigtig erlagde de af ham paalagte Contributioner, Fred og Beskyttelse. — Dette Varent var stilet til alle kongelige og hertugelige Undersaatter, uden Forskiel. Ikke desto mindre tog Stenbof med Hensyn til Staden Altona ganske extraordinaire Forholdsregler, uagtet man ingenlunde vægrede sig ved Udredelsen af Brandskatten, men endog saa tilbød en Sum af indtil 50,000 Rdl. Man antager at Helten fra Helsingborg og Gadebusch har ladet sig overtale af den svenske Greve Welling — som synes deels at have villet skjole sin egen Forbittrelse over Tabet af Bremen og deels at have villet vise nogle ildsindede Hamborgere den Villighed at lægge det dem saa forbadte Altona i Afse — til en Daad, der har plettet hans hidtil saa blanke HestesEvaerd. Under 8de Januar 1713 understrev Stenbof Ordren til at opbrænde Byen Altona, hvor der ved Waadeild den 3die Novbr 1711 var afbrændt 200 Husc. Uagtet det skulde tilstedes Indraanerne i Altona at redde deres Meubler og Effecter, saa var dog

Terminen, som hertil blev sat for kort, ligesom der heller ikke var noget Sted i Nærheden, hvorhen de, under den strenge Vinter, kunde bjerge samme og desuden omkom der ved denne Skjændselsdaad flere Syge, Barselloner og Børn af Kulde og Elendighed. Af hele Byen blev kun Kirkerne og nogle Huse ved Stranden tilbage. Der fortælles at Grev Belling den Dag spiste sammen med forskjellige hamborgske Raadsmedlemmer og efter Maaltidet tilligemed disse beskuede Branden samt smilende sagde til Hamborgerne: „at dette var nok et af dem lange forønsket Skuespil.“ Generalerne Scholten og Flemming skrev forøvrigt til Stenbof og forlangte at vide Ursagen til denne uhorste Fremgangsmaade. Han henviste dem til et Skrift, som i den Anledning skulde udkomme, men som aldrig udkom. I de senere offentliggjorte Breve, som i Anledning af denne Udaad bleve verlede mellem Belling og Stenbof paa den ene Side og Generalerne Scholten og Flemming samt Geheimeraad Wibe paa den anden Side, angav man Grunden hertil snart at være en uomgængelig Krigsraison for at ødelægge det i Altona samlede store Magazin, snart Retressalier for Bombarderingen af Stade og for Russernes Fremgangsmaade mod nogle Pladse i Liesland og Pommern. Imidlertid fandtes der uheldigviis aldeles ingen Magazin i Altona, ligesom de Danske ikke godt kunde gøres ansvarlige for Russernes Foretagender eller Bombardering af en beleiret Fæstning sammenlignes med Antændelsen af en aaben Stad. Kong Frederik den fjerde gav imidlertid den ulykkelige Stad fortrinlige Privilegier og

Grev Rerentlew udbad sig Dverpræsidenteposten i samme, hvilken Post ogsaa blev ham tildeelt for derved at fremme Stadens Opbyggelse.

XIV.

Løwenørn opfordrer Stenbof til at overgive sig.

Dagen efter Altonas Opbrændelse begjendtgjorde Stenbof et nyt Patent til Ridderskabet angaaende en Krigsskat og et andet, hvorved de hertugelig-getterpffe Undersaatter bleve undtagne, hvilket sidste var blevet bevirket ved den hertugelige Geheimeraad Bannier, som gif Grev Stenbof imøde i det Pinnebergske, tilraadede et Indfald i Jylland og for ethvert Tilfælde tilbød Retraiten til Eiderstedt og Tønningen. Stenbof lod derpaa under 16de Januar 1713 fra Heide udgaae et meget strengt Patent mod Russere og lod alle Indvaanerne i Hertugdømmerne opfordre til at gribe til Vaaben imod deres egen Konge og sammes Allierede. Han ilede derefter igjennem Norder-Ditsmarsken til det Eiderstediske og ræserede Eideren ved Frederiksstadt paa Isen den 19de Januar for ikke at blive omringet af de nordiske Allierede; thi Szaren havde allerede den 6te Januar ved Molln forenet sig med Sachserne og det danske Cavalleri og marscherede efter Svenskerne, medens Kong Frederik samlede sit Infanteri ved Rendsborg og Colding, ligesom han og led 5000 Mand under

Brigadeer Budde komme fra Norge for at rykke Svenskerne imøde. Imidlertid haabede Stenbof bestandig — isø:ge den af Welling givne Forsikkring — at Russerne og Sachserne snart vilde blive nødsagede til at rykke Tyrkerne og Svenskerne imøde i Polen og paa ingen Maade følge med ind ad Jylland til, i hvilken Provinds han troede at han og hans Armee vilde befinde sig ret vel. Da nu Frestveir var indtraadt streifede han uden Banskelighed indtil Flensborg (hvilken Bye Oberst Bassewig afpressede 50,000 Mark Lybst i Brandstatning); men da det derefter blev Løveir maatte Stenbof opsætte det projecterede Tog til Jylland og postere sig fra Friedrichsstadt og Eideren af baa Treene-Floden indtil Husum. Da han imidlertid snart paa alle Sider blev indesluttet af de nordiske Allierede blev Jylland befriet for den samme tiltænkte Hærgen med Ild og Sværd.

Fra hertugelig-hofstæenst Side visse man imidlertid en meget falsk Fremgangsmaade. Kort efter Slaget ved Gadebusch gjorde Baron Gørg — den gottorvske dengang altformaaende Minister — den 2den Januar Korgen af Danmark sin Dyvartning i Flensborg og forsikrede under de høitideligste Bevidnelser at Hertugen — som dengang var 13 Aar gammel — vilde iagttage en fuldstændig Neutralitet. Den Dagen dervaa skrev Administratoren*) — den umyndige

*) Christian August, Biskop i Lübeck, Fader til Adelsyb Frederik, som blev Konge i Sverrig, og Farfader til de svenske Konger Gustav den tredie og Carl den trettende.

Hertugs Fermynnder — til Grev Stenbof et Kplønffningsbrev i Aaledning af den tilfagtede Seier, med Tilføiende: „at hans uforanderlige Hengivenhed for Sverrig havde ikke kunnet tillade ham at tøve dermed indtil han af Grev ven selv havde faaet Notification herom.“ Han sendte fremdeles Geheimeraad Bannier til Stenbof for fuldflændigen at iftandbringe de i forrige Sommer ved ham og ved Geheimeraad Grev Henrik eller Heinrich Reventlow i Stokholm paabegyndte Tractater og derhos tillige den dengang aftalte Indrømmelse af Fæstningen Tønningen tilfeligemed Artiklen om Geheimeraad Wedderkopps Arrest. I Sverrig havde nemlig disse 2 Ministre, for at forhindre svensk Intercession for Wedderkopp, formaaet deres endnu umyndige Hertug til at han under 23de Juli 1712 i Carlsberg udfærdigede en af dem conciveret Ordre til Commandanten i Tønningen Oberst Zacharias Wolff om paa Grev Stenbofs Forlangende urægerligen at indrømme ham denne Fæstning. Men da Commandanten næppe vilde have adlydt en umyndig Prinds, saa blev det nu fremdeles aftalt at Bannier og Reventlow skulde reise til Tønningen og mundtliggen befale Commandanten det samme i Administratorens Navn. Til den Ende udfærdigede denne under 19. Januar 1713 en Ordre til hiin om at han nuie skulde efterleve hvad disse 2 Geheimeraader maatte befale ham og endeligen blev der under 21de s. M. herom sluttet en formelig, men hemmelig Tractat mellem det hertugelige Huus og Grev Stenbof og derved navnliggen gjert til Betingelse at Wedderkopps Fangenskab skulde vedblive samt at Hertu-

gen skulde have Amtet Segeberg tilligemed Hrevstabet Vinsneberg i Satisfaction for det Tilfælde at man fra dansk Side skulde tage Hevunge. Udfaldet visse imidlertid at man ved denne Leilighed havde deelt Huden førend man havde fældet Løven. Paa den anden Side havde Hertugen den 13de Januar s. A. affendt Grev van der Rath til Kong Frederik i Fredericia med et meget fortroeligt Creditiv, som ikke alene skulde sikke den tilveiebragte gode Enighed, men ogsaa under de heiligste Forsikringer erklærede at der aldrig skulde komme nogen Svensker i Tønningen, ligesom ogsaa en Ordre af samme Bestaaffenhed af Administratoren blev udfærdiget til Commandanten og en hertugelig Skrivelse i samme Dated affendt til Grev Stenbol og med Klid spillet i Hænderne paa de Kongelige. Endelig indfandt sig den gottorpske Greve Heinrich Reventlow, paa Reisen til Tønningen, hos Kongen i Husum og gav skriftlig Forsikkring om den strengeste Neutralitet, medens han dog selv tilligemed Geheimeraad Bannier og Geheimeseeretær Stamble netey paa denne Reise den 23de Januar havde gjort Commandanten bekjendt med Administratorens Villie. Denne sidste begav sig strax, efterat Tractaten med Stenbol var afsluttet, den 23de Januar fra sin Residents Gottorp til Hamburg, for, naar det Afstalte brød løs, i Afstand at see paa Spillet.

Saa snart som Svenskerne vare passerede Eideren, tog Stenbol sit Hovedquarter i Husum og lagde Generalmajor Stackelberg med 3000 Mand ind i Friederichstadt, medens derimod Grev Svencck besatte Eideren paa Nord-Ditmar-

flers Siden og lod Dæmningen gjennemstikke, for at Tilbageveien skulde blive Fienden vanskelig, uden at der dog vaasfulgte nogen synderlig Oversvømmelse. Imidlertid ankom den russiske Armee mod Slutningen af Januar og passerede Eideren for, i Forening med de Danske og Sachserne, at fortrænge Fienden. I Czarens Dagbog fortælles, at Kongen af Danmark efter Slaget ved Gadebusch sendte sin Generaladjutant Meyer*) til Güstrow for at søge Hjælp i sin Ulykke. Man lod sig vel — hedder det — forstaae med, at de Danske selv vare Skyld i deres Ulykke, fordi de for tidlig havde leveret et Slag. Imidlertid besluttede Czaren sig dog til af Benskab og for at opfylde alle Forbundspligter, at følge Fienden, hvorfor han den 19de December (gl. St.) gav Regimenterne Marschordre. Den 17de Januar 1713 ankom Kongen af Danmark til Rendsborg og havde Dagen efter den første Sammenkomst med Czaren. I Husum blev der den 9de Januar holdt Krigsraad i Czarens og Kongen af Danmarks Nærværelse og foreslaet at angribe Fienden fra begge Sider, nemlig fra den ene Side med russiske og fra den anden Side med danske og sachsiske Tropper. Imidlertid blev denne Plan ikke antaget af de Allierede, som endogsaa ikke vilde blive staaende i Husum, men endnu forlangte noget russisk Infanterie til Hjælp, medens Friederichsstadt skulde angribes med russiske Tropper alene. Saa haard som denne Fordring ogsaa var,

*) Denne blev, saavidt vides, senere Generalmajor og Envoyé i Preussen. Man ser, at Kong Frederik IV har havt mere end een fungerende General-Adjutant.

saa kunde vi — vedbliver Czaren — paa vor Side ikke udvirke
 bedre Conditioner og vare endelig nødsagede til at give efter med
 følgende Ord: Den vanskeligste Post er ogsaa den hårdeligste.“
 Imidlertid blev Passet og Broen over Treenen ved Holz-
 lingstedt den 24de Januar (nye St.) forceret, hvorefter
 Stenbol 3 Dage efter hinanden ved Milstedt blev staaende
 under aaben Himmel i den Forventning at de Allierede der
 vilde angribe ham. Da imidlertid disse ikke fandt det
 nødvendigt at risquere mange Folk paa en Fjende, som de
 nu uden noget stort Tab meente at kunne fange i Sækken,
 saa trak Stenbol sit Infanteri tilbage til Ulsvüll Golden-
 büttel, Wigworth og Gardingen og Cavalleriet til St.
 Peter, Tating og Tatenbüll m. fl. St. Fra disse
 gode Qvarterer bleve imidlertid Svenskerne den 12te Febr.
 i Kongen og Czarens Nærverelse fordrevne, medens til
 samme Tid Stackelberg blev jaget ud af Friederichsstadt,
 hvorefter han satte sig fast bagved Reimersbude, men ogsaa
 snart opgav denne Stilling. Stenbol kastede nu for det
 første den 14de Februar 4 Regimenter ind i Tønningen
 og fulgte først den 18de Februar efter med den øvrige Ar-
 mee, ligesom han den 19de derefter gjorde et Forsøg paa
 med Baade at sætte over Eideren for saaledes at vinde et
 Forspring ad Wicklenborg til, førend de Allierede, som ikke
 havde nogen Broe over Eideren færdig, kunde sætte efter
 ham. Han blev imidlertid forbundet heri ved en stærk
 Storm, efterat han dog omtrent havde faaet 1500 Mand
 Fodfolk og 3 Compagnier Dragoner over; men Russerne
 fik nu deres Broe ved Friederichsstadt færdig, over hvilken

Czaren selv marscherede i al Hurtighed med nogle 1000 Dragoner og den 21de Febr. jog Svenskerne tilbage til Tønningen, efterat de havde efterladt nogle 100 Deserteurer og Fanger og selv havde ihjelstukken deres Heste *). Derefter posterede Czaren en Division af sine Tropper ved Eideren for at brynde Fjenden i at prøve en nye Overgang. Imidlertid tiltog med hver Dag Nød og Sygdom iblandt Svenskerne, som nu atter selv drøbte de fleste af deres Heste af Mangel paa Fourage og da Stenbof ikke traf nogen synderlige Foranstaltninger hverken til Mandskabets Underholdning eller til at conservere det i det Eiderstedste fundne Forraad, saa slap alting snart op og Armeeu sammensmeltede dagligen ved Desertering og Dødsfald.

Førend endnu Svenskernes Indrykning i Tønningen var bleven bekjendt forlangte Kong Frederik at Hertugen vilde, til desto større Sikkerhed for Fæstningen, sende Generalleutenant Greve von der Nath derind **). Dien saas dant blev afflaet under Paaskud af at han — von der Nath — nødvendigviis maatte sendes til England, hvorimod Geheimeraad Bannier forblev i Tønningen for desto bedre at iagttage alt. Men da omsider den hertugelige

*) Der vaatrænger sig her uvilkaarligen en Sammenligning med de Danskes Skjæbne ved Helsingborg. De Danske betraadte dengang svensk, de Svenske nu dansk Grund.

***) Löwenhorn har sandsynligviis allerede her været benyttet, da han før d. 5te Marts reiste til Kjøbenhavn for at presse paa Esquadrens Equipering og retournerede til Kongen d. 12. April 1713.

Duplicitet eller Tvetungethed blev bekjendt, at nemlig Tønningen virkelig var bleven Svenskerne indrømmet, saa lod Kongen af Danmark kort efter Gottorp indtage — cfr. Hejer 1. D. Pag. 252 og 253 — ved Generalmajor Doney, føre Administratorens Børn til Kiel og sequestrere alle hertugelige Amter og Lande. Herover skrev man nu fra hertugelig Eide frygteligt som over en uhort Uretfærdighed og foregav snart at Commandanten i Tønningen var bleven overrasket ved Krigslist — per stratagemata — snart at han ved en eydiget Ordre fra den umyndige Prinds Carl Frederik var bleven ført bag Lyset. Af samme Indhold omtrent var en af Grev Belling under 20de Februar udstedt Declaration. Ogsaa Administratoren skrev under 23de Marts til Commandanten i Tønningen og befalede ham at desaveuere alt og at tage Skylden paa sig. Denne Skrivelse var, paa Grund af den i samme opstillede særegne Moral og Politik, ernaaet en vis Navnkundighed. Wien Commandant Welff forstod Sagen bedre og taug stille saalænge som Fæstningen lod sig forsvare; men dreg tillige Omsorg for at hans Hære ogsaa for Fremtiden var væbnet imod Bestyldninger for Efterladenhed eller Ulydighed. Samme Dag da Stenbol rykkede ind i Tønningen løb nogle smaa Fregatter og armerede Fartøier ud fra Glückstad til Eideren og lagde sig i samme for at affjære al Tilførsel og Succours; thi nu støttede Svenskerne hele Haab sig til Undsætning fra Søesiden. Görh undled ikke at henvende sig til de travendalske Garanter og selve Sadyser og Rueser vare aldeles ikke paastaelige med

Hensyn til Overgivelsen af Fæstningen Tønningen — som Kong Frederik treede at kunne udhungre — men fandt det i sin Orden at Varen Görz indfandt sig i Husum hos Kongen af Danmark og tilbød at bringe Svenskerne ud af Tønningen, dersom det i saa Tilfælde maatte behøve hans danske Væbne: at restituere de hertugelige Lande. Da Görz nu hertil syntes at have noget Haab, gik han d. 30. Marts til Tønningen og foreslog først Stenbof, i Haab om Succes, at holde sig til Udgangen af Juni. I denne Hensigt havde Görz allerede tidligere skriftligen givet Stenbof det Haab at jage alle ikke vaabendygtige Borgere tiligemed Koner og Børn ud af Byen for saaledes at kunne underholde Trepperne saa meget længere. Men da Brødmangelen var for stor og Armeen ikke kunde hungre saa længe, saa foreslog Varenen Greven ved Accorden at paastaae allsags Succes og i det mindste at Afmarscheringen skulde ske med Kabner, klingende Svil og 24 bevæbnede Mand af hvert Regiment. Görz skal ved denne Leilighed, imod Sandheden, have foregivet, at Stenbof ikke vilde lade sig nøie med 12 Mand og ved denne ubetydelige Anledning skulde Kong Frederik have ordaget Görz's Intriguer, hvorfor han lod ham tage tilbage til Hamborg og imidlertid paastynde Foranstaltningerne til Stadens Væbning.

Løvensørn erholdt nu det Hverv at begive sig ind i Fæstningen for mundtliggen at meddele Stenbof det Ultimatum, at man nu — da han efter Görz's Beretning havde forkastet de sidste kongelige Tilbud — ikke vilde lade ham

beholde enten Trovbætt eller en eneste bevæbnet Mand, ligesom man ogsaa kun gav ham 24 Timers Betænkningstid til at overgive sig, hvilket han nu ogsaa bekvemmede sig til*). Under 16de Mai 1713 blev saaledes den saakaldte *Udensworter***) Capitulation affuttet paa saadanne Vilkaar, „at hele den svenske Armee overgav sig som Krigsfanger, medens dog Bagage, Sidegevæbret, Feldtkasser og Overofficerernes Overgæbret ikke afleveredes og at alle Krigsfanger enten bleve udvexlede imed andre fra de nordiske Allierede tagne Krigsfanger eller racionerede efter Cartellet af 18de Jan. s. A. og, naar den fulde Racion var bleven erlagt, transporterede til Sverrig paa deres egen Bekostning“. Derefter drog Svenskerne, omtrent 11,000 Mand, den 20de og følgende Dage ud og bleve forlagte hist og her i Landet.

Løvenørn — hvem de svenske Fanger siden *Pultava*-Slaget betragtede som et Fredens Budskab — blev 11 Dage efter affendt gennem Jylland, Fyen m. fl. St. for at eftersee de svenske Krigsfanger og kom først tilbage til Kongen den 22de Juni. (Endnu den 16de August 1714 findes Løvenørn at være bleven sendt til Kjøbenhavn for at inspicere de svenske Fanger i Kronborg- og Frederiksborgs

*) Hvilken Lighed har ikke Løvenørns Hæder ved *Perceus* løb og ved *Tønningen* med hinanden! En saadan bestemt *Dyferdring* forstod *Stenbof*, som maaskee ogsaa har meent, at hans Krigeræde leed mindre ved at overgive sin Kaarde til Helten fra *Pultava*.

**) *Udenswort* synes, efter *Czars* Dagbog, at have været *Wienkijoffs* *Quarteer*.

Amtet.) Ved disse Underhandlinger viste ferøvrigt Stenbol sig meget usforbeholden med Hensyn til det hertugelige Hof og beklagede sig over at man havde ført ham bag Lyset, deels ved Marschen til Eiderstedt, deels ved at love ham Souccours, hvorved en fordeelig Accord var bleven forsømt. Denne Capitulation eller Accord blev indgaaet med Kongen af Danmark alene*), fordi Stenbol havde en vis Rædsel for at han eller en Deel af hans Armeé skulde blive Russernes Krigsfanger. Imidlertid bleve Trophæerne dog deelte lige imellem de 3 Allierede og af Rancionen skulde Czaren og Kong August ogsaa hver have en Trediedeel. Stenbol selv blev der anriist Quarteer i Flensborg, hvor han forblev til hen paa Vinteren, da han erholdt Tilladelse til at komme til Kjøbenhavn, hvor han først boede i den endnu efter ham saakaldte Stenbøllens Gaard — nu Høibroplads Nr. 47 — ; men da han her indlod sig i Intriguer med den svenske Præst Lüttkemann og søgte at undvige, saa blev han d. 17. Nov. 1714 indsat i Citadellen Frederiksbavn.

Fra Kjøbenhavns Universitetsbibliothek er, ved Diag. Thorsens Velvillie, meddeelt os et Manuscript, der har til Titel: „Copie af et Brev til Løwenørn fra Generallieutenant Hartvig v. Hvidtsfeldt, Løwenørns Ordre og Justitsraad Erlunds Erklæring. Anno 1740.“ Dette Manuscript indeholder p. 1 Extract af en Skrivelse fra Løwenørn til Erlund dat. Kjøbenhavn den 26de December 1739, i hvil-

*) Det hedder ogsaa i Czarens Dagbog V. 435: „Den 14de Febr. 1713 forlod Czaren sin Armeé under Kongen af Danmarks Overcommande.“

len Skrivelse det hedder „at Hvidtfeldt efter hans — Löwenørns — Mening attribuerede sig noget, som ikke tilkom ham.“ En Skrivelse til Löwenörn, hvori Hvidtfeldt nu søger at godtgjøre sin Berettigelse (nemlig til at tillægge sig Resen for at have opdaget Stenbofs Correspondence paa Lübeck angaaende en Koffert, som var i Forvaring hos den svenske Resident derteds Herman Fock og em hvis Indhold Stenbof skulde have yttret, „at derpaa verserede Sverrigs Belsærd“) sender Löwenörn til Erlunds Erklæring, hvilken sidste gaaer ud paa at Hvidtfeldt har anfert mange Urigtigbeder og tillagt sig Heren fer noget der tilkom ham — Erlund. Til denne skriver Löwenörn: „Siden nu denne Sag er saavel mig, som Hr. Justitsraaden bedst bekjendt“ og Hvidtfeldt skriver „at Löwenörn — hvem han kalder „kjære Broder“ — af Venskab og Gædthed selv havde hos salig Kongen produceret ham — Hvidtfeldt — udi hans — Löwenørns — Sted hos General Brev Stenbof,“ saa at det fremgaaer af begge Parters Erklæring at Löwenörn har haft meget med denne Sag — som overbevedet med de svenske Krigsfanger her som i Rusland — at gjøre. Forøvrigt synes Löwenörn at give Erlund — der var Postembedemand og ved at tilbageholde, de skifferte og omskrive Stenbofs Breve fra Kjøbenhavn til Lübeck bragte den omhandlede Koffert til Kjøbenhavn — Ret. I Kjøbenhavn blev nu Kofferten i Dverværelse af Conseilet aabnet og paa Bunden af samme fandtes en Original = Tractat af 17de Februar 1713 mellem Hertugen af Heltsteen og Stenbof. Denne Tractat blev fereviist de sammenfaldte fremmede

Ministre og dem meddeelt Gjenvarter af samme for at tilsendes deres Monarker, hvilket — hedder det p 5 — „frugtede særdeles, at de fremmede, som forhen icke varre Porteret for vores Allernaadigste Konges fordte Kriges interesse, da dermed blef ofuertydnet, at falde fra den Svendske Konge og iørsten af Hellsteins partie“. Erlund havde forresten Kongens Befaling til at iagttage Stenbol, hvilken Befaling er dat. d. 21. Aug. 1714. Tractaten selv findes ikke meddeelt. Stenbol skal forovrigt ved Nydelien af spirituose Drikke have fremstyndet Døden, som bortrev ham d. 23de Februar 1718 og saaledes fandt han et Endeligt, der var Seierherren ved Helsingborg og Gadebusch lidet værdigt.

I Hamborg saavelsovn i Kjøbenhavn blev der i Anledning af Grev Niagnus Stenbols Dvergivelse præget flere Medailler. Følgerne af denne Dvergivelse bleve af ikke ringe Betydning forsaavidt som man dertil kan henregne hele Hertugdømmet Slesvigs Besiddelsestagselse og Inddragelse under den danske Krone. Efter Svenskerne's Afmarsch meente Görz vel at Kongen af Danmark strax skulde qvittere de hertugelige Lande og Amtet, fordi saadant tilforn var ham lovet under den Betingelse „at han bragte Svenskerne til at overgive sig.“ Wien det blev betydet ham at han ikke alene paa ingen Maade havde bragt saadan Dvergivelse island, men endog-saa ved sine Intriguer søgt at forhindre samme. Dette var et Tordenflag for Görz, som nu søgte at formaae Kongen af Preussen, Dronningen af England og Churfyrsten af Hannover til at anvende deres Vellekomst paa det got-

torpste Huses Restitution, idet han foregav at Stenbof var kommen ind i Tønningen ved Krigslid og at der fra Hertugens Side intet var foretaget, som stred imod Neutraliteten *). I Særdeleshed tog Kongen af Preussen — ifølge en med Görz under 22. Juni 1713 slutted Tractat — sig ivrigt af Hertugens Sag og Kong Frederik fandt det saaledes ikke tilraadeligt at udsætte sig for at støde saa mange Potentater, som desuden, i Egenkab af Garanter for Travendaler-Freden, tildeels talte et temmelig alvorligt Sprog; Han tilbagegav derfor Administratoren strax hans Stift Lübeck og erklærede sig for ikke utilbøielig til ogsaa at remme Hertugdømmerne, naar Tønningen erholdt en Besætning af neutrals Tropper og der, for Fremtiden, blev stillet Garantie for at Hertugen vilde iagttage en fuldstændig Neutralitet. Men Görz vilde absolut have den hertugelige Garnison i Tønningen conserveret og frem for alt ikke riequere at den der arresterede Geheimeraad Wedderkopp kom paa frie Fod. Görz skal derfor fra Berlin af, paa en hertugelig Blanquet, have udstedt en Ordre til Commandanten i Tønningen, hvilken Ordre gik ud paa, naar Pladsen ikke længere kunde holde sig, da, forinden Overgivelsen at lade Wedderkopp halshugge — en Skjæbne,

*) Löwenørn har mueligen været sendt, for at gjøre Modforestillinger, til et af mine Hæfter. Han reiste nemlig — ifølge Hofman — d. 8. Septb. 1713 i et kongeligt Vrinde et vist Sted hen og nåb paa den Reise daglig 10 Rd. ifølge S. Majestæts Befaling af 7de s. N. Fra denne Reise kom han igjen d. 13. November s. A.

sem 5 Aar senere netop rammede Görz selv —. De af Kong Frederik gjorte Tilbud bleve saaledes forkastede og aldrig senere gjentagne. Efterat der endnu var steet et mislykket Forsøg paa at proviantere samme fra Søesiden af maatte omsider Commandanten Generalmajor Wolff paa Grund af Hungersnød den 7de Februar 1714 overgive sig. *) Wolff maatte da tillige til Kongen af Danmark aflevere alle de Ordres han havde modtaget betræffende Stenbocks Optagelse i Fæstningen, hvorved man da fra dansk Side fuldstændigen kunde overbevise Alverden om at den hertugelige Regjering istedetfor at være saa uskyldig, sem den foregav, havde været Kongen af Danmarks farligste Fiende og at den serhaandenværende Ufred aldeles ikke henhørte under den travendalste Garantie.

Garnisenen fra Tønningen blev conveyeret til Gütin, Fæstningen sløiset og den i samme siden 1709 arresterede Geheimeraad Magnus Wedderkopp sat paa fri Fod, idet Kongen af Danmark tidligere — i Anledning af hiin

*) Den 22de Januar 1714 — siger Hofman — blev Löwenørn sendt til Holsteen for der at drive paa Tønningens Overgivelse. (Holsteen kaldes isfæng, ligesom endnu i daglig Tale, begge Hertugdømmer.) Staden Tønningen ligger ved Eideren og har en god Havn, er nu Faldsted for Skibe, der passere Riekerkanalen. Löwenørn synes ikke at have forladt Pladsen førend Fæstningen havde overgivet sig, hvorefter han bragte Budskabet til Kjøbenhavn d. 13de Februar efter at have undertegnet sem Commissarius Overgivelses-Acten den 7de s. M., sfr. J. A. Frankens Gjenlyd af danske og norske Søheltes og andre Krigeres Tapperhed Pag. 197.

blodige Ordre fra Görz — havde ladet Commandanten betyde at man paa hans egen Person og Liv vilde bævne alt hvad han maatte lade vederfares Bedderkopp. — „Saaledes — bemærker Hejer — blev Nederlaget ved Gadesbusch i sine Følger til Danmarks Lykke, i det derved hele den fjendtlige Armee tilligemed den gottorpiske Andeel af Hertugdømmerne Slesvig og Holsteen faldt Kong Frederik i Hænderne. Disse Landsdele indbragte fra den Tid af under hele Krigen aarligen over 5 Tønder Guld i rede Penge, uden hvilket Tilskud Kronen Danmark vilde have haft stor Vanskelighed ved at afholde de svære Krigsomsæstninger. Det gottorpiske Ministeriums Duplicitet, Görzs Hævngjerrighed og Begjærlighed blev saaledes i Virkeligheden Begyndelsen og den sande Foranledning til at Hertugen mistede sin Andeel af Hertugdømmet Slesvig -

XV.

Erøbringen af Stralsund.

Allerede den 24de Februar 1713 drog Czaren, som forhen bemærket, bort fra det Slesvigiske og gik over Hannover og Welfenbüttel til Petersborg og i Juni Naaned derefter forlod de øvrige Russer tilligemed Sachserne Hertugdømmerne, efterat Generalerne Mensicoff og Flemming vare blevne vel regalerede med Gaver og efterat Russerne havde afpresset Hamborg 200,000 Rdl. og Lübeck 100,000 Mark. Imidlertid satte, som ovenfor berørt, de svenske og holsteenske Ministre alt i Bevægelse for at den travendalske

Garantie skulde bringes med ind i Spillet. Greve von der Rath fandt ogsaa det engelske Hof temmelig tilbøielig bertil og det maa indrømmes at Generalstaternes Fasthed — idet samme aldeles ikke heri vilde erkjende nogen cas de guarantee og ikke vilde indlade sig paa andet end bonis officii eller Mægling — alene forhindrede at Tønningen blev undsat og at en stærk Esquadre, hvortil England vilde give $\frac{2}{3}$ Deel blev sendt til Østersøen, i Særdeleshed da Frankrig ligeledes tilbød sig at concurrere dertil. Imidlertid gjorde disse Negotiationer idetmindste saa meget Indtryk at Czaren og Kong August erklærede at de paa ingen Maade ansaae Hertugen af Holsteen for Fiende og følgerigen i den bolskeenske eller gottorpske Sag adskilte sig offentlig fra Danmark. Ikkedestomindre havde Czaren i Februar 1713 til Husum indgaaet en bemmelig Tractat med Kong Frederik, i hvilken Tractat Czaren iblandt andet havde forpligtet sig til paa ingensomhelst Maade at lægge Kongen Hindringer iveien med Hensyn til de Fordele, som denne ved Freden kunde opnaae ogsaa paa den slesvigiske Side. Det polske Hof lagde derimod ganske andre Hensigter for Dagen. Da sammt nemlig, efterat Stenbocks Armee var tagen tilfange, ikke havde mere at befrygte af Sverrig, saa tog Flemming ikke i Betænkning til Danmarks Skade at indlade sig paa visse Tractater med Görz og med Jver at paastrynde Hertugens Restitution. I saadant Viemeed blev der, ved Sachsernes Tilbagemarsch, gjort et Udkaast til en Tractat angaaende paa hvilken Maade ved preussisk Hjælp Pommern kunde blive bevaret for Svens-

Sterne, Polen og Sachsen alligevel sikket og Hertugen af Holsteen restitueret. Derpaa havde Kongen af Sverrigs Navn med Administratoren indgaaet en Tractat til Hamborg af 10de Juni 1713, ifølge hvilken Bismar og Stettin indtil Freden blev sluttet skulde tages i Secquester af Kongen af Preussen og af Administratoren ligesom ogsaa Stralsund og hele Pommern skulde holdes i fuldstændig Roelighed og Neutralitet. Under 22de s. M. sluttede Koen Gørz en anden Tractat med den nye Konge af Preussen Frederik Wilhelm den første — Frederik den stores Fader, som den 25de Februar s. A. havde bestegit Thronen — af samme Indhold, i hvilken Tractats 8de Artikel fra preussisk Side Hertugens Restitution udtrykkelig blev lovet. Herom vare ogsaa Grev Klemming og Fyrst Wenzkoff underhaanden enige; men, da den svenske Generalgouverneur i Stettin Meyerfeldt intet vilde børe herom, uden den svenske Konges udtrykkelige Ordre, saa begyndte Sachserne at anstille sig som om de, efter Overenskomst med Danmark, vilde erobre Pommern paa den i Aaret 1711 aftalte Maade. Stralsund blev derefter indesluttet og den danske Commandeur Rosenpalm afgav en Transport til Rygen, som ogsaa blev erobret. Man forlangte derpaa at den danske Armee hurtigen skulde rykke frem, navnlig at det svære Artillerie fra Kjøbenhavn skulde anvendes for nu at tage alvorlige Forholdsregler imod Stralsund, medens Russerne opbrændte Gørz og Anclam, for, som det heed, at tage Repressalier for den altenaiske Dierdbrand. Men midt under disse For-

anstaltninger sluttede Fleming, Wenzikoff og Görz den 20de August en ny Convention til Berlin, ifølge hvilken Kongen af Polen, istedetfor Kongen af Preussen, raateg sig at opfylde de i den forrige Tractat af 22de Juni med Kongen af Preussen bestemte Puncter.

Derefter beleirede Wenzikoff Stettin, paa den svenske Greve Belling's Tilskyndelse, uagtet denne Fæstning havde svensk Besætning ^{*)}, lod det sachske Artillerie i den Anledning komme ned ad Oderen og trang Meyerfeldt, ved en heftig, men næppe 8 Timers Bombardering den 28de September 1713 til at indvilge i Sequestret, som nu igjen blev tilbudt Preusserne og i den Anledning slutted en Convention — denne saavel som de ovennævnte Conventions, Overenskomster eller Tractater findes deels i Corps diplomatique og deels i det af Geheimeraad Königstein i Maret 1726 publicerede Supplement til historiske Efterretninger om den nordiske Krig — ved Wenzikoff og den hertugelige hollænske Envoyé Bassenwiz med Kongen af Preussen til Schveed den 6te October s. A., saaledes at der af denne Skulde betales Wenzikoff 400,000 Rd. i Beleirings-Umkostninger, Stettin besættes af 2 Batalioner hollænske og 2 Batalioner preussiske Tropper og ikke rommes førend efter Freden og efterat hine Om-

*) Det Gaadefulde heri synes at kunne forklares derved at Belling — som havde Fuldmagt fra Kong Carl — fordrede som Oversteommanderende Lydigbed af Meyerfeldt, som commandede i Fæstningen og som uagtede saadan i dette Tilfælde.

kostninger vare blevne erstattede, ligesom forøvrigt Polen, Sachsen, Holsteen og Danmark af Preussen skulde garanteres mod Overfald fra svensk Pommern og ingen Svenskere taales Østen for Prene-Floden. Russerne og Sachserne forlode nu forøvrigt i October Maaned hele Pommern og Rygen, medens Kong Frederik var høit misfornøiet med Conventionen og selve Czaren nægtede at ratificere samme og erklærede derhos, at ville komme Danmark til Hjælp med hele sin Magt, saafremt Preussen eller nogen anden Stat, paa Grund af hvad der var passeret med Hensyn til Gotsborg, skulde ville angribe Kong Frederik IV. I Czarens Dagbog hedder det Dag. 479: „I Anledning af Sequesteret paa Staden Stettin besværede sig Kongen af Danmark over at 2 Batailloner svenske Tropper, som vare traadte i hollænsk Tjeneste, vare blevne tilbage i Stettin, ligesom han fandt sig i høi Grad fornærmet over at det hollænske Huus, som hans aabnbare Fiende, var blevet tilstedet Udgang til dette Sequester, men i Særdeleshed fordi det, efter Staden Stettins Aflevering til det preussiske Sequester, havde viist sig, at Kongen af Preussen allerede tidligere, nemlig under 22de Juni 1713 havde sluttet en Tractat med det hollænske Huus, i hvilken der befandtes Udskilligt, som var til Skade for den nordiske Alliance, men i Særdeleshed for Kongen af Danmark, som derfor skrev til Czaren og forlangte at en Forandring skulde skee med Hensyn til de Puncter, som angik Huset Holsteen og som stred mod Kongen af Danmarks Interesser. Herom skrev ogsaa Czaren til Kongen af Preussen og for-

langte en skriftlig Forpligtelse i denne Retning, hvilket Kongen ikke vilde afgive, men svarede kun i almindelige Udtryk, hvorfor Czaren nægtede at ratificere Tractaten om Sequesteret.“ — Imidlertid forblev Preussen i Besiddelse af Stettin og hele Pommern hiinsides Perne og Czarens foransførte Erklæring blev ved det preussiske Hof saa roeligen optaget, at det næsten kunde synes som om man sammefteds havde ønsket det saaledes, for at have et beqvemt Paaskud at væbne sig med imod de evige holskeenske Solicitationer, i Anledning af hvilke saavel som de nordiske Forvillinger og Uroligheder overhovedet Keiseren sammenkaldte en Congress til Brunsvig, som dog aldrig kom i Virksomhed eller nogeninde blev erkjendt af Kongen af Sverrig, som heller ikke vilde vide noget af den pommerste Sequestrations-Tractat, hvorved Kongen af Preussen omsider ansaae sig for tvungen til i April 1715 at tiltræde den nordiske Alliance mod Sverrig.

Kongen af Danmark lod sin Armees for størstedelen roeligen forblive i Cantonnement i Hertugdømmerne hele Aaret 1714 for ikke at fjerne sig for meget, dersom muligens de fra svensk og gottorpsk Side til England, Preussen og Cassel — hvilken sidstnævnte Stats Arveprinds i Aaret 1713 var bleven forlovet med Prindsesse Ulrikke af Sverrig — satte store Forhaabninger maatte vise sig at have nogen Følger.

Da Carl den tolvte omsider maatte opgive alt Haab om at formaae Tyrkerne til at bryde Freden med Czaren og om talrige Skarer af orientalske Hjelptropper — hvor-

med han havde opfyldt sin Phantasie eller søgt at trøste sine Folk — og da Russerne, under hans Opbeld i Tyrkiet, gjorde store Fremstridt, navnlig tilføes og endog saa truede med at angribe selve Stokholm, saa bestemte han sig omsider til at bryde op fra Demotica i Bosnien og lagde Weien — i Begyndelsen af October 1714 — med sine Folk, der beløb sig til omtrent 1500 Mand, ad Siebenbürgen til, hvor han i Kronstadt forled sit øvrige Følge og med Oberstlieutenant Düring alene foretog sig det saakaldte Vestridt, som bestod i at han i Løbet af 8 Dage og Nætter tilhagelagde 2 til 300 Mile gennem Ungarn, Østerrig, Franken, Hessen, Hannover og Mecklenborg til Stralsund, hvor han den 22. November ankom uformodet. I Begyndelsen udgav han sig her for en Courcer fra Bender, men han blev snart gjenkendt af General Dücker, som strax sendte General Lieven til Stokholm for at melde Kongens Ankomst til Stralsund og for at forebygge alle de nye Foranstaltninger, som muligen maatte glimte under Afsen — hvoriblandt var den at vælge Carls Søster Ulrike til Regentinde imod at hun renuncerede paa Souverainiteten, i det Nygtet i længere Tid gif, deels at Carl var død, deels at han var bleven affindig — og at foranledige den skyndsemste Dyrettelse af en nye Armee, hvorpaa det svenske Senat da ogsaa arbejdede alvorligen, men for Kong Carl meget for langsomt. Saasnart som denne havde udhvilet sig noget i Stralsund traf han selv allebaande vidtudseende Foranstaltninger og søgte at ruste sig til det Yderste. Han ansillede derfor saavel i Wismar som i Stralsund og i det Zweis

brådenste store Hvervinger, ved hvilke det dog manglede ham paa en vigtig Krigsfornødenhed, nemlig Penge. Man har imidlertid antaget at dersom Kong Carl kun havde været saa forsigtig paa en eller anden Maade at lade Kongen af Preussen beholde Stettin, saa vilde det dog være lykkedes ham at bringe en anseelig Armee paa Benene. Men strax efter at han var ankommen til Stralsund lod han til næsten alle Høffer udgaae en Declaration om: „at han ikke vilde høre et Ord om nogen Congres i Brunsvig saalænge som der ikke præliminariter var lovet ham fuldstændig Satisfaction af alle hans Fjender og alle ham fratagne Lande vare blevne ham restituerede? I Særdeleshed fordrede han Stettin af Kongen af Preussen tilligemed Frihed til efter Behag at trænge ind i Polen, hvorved ikke blot Preussen blev irriteret, men ogsaa Kong August nødsaget til igjen at fremdrage det saa godt som forglemte Forbund med Danmark. I Vinteren 1714—15 blev der nu indgaaet eller fornyet Tractater mellem det danske, preussiske, polske og hur-bannoverske, siden Dronning Annas Død den 12te August 1714 tillige storbrittanniske Hof. — Fra preussisk Side havde man herved til Hensigt at erhverve til Eiendom Stettin tilligemed Pommern hiinsides Peene, fra hannoveransk Side Hertugdømmerne Bremen og Verden; og dersom Kongen af Sverrig havde indvilliget heri eller i al Fald saaledes at disse Lande kunde tilbageskjøbes, da vilde disse 2de Fyrster næppe længe have betænkt sig paa at forhjælpe Sverrig til en fordeelagtig Fred. Ved Landgreven af Hessens Nagling blev Kongen af Preussen

formaaet til at erklære at ville rømme Keiseren Stettin indtil den tilkommende Fred imod Erlæggelsen af de udlagte 4 Tønder Guld, naar Kong Carl paa den anden Side vilde indgaae de andre Betingelser for Sequesteret, i Særdeleshed leve ikke fra Pommern af at ville angribe Polen og Sachsen. Kong Carl vilde imidlertid ikke vide noget heraf og ikke engang indtil videre antage Sequesteret for gyldigt, men forjog Preusserne fra Belgast og Uesdom, hvilket Kongen af Preussen betragtede som en Fjendslighed og saaledes ikke tog i Betænkning at indtræde i den nordiske Alliance med Sverrig. Til samme Tid tiltraadte Chur-Hannover ogsaa denne Alliance, og, omendstjøndt man fra dansk Side ugjerne besluttede sig til ved Afstrædelser af det nyligen erobrede bremiske Territorium *) at tilkjøbe sig denne Hannovers Tiltrædelse, saa ansaaes dog Statsinteressen bedst fremmet herved, idet Preussen ikke vilde slutte Alliancen uden Hannover, da man ellers troede at kunne befrygte at Sverrig mueligen gav efter for de hannererarske Dnsker og frivilligen afstod Bremen og Verden til Hannover og derved kunde bringe Kongen af England med hele hans Søemagt og tydske Hær over paa sin Side. Kong Georg indgik nu med Kong Frederik et aparte Forbund — hvis Ratification blev udverlet d. 17. Juli 1715 — i hvilket han lovede strax at erklære Krig imod Sverrig, at udbetale 600,000 Rld. til Kongen af Danmark, at afgive nogle Regimenter

*) Det var, som bekjendt, ved den vestfalske Fred 1648 at Sverrig havde erhvervet Bremen, Verden, det Næste af Pommern og Biemar.

til Bloquaden og Erobringen af Bismar, at forhjælpe Danmark til en stedsvarende Besiddelse af hele Hertugdømmet Slesvig og til en fordeklagtig Fred overhovedet samt endelig at forsøge den danske Flaade med nogle engelske Skibe. Paa den anden Side skulde Hertugdømmet Bremen fuldstændigen afstaas Kong Georg som Churfyrste. Man offentliggjorte derefter fra chur-hannoveransk Side de formeentlige Krigsaarsager mod Sverrig, idet man ikke syntes at bryde sig meget om at disse vare noget matte og af en heel Deel ringere Gehalt end de, der indeholdtes i det kongelige danske Krigsmanifest af 1709, over hvilket man dog i sin Tid gjorde sig meget lystig i Hannover.

I Sverrig havde imidlertid Arveprindsen af Hessens Cassel under 4de April 1715 tuldhrydet sin Formæling med Prindsesse Ulrikke og derefter tiltraadt Commandoen over alle Trosser som Generalissimus, ligesom han og havde truffen Anstalter til at affende en betydelig Transport til Kong Carl, som syntes at have troet at han i Aaret 1715 skulde være vedbleven at spille Mester paa Søen og derfor laadet Schouthenachten Grev Bachtmeister saasnart som muligt løbe ud med en Esquadre bestaaende af 6 Linieskibe og 2 Fregatter, for, ved Ulyndring at ødelægge de smaa danske Der, at borttage og øybrænde Skibene i de danske Havne og tillige berøve den danske Flaade de fornødne Matroser og Transportskibe. Men af den danske Flaade blev Schouthenachten Gabel snart sendt ham paa Halsen med 7 Linieskibe og 2 Fregatter. Gabel traf Fjenden ved Fehmersund ligesom i en Sæl og angreb ham

med en ønskelig Vind den 14de April med saadant Held at eet Skib blev taget, eet opbrændt og de 6 sørige bleve ved Bülker-Höfd — ikke langt fra Kiel — jaget paa Land og hver de overgave sig tilligemed den hele Equipage over 2000 Mandstærk. Af disse Skibe bleve de 5 — paa 30 til 74 Kanoner — snart igjen istandsatte og nogle af dem fandtes endnu 1732 i den danske Flaade. Dette Nederlag svækkede den svenske Sømagt saaledes at man maatte opgive den forehavende Transport til Pommern, som ellers vilde være kommen Svenskerne meget tilpæ; thi allerede 2 Dage førend Slaget i Fehmersund forcerede Kong Carl — tvertimod hans Kongen af Preussen 2 Dage isorveien givne Forsikringer — den preussiske Postering paa Usedom, erobrede Veemünder: Skandsen med Kaarden i Haanden og forsøgte over Wollin at aabne sig en Wei til Polen. Men Kongen af Preussen besatte Wollin — en De imellem Stettinerhaff og Dstersøen — med 10,000 Mand og sad der paa nogle Maaneder stille indtil den danske Armee var istand til ligeledes at nærme sig Pommern. Da nu Kong Carl saae at hverken hans Armee i Pommern erholdt Forstærkning nogensteds fra, eller uden samme vilde være istand til at gaae offensiv tilværks, saa traf han alle mulige Foranstaltninger til et langvarigt Forsvar. Til den Ende formædede han ikke blot sine Folk til hverken at tage imod eller at give Quarteer — af hvilke saakaldte Nonquarterer han mente at have nogle Tusinde i sin Hær — men han havde ogsaa forsikret Stralsfund med et vel anlagt Retranchement foran Frankers og Antvorsporten, hvilket kunde optage over 20,000 Mand og

ikke erobres anderledes end en anden Fæstning ved Approcher og Brescher. Paa Nyen laae hans Cavallerie, omtrent 3000 Heste stærk, som i Forening med Infanteriet af omtrent 3000 Mand's Styrke og Landboerne skulde forhindre en Landgang, ligesom han havde forsynet de vigtigste Landingssteder med Batterier. For at dække Stralsunder-Havet og Neuentief var saavel Øster- som Vester-Dybet forsvaret med sankede Eskibe og mange blinde Anker og Batterier. 9 Fregatter og 18 Kanoner havde Kong Carl desforuden i Nærheden og han haabede saaledes ikke alene at beholde Søesiden aaben, men ogsaa at forhindre Transporten af det danske og preussiske Artillerie, hvilket sidste skulde føres fra Stettin tilføes over Stettiner-Sjaff til Grypswalde. Han manglede imidlertid et godt Feldtcommisariat og overlod paa samme Maade, som han havde brugt i Polen, til enhver Oberst og Chef at sørge for sig selv og sine Folk, af hvilke de Fleste, som stette Huusholdere, under Beleiringen snart opbrugte deres Forraad af Proviant m. m., medens de Andre ikke vilde afgive dem noget. Ligesaa lidet havde han sørget for Oprettelsen af noget Magazin for Fourage til Hestene, medens han med sit sædvanlige Mod eller Forsyvenhed selv steg op paa Volden og stillede sig netop paa det Sted, hvor der blev skudt Bresche, ligesom han ogsaa vilde tvinge sine Generaler til at følge ham derhen, uagtet de der intet havde at gjøre.

Fra de Allieredes Side bleve derimod Krigsoperationerne ledede med større Klogskab. Begge Majestæterne Kongerne af Danmark og af Preussen drog selv personlis

gen i Feldten for at være ved Haanden, dersom det skulde falde hans svenske Majestæt ind at gjøre antagelige Fredsforslag. Den danske Hær brød under General Scholtens Commando, omtrent 24,000 Mand stærk, den 21de Juni op fra Grander-Herde ad den lige Wei til Pommern og mødte ikke nogen Fiende, førend ved Stralsund, hvor den den 15de Juli 1715 forenede sig med den preussiske Armee, som ligeledes var omtrent 24,000 Mand stærk og blev commanderet af Fyrsten af Dessau, og med Sachserne, som vare 8000 Mand stærke under Commando af Greven af Wackerbarth. Omtrent til samme Tid viste den danske Flaade under Admiral Raben og et Par Dage efter Viceadmiral Sehested med sin Flotille sig ved Rygen. Flotillen bestod af et Par Krigsskibe, et Par store Pramme og nogle Fregatter, ligesom og af en Deel Transportskibe, som havde det svære Artillerie tilligemed andre Krigsrequisiter ombord.

Næsten da den svenske Hovedflaade under Admiral Sparre den 19de Juli tvang Admiral Raben til med sin ringere Styrke fægtende at retirere til Rjøgebugt, saa lagde Sehested sig imidlertid ind paa Sandbankerne og hvor der var lavt Vand under Usedom udenfor Dslerdybet ligeoverfor Grypswalder-Dyben, eftersom 9 fiendtlige Fregatter gjorde ham selve det snevre Dyb stridigt. Han blev imidlertid fra den 18de til den 24de Juli heftigen men forgjæves bombarderet og beskudt af Sparre, hvis store Skibe ikke kunde komme ham nær nok paa Grund af Vandstanden, medens Pramene vare altfor farlige for de mindre af Fjendens Skibe. Da imidlertid Svenskerne ogsaa begyndte paa at opløste

Batterier paa Landsiden af Usedom, saa fandt man det nødvendigt, at den preussiske Generalkieutenant Arnheim den 31te Juli attaquerede denne De ligesom Kong Karls Dine, hvorhos han erobrede Smyner-Skandsen og saaledes kom Viceadmiral Sebested tilhjælp fra Landsiden af. Til samme Tid indfandt sig igjen under Rygen den danske Flaade under Admiral Peter Raben, 23 Seilere stærk, og leverede den 8de August en blodig Fægtning med den svenske Admiral Sparre i Pronerviiig, ved hvilken Leilighed vi mistede den tappre Vice-Admiral Juell, Fienden Vice-admiralerne Lillie og Hent. Natten adskilte Flaaderne fra hinanden, men Fienden var saa ilde tilredet, at han retirerede Østen om Bornholm til Carlscrona og 5 af sammes største Skibe vare saaledes grundskudte, at de ikke kunde bruges mere. Den danske Flaade holdt endnu 3 Dage Søen, førend den i Rigsgebugt indtog nyt Mandskab og Proviant. Man antog dengang temmelig almindeligt, at Raben havde været i for høi Grad forsigtig og at han ved at gaae noget mere dristigt tilværks kunde have vundet en complet Victorie. Denne Rabens overdrevne Forsigtighed synes ogsaa at have været Aarsag til at Kong Frederik den fjerde til Löwenærn udsedte en Ordre bateret Leiren foran Stralsund den 18de August 1715, i hvilken Ordre det hedder: „Vores allernaadigste Villie og Befaling er, at Du strax forsoier Dig til Grönsund og sammesteds med Vores derværende Admiral Os Efttelig Knud Neeg den Anstalt gör, at de der ved Stedet liggende Galleyer samt Prammen Hielpern og Transport-Schibene, hvis ne-

get paa dennem endnu schulde manquere strax vorder satt i seylbar Stand. Derefter shall Du uden Dyhold opsøge Boris Admiral Ds Elffelig Peter Raben og hannem den høye Nødvendighed forestille, at Prammen Hielvern og Galetyerne, samt Transport-Schibene til Vice-Admiral Sebestedt, uden Tiidspilde, vorder conveyeret og i Siderhed bragt, og naar hand om Tiiden med Dig er conveneret, at han enten med hele Flaaden eller og med nogle Schibe, saasom han det bedst og sickerst for Schibene og til Boris Tienneste finder, dennem vil conveyere, haver Du derpaa igjen at begive Dig til Grønsund og, efter gjorte Aftale med Admiral Raben, med Fartøierne fra Grønsund til Vice-Admiral Sebestedt Dig at forsøie og ellers Dig om Boris Flaades nuværende Tilstand nøie at informere og ved Din Hjemkomst Ds allerunderanigst rapport derom at gjore. Dermed scheer Vor Willie, befalendes Dig Gud. Giveth x." (Geheime Registratur, de anno 1715 Pag. 400, hvor Overskriften er: „An den Obristen und General-Adjutanten von Leuenörn Loco Instructionis was er auf seiner Reise nach dem Grüner-Sund, ratione der Königl. Flotte und Hinbringung der Transport-Schiffe nach Pomern auszurichten. Vor Strahlsund d. 18. Aug. 1715".)

Løwenørn maae antages med sædvanlig Energie og

*) Det bemærkes at de udenlandske Sager — hvortil man synes at have henregnet Krigsførelsen paa fremmed Grund og hvad dermed stod i Forbindelse — dengang henhørte under det tydske — nu slesvigholstene-lauenborgske — Cancellie. 1771 oprettedes først et særskilt Departement for samme.

Hurtighed at have udført denne kongelige Ordre og fra den forsigtige og langsomme Raben forskaffet Sebestedt tilbørlig Assistance, thi denne sidste findes kort efter at have rensset Stettiner-Paff for svenske Kaperere, for at gjøre Tilførselen fra Stettin fra Søesiden aaben, og derefter, i begge de allierede Kongers Paasyn, at være trængt gjennem Vesterdybet, have jaget 4 fjendtlige Fregatter under Rygen paa Grund — hvilke Skibe Svenskerne selv siden antændte — og saaledes at have forberedt en Landgang paa Rygen.*) For fremdeles at lette og fremme denne Landgang indfandt Generaladmiral Byldenløve sig med en Flaade — maaskee som en Følge af Löwenørns Rapport til Kongen — af danske Skibe og 8 engelske (som under Commando af Commandeur Hovsen, vare stødte til ham) krydsende mellem Bornholm og Rygen. Ved Synet heraf traf den svenske Flaade sig tilbage til Carlscrone, medens dog nogle Skibe med Munition faldt i de Danskes Hænder. Desuagtet paafulgte Landgangen ikke før end den 15. Nov. 1715 da den foretoges ved Landsbyen Stressau paa

*) Löwenörn synes ogsaa i denne Periode at have fungeret som et Slags General-Postmester. Under 9. Sept. 1715 tilskriver Geheimeraad Wibe ham f. Ex. saaledes: „Monsieur, le Porteur de celle-cy vous remettra entre les mains un Paquet de Lettres d'importance pour le Conseil de Copenhague et Sa Majesté m'ordonne, de vous marquer, que vous devés envoyer ce Paquet par un exprès sans delay à Copenhague, afin qu'il soit rendu seurement et le plûtôt que faire se pourra. Je macquite donc par celle-cy de cet ordre du R. i et embrasse au reste cette occasion pour vous temoigner la Consideration avec laquelle je suis.“... (Schime-Registratur d. anno 1715 p. 4!2)

Rygen under Commando af den danske General Deroix, Fyrsten af Dessau og den sachsiske General Bildens, med 24 Batailloner og 25 Esquadroner. Begge Konger af Danmark og af Preussen vare personligen tilstede ved Landgangen. General Bildens tog strax, som en gammel erfaren Soldat, sine Forholdsregler med Hensyn til at overlade Retranchement, som dog ikke kom ganske istand før Midnat. Kongen af Sverrig derimod ilede med omtrent 3000 Mand og 8 Kanoner til for at overfalde vore Tropper, om hvilke han, uagtet de af ham udsendte Officierers Rapportter, ikke vilde troe, at de vare saa stærke, men endnu mindre at de allerede vare retrancherede eller forstansede. Da han imidlertid kom til Retranchementet eller Forstansningen og fandt dette i god Stand, ja endog saa forsynet med saakaldte spanske Ryttere, forbausedes han, marscherede imidlertid ganske roelig bag omkring i Haab om at finde en Nabning og angreb omsider med stor Hestighed den Post, hvor de danske Tropper, navnlig den Afdeling af Dronningens Livregiment, som førte Navnet „Sicignons“ og de jydskke Batailloner stode, men vceg, efter et Quarteers stærk Ild fra Kanoner og Musquetter, tilbage, da hans Tropper ikke kunde bringe de med Kjæder sammensøiede spanske Ryttere afveien og retirerede, ved Hjælp af det store Værk, til Bährs eller Febrs Skansen og derfra til Stralsund *)

*) Stralsund ligger, som bekjendt, ved Strædet Kölln, som adskiller Rygen fra Memmern. Staden er paa alle Sider omgivet af Vand og kun ved Kroer forbunden med det faste Land. Efter en indseet Stralsunders mundtlige Beretning er Afstanden mellem Ry-

med Tabet af hans 8 Kanoner og henved 300 Faldne, forstørstedelen Officierer, hvoriblandt Generalmajorerne Bassenwig og Grothusen. De Allierede mistede ogsaa nogle Officierer — hvoriblandt en Oberst Moltke, som blev skudt — og havde i det Hele henved 120 Døde og Saarede, blandt hvilke sidste Prindsen af Hessen-Philippsthal og Grev Speneck, som fik 3 Kugler i den ene Skulder. Under Kongen af Sverrig blev en Hest skudt og selv blev han kvæstet paa Bryllet af en mat Kugle. Iblandt de saarede Svenskere befandt sig iblandt Andre Generalmajor Furing, som kort efter døde af Saaret.

Efter denne for os heldige Trefning ved Stresfau adspredte de tilbageblevne Svenskere sig overalt i Landet, fordi der ikke var nogen Leilighed til at sætte dem over til Stralsund. I den gamle Febr=Skandse havde nogle hundrede Svenskere forsamlet sig og deriblandt mange Officierer, hvem Kongen af Sverrig lod give Ordre til at forsvare sig indtil den sidste Blodsdraabe, med den Trudsel at ville lade hænges den, der teg imod Dvarteer (hos en tidligere falden Oberst Kruse var funden en lignende Ordre fra Kong Carl). Desuagtet overgave disse sig den 17de Noobr. idet Generalerne Ströemfeld, Wolfrath og Wiellin antog at en saadan Ordre ikke kunde forbinde Noget. Henved 2000 svenske Soldater tilligemed nogle hundrede Officierer bleve derfor gjort til Krigsfanger. Ved Stralsund selv bleve

gen og Stralsund for Diet som mellem Kjøbenhavn og Batteriet Trekroner.

Løbegravene imidlertid allerede aabnede den 19de October s. A. foran Retranchementerne og foran Frankers og Knipses-Porten og alt tydede paa en langvarig Beleiring. Men Preusserne og Sachserne bestrøge den 4de November Retranchementet foran Frankers-Porten — paa Angivelse hædter det, af en svensk Licutenant — under Ledelse af Generallicutenant Grev Seckendorf. Generaladjutant Koppen tilligemed mange andre Officierer og 1600 Mand tilfods vadede forbi ved den Side af Retranchementet, som vendte mod Vandet, overfaldt den deri liggende Garnison og aabnede saaledes Porten for Seckendorf, at han kunde trænge ind med endnu 4000 Mand Fodfolk og 2000 Mand Hyltere. Dette Forelagende lykkedes i den Grad, at vore, naar de havde kjendt Tilstanden rigtigt, tillige vilde kunne have taget Staden, da Frankers-Porten var aaben og Vindelsbreen allerede var bleven besat af den sachsiske Major Schlieben. Han maatte imidlertid tilsidst vige og en preussisk Licutenant med 10 Mand blev endogsaa taget tilfange i Porten af Svenskerne. Den svenske General-Major Trautvetter, som commanderede i Retranchementet, vilde ingen Qvarteer tage imod, men lod sig hugge ned. Af de 4 Regimenter, som laae i Retranchementet, undkom nogle faa til Staden, som nu paa denne Side — foruden Hovedvolden, som var ringe nok — kun havde et saakaldt Hornværk til sit Forsvar. Dette sidste blev den 17de Decbr. taget med Storm, og uagtet Svenskerne den 8de igjen angreb det, bleve de dog af vore Tropper, med stort Tab paa begge Sider, atter drevne ud. Ved denne Leis-

Ilghed faldt paa Fjendens Side Oberst Düring — den samme som havde fulgt Kong Carl paa hans Postridt fra Kronstadt i Siebenbürgen — og af vore Oberst Frieße og Major Blome. Derefter besluttede Kong Carl sig omsider til at retirere og indfibe sig i et lidet Skib, med hvilket han, efter et Ophold af 13 Maaneder, den 21de Decbr. 1715 afgik fra Stralsund. Den strenge Vinter havde allerede frembragt saamegen Drivis at Skibet blev siddende deri omtrent halvanden Dag og det vilde have været let at bemægtige sig hans svenske Majestæt ved at sende nogle armerede Ghalupper og Krydsere efter ham. Men hans Fætter Kong Frederik den fjerde ønskede ikke saadant og Kong Carl undkom derfor og landede den 26de Decbr. s. A. ved Nicelbye i Skaane.

To Dage efter Kong Carls Afreise overgav den i Stralsund commanderende General Dücker sig paa Accord og rømmede Fæstningen den 26de Decbr. Af de 3 Regimenter, som havde været i Fæstningen, vare næppe 5000 Mand tilbage, hvilke, foruden 1000 indfødte Svenskere, (Resten vare hervede Tropper, med Undtagelse af et Corps hollænske Tropper, som Administratoren havde afgivet og saaledes givet Danmark nye Anledning til at beholde Slesvig) som tilligemed Generalmajor Stackelberg og 128 Officerer bleve lovede sikker Transport til Sverrig paa deres egen Bekostning, samtlige bleve gjort til Krigsfanger og med alle Trophæer deelte mellem de 3 Konger af Danmark, Preussen og Polen. Kongen af Danmark erholdt Grev Dücker til sin Fange tilligemed en Deel — ikke svenske —

Menige, som han gav hver 1 Rd. og dermed lod dem løbe, efterat de eedeligen havde lovet ikke at tjene mere i denne Krig mod de nordiske Allierede. Stralsund tilligemed Rygen og Pommern paa denne Side af Peene-Floeden eller omtrent det halve Pommern forblev i Kongen af Danmarks Besiddelse, ligesom han og i det paafølgende Aar modtog Indvaanernes Hylдинг. Derefter blev General Dewiz udnævnt til Generalgouvernør, Generalmajor Stølen til Commandant i Stralsund og Geheimeraad Kotschau til Regeringspræsident. Den 28de December 1715 toge begge Konger Afsked med hinanden. Kong Frederik IV ilede til Kjøbenhavn, hvorhen han ogsaa trak sit Cavallerie, af Marslager, som det Følgende vil udvise.

XVI.

Pøwenørn vælges til de Kjøbenhavnske Studenters Anfører.

Saaledes var Udfaldet af det pommerste Feldtog. Hermed opborte ogsaa Kong Augusts Operationer mod Sverrig. Fra preussisk Side blev der herefter heller ikke foretaget videre mod Sverrig end at Bloquaden af Wismar blev fortsat i Fælledsflab med de Danske — under General Leegarts Commando — og Hannoveranerne. Krigen mod Sverrig hvilede nu saaledes fast forstørstedelen paa Danmark, mod hvilket Land Kong Carl ogsaa nu imed den største Iver agtede at vende sine Baaben. Kong

Frederik den fjerde ansaae det derfor for nødvendigt endnu under Belæringen af Stralsund at slutte en nye Tractat med Czaren, ifølge hvilken 15 Batailloner Russer og 1000 Dragoner skulde overlades Kongen af Danmark for at bruges imod Sverrig enten paa den norske eller svenske Side, eftersom det gjordes fornødent, medens Czaren fra Østtiden vilde angribe Sverrig i Hjertet og saaledes tvinge samme til Fred. Denne Tractat var, ligesom næsten alle Overenskomster og Forbindelser med Czaren og med Kong August, Geheimeraad Wibes — han synes at have været en Slags Daidens Udenrigsminister — Værk, idet denne Mand bestandigen smigrede sig med det Haab ved russisk Hjælp igjen at bringe Slaane, Halland, Blekingen og Bahuslehn under Danmark, uagtet han stedse blev modsagt af Geheimeraad Helstein, som ansaae et saadant Foretagende for uudsørligt og ufordeelagtigt for Danmark og ikke tjenende til andet end til at opbringe Søemagterne imod Danmark, hvilket nu var af saameget mere Betydning, som disse Magter nu havde aldeles frie Hænder og saaledes letteligen kunde stille Tractater mellem de nordiske Magter. Allerede under 11te April 1713 var der nemlig bleven sluttet Fred til Utrecht mellem Frankrig paa den ene og England, Generalstaterne, Kongen af Preussen og Hertugen af Savoyen paa den anden Side. Derefter paafulgte under 13de Juli s. A. Freden mellem Kong Philip den femte i Spanien og Storbritannien, i hvilken Fredstractat den spanske Renunciation paa Frankrig blev bekræftet. *) Under 6te Mai 1714 blev den rastadske

*) Nutidens Stridigheder i Anledning af en fransk Prindses — Hertugen af Montpensiers — Ægteskab med

Fred sluttet mellem Keiseren paa den ene Side og Kongen af Frankrig paa den anden Side, ligesom ogsaa under 26de Juni 1714 Freden mellem Spanien og Generalstaterne kom istand i Utrecht. Man havde nu saa meget større Haab om at kunne vente Fred i Europa, som den gamle krigeriske Konge Ludvig den fjortende af Frankrig den 1ste September 1715 afgik ved Døden og efterlod Thronen til hans Søns umyndige Sønnesøn Ludvig den femtende. Kun Nordens Alexander hvilede ikke.

Saa snart som Kong Carl den tolvte var ankommen til Slaane, visiterede han Havnene og Fæstningerne og drog fremfor alt Omhu for at faae en god Arnee paa det hurtigste bragt tilveie, for dermed at gaae offensiv tilværks imod Danmark eller imod Norge. Over Hals og Hoved formerede han en Landmagt paa 72,000 Mand og lod desuden 2 ligesaa stærke Reserver indrullere og exercere. Hertil maatte Landet selv afgive Mandskabet. Den indfaldende strenge Frost, som allerede var begyndt i December 1715 og som vedblev indtil Februar 1716 indgav ham den Plan, efter sin Bedstefader Exempel, at trænge over Isen ind i Sjælland. I dette Niemeed samlede han i en Hast omtrent 16,000 Mand, besatte Den Gveen (de danske

en spansk Prindsesse synes derfor og for størstedelen at have været chimæriske, i det Tilfældet hvorom der strides, først indtræder naar begge Kroner kom paa eet Hoved, men da saadant vist aldrig har været paa tænkt, men det er en Ekvifølge, at Thronarvingen maatte renuncere paa een af Thronerne, saa er Utrecht-Tractaten forbleven uantastet.

havde nemlig tidligere taget denne De — som nu blev udplyndret af Svenskerne — i Besiddelse) og troede derfra at kunne passere over det frogne Sund, ligesom han ogsaa allerede Natten mellem den 2den og 3die Februar lod anslette et Forsøg med nogle hundrede Mand og et Par, paa lange Slæder anbragte, Feldstykker. Isen befandt sig imidlertid for svag og, med Tabet af Feldstykkerne og nogle af Mandstabet, kom man med stor Væie tilbage. Fra dansk Side havde man en desto større Opfordring til at være paa sin Post, da Frostens ikke tillod at transportere den fra Pommern kommende Armee, navnlig Cavalleriet over Belterne, saa at endog Ringarden tilhelt maatte overvintre i Jylland. Sjællands Forsvar bestod derfor alene i Landmilicen. I Kjøbenhavn, hvor Garnisonen just ikke var meget stærk, blev hele Borgerstabet tilligemed alle Svende og Lærlinge indrullerede. Kiegels fortæller at Kongen lod ved sin Ankomst til Kjøbenhavn — den 6te Januar 1716 — denne Byes Borgerstab strax rykke i Gevæbr, for at see hvor stort et Stykke af Volden de kunde besætte. De naaede da fra Blaataarn af og ned til Østerport. Kysten lod Kongen bevogte derved at han lod smaa Blokhuse bygge paa Slæder samt lod hele Flaadens Mandskab øve sig i Landtjeneste, (saa at Kysten til Drøge var vel bevogtet. Ligeledes blev alt hvad der i Sjælland kunde føre Vaaben saaledes inddeelt, at Kysten til Helsingøer ei var blottet for alt Forsvar. Man havde derhos isinde at oprette et Regiment af Studenterne, omtrent 600 Mand stærk, til hvis Anfører Löwenørn valgtes. Studenterne ved Kjøbenhavns

Universitet vare nemlig ved denne Leilighed opflammede af Billie og Mod til at forsvare Konge, Residentsstad og eget Musatempel med samme heltemodige Tapperhed som deres Forgjængere under Hovedstadens Beleiring og Besættelse fra 1658 til 1660 og de snakkede helst ved saadan Leilighed at commanderes af Helten fra Vultava, som selv 9 Aar tidligere som Kammerat vilde have stillet sig i deres Rækker. Imidlertid blev saadant ikke denne Gang fornødent. Kong Carl bestemte nemlig vel den 7de Februar til at marschere over Isen og befalede, at der Dagen forud skulde holdes en Bod- og Bededag i hele Riget. Fredens Gud turde imidlertid ikke have fundet Behag i Kong Carls Hensigter; netop den 5te Februar — Dagen før den anordnede Fest — gjorde nemlig det indtraadte stærke Isveer Isen og Kong Carls Anslag mod Sjælland til Vand.

XVII.

Krigsstuepladsen forandres.

Kong Carl den tolvte vendte nu sine Blikke mod Norge *). Denne Deel af Tvillingeriget var imidlertid ikke dengang i den bedste Forsvarstilstand, idet de regulære Tropper, som ikke vare nødvendige til Garnisonerne, deels vare transporterede til den tidligere Krigsstueplads og endnu

*) Krigen i Norge deltog Lovensørn ikke umiddelbart i, men kun middelbart, forsaavidt som nemlig Operationerne bleve ledede af Kongen. Imidlertid havde denne Krig og dens Følger — som senere skal vises — en meget væsentlig Indflydelse paa Lovensørns fremtidige Livsstilling.

ikke vare vendte tilbage, dels fandtes saa adspredte ved en vidt-
løftig Postering ved de svenske Grændser, at næsten intetsteds
mere end nogle hundrede Mand kunde sammendrages. Imids-
lertid havde Frostens i Marts Maaned 1716 lagt en Bree
over alle Strømme og Morader, hvorfor Kong Carl deelte
sin Hær i forskjellige Colonner og trængte derpaa med een
af disse paa 4,000 Mand, som Generallicutenant Wörner
— af dette Navn fandtes der Officierer baade i svensk og
i dansk Tjeneste — commanderede over Bjerkebæk ind-
til Hoeland, 2 Mile fra Basmøe, hvor Oberste Kruse med
2 Compagnier Dragoner den 9de Marts om Mergenen
saa tappert angreb den fjendtlige Avantgarde af 600 Hesses
Styrke og som blev anført af Kong Carl selv og af Prindsen
af Hessen, at denne sidste blev bleseret af Kruse personlig,
medens en Mængde Svenskere bleve nedslæede og en stor
Deel, hvoriblandt den polske General Poniatoffky, bleve
saarede. Nordmændene bleve desuagtet, paa Grund af
Fjendernes overlegne Antal, omsider overmandede og Kruse
taget tilfange, efterat han med egen Haand havde nedlagt
7 Svensker og selv faaet 3 Saar. Prindsen af Hessen lod
sig bringe til Sverrig for at faae sit svære Saar helbre-
det, medens Kong Carl viste den tappe Oberste Kruse stor
Ære, besøgte ham personlig og lod ham forbinde ved sin
egen Livchirurg. Derpaa rykkede Svenskerne videre frem
og naaede den 21de Marts Christiania; men den svenske
Generalmajor Grev Ascheberg blev tilbage for at dække
Vassagen over Swynesund eller Swinesund og for i Ufiland
at indeslutte Frederiksbald og Frederikstad. Den Høist-

commanderende i Norge General Lühau traf sig imidlertid med sit lille Corps tilbage indtil Gillebæk for at afdisputere Svenskerne Passagen til Bragnæs og Kongsberg. Den svenske Generalquarttermester og Oberst Baron Löwen søgte imidlertid med 600 Mand at falde Lühau i Ryggen ad en for ufremkommelig anseet Bei i Ringerige og saaledes at aabne Kong Carl Marschen til Sølvbjergværket Kongsberg. Men Oberst Dettken kom ham med 600 Dragoner ved Norder = Hougs = Kirke d. 29de Marts om Morgenen ufornodet paa Halsen, saaledes at over 100 Svensker bleve nedbuggede eller tagne tilfange, blandt hvilke sidste Oberst Löwen selv. Imidlertid var ikke alene de i Marts 1713 til Danmark overførte 3 norske Regimenter ankomne d. 17de April, men det indfaldende Isvevir gjorde ogsaa alle Skove og Strømme impassable, hvorfor Kong Carl vel indsaae at intet videre vilde være at udrette mod Lühau og at det endnu mindre vilde være mueligt med Held at angribe Aggershuus eller nogen anden norsk Fæstning af Mangel paa Artillerie, som nu hverken tillands eller tilføes kunde blive bragt tilstede. Paa den anden Side havde Brigadeer Budde med 1500 Mand attaqueret den svenske Garnison i Moss under Oberst Falkenberg og taget denne selv tilfange. Ved denne heldige Action faldt det fiendtlige Hovedmagasin tilligemed en stor Deel andet Bytte i vore Hænder. Tilfældigviis traf det sig at Commandanten paa Aggershuus (efter nogle Beretninger var det Admiral Gabel, som med sin Esquadre var ankommen hertil) derefter den 28de April med 12 Kanoner lod give en 3 Gange gjens-

taget Selers Salve i Anledning af Staden Bismarø Overgivelse til de Danske — hvilket var skeet d. 19de s. M. — Denne Kanonering antog Kong Carl, som ikke kjendte Marsagen, for et Signal til at affjære ham Tilsbagemarschen. Han brød derfor den 29de April op fra Christiania, og gav Bloquaden af Aggershuus, hvor Commandanten Oberst Kleinau havde holdt sig fortræffeligt, og trak sig iilsomt tilbage til Svinesund mellem Frederikshald og Frederikstad, kastede alle Breer af efter sig, for at han ikke saa let skulde kunne blive indhentet af Lüchau, som imidlertid den 1ste Mai var bleven forstærket med endnu 4 Batailloner af den jydsk Landmilice under Commando af Generalmajor Rosen. Ved Ungsted eller Dngsted Sund naaede Lüchau omsider Kong Carl, der, paa jammerlige Sommerflaader, maatte passere dette Vand paa en meget langsom Maade og som hermed tilbragte Tiden fra 2den til 6te Mai. Da nu Lüchau fra den 3die Mai af kun stod 1 Miil fra Fjenden, saa har Samtidige ferundet sig over at han ikke angreb Evensterne, efterat de første Regimenter vare komne over, isledetfor at lade dem uforstyrret marschere til Svinesund. Kong Carl satte sig nu fast i Sponevig, slog en Bree over Svinesund, hvorved han trak 3 friske Regimenter og noget Proviant til sig, besatte Sundet med Kanoner og dækkede samme paa den svenske Side med en Skandse, som han kaldte „Sundsborg“ og som først 1719 blev opgivet, medens al Tilførsel fra Sø siden af til Svinesund og Frederikshald ved denne fjendtlige Bree og ved Indtagelsen af Sponevig fra d. 13. Mai 1716

af og indtil i Maret 1719 blev hemmet. Hensigten var især at bemægtige sig den faste Grændsestad „Frederikshald“, (Franken bemærker at Frederikshald 5 Gange er bleven angreben af Svenskerne, nemlig 1658, 59, 60, 1716 og 18) hvis Indvaanere i denne Krig udviste en Troeskab mod den danske Konge og en Tapferhed imod den svenske, som Tiden vanskeligen vil kunne udstelte Mindet om. Byens unge Mandskab formerede nemlig indbyrdes imellem dem selv et Volontair-Compagnie under Anførsel af en Kjøbmand ved Navn Peter Kolbjørnsen eller Solbjørnsen, som desuden paa egen Bekostning underholdt de ganske forarmede Indvaanere i Listedalen, som ligger tæt ved Frederikshald, for ved disse at forsøge sit Compagnie og stedse at kunne faae Kundskab om Fjenden. Disse Folk gjorde Svenskerne ved mindre Streiftog meget Afbræk og havde engang nær taget Kong Carl tilfange, ligesom de overhovedet under hele Krigen ydede Fædrelandet udmærkede Tjenester ved en bestandig Vaarvassenhed med hvad der foregik i Sverrig. Da nu Borgerne i Frederikshald i Begyndelsen af Juni endog saa byggede en Pram og derved angreb den fjendtlige Bree over Svinesund, kjøndt forgæves, saa besluttede Kongen af Sverrig at storme Staden — som vel ligger fordeclagligt, men dog selv er uden Fortification — den 4de Juli 1716 med 2500 Mand. I Begyndelsen lykkedes det ham vel Kl. 2 om Natten at overraske Borgerstabets Forposter og i Løbet af 2 Timer blev han — omendkjøndt under vedrørende Fægten og med stort Tab — Herre af Byen, hvorefter han endnu led

komme nogle Regimenter og noget Artillerie bag efter for Natten derpaa at angribe den til Byen hørende Fæstning Frederikssteen. Men Commandanten sammesteds Oberstlieutenant Bruun saavelsom Besætningen paa de armerede Pramme vedbleve ikke alene den hele Dag at kanonere paa Fienden, men der blev ogsaa kastet en Mængde Bomber ind i Byen og een af disse faldt endogsaa ned i den Stue, hvor Kong Carl opholdt sig *) og tilsidt blev Staden selv stukken i Brand ved Foranstning af begge Kollbjørnsener, som først lod deres egne Huse antænde. Herved blev Fienden trungen til over Hals og Hoved at retirere over en smal Broc, som blev beffudt fra Fæstningen. Ved denne Action mistede Svenskerne Generallieutenant Dellwlg (som blev skudt, da han gik paa Gaden ved Siden af

*) Franzen fortæller „at Captain Colbjørnsen lod Artillerie-Captainen vide at Kongen havde sit Tilhold i Walkers Huus, hvorfra han gav Befaling til Fyrværkeren Leucheren at sende en Bombe i samme Huus, hvilket skele og Bomben faldt igjennem Taget paa den Stue, hvor Kongen opholdt sig med flere Andre, hvoriblandt Colbjørnsen selv og Jens Munk, som ansøgte Kongen om at Utschewig maatte fritages for Plyndring. Vedens nu Kongen stod og hørte paa denne Begjæring faldt Bomben paa en Bjælke over Stuen og gjorde den Virkning, at Taget flosi op, Vinduerne ud og Gulvet blev sprængt. Kongen faldt selv ned paa Gulvet og blev riflet i Ansigtet af en Sphint. En svensk Oberst faldt i Beskrivelse og Jens Munk fik et Hul i Hovedet, blev fangea, men senere sendt tilbage med kostbare Gaver fra Kong Carl, som selv kort efter saacs at gaac ned ad Gaden med Colbjørnsen.“ Dette Optrin synes at have givet Anledning til flere Anecdoter om Kong Carl; cfr. Buesæus Pag. 188.

Kong Carl), Generalmajor Schomer eller Schommer og 3 Oberster tilligemed en Mængde andre Officierer samt af Wienige omtrent 1500 Faldne og Fangne, hvilke sidste næsten alle vare skrækkeligen blesserede og forbrændte. Af vore blev Captain Calnein sludt og forsvorigt bleve omtrent 120 Faldne og Saarede paa Pladsen.

Saa ubehagelig sem nu dette mislykkede Angreb paa Frederiksbald maatte være for Kong Carl, saa ventede han alligevel kun paa Ankomsten af hans Artillerie, som tilligemed en Mængde Krigs- og Mund- Provision under Convey af hans Flaade var afgaaet fra Gothenborg og løbet ind i Havnen „Dynekil“ ikke langt fra Strömstad. Men Capitain Tordenskjold — Veter Væsel var allerede bleven adlet under 24de Februar 1716 —, som tilforn med Fregatten „den hvide Drn“ havde tilsoiet Svensken i Østersøen stor Skade, angreb nu d. 8de Juli Fjenden midt i sammes ved Batterier vel forvarede Havn, med saadant Held, at, efter 4 Timers blodig Fægtning, af Fjendens Skibe 8 Galeler, 1 Fregat, 1 armeret Galliet og 2 Skjærbaade tilligemed 8 Transportskibe intet undkom, men samtlige faldt i de Danskes Hænder med Undtagelse af 2 Galeier — hvoraf den ene sank og den anden fløi i Luften — og et Par Transportskibe. Efter dette Tab af Artillerie, Provision og Flotille fandt Kong Carl sig foranlediget til den 9de Juli at forlade Norge med Armeen og kun i Sundsborg at lade forblive en stærk Besætning til at beskytte den af ham opførte Broe. Efter Svenskernes egen Tilstaaelse opoffrede Kong Carl ved denne Expedition til Norge 4000

Viand, som forstørstedelen faldt for Skud af de i Skovene og Desfileerne liggende Bønder, over hvilke han troede at burde tage Hævn ved at afbrænde Bønderhusene. Saaledes endte Kong Carls første Feldttog i Norge.

Allerede ved den i Aaret 1715 fornyede Tractat havde Czar Peter lovet Kong Frederik en anselig Succours til en Landgang paa Skaane og senere aftalt en Sammenkomst med Kongen af Danmark i Nærheden af Hamborg. Kong Frederik afgik ogsaa den 16de April 1716 fra Kjøbenhavn til denne Sammenkomst; men Czaren udeblev over 6 Uger og holdt undervejs Conference med Kongerne af Preussen og af Polen. I Stettin kom hans Minister i Holland Kuradin den 17de Maa til ham og antages der at have bibragt ham den første Lust til en Specialfred med Sverrig, efterat han tidligere havde gjort flere forgjæves Forsøg paa at komme i Besiddelse af den af de Allierede kort tilforn erobrede Stad Bismar. Kong Frederik den fjerde kjørte under dette Dyhold igjennem Hamborg under alle muelige Kresbeviisninger, hvilket ingen dansk Monark havde gjort anderledes end incognito siden Christian den fjerdes Tider. Da Czaren omsider gav Møde skjulte han endnu sine egentlige Hensigter og Planer — at faae en Havn der kunde beherske Øst søen — som endnu ikke syntes at være fuldstændigen modnede. Under 3die Juni 1716 blev der sluttet en Convention mellem begge Monarker angaaende Landgangen i Skaane, hvorefter Czaren reiste til Pyrmont, hvorfra han i Juli Maaned ilede til sin Galei-Esquadre ved Rostock for at føre denne Esquadre tilligemed hele hans Infanterie over

til Kjøbenhavn, medens Cavalieriet, bestaaende af 5000 slet beredne Dragoner, defilerede fra det Mecklenborgske glennem Holstien, Slesvig og Fyen til Sjælland.

XVIII.

Czar Peter den stores Ophold i Kjøbenhavn.

Den 17de Juli 1716 ankom hans czariske Majestæt med 48 Galeier paa Kjøbenhavns Rhed. Kong Frederik den fjerde var seilet ham imøde og havde bestøget Czarens Galei ved Batteriet „Prøvestenen.“ I det prægtigste Optog seilede nu hele Galeiflaaden ind ad Bommen, medens Czaren og Kongen steg iland paa Toldboden og med hele Hoffet gik op paa Slottet gjennem Borgerstab og Garnison opstillede i 2 Rækker under Løsning af Fæstningens og Flaadens groveste Skyts. Czaren blev hos Kongen til Kl. 11 om Aftenen til Taffels og begav sig derpaa hen til sin egen Ambassadør og forblev hos ham i 6 Dage, i hvilke han beskæftigede sig med at besøge sin egen Drlogs- og Galei-Flaade, Byens Arsenal, Stalde, Kunstkammer og Bibliothek, hvilket alt han besaa som den tænksomme og videregjærlige Mand. (Runde Taarns — som han red op og nedad — astronomiske Apparater interesserede ham meget.) Den 23de Juli ankom Czaren til Lands. Saavel Kongen som Dronning Lovise kjørte hende omtrent en Meil fra

Rjøbenhavn imøde og ledsagede hende, i Czarens Narvarelse og omgivet af hele Høffet og Lingarden, under Lyden af Pauer og Trompeter og Kanonerens Løsning gennem Rækkerne af det paraderende Borgerkab og af Garnisonen til den for begge Majestater prægtigen indrettede saakaldte Edingerste Gaard — nu Palaiet bag Slottet — hvor de begge toge Dyhold og bleve samme Aften af Kongen besværtede. Samme Dag ankom der ogsaa en russisk Esquadre paa 9 Krigsskibe og 2 Fregatter tilligemed mange Transportskibe og Cavalleriet indfandt sig noget sildigere i det Campement, som var affluttet for Russerne ved Strandbredden udenfor Østerport. Da der iserocien laae nogle russiske Drlogsskibe paa Rheden, saa bestod Czarens her tilstedeværende Flaade nu af 18 store og smaa Skibe og 48 Galeier, hvilke sidste Kongen havde tilladt at maatte henlægges midt i Fæstningen, nemlig i Canalen mellem Toldboden og Sæbespitalet. Den Landmagt, som Czaren havde forpligtet sig til at bringe med, skulde udgjøre 20,000 Mand Infanterie eller Fodfolk og 4000 Dragoner. Man har imidlertid senere funden, at han i forskjellige Transporter havde bragt mere end 40,000 Russerne herind, hvilket syntes at hentyde paa særegne Planer. Imidlertid vilde Czaren ikke risquere Transporten af hans Tropper uden at være beskyttet af en tilstrækkelig stor Flaade og den engelske Admiral Norris, som den 7de Juli var ankommen i Sundet, havde ingen Ordre til at forene sig med Russerne. Af den danske Flaade krydsede en stærk Esquadre under Wabels Commando i Nordøen for at dække den norske

Kyst. Denne Esquadre blev imidlertid, da Svenskerne havde trukket sig tilbage fra Norge, kaldt tilbage og da Admiral Morris nu ogsaa erklærede at han under engelsk Flag vilde slutte sig til Hovedflaaden, saa overtog Czaren i egen Person Generalcommandoen over alle 3 Flaader. Denne Søemagt var Svenskerne for stærk, hvorfor de, ved Synet af af samme, trak sig tilbage til Carlscrone, hvorefter de danske og russiske Skibe den 9de September bragte den sidste russiske Transport hertil *). Samme Dag holdtes der Wynstring over det danske udenfor Nørreport camperende Cavallerie — som var over 10,000, medens Infanteriet, som ikke camperede sammesteds, men forstørstedelen laae andensteds var 60,000 Mand stærkt — og Heste saarelsom Mandskab bleve befundne i en saa fortræffelig Stand, at Czaren ikke kunde skjule sin Bestyrtelse derover, men (ganske imod hvad han ellers pleiede) under Revüen trak sig tilbage i et Telt. Den 14de September var Czaren selv taget over til den svenske Kyst for at recognoscere og alt var nu færdigt til at begynde Overfarten, saa at Kong Frederik allerede havde bestemt den 21de September dertil, da de czariske Mini- stre den 17de September imod al Forventning erklærede, at Landgangen paa en saa sildig Nærstid og da ingen tilstrækkelige Magaziner vare tilstede, ikke var tilroadelig, lige-

*) Det er unægteligt — bemærker Niegel — et stort Beviis paa Frederik den fjerdes huusholderiske Regjering, at han fra den 12te Juli til den 28de October kunde have liggende for Kjøbenhavn over 62,000 fremmede og egne bevæbnede Mænd, og dog var der ikke Mangel paa Kornvarer. En Tønde Rug kostede 1 Rd. 2 Dk., Byg 1 Rd. 8 ß, Havre 4 Dk. 8 ß.

som deres Herre ikke heller vilde deeltage i samme. Den sande Hemmelighed og egentlige Grund syntes imidlertid at maatte søges i den Czaren ved Kurakin bibragte skjulte Hensigt at slutte en Separatfred med Sverrig, saa og i hans Fortrydelse over at man hverken vilde overlade ham Wismar — som hans Tropper havde faaet Ordre til at trænge med ind i ved Indtagelsen af de Allierede, men af Hannoveranerne bleve drevne tilbage — eller Carlscrone i Blekingen, som han attraaede for, som det synes, at kunne beherske Østersøen^{*)}. Czaren lod sig derfor meget tydeligen forstaae med at han ikke vilde vove sine Fælt med mindre han kunde opnaae en saadan vigtig Fordeel, som Besiddelsen af en saa god Havn som Carlscrone — der er en befæstet Krigshavn, medens Byen ligger paa 5 Der. — Alle af Kong Frederik saavel som af hans Ministre, saa og af den engelske Admiral Norris og Envoyé Pollwarth gjorde Forestillinger hjalp ikke. Det høieste Czaren nu vilde indlade sig paa var de i Tractaten af 1715 lovede 15 Batailloner og 1000 Mand Cavallerie, hvormed Kongen ikke troede at kunne vove nogen Landgang — saa meget mindre som

*) Riegels — D. 2. Pag. 114 — mener endog „at Czaren vilde (som han udtrykker sig) udflette Danmark og ikke have anden Naboe i Østersøen end Sverrig, som han let kunde overse. Alle disse Planer maatte Frederik IV. lempe sig efter og nu Czaren var for Hovedstaden med saa stor Viagt omgaaes ham baade med Høflighed og mandigt Mod.“ Riegels mener og at det egentlig ikke var Czarens (hvem han kalder „en i sig selv god Baadsmænd“) men Hellan-dernes, hine farlige Planer.

Czaren sandsynligviis vilde blive tilbage i Kjøbenhavn med
 Resten af sin Hær —, men forlangte 28 Batailloner for
 dermed endnu i det indeværende Aar at iværksætte samme;
 men ogsaa dette Forlangende blev af Czaren under 24de
 September afslaaet. Det var nu tydeligt at Czaren i
 Hjertet ikke var tilbuds at forhjælpe Danmark til nogen
 Fordeel paa den svenske Side, endnu mindre at afstvinge
 Everrig en almindelig Fred, som Czaren vel indsaae ikke
 vilde blive saa fordeelagtig for Rusland som en Special-
 fred og det blev imidlertid ikke derved at Czaren ikke vilde
 fremme Landgangen paa Slaane eller fast ingen Hemmelig-
 hed gjerde af at han ikke fandt det overensstemmende med
 hans Interesse at bidrage til at tilvende Kongen af Dan-
 mark Slaane — hvilket, med Hensyn til Sundets Behers-
 skelse og Sundtoldens muelige Forhøielse vel kunde have
 været medFøie naar han ikke havde indladt sig paa Allian-
 cer og gjentagne Conventioner, hvorved han forpligtede sig
 hertil —, men det blev nu mere og mere klart at Czarens
 Niemced havde været at bemægtige sig Kjøbenhavn og
 Kronborg (uden at det vides om han da har tænkt sig at
 Kongen af Danmark og Norge kunde flytte til Nordskilde
 eller Leire — de gamle Kongesæder — eller hvilke andre
 Ideer han har havt). Saadant Niemced synes tydeligen
 at fremgaae af samtlige Omstændigheder og af paalidelige
 skriftlige Beviser (Urkunden), som hemmeligen bleve Kong
 Frederik tilskillede. Det store Antal Tropper, som Czaren, over
 det aftalte Tal, bragte hertil, hans daglige Bestræbelser
 for at undersøge Havnen og Fæstningen, ravnlig Fæstnings-

gravens Dybde, Indlæggelsen af hans Galeier midt i Fæstningen, medens der ombord paa samme bestandigen forblev 2000 Russere, de sælsomme af ham gjorde Forlangender, først at faae Nøglen til Østervort i sit Bærg eller dog at have Frihed til baade Nat og Dag at marschere ind og ud af samme med sine Tropper var alt meget mistænkeligt. Hos Niegels hedder det p. 116 og 117: „Ikke tvetydigt var Czarens Forsøg paa at overrumple Garnisonen; han led i hast den 5te August Dragener og noget Infanterie brække op fra sin Leir og marschere imod Østervort; men den vagthavende Lieutenant, som ansaae dette Czarens usædvanlige Følge som noget overordentligt, lod Czaren, skjondt forklædt, slippe igjennem, men trak Broen op for hans Corps. Czaren klagede, men Officieren Martin Dvysel og hans Broder Christopher bleve adlede og kaldte Falkenskjold. Noget efter fordrede Czaren af Kong Frederik Nøglen til Østervort, ja vilde selv lægge Garnison i Kjobenhavn og have Bagter hist og her, men Kong Frederik undskyldte sig med at dette var et af Mærkerne paa at Kjobenhavn var en frie Rigenes Stad, at Borgerne vilde hers over oprøres, siden dem tilkom een af Stadens Nøgler, der var i Borgermesterens Forvaring. Overhovedet var Czaren meget vranten over at see den danske Flaade i saa god Stand og endnu mere over at Frederik var saa elsket af sine Undersaatter, at han blev baaren paa Hænderne af dem, uden at ledsages af den mindste Vagt.“ (Som Tradition fortælles at da begge Monarker vare samlede paa Rundetaarn kom Talen paa hvis Magt i sit Rige der var størst.

Czaren bemærkede i den Anledning at paa hans Befaling vilde enhver Russer springe ud fra Taarnets Tinde. Kong Frederik gik hertil, at det vilde en Dansk ikke; men at han — Kongen — turde lægge sig til at sove i enhver af sine Undersaatters Skjod; om Czaren turde det? Czaren skal herpaa have svaret med et bestemt „Nei“. Czaren forlangte fremdeles at maatte placere sit udenfor Fæstningens Kanoner liggende Corps, som var over 30,000 Mand stærkt, paa Contrechampen og at lade saa mange af hans Folk, som han vilde, komme ind i Staden *). Hans besynderlige Lystreise, med nogle Galeier fulde af Folk, til Kronborg og den ved denne Leilighed udviste særegne Nygjerrighed, idet han rev Musketten ud af Haanden paa en Soldat af den i Gevær traadte Garnison og aftrykkede samme for at erfare om Garnisonen havde ladte Geværer, hvorefter han igjen lod sine Galeier gaae tilbage, den Fortrydelse han viste over at den engelske **) Flaade bestandigen blev liggende her paa Næben

*) Han synes endog at have gjort flere Forsøg paa med Magt at trænge ind i Staden eller Fæstningen; sef. Major og Stadsconducteur Schlegel om Kjøbenhavn's Demoleringsvæsen N. 14, hvor der omtales en Vindelsbroe eller Vort, som den Dagthavende (Bertelsen senere kaldet Gederfeldt) lukkede itide for et talrigt militært Følge, som Czaren havde i Ryggen ved at ville passere hans Bagt.

***) Kongen af England var en Gjenstand for Czarens og Kong Karls fælleds Forbittrelse, den første fordi Georg ikke vilde vide noget af hans Planer med at faae en Havn i Østersøen at siges, den anden fordi Hannover havde erklæret ham Krig. Ved Besiddelsen af Kronborg og

— alle disse Omstændigheder tilsammen vare i Publikum sine altfor betænkelige Tegn paa en for Konge og Land ligesaa farlig Plan som Carl Gustav af 1660, kun med den Forskjel at man dengang havde med en aabenbar og ærlig Fjende — som endnu var udenfor Byens Velde — at gjøre Synet af Kjøbenhavns og Kronborgs Skionne og for Czarens Planer uhyperlige Beliggenhed har uden tvivl opflammet hans Begjærighed, den han vel kun var lidet vant til at beberske. Foruden de ovenfor anførte Data og mistænkelige Omstændigheder turde det ogsaa være utvivlsomt at Kong Frederik den fjerde har havt andre overbevisende Klendøggjerninger ihænde, siden det engelske Ministerium i Aaret 1717 ganske offentlig har foreholdt det czariske Hof disse trolose alle Gjæstfrihedens Love krænkende Anslag og siden Kong Frederik ogsaa fandt det nødvendigt den 26de September at træffe saadanne Foranstaltninger, som Sikkerhed for hans Person og Residents udtrævede *) Alle Bagter bleve nemlig fordeblede, corps de gardes besat med Kanoner, det danske Cavallerie, som stod foran Staden, givet Ordre til

Helsingborg kunde begge bævne sig paa England ved at sparre Sundet for engelske Skibe eller afpresse dem en hei Told.

- *) Til samme Tid skrev Czaren Formanings-Breve til Sennen Alexis og betydede denne at han Czaren, ansaae det for den største af alle Gruesomheder at epoffre Statens Vedste for den blotte Nøttighed til en nedarvet Thronfølge og at han heller vilde efterlade sit Rige til en værdig Fremmed end til hans egen uværdige Søn. Som bekjendt fik Czaren ogsaa den Lov udgivet at enhver Czar selv kunde bestemme sin Thronfølger. Ufr. v. Raumer S. 288—290.

at holde sig parat til enhver Tid, Kanonerne bleve førte op paa Voldene og skarpt ladte, Borgerne bleve betydede ingen Russer at herbergere om Natten og den kongelige Flaade blev henlagt paa Rheden. Den engelske Admiral Norris foreslog endogsaa strax at bemægtige sig den russiske Esquadre tilligemed Galcierne og G. F. v. Holstein udbad sig af Kongen Commandoen over det danske Cavallerie et Par Timer, i hvilken Tid han forsikrede at ville kunne nedbugge eller tage tilfange alle i Sjælland værende Russer.

Kong Frederik vilde dog ikke lade det komme til saadanne Yderligheder, men bad Czaren under 26. Septbr. skriftligen om igjen at føre sin Armee og Flaade bort, hvilket da ogsaa virkelig skete i October Maaned — Czaren og Czarin den bleve imidlertid endnu den 1ste Oct. af Kongen beværtede i Rosenborg-Hauge og den 13de s. M. var Czaren paa Rundetaarn for at iagttage en Plet paa Solen og at Planeten Venus nærmede sig Meridianen og d. 23. og 24. s. M. tog han tilligemed Kongen den paa Rheden ankomne forenede danske, engelske og russiske Flaade i Diesyn — Czaren selv tog Afsked med Kongen den 27de October paa en i det Ydre meget venstabelig Maade og reiste derpaa med sin Gemalinde gennem Danmark og Hertugdømmerne til Wexlenborg. Han havde derefter mod Slutningen af November Maaned en mundtlig Conference med Kongen af Preussen og reiste endelig til Amsterdam, hvor han ankom i December Maaned og hvor han — cfr. Hojer D. 1 S. 317 — tilbragte Vinteren med allehaande for en Monark lidet passende vekslige Nydelsjer, herved han paadrog sig en Syg-

dom, som blev den første Grund til hans 8 Aar derefter paafulgte Død.

Saaledes var Udfaldet af Czarens Venstreb for Danmark, om hvilket i Særdeleshed Geheimeraad Wibe havde hos Kong Frederik vaalt store Forhaabninger, men nu ved siens synlige Beviser var bleven overbevist om at Czaren ikke alene ingen videre Erobringer undte Kong Frederik, men endogsaa havde Villie til enten at fratrive ham Rige og Scepter eller at underkaste sig Dresundst tilligemed hele Østersøen.

Skjøndt vi ikke have fundet nogen Optegnelser om Lovensørens Virksomhed i Anledning af Czar Peter den stores Ophold i Kjøbenhavn, saa turde det dog være meget sandsynligt at denne ikke har været saa ganske ringe ifølge Lovensørens tidligere Forhold til Czaren og hans Kjendskab til det russiske Sprog og de russiske Skikke, saafremt han forøvrigt paa den Tid har været i Kjøbenhavn. I Geheimearchivet *) findes nemlig en Instruction for Lovensørn dat. Frederiksborg d. 6te Juli 1716 om at gaae til Pommern for at faae Underretning om de Skibe, som Kongen af Preussen havde overladt Kongen af Danmark m. m. I denne Instructions 4de Artikel hedder det iblandt andet „at

*) Da Korf. først ved Skrivelse fra Kjøbenhavns Raadsstues 2det Secretariat af 3 Juli 1847 er bleven underrettet om den samme meddeelte Udgang til det kongl. danske Cancellies Archiv saavel som til Geheimearchivet, saa har samme ikke kunnet nævnes blandt Archivalia i Indledningen. Vi benytte Leiligheden til at takke Hr. Kall-Naasmussen for den forekommende Velvillie, hvormed han letter Benyttelsen af Geheimearchivet.

Løwenørn i Svinemünde skulde henvende sig til Czaren selv, hvis han var tilstede og drive paa at Transporten skete snarest muligt, for at man paa denne gode Aarets Tid kunde være istand til at faae fast Fod i Sverrig, ved at indtage en eller anden Fæstning og oprette Magaziner i Høstens Tid, hvorved Fjenden vilde være berøvet al Subsistents". I samme Archiv haves de vidtløftige Forhandlinger saavel mundtlige som skriftlige mellem det danske og det czariske Conseil i Kjøbenhavn, hvoraf ovenfor er meddeelt det Væsentligste. Paa dansk Side overværedes disse Forhandlinger — som synes at være holdte i det tydske Sprog — i Reglen af Geheimeraaderne Krabbe, Wibe, Sehested og Envoyé Westphal, paa russisk Side af Storkantsler Grev Galloffin, Vicekantsler Schapbiroff — som i Særdeleshed synes at have plaideret Czarens Sag imod Landgangen i Skaane — Geheimeraad Tolstoi og Ambassadeur Dolgorouffi. Disse Forhandlinger endte forørigt med et nyt Project fra russisk Side om en Landgang i Sverrig i det paafølgende Aar.

XXI.

Rong Carl den tolvtes sidste Feldttog.

Løwenørn vides ikke i Aaret 1717 at have havt nogen speciel Mission for Kongen og maa derfor antages at have ledsaget denne paa hans Reise til Holsteen, hvor en Deel af Armeen maatte holdes paa Feldtfod, idet Czar-

ren vedblev at opholde sig med en Armee i Mecklenborg under Paaskud af at ville hjælpe Hertugen imod dennes oprørske Adel. Man havde nu lært Czarens Hensigter at kjende og maatte derfor befrygte at han, inden man vidste et Ord deraf, faldt ind i Holsteen for at bemægtige sig en eller anden Plads. Imidlertid passerede intet saadant, hvorimod en nærmere Fare ved denne Leilighed truede Kongens Person, idet han nær var bleven skudt den 11te August, da han kom kjørende i sin Kareth til Rendsborg og man fra Fæstningens Volde salutede med Kanonerne. Een af disse var nemlig ladet med Cartesquer, som dræbte 2 Grenaderer ikke 40 Skridt fra Kongens Bogn; den vagts havende Lieutenant tilfældig med Artilleristerne ved Bastionen bleve hestede og Sagen undersøgt, men intet blev oplyst eller beviist, skjøndt det maatte forekomme mistænkeligt at Cartesquer bleve lagte netop i de Kanoner, som vendte ud til Indkjørselen, og meest brugtes til at salutere med. — Kong Frederik vilde imidlertid ikke have Undersøgelsen videre forfulgt, men lod det Passerede gaac i Glemmebogen og, efter at have opholdt sig noget i Jylland og Fyen, vendte han den 19de October 1717 tilbage til Kjøbenhavn, hvor hans og Löwenørns Nærværelse heller ikke syntes at være overflødig. Allerede under 5te Decbr. havde nemlig Kong Carl i Lund modtaget Baron Görz forsynet med czariske Vasser og var gaet ind paa Görzs Project om Afholdelsen af en Congres paa Den Alband, hvilket tydede paa en stærk Tilmærmelse mellem Rusland og Sverrig, som med forenede Kræfter kunde ventes at ville vende deres Baaben

mod Danmark og sammes Allieerde England — mod hvilken sidste Magt man allerede hemmeligen havde intrigueret og lovet Understøttelse til den saakaldte Prætendent, Dronning Annas Broder. I Skaane havde Kong Carl ogsaa allerede samme Aar samlet en Armee paa 20,000 Mand. Fra dansk Side tog man nu, efterat Projectet om en Løndgang var opgivet, den rigtige Beslutning for Fremtiden kun at føre Krigen defensiv. Man besluttede tillige i saa Henseende at tage fælleds Forholdsregler med Kongen af England ligesom man undgik at vække denne Magts og Holands Jalouse ved et nyt Angreb paa eller intenderet Erobring af Skaane. Kong Carl truede imidlertid med et fornyet Indfald i Norge og fra dansk Side havde man derfor allerede i Januar 1717 sendt en nye Forstærkning under Commandørerne Poulsen og Tordenskjold fra Sjælland og Jylland af og til Norge for at forsøge General og Baron Bedels Styrke. Imidlertid kom Naturen os ogsaa dennegang tilhjælp; i det den milde Vinter forhindrede Udførelsen af Kong Karls Planer, ligesom ogsaa en endogsaa i Sverrig ualmindelig stor Mangel paa Penge og Proviant berørkede at hele Aaret 1717 hengik uden at Feldtoget blev paabegyndt.

Lilsøes var imidlertid Gothenberg og Marstrand bleven indesluttet af Tordenskjold, til hvem den engelske Admiral Bing, som den 22de April 1717 ankom med sin Flaade i Sundet, lod 4 af sine Skibe støde, medens de øvrige engelske Skibe sluttede sig til den danske Flaade under Admiral Rabens Commando og hjalp til at holde Sver-

sterne i deres Havn ved Carlscrona. Tordenskjold troede midlertid, ifølge sin maaskee vel store Dristighed, at kunne udføre et Hovedslag imod den svenske Esquadre i Gothenborg og løb den 14de Mai med et Antal af 25 større og mindre Skibe om Natten ind i den fjendtlige Havn i den Formening uventet at kunne overfalde Fjenden. Han fandt imidlertid der alt i Beredskab — man har antaget at hans Ferehavende var blevet forraadt — Esquadren som anførtes af Viceadmiral Wilster, (der tidligere havde været i dansk Tjeneste) beskyttet ved en stærk Bom, overalt ved Stranden Batterier anbragte og 2 Regimenter posterede, hvilke tilligemed Kastelet Elfsborg, som han maatte passere, i hele 5 Timer beskød ham paa det frygteligste. Han udrettede saaledes ikke videre end at han opbrændte en Reverbane og nogle Kjøbmandsskibe og borede et fjendtligt Krigsskib isænk, medens han selv mistede 2 Galeer og havde omtrent 150 Døde og Saarede. Det var derhos som ved et Under at Vinden, som havde været ham gunstig ved Indseilingen, pludseligen dreiede sig og ikke mindre begunstigede ham ved Udseilingen, da han, uden et saadant fast uøst Held, næppe vilde have bragt en eneste Mand derfra. Ligeledes mislykkedes Tordenskjolds Angreb paa Strömstad, hvor han den 19de Juli med sin Flotille ødelagte de fjendtlige Batterier og derhos vilde forsøge en Landgang i det Haab at tilintetgjøre den derværende lille Esquadre og derved aabne sig en Vej til Ødelæggelse af den fjendtlige Broe over Svinesund. Men han fandt den med Klipper omgivne Strand besat af Generalmajor Djerta med 2000 Mand, hvis Musketugler

næsten ganske ødelagte Tordenskjolds 2 Galcier og derved gjorde Epde paa hans Føretagende, medens han ved samme mistede 2 Captainer og havde henimod 400 Faldne og Blesserede, blandt hvilke sidste han selv, Oberstlieutenant Gramboe, Major Rosenkrantz og Captain Gryp. Man har ogsaa anseet det alene som en Følge af Kong Frederiks store Bevaagenhed for Tordenskjold at denne ikke blev sat under Tiltale for disse tvende forvorne og mislykkede Føretagender, hverved han opoffrede saa mange brave Følk og havde handlet uden al Ordre.

I Aaret 1718 opholdt Kong Fredetif den fjerde sig indtil Slutningen af May Maaned i Kjøbenhavn, for ved alle hensigtsmæssige Foranstaltninger at fremme Udrustningerne saavel tillands som tilvands for med Eftertryk at kunne fortsætte Krigen mod Carl den tolvte og navnlig have alt beredt i Norge til denne Konges Modtagelse. At Løvensørn maae, skjøndt man mangler bestemte Opregnelser herom, under saadanne Omstændigheder have været i en ikke ringe Grad af Activitet, kan næppe betvivles. Han har derefter uden tvivl fulgt Kongen paa dennes Dynstrings- Reise i Hertugdømmerne og i Sylland i Maanederne Juni og Juli. Man maatte forøvrigt fra dansk Side nu tage saa meget mere alvorlige Forholdsregler som der i Aarene 1717 og 1718 havde fundet ligesom en fuldstændig Vaabenstilstand Sted mellem Czaren og Sverrig og den før omtalte Congres paa Ahland havde taget en saadan Retning at de committerede Görz og Ostermann, som Præliminairartikler til en Fredstraktat mellem Sverrig og Rus-

land, vare blevne enige om at Sverrig kun skulde slutte Fred med Czaren og Preussen, men ikke med de øvrige nordiske Allierede, idet Sverrig vel vilde afstaae noget til Rusland, men have alle sine tydske Besiddelser tilbage og af Kongerne af Danmark, England og Polen have en eclatant Satisfaction, hvorfor der skulde oprettes en nøie Of- og Defensiv-Alliance mellem Czaren og Kong Carl, ifølge hvilken man med forenede Kræfter vilde, sætte Stanislaus paa den polske og Prætendenten paa den storbritanniske Throne, medens Kongen af Sverrig skulde erobre og beholde Kongeriget Norge til Erstatning for Liefland, Estland, Ingermanland og Karelien, som skulde afslaaes til Rusland, der vilde sidde ganske stille medens Kong Carl erobrede Norge og saaledes give denne frie Hænder til at bruge sine ved den holbønske Bugt staaende Tropper imod Norge.

Under disse Omstændigheder maatte de øvrige nordiske Allierede være opfordrede til at slutte sig engere sammen. Den engelske Minister i Kjøbenhavn Polwarth og den hurbannoveranske Generalmajor Bothmann indgik derfor en nøiere Overenskomst med Danmark, ligesom ogsaa den engelske Flaade under Admiral Norris allerede i May Maaned indfandt sig i Sundet. Kong Frederiks Opmærksomhed og Omhu var imidlertid fornemmelig henvendt paa at beskytte Grændserne af Norge, i hvilket Rige General Bedel havde faaet Overcommandoen og under ham paa denne Side af Fjeldene — søndensjelds — Generallieutenanterne Pühau, Wörner og Sponek, nordensjelds derimod i det Trondhjemske Generalmajor Bubde. Hine Foranstaltninger havde nu

ogsaa bevirket, at der i Norge i Aaret 1718 foresandtes alle slags Krigsfornødenheder ligesom og et sterre Antal af Gevorbne end nogenfinde tidligere. Den vaade Vinter i 1717 og 1718 tjente forørigt Nordmændene til en god Barriere mod Svenskerne, idet den gjorde de ved Grændsen af Sverrig værende mange Strømme, Moradser og Defileer ganske ufremkommelige. Imidlertid havde Kong Carl alligevel besluttet at drage sin hele Magt fra den russiske Side — hvorfra han, som ovenfor bemærket, ikke havde noget at befrygte for Diebliffet — til den norske og saavel fra Nord: som fra Syd-Grændsen at falde ind i Norge. Han havde til den Ende allerede i Aaret 1717 opdrevet en Landmagt saa formidabel at 72000 Mand vare paa Benene og 2 Gange saa mange vare indrullerede som Reserver. Af de ældste Tropper samlede han nu i Sommeren 1718 ved Svinesund en Armee paa 30,000 Mand og, da han hverken var Mestre tilføes eller kunde passere Moradserne og Strømmene, forsøgte han paa i Idefjord — som ligger ovenfor Sponvigen og Svinesund ved Frederikshald og hvorhen intet Fartoi kunde komme paa Grund af den Broc, som han havde opført ved Sundsborg — at tilveiebringe en Flotille, for ved Hjælp af samme at bringe sin Armee og sit Artillerie over Vandet til Frederikshalds-Siden. Han lod derfor slæbe et stort Antal Galeier, dobbelte Chalupper og Skjærbaade fra Marstrand af overland, 3 norske Vile, til Idefjorden. Imod denne Flotille søgte vore at sætte en anden, som var forstøret af Byen Frederikshalds Skibe bestaaende af et Par Pramme og nogle Skjærbaade, saa

og af nogle dobbelte Schalupper, som bleve slæbte fra Noos- næs af 1 Mil overland under Commando af Comman- deur Paulsen. Begge disse Flotiller stødte oftere og navn- ligen den 17de og 22de Juli skarpt mod hinanden; dog var Fordelen paa dansk-norsk Side. Medens saaledes alt Haab om at kunne gjøre Indfaldet fra den Kant var forsvundet, indtraf der en fast uhørt Tørke, hvorved alle Morader og Bække udtørredes og de Veie, som ellers ikke kunde passeres, bleve nu overalt passable. Af denne Omstændig- hed benyttede den svenske Generallieutenant Armfeldt sig og trængte i September med hans i Tjømpeland samlede 10,000 Mand over uvejsomme Fjeldstrækninger ind i det Trondhjemske, erobrede Steiner- og Skogneser- Skandsen og trængte frem til Byen Trondhjem, hvor den Høistcom- manderende, Generalmajor Bndde tilligemed Borgerstabet traf de fornødne Foranstaltninger til Forsvaret af denne i og for sig aabne Stad, ligesom han og den 11. Oct. søndenfjelds fra modtog en Forstærkning af 2000 Mand, hvorhos der ogsaa blev sendt et Krigsskib og et Par smaa Fregatter til Trond- hjem for fra Esesiden af at hjælpe til at forsvare Staden, som dog vanskeligen vilde have holdt sig, saafremt Kong Carls Hovedforetagende mod Frederikshald var løbet hel- digen af og Foreningen af den svenske Hovedarmee med det armfeldtske Corps derefter var paafulgt.

Kong Carl selv trængte imidlertid tilligemed sin Svog- ger Arveprindsen af Heesen og General Grev Mörner med 30,000 Mand den 8de og 9de November over Bekkesund ind i Enningdalen og forcerede Posteringen ved Strøms-

forsen den 16de November, hvorefter Generallieutenant Sponck traf sig tilbage med sin Commando for ikke at blive afflaaren. 2 Dage iforveien, nemlig den 14de November, havde den svenske Flotille forsøgt paa at bryde sig en Gjennemgang til Svinesund; men blev tilbagedreven af vor Flotille efter en 3 Timers Fægtning. Men, efterat Gjennembrudet var lykkes led Poulsen alle Fartsvier ved Frederikshald boere i Grund og reddede Mandstabet, hvorefter Sjenden den 18de November fuldstændigen indesluttede Frederikshald og formelig beleirede samme, erobrede den 7de December Fortet „Gyldenløve“ med Storm og trængte saaledes ind paa Hovedfastningen Frederiksteen, at man daglig ventede en Generalsform. Kong Carl var selv bestandigen i Approcherne og drev Beleiringen med ualmindelig Iver, men maatte den 11te December 1718 om Aftenen omtrent Kl. 9 i sit 37te Aar ende sit Fælteliv ved et Skud igjennem Hovedet.

Skjøndt Ingen, der havde hørt tale om Kong Carl den telotes Vigegyldighed for og Trodsen mod al Fare kunde forundre sig over at han omsider var falden i Krigen og skjøndt i Begyndelsen heller Ingen syntes at tvivle om at han var bleven rammet af en fjendtlig Kugle, saa opkom der dog snart en Mistanke eller Formodning om at Skuddet, som dræbte Kong Carl, var kommen fra Een af hans Egne, hvilken Mistanke eller Formodning ingensinde er gaaet over til Visshed, men heller ingen inde er bleven afbevist, idet de Grunde man herimod har anført, selv i den allerseneste Tid, tildeels ere lidet holdbare. Allerede

ved Dronning Ulrikkes Kroning i Upsala brugte Archiater Rudbeck — ifølge Lagerbings Beretning — i en Tale den 16de Marts 1719 de Ord: „at Skuddet var ikke danskt“. Han kunde maaskee have føiet til: „og heller ikke norst eller svenskt“; thi den, som Mistanken især faldt paa, var en Franskmand, skjøndt i Kong Karls Tjeneste, nemlig hans Generaladjutant Siquier, som ogsaa kaldes Sieker, Sicker Sikkert og Sicre og som i Aaret 1722 i Wildelse — som det heed paadraget af Samvittighedsnag — raabte ud paa Stockholms Gade: „at han havde skudt Kongen“. Skjøndt det nu vel hedder at man af Børn og Gale undertiden netop skulle høre Sandheden, saa vilde dette isolerede Factum uden tvivl snart være blevet glemt, naar ikke denne i Wildelse udtalte Selvbejendelse understøttedes af adskillige andre Data. Paa Voltaires mundtlige Tilstale til Siquier paa Gaden i Paris angaaende Rygtet om at han — Siquier — skulde have skudt Kongen, skal Siquier have svaret: „Jeg kunde have dræbt Kongen af Sverrig; men min Respekt for denne Helt var saa stor at om jeg havde havt Villie dertil, havde jeg dog ikke rovet det.“ (Han synes saaledes at indrømme Ernen og ikke med Bestemthed at benægte Villien). Strax efter Kongens Død tog Siquier Hatten af Kongens Liig, satte i dens Sted sin hvide Perüque og galonerede Hat paa Kongens Hoved og passede at noget af Hatten og Perüquen kom tilsyne, for at gjøre Liget — da Kongen hverken brugte Perüque eller galoneret Hat — ukjendeligt samt før derefter som et Lyn med Efterretningen om Kongens Død til Prindsesse Ulrikke, hvecu

han, som et Bevlis, bragte Kongens Hat og af hvem han modtog en anselig Foræring. Skuddet; var — efter den samtidige Historiefriver Højers Beretning — gaaet ind over Kongens høire Nie og paa den venstre Side imod Halsen igjen ud i den venstre Skulder og som en Følge herigjennem Armen *), hvilken Force man antog at en Kugle fra Fæstningen ikke kunde have havt, ligesom Hullet paa Hjerneskalen, efter Nogles Paastand, ikke skal have været større end en stor Pistol-Kugle. Der paastaaes ogsaa at Forladningen, som umueligen kunde flyve længere end et Par Skridt, fandtes i Saaret; at man fandt det kongelige Liig med halv uddragen Kaarbe, som i Begreb med at forsvare sig og at det er vist at Siquier paa den Tid opheldt sig i Approcherne ved Kongens Person. Naar man har meent at det er fast utænkeligt at Nogen af Kong Karls Underaatter skulde have kunnet dræbe ham, af den Grund utænkeligt, at Kong Carl var saa almindelig elsket af Folket og navnlig af Militairet, da er saadant kun betingelsesviis rigtigt, ligesom Siquier heller ingen Svensker var. Uden med Riegels at ville kalde Carl den tolvte en Elger saa er det dog vist at hans Vassion for Krig grændsede til Manie og at det fast kunde ventes at Krigen var bleven fortsat, saalænge som der endnu havde været en eneste vaa-benfør Mand tilbage i Landet. Som forhen bemærket

*) (Sfr. Nyt Hist. Tidsskrift B. 1 S. 1, 1846, hvor der P. 22 og 23 findes aftrykt en Synsforretning over Liget fra 1746, hvorefter Skuddet skal være gaaet ud af den venstre Linding.

forbød Carl ved flere Leiligheder sine Folk at tage imod Dvarteer om end Overmagten var nok saa stor. Bassewicz siger og „at Menigmand troede længe paa Beskyldningen mod Sikert, saa stærk en Skygge kastede Carls haarde Uag over hans glimrende Heltemod“. Af de svenske Tropper, som laae for Fæstningen Frederikssteen — hvor Oberst Landsberg, Oberstlieutenant Dithart, Major Rughorn m. fl. danske Officerer commanderede og ledede Forsvaret med Mod og Tapperhed — og som gik over til de Danske, erklæredes eenstemmigen: „at den halve svenske Armee var syg af haard Travaille og overmaade Hunger.“ „Ingen — heed det i Commandantens Rapport — kan tilfulde udsige den Sult, de have lidt her og aldrig faaet andet end Vand at drikke, saa længe de heri Landet have været; paaaflyde derfor Allesammen, særlig de Gmene, at dette er den største Uarsag til deres Desertion og Hidkomst.“ Om derfor ogsaa Kong Carl den tolvte — som man har paaftaaet — i høi Grad besad den Gave at vinde sine Omgivelses Hengivenhed, saa har denne Regel vel ogsaa haft sine Undtagelser og det er næppe ulæneligt at det kan være falden en end ogsaa indfødt Svensker ind at han vilde gjøre sit Fædreland en stor Tjeneste og redde Tusinder af sine Brødre fra at bløde paa Balen i en frugtesløs Kamp mod Overmagten (alene for at tilfredsstille en chimærisk Uergjerrighed) ved at rette et Skud mod Dvhaveemanden til Fædrelandets Odelæggelse,*) ligesom man ogsaa under saadanne Forhold

*) „Viele glaubten — bedder det hos v. Raumer — es

let kunde tænke sig Dueligheden af at Gjerningsmanden endogsaa kunde gjemme det drabende Vaaben — hvilket er bleven paastaet, men af andre anseet for utroeligt — som en Slags Trophæe.

XX.

Løwenørns diplomatiske Carriere.

Kong Carl den tolvtes Død havde paa Løwenørns Skjæbne den Virkning at han fra Soldat blev Diplomat. Saasnart som Nordens Løve var fældet bleve Udsigterne snart mere fredelige. Strax da Arveprindsen af Hessen var bleven underrettet om Kong Carls Død og havde modtaget hans Liiig i Leiren, besluttede han at opgive den norske Expedition. Svenskerne forlode allerede Dagen efter Kong Carls Død deres Belæiringsværker ved Frederikssteen, hvorfra den danske Besætning desuagtet i nogle Dage efter vedblev at skyde indtil

sey, so lange Carl XII lebe, für Schweden kein Heil zu finden und auf keine Besserung zu hoffen." Den franske Gesandt i Stockholm Camyredon siger om Carl XII „at han ingen Høielse havde for sit Folks Nød" — „Les peuples accablés d'impôts, les bourses epuisees, plusieurs provinces sans culture, l'armée pas payée, finances mal conduits etc." — Pariser-Archiv. Forøvrigt dele vi ingenlunde v. Kaumers — cfr. B. 7 P. 223 — Beundring for Czaren — hvis Bedrifter i Kjøbenhavn Kaumer slet ikke synes at kjende — og i Sammenligning med ham, ringe Agtelse for Carl, hvis ridderlige og aabenhjertige Character dog vel danner en hæderlig Contrast med Czarens

man ved nogle Deserteurer var bleven underrettet om hvad der var passeret og at Svenskerne vare dragne bort. Inden 10 Dage var hele det sydlige Norge forladt af Svenskerne, efter at disse ved denne korte Campagne havde tilsat over 3000 Mand og en stor Mængde Heste, Artillerie og andre Krigsfornødenheder. Generallicutenant Armsfeldt maatte nu, efter Kongens Død, ligeledes være betænkt paa at trække sig tilbage fra Trondhjem, hvilket han i den strenge Vinter 1719 i Januar Maaned ogsaa gjorde, idet han lagde Veien over Kobberbjergværket Nøraas og Bjergkjæden Lydassjeld, men mistede underveis ved den ualmindelig stærke Frost og store Mængde Sne Størstedelen af sit Mandskab og — efter nogle Beretninger — endog sin egen Næse. Af hans hele Corps paa 10,000 Mand bragte Armsfeldt næppe 500 i sund Tilstand tilbage. Paa Bokhammer frøs alene i een Nat 2 til 300 Mand ihjel og, omendstjændt de arme Folk af Mangel paa Brænde tændte Ild i deres Bevær=Skæfter, saa fandtes de dog alligevel geleddes og rodeviis sunken ned i og kvalte af Sneen eller omkomne af Kulden. Saaledes blev paa en uventet Maade Norge reddet fra Svenskernes Vold hvorfor Kong Frederik bød at der den 23de Januar herefter aarligen skulde holdes en Takkefest i Norge.

Efter Kong Carls pludselige Død forandrede Scenen sig hurtigen i Sverrig. Efter Kongen fandtes intet Testament og der reiste sig nu 3 store Factioner, hvoraf den ene ønskede Hertug Carl Frederik af Holsteen, den anden den afdøde Konges yngre Søster Arveprindsesse Ulrikke paa

Thronen, medens den tredie Faction ønskede at omstabe Sverrig til en Republik. Kort førend Kongens Død havde Hertugens Tilhængere bragt det saavidt hos Kong Carl at Hertugen — der var en Søn af Kongens afdøde ældre Søster Hedevig — endnu i Leiren i Norge skulde have været erklæret for Thronfølger og derved Grunden være lagt til den foreslaæde Mariage med den russiske Prindsesse, medens Arveprindsen af Hessen under et eller andet Paa- skud skulde fjernes fra Armeen og Commandoen overdrages til Hertugen. Baron Gørh var ogsaa med de hertil fornødne Forslag allerede ankommen til Strömstad — kun nogle Miil fra Frederikshald — og vilde, efter al Sandsynlighed, snart have bragt baade de russiske og hollandske Anliggender istand, naar han blot havde kunnet opholde sig hos Kongen i et Par Dage. Men nu kom Kongens Død fast i det yderste Dieblis iveien, medens Hertugen var fraværende, Arveprindsen af Hessen nærværende. Denne sidste benyttede sig nu af den Fordeel, som Tid og Omstændigheder frem- bød for ham. Krigscassen, i hvilken der fandtes 400,000 Rd. i Sølv, var tilstrækkelig til at bringe Generalitetet og Armeen over paa Prindsessens Side, og da man vel vidste at Gørh og von der Nath vare forhadte af Mange og derhos vare Herrer over de kongelige og de hertugelige rede Penge, saa blev der endnu samme Nat truffen For- anstaltning til, ved Oberst Baumgarten, at arrestere Gørh underveis ikke langt fra Strömstad, v. d. Nath derimod i Stockholm ved Grev Bondes Taffel, alt forinden Kon- gens Død kunde blive bekjendt. Saasnart som Hæren var

kommen tilbage paa svensk Grund blev Prindsesse Ulrikke af denne erkjendt for Dronning og omendkjøndt Hertugen af Holsteen med stor Tilfærdighed havde begivet sig til Stettin for at gjøre sin Ret til Kronen gjældende, saa var Generaladjutant Siquier dog ankommen først og havde bragt Prindsessen de nødvendige Instructioner fra hendes Gemahl Arveprindsen af Hessen. Ulrikke blev nu ogsaa af de Fleste af Landets Store erkjendt for regjerende Dronning. Hertil bidrog iblandt andet den hos von der Rath fundne Sum af 400,000 Ducater, men fremfor alt Prindsessens Erklæring om at hun for bestandigen vilde afstaa Souverainiteten eller Gnevoldsmagten og gjengive Senatet sammes gamle Authoritet. Ved denne Erklæring dreg hun nemlig de gamle Familiens hele Faction over paa sit Partie.

Der Gøtz blev der nedsat en Criminalret, hvis Præsident var Landmarschallen Per Ribbing og Assessorerne et engere Udskud af Stænderne. Anklagen lod paa ikke mindre end 400 Puncter. Man har anseet det for saare sandsynligt at den Anklagede vilde have kunnet frigjøre sig for mange, maaskee de Væsentligste af disse, naar han ikke var bleven berøvet alle hans Papirer. Retten eller Commissionen dømte ham imidlertid uden saadant Forsvarsmiddel til, som en ond Raadgiver og Landsforræder, at halsbugges med Dre og begraves paa Rettersstedet. Efterat have hørt denne Dom forlangte Gøtz Opsættelse for at aflægge Regnskab for den af ham førte Finantadministration. Omendkjøndt man nu af Dommen tydelig nok saa at han blot paa Grund af denne Administration og de afhandte

Tractater var bleven dømt, saa forlangte eller tilfod Rigets Stænderne dog paa ingen Maade en saadan Regnskabs Afslæggelse, som nødvendignvis vilde have medtaget megen Tid, men Dommens Execution fandt Sted den 13de Marts 1719 paa den sadranlige Retterplads udenfor Stockholm. Efter Görz Død fandt man følgende Linier skrevne paa hans Bred: „A la veillè de conclure un grand traité de paix mon heros perit et avec lui sa royauté. Dieu veuille, qu'il n'y en arrive pis. Je meurs aussi. C'est une magnifique compagnie de mourir avec un Roi et une Royauté.“ (Just, som jeg staaer i Begreb med at slutte en berlig Fred dæer min Heltkonge og med ham hans Kongedømme. Gud give at der ikke deraf maac følge noget endnu værre. Jeg dæer ogsaa. Det er et storartet Selskab at dæe med en Konge og et Kongedømme.‘) I Begyndelsen bekjendtgjorde man at Görz Proces vilde blive udgivet i Trykken; men man betænkte sig senere. Grev v. der Rath bleve længe siddende i en haard Arrest, men blev dog omsider løsladt og hans „nuværende — skriver Hojer i Aaret 1732 — yderlige Armod i hans høie Alder — medens han og Görz tidligere havde levet med en næsten fyrstelig Pragt — afgiver for den, der har kjendt ham i begge Forhold, et fremragende Exempel paa alle jordiske Gøders Foragtelighed og Forsængelighed.“

Saa snart som Kong Frederik den fjerde ved Tordenskjold var bleven underrettet om Kongen af Sverrigs Død sendte han Geheimeraad Grev v. Holstein til England for med det storbritanniske Hof at tage de fornødne Forholds-

regler med Hensyn til den fremtidige nordiske Fred. For imidlertid at fremme Hovedsagen, nemlig en fordeelagtig Fred med Sverrig, ansaae Kongen det for nødvendigt at føre sig den daværende Tingenes slette Tilstand i Sverrig til Nytte og at fortsætte Krigen lige indtil Hjertet af dette Rige, saafremt man ikke vilde søge at afvende saadant ved en Overeenskomst. I saadant Niemeed blev Armeen i Norge forstærket og alle Foranstaltninger truffene til med Kraft at paabegynde et nyt Feldtog.

Imidlertid tog Forandringerne i Sverrig imod al Forventning en saadan Retning, at samme ikke blot strakte sig til Prindsesse Ulrikkes Dphsielse paa Thronen *) og Souverainitetens Afstæffelse, men endogsaa til Dphavelsen af al Arverettighed for det kongelige svenske Huus, navnlig den Hertugen af Holsteens. Herved antog de svenske Anliggender og de deraf afhængige danske Forholdsregler en ganske anden Stikelse. Da nu Dronning Ulrikke havde notificeret Kong Frederik IV hendes Broders Død ved en Generaladjutant — hvilken Form maaskee var brugt paa Grund af Krigstilstanden — saa sendte Kongen af Danmark ligeledes sin Generaladjutant Löwenørn **) i Marts Maaned 1719

*) Dette stred egentlig mod Carl den niendes testamentsaristiske Bestemmelse, hvorefter den ældste ugifte Prindsesse kunde vælges, men Ulrikke var allerede bleven gift den 14de April 1715.

***) Hojer kalder allerede ved denne Leilighed Löwenørn Generalmajor, medens Kaalund siger at Löwenørn først efter Freden „blev declareret til Generalmajor af Cavalleriet“ og Hofman fortæller „at Hans Majestæt den

til Stockholm, for deels at condolere Drenningen — Löwenörn erholdt og ved denne Leilighed i Sørgepenge 200 Rd. — i Anledning af hendes Broders Død og deels at søge Underretning om Tingenes Gang og de svenske Affairers sande Bestaffenhed. I den Löwenörn i denne Anledning meddeelte Instruction dateret Kjøbenhavn den 19de Februar 1719 hedder det:

„1) Tilligemed den herfra afgangne Oberste v. Bassewitz og Raaden v. Hein skal han begive sig til Sverrig og videre til Stockholm. Da Oberste v. Bassewitz er beordret til nøie at skaffe sig Underretning om Tilstanden i Sverrig og derom at underrette Kongen, skal han underrette bemeldte Bassewitz om alt hvad han maatte erfare, og af ham fordre samme Aabenhjertighed og Tiltroe. 2) Den besiffte Raad Hein skal han behandle med al Artighed og som af sig selv søge at faae hans Erinde at vide, saa og tilkiendegive ham at man har megen Agtelse for Arveprindsen og at man gierne vilde unde hans Gemalinde Thronen, naar Sverrig vilde indgaae en retfærdig og med Ligevægten i Norden fornøden Fæd. 3) Han skal henvende sig til den commanderende General og den Fornemste i Senatet og forestille dem at Kongen er villig til at udverkse Fangerne, naar man dertil vil udnævne de fornødne Pers

6te November 1719 gjorde Löwenörn til Belønning for hans beriste Trostaa og Duclighed til Generalmajor“. Imod Sædvane har Hofman her — iølge General-Commissariats-Collegiets Archivs Udvisende — Ret, de 2 Førstnævnte Ret, med Hensyn til Aar og Maaned, da Ud nævnelserne ske under 3die November 1719. Niegels har baade det Rigtige og det Urigtige, hvilket sees P. 172 est. med P. 183.

soner. 4) I fald man skulde indlade sig heri, skal han søge, saa snart mueligt, at bringe dette til Ende, dog maae den i Norge fangne Oberste Löwen ei udverles, da han 2 Gange har været i dansk Fangenskab og ved sin Undvigelse første Gang gjort sig uærdig til Udverling. 6)*) Under sit Dyr held i Stokholm skal han søge at faae Underretning om hvorvidt man er avanceret med Congressen paa Aaland? om den endnu kan blive afsluttet? Hvad Czaren skulde have ic., hvorefter han ved sin Hjemkomst skal give Underretning. 7) Han skal erkjendige sig om hvorledes det egentlig forholder sig efter Kongens Død? om Prindsesse Ulrica faaer Thronen uden Modsigelse? om Hertugen af Holsten ingen Indvendinger har gjort? Hvor Hertugen opholder sig? og hvad han foretager sig? — 8) Skulde man ikke ville entrere med ham førend han havde erholdt Audience hos Dronningen, skal han svare, at han ogsaa vilde søge denne, naar Kongen først efter Skik og Brug var underrettet om den stete Forandring, og skulde der da sendes Een hertil for at give Kongen denne Underretning, skal han begjære Audienten, hvor han da i Kongens Navn skal lykønske Dronningen og tilkjendegive hende Kongens Glæde over at Kronen er tilfalden en saa agtværdig Prindsesse, der vistnok vil bidrage alt til at den i saa mange Aar til begge Rigers Glæde afbrudte gode Forstaaelse atter tilveiebringes. 9) Skulde Nogen af Raadet eller andre udforske ham om Kongen var villig til Fred, skal han svare, at han vel ikke

*) (5te Post findes ikke i Gscheimearchivet.)

har noget saadant i Commission, men at Kongen havde aldrig været uvillig til Fred og at han var villig til at høre og referere for Kongen, naar der gjordes ham og hans Allierede, Kongen af England, anstændige Fredsvilkaar."

Under samme Dato blev der til Grevn af Holstenborg i London udfærdiget et kongeligt Reskript, hvori det hedder: „at han skal bede Kongen af England om at den til Sverrig affendte Oberst Bassemih bliver beordret til aldeles ikke at indlade sig paa nogen Vaabenstilstand eller Frigivelse af Handelen paa Sverrig, da man kunns derved vil søge at vinde Tid og forstærke sig; men dersom de Svenske ville gjøre noget for at besordre Freden, da kunde man jo høre deres Forslag." Til Dronningen af Sverrig blev udfærdiget en kongelig Skrivelse dat. Kjøbenhavn d. 20. Marts s. A. af følgende Indhold: „at Kongen for at tilendebringe de Sager, som allerede førend Kongen af Sverrigs Død have været begyndte, har sendt Oberst og Generaladjutant Löwenørn til Sverrig, hvorfor hun bedes at tilstede ham Udgang til sig og troe ham i det han maatte fremsføre." Under 27de Marts s. A. erholdt Löwenørn Fuldmagt til at slutte Cartel med Svenskerne og under 12te April blev ved et kongelig Reskript tilstillet ham „Originalerne og Copierne af Kongens Svar paa de ham tilstillede Notifications" Skrivelser om Kongen af Sverrigs Død og Dronningens Svar i samme Anledning til Dronningen af Sverrig, for at overlevere Dronningen af Sverrig disse."

Den 8de May s. A. blev der atter udfærdiget et kongeligt Rescript fra Kjøbenhavn, i hvilket der skrives Löwenørn,

„at det var Kongen meget kjert, at han — Löwenörn — har fundet Een og Anden ved det svenske Hof slemt for Fred, hvilket Kongen ogsaa ønsker, hvorfor han skal tilkjendegive disse Personer, at naar man gjorde Kongen gode Tilbud, var han villig at antage dem; men det maatte skee snart, da Kongen dagligen blev overhængt om med sine Allierede at fortsætte Krigsoperationerne, ja forleden Uge kom en Express, en Grev Muskin Puskin, hertil fra Czaaren, for at skynde paa Krigsoperationernes Fremgang. Saasnart Cartellet altsaa er udfærdiget og man til den Tid ikke skulde have gjort ham antagelige Tilbud skal han reise hjem. De forlangte Vasser for den unge Hertug af Holsteen følge med og skal han, saavidt mueligt, søge at faae Underretning om hvorhen han vil reise, hvilket han skal indberette hertil.“

Den 9de s. M. tilskrev Geheimeraad Sebested Löwenörn, at han — Löwenörn — i Anledning af Brevet fra Tordenstjold *) til Grev Wörner, som i Landet og imellem de øvrige Generaler har gjort saamegen Opsigt, skal paa behørigte Steder erklære, at dette er skeet aldeles imod Kongens Villie og at man ikke maae tilregne Tordenstjold, der kun er Krigsmand alene, dette, da han ikke kjender Noget til de politiske Forhold, men tillige skal han erklære at Kongen har forbudt Tordenstjold sligt for Fremtiden.“ Forøvrigt sees det at andre Potentater, navnlig Kongen

*) Dette Brev findes ikke i Geh. Arch. Heller ikke Löwenörns Indberetning.

af Preussen havde taget Anstød over Løwenørns Sendelse til Stockholm. I et Svar, i Anledning af en af den preussiske Minister Kaumerb. v. Brandt under 20. April 1719 indgiven Memorial, dat. Kjøbenhavn den 16de May s. A., hedder det saaledes iblandt andet: „Angaaende Memorialens Ord, at Kongen af Preussen ikke kan begribe, hvorledes Oberst Løwenørns Affendelse til Stockholm kan stemme med den 11te Artikel i Tractaten, svares ham, at Hensigten med Løwenørns Affendelse til Stockholm alene er at fornøye det med den afdøde Konge sluttede Cartel.“

Fra Skanderborg blev der under 9de Juni s. A. udstedt en „Kongelig Fuldmagt for Oberste Løwenørn til at slutte et Forlig med Hertug Carl Frederik af Holsteen Gottorp“. Selve Fuldmagten findes ikke, hvorimod der under 16de s. M. findes udstedt et kongeligt Rescript dat. fra Clausholm til Løwenørn, til hvem der skrives: „Skulde han — Løwenørn — finde at Hertugen af Gottorp ikke vill afstaae Kongen Slesvig, skal han forestille ham og Geheimeraad Bassenwiz, at Kongen er ifærd med at gaac til Norge, for med sin der havende Armee at tvinge Sverrig til Fred og det var altsaa det beleilige Dieblit for ham at slutte Forlig med Kongen og, i Forening med den danske Armee, at gjøre sine Præentioner paa den svenske Throne gjældende, hvortil hans i Sverrig havende Partie ikke vilde bidrage lidet; men dersom han ikke vilde slutte Forlig med Kongen nu, maatte han ikke tage det ilde oy at Kongen forestral sin Interesse for hans.“ Af Løwenørns Indberetninger erfarede nu Kong Frederik, at den Facs

tion, som var Hertug Carl Frederik hengiven, laae under for Overmagten, saa at denne Første fortiden ikke havde noget Haab om nogen fremtidig Succession, uagtet han i den Aaledning henvendte sig til det engelske, franske, keiserlige og andre Hoffer. Dronning Ulrikke — som ikke yndede Hertugen, da denne medens hans Norsbroder Kong Carl levede, ikke havde viist hende synderlig Dymærksomhed — søgte nu at have og ophvise sin Gemal Arveprindsen af Hessen, (som tidligere havde maattet lade Hertugen have Fortrinet), hvorfor der blev tillagt denne Prinds Titel af kongelig Høihed — noget som Hertugen forgjæves havde søgt om — og Rang over Hertugen, ligesom der overhovedet bestandig toges mindre og mindre Hensyn til denne sidste, hvem Rigsstænderne ikke engang kunde beqvemme sig til at bevilge en anstændig aarlig Udværg; ja man gif endog saavidt at man — da Hertugen paa Grund af denne Tilfidsættelse besluttede at forlade Sverrig — tilbageholdt de af Kong Carl den tolvte til Hertugens Moder saavelsom Hertugen selv skjænkede Juveler, under Foregivende af at det laae udenfor Kongens Competence, at bortskænke saadanne Kronen tilhørende Kostbarheder og man lod sig forstaae med at der blev gjort mere end der kunde forlanges, idet man udbetalte ham 50,000 Rd. til hans Reise, og lovede ham en aarlig Reconnaissance (som det heeb) for hans i Krigen lidte Skade. Hertugen forlod derfor Stockholm og drog til Tydskland, hvor han Aaret derpaa personligen henvendte sig til Keiseren for at udvirke og paaafnynde Restitutionen af sine Ar-

velande, at blive erkjendt for den nærmeste legitime Arving til den svenske Krone og til alle svensk-tydske Lande; men Keiseren vilde ikke indblande sig i de svenske Stridigheder, ligesom Dronning Ulrikke lod andre Hoffer svare: „at man betragtede de bolskeenske Affairer som Familieanliggender, hvori hun haabede at andre Hoffer ikke blandede sig“. Hertugen forlod nu Wien, indlod sig i Negotiationer med Czaren og begav sig i Wiarts 1721 til det czariske Hof i Riga.

I Sverrig indsaae imidlertid Enhrer at Freden, i hvad den end skulde koste, var uundværlig og at det derhos var umueligt at slutte samme med alle de nordiske Allieerede paa engang. Spørgsmaalet var altsaa om man helst skulde epoffre noget paa den russiske eller paa den tydske Side. Czaren og Kongen af England gjorde sig i Særdeleshed Umage for i denne Henseende at hylde Fordelen. Da Czaren havde erfaret Ulrikkes Thronbestigelse affendte han Brigaderen Le Fort i Wiarts 1719 til Stokholm saavel for at aflægge de sædvanlige Complimenter som for at forlange Fortsættelsen af de ablandske Underhandlinger, til hvilke man og fra svensk Side sendte Baron Villienstedt og Grev Gyllenberg og fra russisk Oftermann for at gjens tage de forrige Fredsforslag og, dersom samme ikke bleve antagne, da at true med et frygteligt Indfald i Sverrig.

Endnu førend Le Forts Ankomst var den chur-bannoveranske Oberst Bassewig over Danmark ankommen i samme Grinde til Stokholm, hvorhen Lovensørn fulgte ham i Hælene. Da nu Bassewig foruden Fredsforslagene gav Haab

om en Alliance med England, en anseelig Hjælp og franske Subsidier og især da det storbritanniske Venkskab var Arveprindsen af Hessen meget magtpaaliggende, saa fik det hannoveranske Partie Overhaand og da den engelske Ambassadeur Carteret i Juni 1719 ankom til Stokholm bragte han snart saavel Freden mellem Sverrig og Chur-Hannover, som Alliansen mellem Storbritannien og Sverrig, uagtet mange Senatorers stærke Modsigelse, ved sine store Bærler — som det heed — og endnu større Løfter istand. Bremen og Verden bleve for bestandig cederede det hannoveranske Huus imod en Sum af een Million Rigsdaler Drittelser og imod at der blev lovet Sverrig en god Flaade til Hjælp imod Czaren. Freds-Tractaten er dateret den $\frac{9}{20}$ Novbr. 1719 og en Defensiv-Alliance-Tractat paafulgte i Begyndelsen af Maret 1720. Til samme Tid blev der ogsaa under storbritannisk og fransk Wiægling sluttet Fred mellem Sverrig og Preussen imod 2 Mill. for Stettin m. m. (Man synes næsten i Carl den tolvtes Dødsboe at have reaiseret de faste Eiendomme for at skaffe rede Venge.) Til samme Tid omtrent bleve ogsaa Fredspræliminarler med Kongen af Polen undertegnede medens den endelige Fred først kom istand nogle Aar senere.

Paa dansk Side var man imidlertid, som viist, vel tilbøielig til at slutte Fred med Sverrig, men derimod ikke ret tilfreds med det storbritanniske Hof, som med venksabelige Ord havde forkastet Grev Holstein af Holsteinborgs i London indbragte vigtige Andragender og tydeligen nok erklæret, at man aldeles ikke var tilbøielig til at lade enten

Hommern eller Slaane tilfalde Danmark ved den foresaaende Fred. Derimod lod Czaren ved sin Ambassadeur Dolgorucki og i Særdeleshed ved den dertil specielt affendte forbennævnte Muskin Pusckin gjøre Kong Frederik allehaande Forslag og søgte at faae ham til med sin hele Styrke at gaae Svenskerne paa Livet i Forening med Russerne, som skulde bryde ind i det egentlige Sverrig og saaledes med Sværdet i Haanden sætte Hertugen af Holsten paa Thronen samt aftvinge en fælleds berrømmelig Fred, som Czaren lovede ikke at ville slutte undtagen i Forbindelse med Danmark og Preussen. Da nu Kong Frederiks Conseil steds var af deelte Meininger med Hensyn til Spørgsmaalet om en russisk Alliance og Geheimeraad Wibe — som synes at have haft en meget stor Indflydelse hos Kongen — atter var paa Czarens Side, saa understøttede han — skjøndt ene — hine russiske Tilbud saaledes, at han fik Kongen til i April 1719 i Forening med Rusland at forbyde al Tilførsel til Sverrig og at beslutte sig til en Expedition mod Bahuslehn og det egentlige Sverrig. (Lewenørns Indberetninger om Sverrigs flette Tilstand har vistnok bidraget Sit dertil.)

Fra russisk Side havde Ostermann paa Ushland imidlertid truet eftertryffeligen og kun givet Svenskerne 2 Maaneders Betænkningstid. Czaren lod det ikke blive ved Trudsfel, men løb i Juni 1719 ud med en stor Flaade og op slog paa Den Lameland midt iblandt Skjærene sin Hofleir. Herfra lod han udgaae et vidtløftigt Manifest angaaende sine Grunde til denne Invasion og gav sin Generaladmiral

Apraxin Ordre til at besøge de svenske Kyster tilvenstre fra Stockholm af med Brandsfalten, medens Generalmajor Lesky skulde gøre det samme fra høire Side. Denne Ordre udførte disse Mand i Løbet af en Maanedstid saa godt, at Nordres og Søndre-Elga, Nyköping, Norrköping, Osthammar, Dreggrund tilligemed 2 mindre Byer, 140 adelige Gaarde, 43 Wieller, 13 til 1400 Landsbyer og 21 Kobbers-, Jern- og Teglværker bleve lagte i Aske. Selve Kobbers- og Jern-Gruberne bleve ved nedkastede Bomber og Ildkugler sprængte og antændte tilligemed Skovene, uden hvilke de ikke kunde drives. De russiske Galeier gik indtil Stockholms Havn, medens russiske Tropper overgav alt til Flammerne indtil 1 $\frac{1}{2}$ Mil fra Sverrigs Hovedstad. I Stockholm var derfor Skrækken stor, medens de øvrige europæiske Nationer forbausedes over at man nu igjen førte Krig paa samme Maade som fordem Scyther og Barbarer. Uagtet denne voldsomme Yttring af Czarens Forbittrelse — som antoges tildeels at hidrøre fra Sverrigs Fredsslutninger med flere Magter, hvorved Czaren kunde komme til at staa ene — vedbleve dog Fredsunderhandlingerne (under hvilke Czaren endog tilbød en Offensiv-Alliance imod Kongen af Danmark og imod England, samt da at assistere Sverrig med Skibe, Folk og Penge til Gjenerobringen af det Tabte, saavel som af Hertugdømmet Slesvig, dog saaledes at Kongen af Preussen skulde beholde Stettin og denne Konge drages med ind i Alliancen. Tractaten mellem Georg og Ulrikke var imidlertid allerede sluttet og Lord Carteret kommen i stor Anseelse hos denne sidste og hendes Gemabl

Dronningen skrev derfor til Czaren — for ikke at afbryde de paabegyndte Underhandlinger — og søgte paa den høfligste Maade at foresille ham „at det — ifølge den nye Regjeringsforfatning — ikke stod i hendes Magt at tage nogen Beslutning med Hensyn til de hende foreslaaede Fredsbetingelser uden Rigsstændernes Samtykke, men at disse umuligen kunde blive samlede saalænge som Russerne vedbleve med saadanne uventede Fjendtligheder, hvorfor hun bad om at man vilde standse Krigsoperationerne saalænge indtil hun kunde faae de nu fraværende Rigsstænder sammenkaldte“. Tilligemed denne Skrivelse bragte Ostermann Czaren Underretning om den engelske Flaades Nærmelse, hvorefter Czaren — som det beed, ifølge Dronningens Andragende, men, som man antog, i Virkeligheden, for ikke at exponere sig for nogen Søe-Action med Engländerne — den 1ste Septbr. 1710 seilede hjem.

Paa den norske Side havde Kong Frederik den fjerde imidlertid ligeledes sammendraget sin Hær og var i egen Person tilligemed Kronprindsen den 27de Juni taget over fra Gladstrand — nu Frederikshavn — til Lauerkullen, hvorefter de overnattede i Nioss og indtraf den 22de Juni 1719 i Christiania. Kongen havde ingen Anden af sine Ministre hos sig end Geheimeraad Wibe. Efter Riegels opholdt Kongen sig fra den 30te Juni til 18de Juli for det meste i Christiania. Her er det sandsynligt at Løwenørn har indfunden sig hos ham fra sine Missioner. Riegels bemærker og Pag. 174 „at Kongen just blev styrket i sin haarde Plan imod Sverrig og sammes Udførelse ved de

Efterretninger Løwenørn medbragte om Sverrigs indvortes snækkede Tilstand". I Gch. Arch. findes et kongeligt Rescript dat. Kongsberg den 5de Juli 1719 til Oberste v. Løwenørn i Hamborg af saadant Indbold „Da Hertugen af Gottorp ikke saasnart vil afgjøre Sagen med Kongen, efterdi han først vil være enig med Kongen af England, og da denne mucligen vil lægge ham for mange Hindringer i Veien, saa skal Løwenørn erklære Hertugen at Kongen aldeles ikke indlader sig med ham uden at han er villig til at afstaae sin Andeel af Slesvig, og dersom han ikke vil antage dette skal Løwenørn strax tage Afsted og reise til Norge. Dog skal han proponere Hertugen, at dersom han hellere ønskede at afgjøre Sagen med Kongen selv, kunde han reise med ham til Norge, til hvilken Ende en dansk Fregat vil ligge ved Fladstrand.“ Det synes saaledes som at Hertugen af Holsteen paa denne Tid har opholdt sig i Hamborg og at Løwenørn derfor er bleven sendt did hen for at negociere med ham. — At det imidlertid var Kong Frederiks alvorlige Ønske at see Freden komme istand fremgaaer formeentligen af flere kongelige Skrivelser navnlig en dat. Bragenæs den 5te Juli 1719 til Grev Holstein i London, i hvilken Kongen meget beklager sig over at Underhandlingen gaaer Krebsgang *) og ønsker at det maatte

*) „Que nostres Negoisiations von tout an Reculanc“. Ikke mindre seilfuld er Orthographien beelt igiennem Brevet. Det var til hiin Tid uidentviol et Særlyd at en Kyrste skrev correct. Derimod turde det nu være et Særlyd at see en Konge eller Kron-

lylkes Holstein at komme med den stadfæstede Tractat her til Norge, hvor, hedder det, „De vil forefinde et Land ikke nær saa barbarisk eller slet, som man har afmalet det“. Under 10de s. M. offentliggjorte Kong Frederik et Manifest, hvori han søgte at lægge for Dagen de fredelige Hensigter, med hvilke han rykkede ind i Sverrig. Han lod i dette Manifest sige til Indvaanerne „at han aldeles ikke vilde behandle dem fjendtlig, da alt hvad den danske Armee i Sverrig modtog skulde blive betalt; Ingen skulde tvinges til at tjene i den danske Armee og de svenske Undersaatter kunde faae Fødevarer af de danske Transportssibe, som fulgte Armeen.“ Da nu den danske Hovedarmee, 15000 Mand stærk, var bleven samlet paa Skieborg Hede, passerede samme Svinesund ved Frederikshald, medens Generalmajor Budde med 4 Regimenter ved Binger trængte ind i det egentlige Sverrig. Paa svensk Side stod Generalfeldtmarschal Kenköld med 10,000 Mand i Bahuslehn, men trak sig bestandig foran vore Tropper tilbage til Bahus eller Båhus — nu et forfalden Fort hvoraf Landet har faaet Navn — efter at have forladt Sundsborg og Strømslåd og den 19de Juli stikken Ild paa den ved sidstnævnte Stad liggende svenske Flotille, saasnart som den danske Viceadmiral Rosenpalm nærmede sig, samt tildeels ødelagt Magazinerne, hvis Lev-

prinds bivaane Gudstjeneste 3 forskjellige Gange paa een Dag, hvilket var Tilfældet med Kong Frederik den fjerde og hans Søn i Christiania den 14de Juli 1719, da de paa den anordnede Bededag bivaanede Høimesse: Middags: og Vesper:Gudstjenesten.

ninger Kong Frederik uddelte iblandt de fattige svenske Indvaanere. Den danske Armee tog derefter Strömstad og Oddevald i Besiddelse og havde uden Vanskelighed kunnet gjøre endnu større Fremskridt, naar Kong Frederik ikke, paa Forestilling fra Storbritannisk Side, havde sat sig en vis Grændse for Krigsoperationerne. Imidlertid angreb Scheutbyenachten Tordenskjold med sin Fletille og en Bataillon af den sjællandske Landmilice den ved Natur og Kunst næstan uindtapelige Fæstning Marstrand, tvang den 23de Juli Garnisonen — 500 Mand stærk — til at forlade Byen og endelig bragte han den 26de Juli Commandanten Oberst Dankwart til at overgive Kastelet Carlsteen — som er indbugget i en Klippe og er bombefrit — efterdi de faa indkastede Bomber havde antændt et Krudtmagazin. Dette Foretagende valte almindelig Forbauselse og indjog Svenskerne stor Skræk. Man har forøvrigt ikke anseet det for usandsynligt at Tordenskjold kan have havt en hemmelig Forskaffelse med Commandanten eller hans Maitresse, som ikke har kunnet modstaae Sølvkuglerne og derfor bragt det til at Garnisonen, som desuden forstørstedelen bestod af fangne Sachser, gjorde Niene til at gjøre Dystand. I al Fald blev Dankwart, som tilligemed Garnisonen blev convoyeret til Gothenborg, senere halsbugget paa Grund af denne Overgivelse og flere af hans Officerer, paa Grund af formentligen udviist Feighed, paa anden Maade afstraffede. (Tordenskjolds Banemand Stabl skal, efter nogle Beretninger, ved denne Leilighed have tjent under Dankwart.) Kong Frederik besaae derefter den 17de August tilligemed

Kronprindsen det erobrede Marstrand, udnævnedes Tordenskjold til Viceadmiral og seilede derpaa til Helsingøer, hvor han indtraf Dagen efter og begav sig derfra til Frederiksborg. Senere passerede der ikke noget af Betydning mellem de svenske og danske Tropper. Disse trak sig, ifølge kongelig Ordre tilbage til Norge, medens den svenske Admiral Drnstedt og Generalmajor Schwerin*) fratog Tordenskjold 2 Pramme — Langemaren og Spydslagen kaldede — og 1 Galei, hvorimod denne den 8de Decb. om Natten med nogle armerede Schalupper angreb Nyelsborg — et Fort som fra Søesiden tjener til Befæstning for Staden Gothenborg — gjenerobrede sin Galei, opbrændte 4 fjendtlige armerede Fregatter og Galeier, fornaglede 2 Batterier paa Nyelsborg og maaskee vilde have indtaget Fortet, naar han havde haft flere Folk.

Paa samme Tid som Kongen af Danmark var brudt op for at gaae til Norge var den hurbannoveranske Envoyé Generalmajor Bothmar ileet fra Kjøbenhavn til Hannover til Kongen af Storbritannien for at underrette samme om den forehavende med Czaren aftalte Expedition til Norge. Da nu denne Expedition stred ligefrem imod Kong Georgs

*) Hofman omtaler en svensk Oberst Sverin, som Löwenhorn i Aaret 1714 den 14de April blev sendt til Helsingøer for at vente paa skulde komme tilbage, og efter hvem han opholdt sig der indtil den 21de s. M., uden at der vides noget videre om ham eller om det er den ovennævnte, som i al Fald da synes at have været Krigsfange og maaskee paa Parole har gjort en Tour hjem.

Planer og Hensigter, saa var samme i Særdeleshed en medvirkende Aarsag til at de engelske Tractater med Sverrig saa hurtig kom istand og til det derpaa fulgte Tilbud om Storbritannisk og fransk Nægling, som Kong Fredrik omsider i August 1719 antog, tilskyndet ved Grev Holstein af Holsteinborgs Forestilling om at England i modsat Fald turde ville forene sig med Sverrig og lade sin Flaade agere imod Danmark.

Løwenørn kom den 3die November tilbage fra Stokholm (efter dog, som det af det Foregaaende fremgaaer, at have gjort flere excursive Reiser, navnlig til Hamborg) med en Vaabensstilstand imellem Danmark og Sverrig, som allerede var bleven offentliggjort i Danmark under 30te October og var indgaaet paa 6 Maaneder, saaledes at den skulde tage sin Begyndelse i Danmark og i de tydske Provindser den 8de November og i Norge den 18de s. N. Denne Vaabensstilstand blev senere oftere forlænget *) i det Hiemeed at faae Fred mellem begge Riger bragt tilveie. Løwenørns første Sendelse til Stokholm havde, som forhen viist, ingen egentlig Fredsmægling til Hiemeed, men stete især for at condolere og eventualiter gratulere Dronning Ulrikke og tillige at undersøge Terrainet og Stemningen i Sverrig om hvorvidt denne var for eller imod en Fredslutning med Danmark. Saadant bebreidede ogsaa den svenske Regjering den danske i et Manifest af 1ste August 1719, hvor det

*) Hojer omtaler kun en Forlængelse af 22de Maa 1720. Vi maae i denne Anledning bemærke at vi have vore Efterretninger fra autentiske Kilder.

bedder: „Kongen vaabyrder Senatet, at det ene seer paa deres egen Ferdeel og ikke tænker paa Fred. Hertil svares: hvad Kongen ved sine Espioner erfarer om Senatet kan ikke være sandfærdigt, som hvad deres Forhandlinger bevidne for hele Verden. At det er utilbøieligt til Fred kan Kongen mindst forekaste Senatet, da Oberste Löwenørn blot afslagde Lykønsfning til Drenningen, taledede slet ikke om billig Fred og Kongen havde aldeles intet Forslag til slig Fred gjort“ &c. Kong Frederik den fjerde bestemte sig nu til at sende Löwenørn, — hvem han maa antages at have anseet meest skicket hertil og allerede at have havt Beviser paa hans Duellighed ogsaa som Diplomat — anden Gang til Stockholm som befuldmægtiget Minister *) til at slutte en Fredstractat. (I et Brev fra Kong Frederik til Kong Georg af 20. Marts 1720 skriver hiin „at han efter Kongen af Englands Begjæring anden Gang sender Generalmajor Löwenørn til Sverrig.“)

Skjøndt Diemedet med Vaabensstilstanden var snart at lægge Haand paa Fredsværket, saa viste man dog fra svensk Side ikke synderlig Iver for Sagen og det syntes næsten som om man kun vilde benytte Stilstanden til at vinde Tid. Medens Instruction og Fuldmagt for Löwenørn alt bleve udfærdigede under 2den Januar 1720 og hans Creditiv

*) I Instrukens Overskrift hedder det dog blot: „Instruction für den General-Major Paul von Löwenørn, betreffend was er bey seiner Verschiedung nach dem Königl. Schwedischen Hofe zu beobachten.“ (Geheim-Registratur Anno 1720 P. 4.)

d. 13de s. M., saa udeblev det for ham hos den svenske Regjering begjærte Pas til hans Reise giennem Sverrig indtil i de første Dage af Marts, men var antideret d. 2den Januar. De foreløbige Fredsforslag, som den engelske Gesandt herved Hoffet Volkwarth overleverede tilligemed Passet, vare kun lidet tilfredsstillende og Løvensørn begav sig saaledes ingentunde under de heldigste Auspicer paa den ham overdragne Mission. — Forsynet med de yderligere Instructioner, Sverrigs seneste Forslag havde gjort fornødne, forled Løvensørn Kjøbenhavn den 19de Marts, men blev opholdt nogle Dage i Helsingør ved en heftig Storm, der gjorde Overfarten vanskelig og navnlig Landgangen ved Helsingberg saa godt som umulig, da Strømmen der havde bortrevet Skibsbroen. Den 22de Marts landede han i Helsingberg og ankom, efter en besværlig Reise, først den 30te Marts til Stokholm. I Instruxen var det vaalagt Løvensørn, saasnart som han var ankommen til Stokholm, at legitimere sig paa behørige Steder og derefter at tage Audients saavel hos Dronningen af Sverrig som hos Arveprindsen af Hessen og, efter at have overrakt disse de ham medgivne Creditiv-Skrivelser, da, paa Kongen af Danmarks Begne, at aflægge samme en passende, Compliment — von Unserntwegen ein convenables Compliment zu machen — og derhos paa en passende Maade — geziemend — forestille samme, hvorlunde vi, for at vise hele Verden vort oprigtige Ønske — Sincere Begierbe — om Tilendebringelsen af en varig og billig Fred — zu Wiederbestellung eines beständigen und raisonnablen Friedens —

ikke vilde undlade i samme Niemeed atter at affende ham til Dronningen af Sverrig — ihn an die Königin von Schweden abermahlen zu dem Ende abzufertigen — ser at man, under den af begge Parter antagne Nægling af hans storbritanniske Majestæt nærmere kunde søge at komme til Forklaring angaaende Freds-Barket og, om muligt, komme overeens om Betingelserne, ligesom man nærer det sikke Haab, at man fra hendes Majestæt Dronningen af Sverrigs Side ogsaa i saa Henseende nærer en god og øvrigtig Intention, som man haaber i saadan Grad vil blive lagt for Dagen, at man omsider kunde opnaae det tilsigtede Niemeed og derved kunde sætte en forønsket Grændse for denne saa langvarige Krig.

Naar nu Conferencen var begyndt og man da vilde forlange af Löwenørn at han skulde fremkomme med sine Forslag med Hensyn til den fremtidige Fred — daß Er seine Propositione, wegen des zu künftigen Friedens thun möge, verlangen wird — da paa lægges det ham at henvise til Kongen af Danmarks Ultimatum, som gjennem den storbritanniske Minister i Kjøbenhavn Nilord Wollwarth var bleven tilstillet den storbritanniske Ambassadeur og Mediations-Minister Nilord Carteret i Stokholm og i Overeensstemmelse med samme at gjøre sine Propositioner (som tidligere gik ud paa et uti possessio: at hver af Parterne skulde forblive i Besiddelse af hvad han for Dieblicket havde). I Instructionens Art. 4 hedder det nu fremdeles: „at Löwenørn skal underrette den engelske Ambassadeur, Lord Carteret, om dette hans Andra-

gende og bede ham indstændigen at bidrage Alt sit til, at de Svenske antog Kongens ham meddeelte Ultimatum, hvilket (som det hedder) er saa moderat som kan forlanges, thi naar Kongen skal tilbagegive sin Andeel af Pommern og Rügen, kan han ikke have mindre Godtgjørelse end det Forlangte, som dog er af langt ringere Intrader end Pommern. Paa alle Maader skal han (Løvensørn) søge at vinde Lord Carterets Venkab og Fortroelighed, samt af ham, som maae kjende dette, erholde den rette Anskuelse af det svenske Hof. Ifald han nu skulde mærke at det svenske Hof ei var tilbøielig til at antage Kongens Forslag, skal han, som af sig selv, yttre, at man ikke maatte fortænke Kongen i, at han i dette Tilfælde fortsatte Krigen. Art. 5. Han skal sørge for at der i Tractaten bliver indført en Artikel om at de Svenske ikke blande sig i de gottorpiske Sager, og, da dette har været Tvistens Uble imellem begge Rigerne, maae Everrig formelig forpligte sig til at lade Kongen være i uforstyrret Besiddelse af den fyrstelige Andeel af Slesvig. Art. 6. Han skal paastaae, at Alt kommer ved Freden istand angaaende Postvæsenets frie Gang igjennem begge Rigerne. Art. 9. *) Ifald den i Stockholm værende franske Resident Campredon skulde i Anledning af Wæglingen melde sig, skal han paa en god Maade søge at holde ham derfra saalange den forlangte Garantie ei er paafulgt, i hvilken Anledning han forresten skal forholde sig efter medfølgende Copie af Re-

*) Art. 7, 8 og 10 findes ikke i Geh.-Arch.

skriptet til Envoyd Baron v. Söhlenthal. Art. 11. Iøvrigt skal han være opmærksom paa følgende Ting i Sverrig: Regjeringsformens nærværende Forfatning og de derved foregaaende Forandringer, Landets indre Forfatning, Land- og Søværnet, de ved Rigsdagen foreslaaede Sager og Stændernes derpaa fulgte Resolutioner og Alt iøvrigt, som maatte være værdt at lægge Mærke til, hvilket Alt han skal aflægge Rapport om."

Under samme Dato blev der udstedt en „Fuldmagt for Generalmajor v. Löwenörn til at oprette og afhandle en Fredstractat eller dens Præliminaries med Sverrig" og under 17de April 1720 hedder det i et kongelig Rescript til Löwenörn, „at Kongen af hans — Löwenörns — Indberetning af 10de f. M. havde set at Lord Carteret har paastaet, at Löwenörn skulde uden videre underskrive de Fredspræliminaries, som fra svensk Side ere foreslagne, hvilket han har nægtet og vedblev at paastaae det danske Udkaastes Opfyldelse. Kongen har i denne Anledning besluttet, for at vise sine fredelige Hensigter, at forandre sine Fordringer, hvorfor følgende Forandringer herved skeer, hvilke han skal communicere Lord Carteret og erklære dem for Kongens Ultimum: 1) Freden kan slutes i Stockholm og ei henvises til Congressen i Brunsvig. 2) Den danske Andeel af Pommern og Rygen tilbagegives inden en vis Tid til Sverrig, imod at dette Rige afstaar fra deres Toldfrihed og betaler een Million Rdl. Species, hvilke betales i 3 Terminer, den første Termin betales i Hamborg 300,000 Rdl. og paa samme Dag overleveres

Rygen; den anden Termin ligeledes i Hamborg 300,000 Rdl., paa hvilken Dag den danske Andeel af Pommern overleveres; og den 3die Termin betales i Stralsund med 400,000 Rdl. til de danske Commissairer i gode accepterede Breve paa Hamborg, og paa denne Dag marscherer den danske Garnison bort fra Stralsund, hvorhos han skal erklære Lord Carteret, at dette er det ringeste Kongen kan have for Pommern og Rygen, da Kongen af Preussen har derfor tilbudt Kongen 2 Millioner, hvilket Kongen dog paa Kongen af Englands Begjæring ikke har villet antage. 3) Kongen af Sverrig maae ikke sætte sig imod at Hertug Carl Frederik uden Godtgjærelse afstaaer Hertugdømmet Slesvig til Kongen, i hvilket Tilfælde Kongen vil 4) give Sverrig Marstrand tilbage; men skulde Hertugen ikke være at formaae hertil, da beholder Danmark Marstrand for steds, med mindre man derfor faaer anden Godtgjærelse. Ved at bestaae paa disse Punkters Opfyldelse maae han dog ei tabe Hovedsiemedet af Sigte."

Ved en Skrivelse fra Geheimeraad Sebested til Løwenørn i Stockholm dat. Kjøbenhavn d. 4de May s. A. tilsendes Løwenørn Kongens Avocationsskrivelse, som han efter Omstændighederne skal bruge. Imidlertid indløb der en Indberetning fra Løwenørn af 4de May, paa hvilken Kongen ved Reskript af 11te s. M. svarede, „at han, Kongen, af hans — Løwenørns — Indberetning havde seet at han i Forening med den engelske Ambassadeur Lord Carteret har havt en Conference med de svenske Ministre, der ikke have svaret tilfredsstillende paa det nye Forslag, da de have

taget alt ad referendum, hvorimod Lord Carteret har funden disse meget billige, hvorfor forventes at de Svenske endnu førend Waabenskiilstandens Ende underskrive Tractaten i den foreslaaede Form. Paa de af ham fremsatte Spørgsmaal svares ham:

1) Han skal gjøre Lord Carteret en Compliment for hans billige Tanker i sidste Conference. 2) Den fastsatte Sum for Pommern og Rygen betales enten strax eller paa den af Kongen bestemte Maade. 3) Alt, endog angaaende Slesvig, afgjøres i Stokholm og ei i Brunsvig. 4) Den franske Resident Campredon kan tilstedes Udgang til Underhandlingerne; dog skal Løvensørn strax efter Underskriften faae den belovede Garantie, som Campredon vistnok har. 5) Angaaende Slesvig er Kongen fornøiet med, at Sverrig forpligter sig til hverken directe eller indirecte at blande sig i disse Sager. 6) Angaaende det Punct, at Kongen ikke vil hjælpe Czaren imod Sverrig, indrømmes at dette skeer; dog maae Czarens Navn ei nævnes, men blot almindeligviis anføres, at Kongen forpligter sig til ikke at hjælpe nogen af Sverrigs Fjender i denne Krig.

Under 16de s. M. findes Kongen atter at have reskriberet Løvensørn saaledes: „Kongen finder, at de svenske Ministres Tilbud, at ville betale 500,000 Rdl. i $\frac{2}{3}$ Silfr. for Pommern, Rygen og Marstrand, er meget uproportioneret. Imidlertid kan Kongen dog ei svare derpaa, førend han har erholdt Svar paa sin Skrivelse af 17de April til Kongen af England, hvorfor han skal bede Lord Carteret om at forblive i Stokholm indtil dette kommer, hvilket da tillige-

med Kongens endelige Resolution skal strax blive Løvensørn communiceret. Imidlertid kan Løvensørn, som af sig selv, sige de svenske Ministre at Kongen vilde staae 200,000 Rdl. Species af den forlangte Million, og skulde de ville forpligte sig til at betale 800,000 Rdl. Species, kan han strax undertegne Fredspræliminarierne. Angaaende den herved værende engelske Ministers Begjæring, at Fjendtlighederne maatte ophøre, har Kongen besluttet, at Fjendtlighederne skulle ophøre saalænge Underhandlingerne vedblive, og vil Kongen tillade at de tvende svenske Fregatter maatte tilligemed Admiral Norris passere Sundet, dog med den udtrykkelige Betingelse „at Fjendtlighederne fra svensk Side ogsaa ophøre“. — Paa det ovennævnte Uslag, som Løvensørn af sig selv skulde gjøre, erholdt han nu Approbation tilligemed en Prolongations-Act om Waabensstillstanden med Sverrig paa 6 Uger dat. Kjøbenhavn den 27de May 1720, under hvilken samme Dato Kongen reskriberede Løvensørn saaledes: „Kongen af Engellands saavelsom Envoyé Baron Söblenths Indberetning, hvilke for 2 Dage siden hertil ere ankomne, tilstilles ham in copia, hvorhos han underrettes om, at Kongen har, paa Kongen af Engellands Begjæring, prolongeret Waabensstillstanden med Sverrig paa 6 Uger, i hvilken Tid Freden forventes at komme istand, hvorhos Kongen approberer det af ham paa egen Haand gjorte Løfte at ville afflaae 200,000 Rdl. i den forlangte Million, hvilket er Envoyé Polwarth tilkjendegivet.“ Under 9de Juni reskriberedes fremdeles Løvensørn „at han skulde bede om et cathgorisk Svar“ og under 7de i s. N. „at

da Kongen af Løwenørns Relation af 2den d. M. har seet at de Svenske nu har besluttet dem til at betale 600,000 Rd. saa har man tilskrevet Söhlenthal om at Kongen af England maatte betale de øvrige, hvilket Løwenørn ogsaa skulde see at faae Lord Carteret til at gaae ind paa, samt bede denne om at han (Carteret) saasnart som Freden er underskreven, strax vilde følge med ham (Løwenørn) til Kongen paa Frederiksborg Slot." Lord Carteret fandt det ikke tilraadeligt strax at gjøre Svenskerne bekendte med Danmarks første Fordringer, som, efter hans Formening, kun vilde tjene til at gjøre den for den russiske Fred stemte Faction mere dristig. Han greb derfor til det Middel at gjøre en Reise til England, hvor han nu bevirkede at Kong Georg tog den faste Beslutning at ville forskaffe Kong Frederik hele Hertugdømmet Slesvig tilligemed den hele Sund-Told ogsaa af svenske Skibe, men heller ikke at forlange mere af Sverrig, som endnu havde at udholde et skarpt Bad fra russisk Side *). Nu var Kong Frederik vel (som det sees af de ovenfor meddeelte Actstykker) utilbøielig til at slutte Fred paa saadanne Betingelser og yttrede at der var Grund til at i det mindste Mar-

*) Hos Niegels, p. 187 og 188, findes et Brev fra Kong Georg til Kong Frederik dat. St. James den 29de Febr. 1720, hvori det hedder „at Carteret allerede da havde faaet Sverrig til at renoncere paa Hertugdømmet Slesvigs Restitution, som saaledes overlodes Kong Frederik understøttet af Englands og Frankrigs Garantie". Georg fortæller at han allene for Kong Frederiks Skyld maatte sende Grev Stanhope til Paris for at faae Frankrigs Garantie.

strand og Bahuslehn, som ved hans egne Vaaben vare blevne erobrede og tidligere havde udgjort en Deel af hans Kongerige Norge, burde tilfalde ham, eller erstattes med Penge. Men England vilde ikke gaae ind derpaa og da denne Krones Venskab, isølge Sagernes Stilling, var uundværlig for Danmark og da saavel Preussen som Hannover allerede vare aftraadte fra den nordiske Alliance og det nu var aabenbart at det allene kunde tilskrives den engelske Negotiation at Sverrig ikke havde forenet sig med Czaren til Kong Frederiks Glæde, saa besluttede denne sig omfider til at give efter og atter at meddele Löwenørn en modificeret Fuldmagt, ligesom man og fra svensk Side i det Bæsentlige tiltraadte den af Carteret foreslaaede Tractat*). Da Carteret imidlertid havde stort Hastværk med at faae denne Tractat bragt istand, saa synes dette at have været Grunden til at Danmark og Sverrig ved denne Leilighed, imod al tidligere Praxis, benyttede sig af det franske og ikke af det tyske og latinske eller danske Sprog, ligesom der ogsaa turde være blevne nogle andre Spøer tilbage af denne Tractats temmelig iilfærdige Tilblivelse. Freds-
Tractaten blev imidlertid fra svensk Side underskreven i Stockholm $\frac{3}{14}$ Juni 1720 og intimeres saaledes: „Au Nom de la Très — Sainte et individuelle Trinitè!

*) Efter Riegels vedblev Kong Frederik længe at nære Ribes Mening, at man maatte med væbnet Magt tiltvinge sig den Fred af Sverrig, man selv vilde foreskrive, uagtet Morris erklærede at alle i Sverrig bigede efter Fred med Danmark og uagtet Löwenørn foresikkrede det samme.

Qu'il soit notoire à tous presens et à venir, qu'il appartendra, ou qu'il pourra appartenir, que la funeste guerre, qui dure depuis plus de dix ans entre Sa Majesté le Roy Frederich IV, Roy de Dannemarc et de Norvegue des Vandals et des Goths, Duc de Slesvic, Stormarn et de Ditmarchen, Comte d'Oldenbourg et de Delmenhorst d'une part et Leurs Majestés le feu Roy de Suede Charles XII de glorieuse memoire, la Reine Ulrique Eleonore et le Roy à present regnant Frederich, Roy de Suede, des Goths et des Vandals etc. etc. leurs Royaumes d'autres, dont les suites facheuses ont causé l'effusion de beaucoup de sang, a troublé le Commerce de la mer Baltique et altera la bonne intelligence, que les liaisons du sang et du voisinage avoient cy-devant formé entre Leurs dites Majestes et leurs sujets.“.....

Löwenörn omtales saaledes: C'est pourquoy Leurs Majestes de Dannemarc et Suede ont ordonné à Leurs Ministres Plenipotentiaires sçavoir de la part de Sa Majesté Danoise Monsieur de L ö v e n ö r n son General Major et Plenipotentiaire à la cour de sa Majesté Svedoise“...

Medens Löwenörn alene fra dansk Side havde Fuldmagt til at underhandle om og underskrive Fredstractaten i Stockholm, vare der hertil fra svensk Side committerede 6, nemlig: Cronhjelm, Taube, de la Gardie, Lilienstedt, Leyonstedt og Høpfen.

Löwenörn udfatte dog sin Underskrift indtil han havde ind-

hentet sin Konges mundtlige Approbation, eftersom nogle Vøster tiltrængte nærmere Oplysning førend Kongens Dømmend kunde antages at være fuldstændigen opnaact. Löwenørn og Lord Carteret forlod derefter den 24de Juni Stofholm og begave sig med den fra svenskt Eide undertegnede Freds-Tractat til Danmark og gif begge umiddelbart til Frederiksborg, hvor Kong Frederik den fjerde dengang opholdt sig og hvor de ankom den 29de Juni. Tractaten blev nu Kongen forelagt, en saakaldet Glucidations-Act eller nærmere Forklaring tilføiet Hovedtractaten, som derefter under 3die Juli 1720 blev undertreven af Löwenørn og Glucidations-Acten samme Dag af det samlede Conseil (M. A. Holstein, Wibe, C. Sehested, J. G. v. Holstein), hvorefter Kongens Ratification under 23de s. M. paafulgte, hvorfor denne Fred almindeligviis kaldes Freden til Frederiksborg.

Tractatens væsentligste Indhold var: at Pommern og Nygen, Wismar, Marstrand og alle i Bahuslehn erobrede Pladse, saaledes, som de forefandtes — *in statu quo* — skulde tilbagegives Kronen Overrig, hvorimod samme til Kong Frederik skulde betale som Erstatning — *loco Satisfactionis* — 600,000 Rdl. i gode Drittelser; at Wismar aldrig mere maatte befæstes; at Sundtolden skulde for Fremtiden erlægges af alle Nationer, ogsaa af Svenskerne, at alt hvad Kongerne af Storbritannien og Frankrig, som Næglere for Kongen af Danmark havde stipuleret med Hensyn til det Slesvigiske, aldrig maatte af Kronen Over-

rig enten directe eller indirecte anfægtes, endnu mindre i Hjærningen ydes Hertugen nogen Hjælp imod Danmark.

Kong Frederik renoncerede derimod paa den russiske Alliance imod Sverrig og lovede ikke at taale de czariske Armateurs eller Corsaires — som det i Tractaten hedder — i sine Fahrvande, Rbeder og Havne. — Den væsentligste Fordeel, som Kong Frederik den fjerde havde af denne Fredslutning, bestod imidlertid i den stedse-varende Besiddelse af hele Hertugdømmet Slesvig. Denne Besiddelse havde Kong Georg allerede i Alliancen af 1715 lovet at befordre, ligesom han ogsaa i Begyndelsen af Baabensstilstanden, ved en særegen Convention af 13de October 1719 havde forpligtet sig i samme Retning, saafremt Tractaten skulde komme til en endelig Afslutning. Kong Frederik forlangte endog under Fredsunderhandlingerne at Kronen Sverrig skulde garantere ham denne Besiddelse. Da Hertugen eller dennes Formynder ikke havde erklæret Danmark Krig, men kun gereret sig som Sverrigs hemmelige Allierede og Hertugen senere optraadte som Thronarving i Sverrig, saa har man med Hensyn til hiin Besiddelse fra dansk Side anseet det for tilstrækkeligt at afgjøre Sagen med Sverrig under engelsk og fransk samt helst tillige under svensk Garantie. Det svenske Hof fandt det nu vel upassende for sig directe at tage Deel i en saadan Garantie; men den engelske Minister Pöllwarth og den franske Minister Campredon afgave derimod i saadan Anledning, i storbritannisk og fransk Navn en nye Forsikkringsact, som derefter blev ratificeret af deres respective Regjeringer og

som fra svensk Side i Art. VI af Fredstractaten blev optagen. Det hedder nemlig i denne Artikel: „Eftersom Hertugen af Slesvig-Holsteen har taget Deel i denne Krig og da den nsie Forening, der har Sted mellem ham og Sverrig, kunde i Henseende til Hertugdømmet Slesvig synes at binde Hænderne paa Sverrig, saa tilføier Kongen af Sverrig*) hermed tillige for Kronen Sverrig, at den aldeles intet skal have imod hvad der i Henseende til Hertugdømmet Slesvig maatte blive at fastsætte af de tvende mæglende Magter til Fordeel for Kongen af Danmark... og skal Sverrig aldrig give Hertugen af Holsteen nogen Hjælp imod Danmark for at gjøre de her gjorte Bestemmelser Afbræk.“ Paa Grund af disse Fredsbetingelser tog Frederik den fjerde senere ved et Patent af 22. August 1721 den forrige hertugelige Deel af Slesvig ganske i Besiddelse og opfordrede Indvaanerne til at hylde sig. Hyldingseeden afslagdes den 4de September 1721 paa Gottorp Slot af Slesvigs daværende Stænder, Prælater og Ridderskab samt af Godseierne og paa Geistlighedens Begne af Provsterne. Paa Landet og i Kjøbstæderne modtog Amtmandene Arveshyldingen paa Kongens Begne medens Hertugen af Augustenborg indsendte en skriftlig Hylдинг. I Hyldingseeden lovede Enhver for sig og sine Efterkommere at være Kongen troe og huld som eneste souveraine Landsherre, ligesom ogsaa alle hans kongelige Arvesuccessorer efter Kongelovens

*) Nemlig Frederik den første, Ulrikkes Gemahl, til hvem hun havde overdraget Regjeringen.

Lydende — *secundum tenorem legis regiae*. Paa Grund af denne Forandring i Slesvigs Forhold til det danske Rige blev nu ogsaa det slesvigskke Raaben flyttet fra sin forrige Plads og hensat mellem Kongerigets øvrige Skoldmærker. (Cfr. C. F. Allens af Werlauff, A. S. Ørsted m. fl. bedømte Haandbog, 2den Udg. S. 496.) Det erholdt herved sin Plads i Hovedskjoldet iblandt de souveraine Riger og de udenfor det romerske Rige beliggende Provindser. Dog skete der, efter Kong Frederik den fjerdes Død, atter Forandring heri. Forsørigt herskede der — efter Hojers Vidnesbyrd — hjertelig Glæde blandt Folket i Hertugdømmet Slesvig over at Kongen af Danmark var bleven hyldet til Souverain over hele Hertugdømmet, da de tilforn ikke ret vidste hvem de skulde adlyde og da man indsaae at de ved en befrygtet Restitution til Hertugen havde maattet fylde en Mængde tomme Lommer og forhungrede Betjente, medens de nu med Føie kunde haabe at Kongen vilde behandle dem paa samme Maade som hans gamle Undersaatter i det Slesvigskke og derved gjøre deres Tilstand meget mere taalelig end de hertugelige Undersaatters var.

Kong Frederik den fjerde forsømte saaledes ikke noget hensigtsmæssigt Middel til Slesvigs Gjenforening med Danmark og det er overhovedet næppe med Føie, naar man i den seneste Tid har søgt at lasse Skygge paa Fortidens Regjeringer, som de, der skulde have forsømt at ordne Hertugdømmerne Slesvigs og Holstens Forhold til den danske Krone *) Ved Griffenfeldts, Kong Frederik den fjerdes,

*) Der kunde maaskee endogsaa være Anledning til at

Bernstorffs og Kong Frederik den sjettes Bestræbelser er der uden tvivl gjort hvad der, efter Omstændighederne, kunde gøres for at ordne de omhandlede Forhold. Selv om man forøvrigt vilde antage den Forstaaelse af Kong Frederik den fjerdes Inddragelse af den hertugelige Deel af Hertugdømmet Slesvig, at hans Mening og Hensigt kun var at forene denne Deel med den kongelige — hvilket forøvrigt vilde stride imod Ordene at Inddragelsen skete secundum tenorem legisregiæ — saa er det dog klart at Lehnsherre og Vasal nu ere forenede i een Person, som er Souverain og maae have frie Hænder ved al Lovgivning og ikke kan ansees for at være bunden ved ældre Bestemmelser eller Statuter, som gaves af Vasallen. For Hertugdømmet Holsteens Vedkommende er det bekjendt at Lehnforholdet ophørte med det tydske Rige og at i Kongen af Danmarks Person Lehnsherren og Vasallen forenedes, saa at det fra den Tid af er blevet hans fuldstændige Eiendom eller Besiddelse — Allodium — og synes og som saadant at maatte gaae i Arv efter Bestemmelserne i den almindelige Huus-Lov for det oldenborgske Dynastie. Saaledes lærer ogsaa Statsretslæreren Professor ved det juridiske Fakultet i Kiel Statsraad Falk, naar det i hans Privatret B. 2 p. 169 etseq. bedder: „Selbst also nach dem

reise det Spørgsmaal om ikke Fremtiden med større Føie engang kan foreholde Nutiden at det tilstedes cedsvorne Embedsmand paa en høirostet Raade at reise Debatter om forlangst afgjorte Stats-Quæstioner eller at give Raadstridende ligemeget mod Eeden og mod Landslovens 6-4-2 og senere Love?

Abgang des agnatifchen Geschlechts hatte früherhen die weibliche Linie gar keine Successionsrechte; sondern die Lande wären als Lehne erstlich von dem Mannsstamm der einen Linie auf den Mannsstamm der andern Linie vererbt, und in Ermangelung eines agnatifchen männlichen Erben in einem solchen Falle ihren Herren offen geworden und anheimgefallen. Durch die Aufhebung des deutschen Reichs ist Holstein aber nunmehr ein allodiales Land geworden, und da auch die brandenburgische Anwartschaft*) als erloschen betrachtet werden muß, kann es nicht mehr zweifelhaft seyn, daß nach dem Abgange des Mannsstammes die weibliche Linie zur Regierung gelange**). Denn die Erbfolge der weiblichen Linie ist nicht durch den Grundsatz, daß Weiber nicht regieren können, sondern allein durch das Recht der Agnaten und das Heimfallsrecht des Lehnsherrn ausgeschlossen“. — Fald synes saaledes at antage at med Lehnsherrns Hjemfaldsret bortfalder ogsaa Agnaternes udelukkende Ret, som derfra uadskillelig. Wied Hensyn til Herstabet Vinneberg med Byen Altona og Grevstabet

*) Dette skulde bestaae i en Expectance, som en tydsk Keiser skal have givet Huset Brandenburg paa Hertugdømmet Holsteen, naar Agnaterne der uddøde. Saa-dant maae vel i ethvert Fald ogsaa ansees for udslukket — som Fald udtrykker sig — med det tydske Rige. Ufr. forøvrigt Klübers offentliches Recht des deutschen Bundes, § 52 Noten; Eichhorn's deutsches Privatrecht § 218 og Geheimeraad Prof. Voigt i Königsberg, hans Skrift om samme Gjenstand af 1847.

***) Det bemærkes at de her understrøgne Linier ikke ere understrøgne hos Fald.

Ranzau da anseer han ligesledes samme for Allodial og Arvesøgen som i det øvrige Holsteen, saa at den senere qvindelige Linie har Fortrinet for de fjernere Aagnater. (L. c. p. 170—172). — Da nu, ifølge Kong Christian den første's bekjendte Forsikring eller Privilegium, Slesvig og Holsteen skulle udeelte blive tilsammen — dat de bliuen ewich tosamen vngedelt, noget som maastee nu ogsaa er Falds Mening — saa bliver det heraf formeentligen klart, som Dagens Lys klart, at begge Hertugdømmer ogsaa maa følge samme Successionslov, nemlig Lex regia.

Vi vende, efter denne Excurs, tilbage til *L ø w e n s ø r n*. Niegel's mener, at Løwenørn ikke blev tilstrækkeligen belønnet for hans Vise som Fredsmægler. Hans Ord ere disse: „Løwenørn, der af Kong Georg tvende Gange var forlangt til Fredsmægler, fik af Kong Frederik ingen sær udmærkende Belønning for al sin Vise; thi den faldt ikke ud efter Kongens Hjertes Dnske. Han blev blot fra Oberst rykket op til General-Major*); og han, som levede med sand anstændig Pragt og var for sine Videnskaber æret af alle, nød ingen sær Pengegave af Kongen; blot sine 10 Rigsdaler daglig foruden sin Wage.“ — Hos Hofman derimod

*) Generalmajor var han, som forhen bemærket, allerede bleven førend han blev sendt til Stetholm som Fredsmægler. G. L. Baden — som kalder Løwenørn en til General metamorphoseret Candidat i Ideologien — mener derimod „at Løwenørns Fortjenester vare mindre end hans Lykke.“ Vi mene at begge have Ret og at Løwenørn nød omtrent den Grad af Lykke — som senere skal vises — hvortil han havde gjort sig værdig.

hedder det: Frederik den fjerde standsede selv i det paafølgende Aar sine lykkelige Naabens Fremgang og imedtog Kongen af Englands Vægling, som just derfor havde sendt Lord Carteret til København. De Svenske havde ondt ved at troe, at denne Monark meente det af Hjertet med Freden, da han, efter saa mange Seiervindinger og Carl den tolvtes Død, kun havde eet Skridt til reent at ødelægge dem. Dog forandrede de strax deres Mening da de saae Löwenörn som befuldmægtiget Minister at komme til Stockholm for at handle om Fred, hvilket han og gjorde til begge Parternes Fornøielse. Den 15de Marts bevogtede Hans Majestæt ham, ligesom før, til sin Equipage 200 Rd., til Rejsepenge daglig 10 Rd., samt til sin Subsistence aarlig 5000 Rd. Kroner. Desuden skulde ham medgives 600 Rd. til visse Udgifter, hvilke han samme Dag, tilligemed sine Equipage-Penge imodtog. Af Rendsborg Cassé nød han til Juli d. A. (1720) 1704 Rd. 36 ß. Freden blev af Frederik den fjerde ratificeret paa Fredensborg (?) den 3die Juli og viste Hs. Maj. sig derover saa fornøiet, at han beærede Underhandleren med sit Portrait, hvilken Öre denne Monark var saa sparsom med, at han kun i hele sin Regjeringstid gav det til 4 velfortjente Mænd, nemlig Kammerherre Christian Carl Gabel, Generalmajor Hvitsfeld, Viceadmiral Tordenskjold og vores Löwenörn." Kaalund siger at dette Portrait var „rigt med Diamanter besat“ og beretter og „at Löwenörn af den svenske Regjering med mange Naades Tegn blev gratificeret“. Hvori disse Naadestegn have bestaaet

vides ikke. Hans Indberetninger fra Stofholm tyde ikke paa behagelige Forhold der. Raalund har forøvrigt samme Feil som Riegels med Hensyn til Löwenørns Udnævnelse til Generalmajor, den han anseer som en Belønning for hans Fredsmæglings heldige Udsald, hvortil han ogsaa henregner Löwenørns Udnævnelse til Ridder af Dannebrog, men, da denne først skee et Par Aar efter Fredslutningen, kan den næppe anses som en Belønning herfor. Kong Frederik den fjerde maa imidlertid uden tvivl efter Fredens Istandbringelse have været mere tilfreds med samme end Riegels vil indrømme. Dette turde fornemmeligen især fremgaae af den ridderlige og brillante Maade, paa hvilken han belønnede Lord Carteret for hans Ueilighed ved Fredsmæglingen. Kongen spændte nemlig sin egen Kaarde, der havde en Værdie af omtrent 20,000 Rd., fra Siden og overrakte den til Carteret med de Ord: „Vi have deres Bestræbelser, Mylord, tilbeels at takke for at vi ikke mere behøve at bruge Kaarden; tag den derfor og vær den til en Erindring om os“. Löwenørns Belønning bestod i hans hele paafølgende Carriere foruden i den sjeldne Gave af Kongens Portrait. Forøvrigt trak det ud med Tractatens Udværling indtil den 23de Octbr., fordi den kongl. franske Garantie med Hensyn til Besiddelsen af Hertugdømmet Slesvig indløb saa seent og Kong Frederik den fjerde fremfor alt med Hensyn til dette vigtige Punkt vilde være sikker. Kongen af England forpligtede sig ogsaa i en særskilt Artikel endnu til, dersom der engang skulde blive Tale om at tilfredsstille Hertugen ved et Equivalent for

det Slesvigſke, da ſelv at prætere Halvdelen af ſaadant Æquivalent.

XXI.

Løwenørns første Gefandtſkab i Preuſſen.

Efter Freden bliver det hiſtoriske Hof mindre rigeligt, tildeels mindre intereſſant. Aaret 1721 ligger ſaa at ſige braſt for Løwenørns Bedkommende, idet vi mangle Dytegnelſer om hans Virkſomhed i dette Aar. Dog indtraf der i ſamme Begivenheder, ſom ſandſynligviis har ſat ham i Bevægelse i en eller anden Retning i hans Stilling ſom Kongens Generaladjutant, i hvilken han maac antages at være traadt tilbage ſtrar efter Freden. Der udkom ſaaledes under 3die Januar 1721 hele 6 Reglementer betræffende Soldateſkens Gagering og Mondering i Fredstider. Under 17de ſ. M. blev Stralsund og Rygen, iſølge Fredstractaten, overleveret til Sverrig, hvilket ogſaa var Tilfældet med Staden Wiſmar den 11te Marts ſ. A. I Begyndelſen af Aaret blev ogſaa den hertugelige Deel af Holſteen rømmet af de danſke Tropper. Den 15de Marts døde Kong Frederik den fjerdes Dronning Louiſe efter en langvarig Sygdom og i en Alder af 55 Aar efter et Ægteſkab af 26 Aar. Den 2. April fandt under den prægtigſte Illumination Begravelſen Sted. Allerede under 4de ſ. M. indtraadte Kongen i et nyt Ægteſkab med Fyrſtinden af Slesvig — ſaaledes kalder Buſſaus bende — Anna Sophie født Comteſſe af Reventlau, den forrige

Storcantsler Conrad v. Reventlaus yngste Datter 28 Aar gl. og paafatte hende selv Kronen den 30te May i hele Hoffets Nærværelse paa Frederiksberg Slot og erklærede hende for Dronning i Danmark og Norge, ligesom hun derefter den 16de Juli holdt sit Indtog i Kjøbenhavn. Den 4de September lod Kong Frederik den fjerde sig paa en meget høitidelig Maade hylde i Gøttorp af Ridderkab og Adel og Dagen efter af Geistlighed og Borger. Den 7de August havde Kronprindsen — siden Kong Christian den sjette — formælet sig med Prindsesse Sophie Magdalene født Markgrevinde af Brandenburg og Datter af Christian Heinrich Markgreve af Huset Baireuth *) eller Culmbach af Linien Beberlingen i Fyrstendømmet Halberstadt og den 18de December holdt hun sit pragtfulde Indtog i Kjøbenhavn, ved hvilken Leilighed de fleste Huse skulde have været udsmykkede med kostbare Tapetserier og prægtige Malerier.

I Marts Maaned 1722 blev Löwenørn i den afdøde General-Major Meyers Sted afsendt som overordentlig Gesandt til Kongen af Preussen. Instructionen i denne Anledning lyder for „Generalmajor v. Löwenørn som Envoyé extraordinaire ved det preussiske Hof“, er dat. Kjøbenhavn d. 5te Januar 1722 og af følgende Indhold: 1) Saasnart han ankommer til Berlin skal han af Legationssecretair v. Scholler efter en rigtig Designation

*) Prindsessen kaldes brandenborgsk, fordi Baireuth — som nu er Bayersk — før var preussisk eller brandenborgsk.

modtage alle de af afdøde Generalmajor Meyer efterladte Breve. 2) Han skal legitimere sig for de preussiske Geheimeraader Ugen og Kniphausen, hvem de udenlandske Affairer ere overdragne. 3) Derefter skal han begjære en Privat-Audience hos Kongen af Preussen og forsikre ham, at Kongen har isinde at vedligeholde den gode Stemning imellem begge Kroner, og dersom han maatte ønske at indgaae en nyere Forbindelse, skal han erklære, at han dertil er befuldmægtiget. 4) Da saavel Kongens som Kongen af Preussens hele Hue maae staae til at sikre hinanden gjensidigen deres Lande, og især de ved sidste Krig erhvervede, saa skal han, skjøndt Tractaten af 1715 indeholder denne Garantie, dog tilbyde Kongens Garantie paa det til Preussen afstaaede pommerske Land, imod at Kongen, ligesom Kongen af England har gjort, garanterer Kongen Slesvig. Da det endvidere staaer til at formode, at Czaren vil interessere sig for den unge Hertug af Holsteen, skal han holde et raagent Die med den i Berlin værende russiske Minister, og dersom han desangaaende maatte gjøre Forestillinger, skal han arbeide imod dem. 5) Da Kongen af Preussen har begjært Toldfrihed i Sundet for stettinske Skibe, skal han, naar derom maatte blive Tale, henvise til Tractaten af 1715 og erklære at denne Toldfrihed aldrig oftere bliver tilstaaet Nogen, hvem det ogsaa maatte være. 6) I Henseende til Ceremoniellet skal han rette sig efter de andre kronede Hoveders Ministers Exempel." Hofman fortæller om denne Ansættelse følgende: „Da den store Forandring 1722 den 19de Januar blev

Kammeret tilkjendegivet, befalede Kongen at Løwenørns Gage 2000 Rdl. i Militair-Reglementet skulde udgaae, og maae han samme Tid være udtrædt til Envoyé i Preussen. Efter en anden Resolution af 31te December 1731 (?) er han som overordentlig Gesandt i Preussen tillagt i Apoinement aarlig 5000 Rdl. Han reiste fra Kjøbenhavn den 21de Febr. og til denne Tid varede, efter Resolution af 23. Marts 1722, hans Generalmajors Gage 2000 Rdl.“) Var Løwenørn i denne nye Stilling paa den ene Side trykket af oeconomiske Sorger, da han ingen privat Formue — som man let kan forestille sig — besad og da den oconomiske Konge Frederik den fjerde, i hvor høit han end vurderede Løwenørn, ikke var god at faae Penge af, saa var paa den anden Side hans Stilling i Preussen saare behagelig derved at han — ifølge alle Beretninger — var i høi Grad yndet af den preussiske Konge Frederik Wilhelm den første og hans Dronning samt Søn Kronprindsen, senere Frederik den store. Blandt alle de fremmede Gesandter i Berlin modtog, maaskee med Undtagelse af den østerrigske Grev v. Seckendorff, Ingen i den Grad som Løwenørn Beviser paa Kongen af Preussens Belvilte, „Paa dette Gesandtskab — hedder det hos Hofman — blev han meget æret af hans preussiske Majestæt,

*) Man finder her som sædvanlig i Hofmans Beretninger en Blanding af Rigtigt og Urigtigt. Til det første Slags henregne vi de af ham ovgivne Gageringer. Løwenørn klager forøvrigt i sine Breve over at han ikke havde Tilstrækkeligt for den nye Charge og bad om at maatte komme tilbage i sin forrige Stilling.

som ofte beærede ham med sit Besøg, ja endog var saa naadig at spise hos ham". I Raalunds Dytegnelse hedder det herom: „Derester behagede det hans kongelige Majestat hannem til Kongen af Preussen som sin Minister allernaadigst at henseende, og med hvad for en Berømmelse han sig der, snart udi Stats- og snart udi militaire Sager til den største Glæde for Kongen og Undersaatterne samt til Fornøielse for Kongen af Preussen haver opført, sligt er Enhver noksom bekjendt, da vores allernaadigste Konge hannem derover paa sin kongelige Naade adskillige Prøver allernaadigst temoignerte, ja Kongen af Preussen hannem, til et Legn af hans for hannem havende complete Naade, sit Portrait, med Diamanter rigt besat, skænkede og hannem snart hos sig havde til Taffel og snart igjen hos hannem spisede, ja hannem ofte med sine kongelige Skriveller benaadede, foruden at det er bekjendt, at baade den salig Konge af Preussen og den nu der regjerende Konge dennem salig Løwenørns Dødsfald særdeles nær have taget.“

Vontoppidan fortæller om Løwenørns Ophold i Berlin, „at han tildrog sig Kongen af Preussens — Frederik Wilhelm den første — Venstrib i den Grad, at Kongen oftere ved prægtige Gæstebud blev beærtet af Løwenørn, hvis Kjærlighed Kongen ved saadanne Leiligheder høiligen roeste og ikke tog i Betænkning at foretrække for mange Andres, medens det er uvisst om saadant for Løwenørn var mere ærefuldt end kostbart. Ved det berlinske Hof — vedbliver Vontoppidan — opholdt sig paa den Tid en fransk Gesandt ved Navn Rotenbourg, som omgikkes Løwenørn paa den meest

intime Naade og da Rotenbourg tillige underrettede Cardinal de Fleury — som i sit 70de Aar fra Ludvig den femtendes Lærer blev Premierminister i Frankrig — om Løwenørns udmærkede Andegaver — de eximiis Loevenoer-nianl ingenii dotibus certior factus — saa indlod Fleury sig i en vedvarende literair Forbindelse med Løwenørn. Dette Cardinal Fleurys Venskab for Løwenørn kom forny-ligen — Pontoppidan skrev dette 1741 — dennes Søn — som nu er dansk Escapitain og et værdigt Skud af en saa herlig Stamme og som ikke uden Berømmelse har tilbragt 5 Aar i fremmed Tjeneste — tilgode, idet han, under et Ophold i Paris for kort Tid siden ved en høitidelig Keilighed fik Udgang, omendkjøndt saadant til samme Tid blev nægtet en tydsk Fyrste." Under sit Ophold i Berlin blev Løwenørn ogsaa den 16de April 1722 udnævnt til Ridder af Dannebrog — Nutidens Storkors — ved hvil-ken Keilighed han tog til Devise de Ord: Domine! quid tibi retribuam? — Herrel hvorledes skal jeg kunne gjens-gjælde Dig alt dette?

I Osten vedblev imidlertid Krigsluene at flamme maa-see i større Grad end nogensinde. Czaren lod ved Gene-rallieutenant Beszky atter gjøre et frygteligt Indfald i Sver-rig, hvor Russerne ødelagte alt fra Gessle og indtil Umeå, erobrede og afbrændte 4 mindre Byer, nogle Kirker, 80 adelige og 500 andre Bøndergaarde, foruden Skibe, Jern-værker m. m., lod alt hvad de af menneskelige Væsener traf paa enten nedbugge eller bortslæbe, medens man i Sverrig mærkede Forskjellen mellem en monarkist og aristokratist

Regjering^{*)}. Iblant flere andre Henseender var dette Tilfældet derved at Svenskerne ikke itide kunde faae Flaaden udrustet, imedens Czaren i Petersborg ved sin Kroningsfest allerede lod synge Te Deum laudamus — Vi prise Dig Herre — for Læssys heldige Brandexpedition. I August Maaned 1721 ankom selve Czaren — hvis Frygt for Engländerne, som med en Esquadre vare komne Svenskerne tilhjælp, mere og mere astog — med sin Flaade og et stærkt Corps Landingstropper til Ahland, som man har antaget, for, ved Vaabenmagt og ved Brandfakkelen at forstærke Hertugen af Holsteen den fremtidige Succession i Sverrig og for i denne Henseende at give de nystadste Underhandlinger saa meget større Vægt. Svenskerne saae sig under saadanne Omstændigheder nødsagede til at indrømme alle de øvrige russiske Fordringer og Freden kom nu ogsaa snart istand, efterat Svensker og Russer i samfulde 21 Aar havde omstumlet sig i indbyrdes Kamp fra den bothniske Havbugt af og indtil det sorte Hav og paa begge Sider forøvet de største Gruesomheder.

Czaren vedblev imidlertid at arbejde for Hertugen af Holsteen, maaskee af meget egennyttige Grunde, idet han ansaae denne Fyrste for et beqvemt Redskab med Hensyn til sine Hensigter mod Danmark og de i Forbindelse dermed staaende Planer til at oprette et nyt Monarkie i

*) Ved Kong Frederik den første's Thronbestigelse var Kongemagten bleven yderligere indskrænket, saa at en Udgift af over 50 Rdl. maatte først forelægges Stænderne.

Norden. Den nye Konge af Sverrig og det svenske Senat havde imidlertid besluttet hellere at opoffre alle af Czaren erobrede Provinds(er) end at give Hertugen af Holsteen mindste Haab om Successionen paa den svenske Throne, hvilken Succession de Fleste af Naboesyrsterne heller ikke onskede ham tillagt, efterat det havde rygtedes at Czaren havde udseet ham til sin Svigersøn. Da nu Czaren saaledes saae, at der intet var at haabe for Hertugen, medens man indrømmede ham selv fast alt hvad han forlangte, saa antog han omsider Svenskerne's Tilbud og saaledes blev under 30te August 1721 gl. St. Freden til Nystad sluttet. Ifølge denne Fredslutning afstod Kronen Sverrig til Czaren hele Liefland, Estland, Ingermannland og Karelien tilligemed Vyburg, Kerholm, Den Vesel og alle andre Der, som vare beliggende ved Kysterne af Liefland, Estland og Karelien og forbeholdt sig ikke engang Titelen deraf, medens Czaren gav tilbage Størstedelen af Finland og lovede at betale 2 Millioner Rigsdaler. Hovedartiklen, for hvis Skyld Svenskerne omsider beqemmede sig til saa haarde Conditioner, var den 7de, ifølge hvilken Czaren forpligtede sig til aldrig mere enten directe eller indirecte at blande sig i Sverrigs indre Anliggender, navnlig med Hensyn til Successionen og Regjeringsformen i dette Rige, noget, som han snart misligholdt, idet han strax efter Freden ved en offentlig Declaration bekjendtgjorde for alle fremmede Ministre, at han ikke efter Dnske havde kunnet ved Fredstractaten faae noget afgjort med Hensyn til Hertugen af Holsteens Inter-

eser paa Grund af de svenske Rigsgrundlove, men at han ved den første Rigsdag paa det allereftertryffeliggste vilde anbefale denne Fyrste for Senatet og for Stænderne i Sverrig. — Saaledes, bemærker Hojer, var den for Sverrig bedrøvelige Ende paa en 21aarig Krig, i hvilken Kong Carl den tolvte i Begyndelsen havde kunnet indvinde Plescau, det halve Novogrod og Gburland, ja endnu i Maret 1707, imod Afstrædelsen af Petersborg og Cronstad, kunde have erholdt alle sine øvrige Provindsen tilligemed Gburland og nogle Millioner, naar han havde fulgt Sætningen: *Beati pacifici, quia possibunt terram* — lykkelige de Fredsommelige; thi de skulde eie Jorden. Men, da hans krigeriske Mand holdt disse Fordele for intet og han glemte at han som Menneſte var mange Tilfældigheder underkastet, saa har dette af Smigere saakaldte Heltemod siden, foruden tusinde Sorger og Plager, kostet ham selv Livet og hans Rige de bedste Provindsler. Hertugen af Holsteen derimod havde en nye Leilighed til at lære hvad den Sætning betyder: „Forlader Eder ikke paa Fyrster; de ere Menneſter,“ Idet hans store Forhaabninger allerede eengang vare bleve tilintetgjorte ved Kongen af Sverrigs Død og nu anden Gang bleve det ved Czarens Interesse. Ifølge Bergholz havde Czaren givet Hertugen det bestemte Løfte ingen Fred at slutte med Sverrig uden Indrømmelser i Faveur af ham, medens nu Fredstraetaten ikke engang nævner ham.

Saa snart som Czaren i Maret 1721 havde antaget Titel af Keiser forlangte han af alle europæiske Hoffet at

blive anerkjendt som saadan, men hertil fandtes ingen villig (Først i Aaret 1716 anerkjendte Frankrig Czaren for en regjerende europæisk Tyrste og Rusland for en Stat.) undtagen det preussiske Hof og Generalstaterne samt Byen Hamborg, som — bemærker Hojer — altid gjerne vil være for en Republik og saaledes ikke ansaae det for uanstændigt at anerkjende Czaren for Keiser, uagtet Byens rette Landsherre Kongen af Danmark og Hovedet for hele Tydskland (Keiseren) endnu ikke havde besluttet sig til at give ham denne Titel.* Imidlertid trængte den russiske Resident Bestuchef, som allerede i Februar var ankommen til Kjøbenhavn meget paa Anerkjendelsen af det nye russiske Keiserdømme, ligesom og paa Dynaaelsen af Toldfrihed for de af Sverrig til Czaren afstaaede Provindser og endelig paa en fuldstændig Tilfredsstillelse for Hertugen af Holsteen enten ved Tilbagegivelse af hans Halvdeel af det Slesvigiske eller ved et tilstrækkeligt Equivalent. Som Grund for denne sidste Forsdring paaberaabte Czaren sig en af ham givne Forskkring i en med Baron Görz i Aaret 1713 til Oldensworth oprettet Tractat, ifølge hvilken Hertugdømmerne, efter Dvergielsen af Stenbofs Armee, atter skulde tilbagegives Hertugen. Czaren havde imidlertid i Februar 1713 oprettet en hemmelig Tractat til Husum med Kong Frederik den fjerde og deri blandt andet forpligtet sig til paa ingensombelst Maade at lægge Kongen af Danmark Hindringer i veien med Hensyn til de Fordele, som han paa den slesvigiske Side kunde erholde ved Freden. Alle 3 Puneter bleve derfor paa en høflig Maade afflaaede; men Bestuchef

vedblev ikke de stemindre med sine Fordringer og brugte endog-
 saa heftige Talemaader, ligesom Czaren ogsaa vedblev at holde
 sin stærke Søe- og Landmagt samlet og hvert Aar equipere
 rede han sin Flaade temmelig stærkt. Man indsaae der-
 for paa dansk Side, at man ikke kunde være saa aldeles
 sikker med Hensyn til Fredstilstanden, hvorfor den danske
 Flaade ligeledes aarligen maatte holdes udrustet og Kongen
 af Danmark maatte saaledes med store Bekostninger be-
 standig være paa sin Post. I Begyngelsen af Aaret 1722
 saa det især stærkt ud til at Czaren vilde med væbnet
 Haand udføre sine Planer og navnlig med Magt under-
 støtte Hertugen af Holsteens Anliggender. Udrustningen
 af Flaaden saavel i Østersøen som i det hvide Hav skete
 med stor Tilfærdighed. I Schurland og ved den polske
 Grændse, stod der et meget stærkt Corps færdigt til at
 marschere til Wommern og begge Bredrene Bestuchef vilde
 i Kjøbenhavn og Stokholm med al Magt paa begge Steder
 tilpulle sig Resolutioner overeensstemmende med deres For-
 langender. I Danmark erholdt man imidlertid det
 samme Svar og den danske Regjering havde allerede med
 England, Hannover og Hesen taget de fornødne Forholds-
 regler, medens Czaren gjorde Regning paa Kongen af Preussen,
 som imidlertid den gang, uformodentlig, betænkte sig og
 ikke vilde tage Deel i Czarens Planer, men derimod flut-
 tede sig nærmere til sin Svigerfader Kongen af Storbri-
 tanien, hvor den af Czaren underfløttede jacobitiske Conspi-
 ration var bleven opdaget. Herved vare 2 af de vigtigste
 Hjul i Czarens Uhrværk sønderbrudte og hans Planer bleve

saaledes forstyrrede at han i denne Retning ikke fortiden troede at turde gaae videre, men vendte sine Vaaben imod Persien.

Imidlertid havde Danmark og Rusland stedse et vaar- gent Die med hinanden; saaledes modtog Løwenørn fra Storkantsleren en Skrivelse dat. Kjøbenhavn den 28de April 1722, hvori det hedder: „I Anledning af hans — Løwenørns — Indberetning af 22de d. M. angaaende den Samtale, der har fundet Sted imellem Grev Galoffin og Baron Kniphausen betræffende Kongens Udrustninger, skal han tilkjendegive de prussiske Ministre, at den russiske Resident her har i en indgiven Memorial sagt, at Czaren paa Grund af hans retlige Fordringer maae haandhæve sine nye Undersaatter i den dem forben tilstaaede Toldfri- hed i Sundet, og at han maatte anvende alvorlige Midler for at opnaae dette, og Kongen var altsaa nødsaget til at sikre sig for at haandhæve en ham fra Alders Tid tilkom- mende, ved Uret mistet og atter ved en lang og blodig Krig erhvervet Rettighed.

Under 2den August 1723 er et Rescript udstedt paa Rosenborg til Løwenørn, i hvilket det hedder: „Sin Reise til Berlin *) skal han gjøre over Hannover, hvor han strax ved sin Ankomst skal begjære en Audients hos Kon- gen af England og, efterat have lykønsket ham til hans Ankomst i Tydskland, skal han underrette ham og de engelske

*) Hvor Løwenørn har opholdt sig paa denne Tid vides ikke.

Ministre om de Efterretninger, som Kongen har om den russiske Udrustning og spørge om hvad man troer Hensigten hermed er? samt om man der staaer i nogen Forbindelse med det preussiske Hof? Dernæst skal han i den pløenske Arvesag forestille, at Keiseren, tværtimod Kongens Protestationer, har afgjort Sagen til Fordeel for Hertugen af Netwitsch, hvorved vistnok haves til Hensigt den catholske Religions Udbredelse; og, skjøndt Hertugen af Norburg har større Ret til de pløenske Lande, er der dog ei agtet derpaa, men Kongen har den Forhaabning at Kongen af England, der stedse antager sig den retfærdige Sag, vil interessere sig for Hertugen af Norburg og formaae Keiseren til, for at vedligeholde Koeligheden i den neder-sachsiske Kreds, at forandre sin Resolution. Fra Hannover skal han reise til Wolfenbüttel, hvor han skal gjøre Hertugen samme Andragende“.

Imidlertid havde Czaren omsider forlovet sin ældste Datter med Hertugen af Holsteen — hvem han, efter Freden til Nystad, i Anledning af hans feilslogne Forhaabninger havde lovet ikke skulde forlade Rusland aldeles tomhændet — og var betænkt paa ikke alene hvorledes Giftermaalet snarest muelig kunde komme istand, men ogsaa hvorledes denne hans Svigersøn kunde paa det kraftigste understøttes med Hensyn til hans Prætensioner paa det Slesvigske og paa Kronen Sverrig. I selve Kongen af Danmarks Lande begyndte en Conspiration til Fordeel for Hertug Carl Frederik og hans Svigerfader Czaren, idet den forrige Amtmand over Lister og Mandal-Amt i

Norge, Povel Juell og den svenske Generalmajor Coyett, som dengang opholdt sig i Kjøbenhavn, fik isinde at forsøge deres Lykke i Czarens Tjeneste. Juell foreslog Czaren at udsende en Colonie fra Archangel til Grønland og at gjøre ham — Juell — til Gouverneur sammesteds, hvorhos han tilføiede, at han, under Paaskud af en saadan Colonisering, ikke alene kunde erobre hele Island og Færøerne, men ogsaa sætte sig fast i Norge. Midt under disse Forhandlinger, som alle bleve befordrede af den russiske Resident Bestucheff, indfandt der sig i Kjøbenhavn en i herrugelig holdsteenssk Tjeneste staaende Major Hørling, hvem de strax betroede deres Anslag, og ved hvem de haabede at erholde et Venge-Forskud af Hertugen, med den Forsikkring, „at Hertugen ved et russisk Indfald i Norge, til hvilket han allerede kaldtes Arving, ved Juells Foranstaltning vilde finde et stort Anhang, idet Juell hørte til Landets fornemste Familie og Indvaanerne for længe siden vare kjede af det danske Nag.“ Imidlertid blev det hele Anslag strax i Begyndelsen opdaget ved en gammel Lieutenant ved Navn Rolle, som de havde brugt til at oversætte Juells Project fra Dansk til Tydsk. Povel Juell og Coyett bleve derefter arresterede og en Commission — iblandt hvis Medlemmer var Generallieutenant Grev Sponck, Overkrigssecretair Gabel, Generalmajor Numsen og Politimesteren i Kjøbenhavn Ratten eller Ratchens ogsaa kaldet Ratchen*) — nedsat.

*) Denne sidst blev senere selv dømt (for Falst og Efterstrivning af Dronningens Haand som hendes Administrator for Hirschholm) fra Embede og Bærdighed samt til Landsforviisning.

Begge de Tiltalte bleve ved deres egne Haandskrifter overbeviste om deres Forbrydelse, som forøvrigt synes at have været temmelig intetsigende og aldeles asmagtig, da det manglede dem baade paa Venner og Kræfter til at udrette det Allermindste af nogen Betydning i Norge og den egentlige og sande Hensigt synes at have været at erholde en Employ hos Czaren. Imidlertid blev Sagen for Kongen af Danmark stildret som en yderst farlig Conspiration, der — efter Gabels Forebringende — havde sin Rod i en for Norge nedsat Diatrikel-Commission, med hvilken Nordmændene vare misfornøiede, hvorfor man ved Torturen maatte søge at udfinde de Medskyldige. Juel blev, som Følge heraf, gjentagne Gange og grædeviis undergivet et saakaldet pünligt Forhør; men uden at kunne angive nogen Medskyldig. Derpaa blev den 8de Marts 1723 hans Haand og Hoved offentlig paa Nytorv i Kjøbenhavn afbugget med Dre, Lege- met parteret og Stykkerne lagte paa 4 Hjul, medens Hovedet blev sat paa en Pæl foran Besterport. Doer Generalmajor Sovett blev ogsaa affagt Dødsdom, men denne blev af Kongen forandret til livsvarigt Fængsel i Kastelet Frederikshavn.

Idet vi nu efterhaanden meddele de vigtigste af de Skrivelser og Ordre, som Løvensørn fremdeles modtog fra sit Hof under hans første Gesandtskab i Preussen, vil det sees, at Kongen af Danmark vedblev sin venskabelige Forbindelse med Storbritannien, at Diplomatiens til hin Tid oftere har beskæftiget sig med tilsyneladende Petiteser, hvortil Norderkernes særegne Passioner undertiden synes at have givet

Anledning, samt at republikanske Staters Uordholdenhed og de fast evige flersvigske Anliggender have foranlediget flere og vedholdende Bryderier, hvoraf Løwenørn har havt sin Andeel.

I et kongeligt Rescript dateret Kjøbenhavn den 23de September 1723 til Løwenørn, som dengang opholdt sig i Hannover, hedder det: „Af hans — Løwenørns — Indberetning af 3die dennes har Kongen seet hvad Ministrene Townsend, Carteret og Bernstorff have tilfjendegivet ham i Anledning af den oprettede Tractat, at den Banstrelighed, som Kongen har funden ved, i Tilfælde af at Kongen af England blev angreben i sit Kongerige, at sende et vist Antal Krigsskibe derover, kunde hæves, naar Kongen i dette Tilfælde forpligtede sig til at levere et bestemt Antal Tropper, og beordres han herved til, som af sig selv, at svare, at han ikke troede, at dette vil have Banstrelighed, naar man til den Ende vilde sende et Forslag til Kongen.“

Under Løwenørns Ophold i Hannover reskriberedes ham den 12te October s. A.: „at, uagtet Kongen nu i 10 Aar har gjort Alt for med det Gode at erholde det han har tilgode for sine Tropper hos Hollænderne, saa har han dog intet kunnet udrette, hvorimod han har maattet taale mange Chikaner desangaaende, hvorfor han — Løwenørn — skal forestille Kongen af England dette og bede ham i alvorlige Udtryk at formaa Generalstaterne til at afgjøre dette med Kongen i det Gode saasnart som mueligt.“ Under samme Dato findes et andet kongeligt Rescript til Løwenørn i Berlin — hvorhen man maaskee har antaget at han

mueligen allerede kunde være reist — ifølge hvilket han atter skal begive sig til Hannover, for at begynde Underhandlinger angaaende en Defensiv-Alliance med England." Etatsraad Hagen — Obersecretair i det tydske Cancellie — tilskrev Løwenørn den 27de November s. A.: „at han noie skulde indberette hvad der foresaldt ved Sammenkomsten imellem Kongen af England og Preussen. Han meddeles og en Plan til en Handelstractat imellem Sjæren og Frankrig, hvilken han skal meddele de engelske Ministre."

Den 27de December s. A. blev der reskriberet Løwenørn, som nu var vendt tilbage til Berlin, saaledes: „Af Secretair Schöllers Indberetning af 19de d. M. har Kongen med Forundring seet, at Kongen af Preussen ikke vil udlevere Captain Prætorius*), med mindre Kongen vilde sende sex høie Karle til hans Garde, hvorfor Løwenørn skal tilkjendegive de preussiske Ministre at den ene Monark aldrig pleier at nægte den anden Monark Udleveringen af Mordere eller andre Misdædere og endnu mindre at gjøre Betingelser derfor. Iøvrigt skal han tilkjendegive Kongen af Preussen, at Kongen allerede har nogle høie Folk, men at disse ikke ere blevne sendte af Mangel paa en sikker Leilighed." Under samme Dato skrev Hagen til Løwenørn: „at han som af sig selv skulde tilkjendegive det preussiske Hof, at det vilde forbinde Kongen meget ved at udlevere Capt. Prætorius, førend det keiserlige Forbud maatte komme" og under 8de Januar 1724 skrev den samme til Løwenørn,

*) Saavidt vides i Anledning af Grev Ranzaus Mord.

„at han skulde anvende al Umage for at Prætorii Udlevering ikke blev udsat til de belovede 6 Mandes Ankomst.“ — Løwenørn synes imidlertid at have forsøgt at anvende mod Kongen af Preussen, et Slags Repræsalie for at faae ham til at udlevere Prætorius. Det hedder nemlig i en Skrivelse fra Kongen til Løwenørn af 5te Febr. s. A., „at Kongen er meget tilfreds med, at han ikke har leveret de geometriske Kortet over Pommern til Kongen af Preussen førend han har viist sig søielig til at udlevere Prætorius.“

Under 12te Februar s. A. rekrüberedes Løwenørn, „at da en preussisk Hverver ved Navn Nafmer, imod Anordningen af 1722, ved List har hvervet 2 danske Undersaatter, hvilke han hemmelig har søgt at transportere ud af Landet, saa er han arresteret og Kongen agter paa ham at statuere et Exempel, med mindre at Kongen af Preussen udleverer Capitain Prætorius, til hvilken Ende Kongen vil sende et Fartoi til Preussen, som da kan medbringe de høie Folk *) som Kongen af Preussen har forlangt.“ Den 19de s. M. tilskrev Statsraad Hagen Løwenørn, „at da den hervarende preussiske Lieutenant Volenz har gjort Indvendinger imod de ham præsenterede Folk, at de nemlig ei vare høie nok for at antages, har Kongen sendt Officierer baade til Holsteen, Norge og Oldenborg for at opsøge nogle høie

*) Kong Frederik Wilhelm den første skal have havt en saa stor Forkjerlighed for høie Folk, at han lod formelig gjøre en Slags Jagt efter saadanne uden Forskiel, endog blandt den geistlige Stand.

Folk til preussisk Tjeneste;" og under 22de s. M. „at den ham med sidste Post meddeelte Efterretning at Kongen havde sendt nogle Officierer for at opsoge høie Folk til Kongen af Preussen, skal han luns angive som uvis, og skulde man gjøre for mange Banskeligheder ved Udleveringen af Prætorius skal han tilkjendegive, at det ogsaa var unødvendigt, da man havde hans Bekjendelse."

Fra Aachen — hvor Kongen dengang maae have opholdt sig — blev der under 6te Juni s. A. reskriberet Lovensorn: „at han underrettes om den med sidste Post fra Envoyé Westphal indkomne Beretning angaaende Czarens Plan med Udsendelsen af sin Flaade og Giftermaalet med Prindsesse Anna og Hertugen af Holsteen for at han skal underrette det preussiske Hof, som er det vigtigste i den nedersachsiske Kreds, om den Fare der kunde foreslaae angaaende dennes Roelighed, samt foreskille Hoffet at det, efter Tractaten af 1715, var forpligtet til at understøtte Kongen i at beholde hele Slesvig."

Skjøndt den fælleds Interesse syntes at maatte opfordre Danmark og Sverrig til at indgaae et defensivt Forbund, saa nærrede Svenskerne dog i den Grad Frygt for herved at opvække Czaren paa nye at de meget mere i Aaret 1723 gif ind paa Czarens Forlangender, idet de erkjendte Keisertitelen og tillagde Hertugen af Holsteen Prædicat af „Kongelig Høihed." Herpaa fulgte under 22de Februar 1724 en defensiv Alliance imellem Rusland og Sverrig paa 12 Aar. Czaren begyndte imidlertid ved Sygdomstilfælde at erindres om at han ikke kunde vente

noget langt Liv og han fandt det derfor nødvendigt at ile med sin Datters Giftermaal og med Hertugens Restitution. Det saae derfor meget truende ud for Danmark, da Peter den store pludseligen blev meget syg ved Helligstrekongersfesten og, efter et yderst smerteligt Sygeleie, døde den 8. Februar 1725. Ifølge en af Russerne i Maret 1722 befvoren Constitution kunde enhver Czar bestemme og udvælge til sin Efterfølger hvem han vilde. Czar Peter havde i Henhold hertil ladet Czarinden Catharina den 18. May 1724 krone i Moskou. Det blev nu almindeligen erklæret at Czaren paa sin Dødsfeng mundtlig havde tilkjendegivet at hans Gemalinde skulde være hans Efterfølger i Regjeringen med Udelukkelse af hans Sønneson og hans egen Datter og da nu Fyrst Wenzikoff, Censeilet, Generalfitetet og Garderne med Glæde adløde denne mundtlige Erklæring saa efterfulgte de øvrige russiske Undersaatter villigen Exemplet og Czarinden besteg uden nogensomhelst Modsigelse Thronen, medens man over fast hele Europa havde ventet de blodigste Revolutioner. Catharina den første stræbte imidlertid at fuldføre hendes afdøde Gemals Planer og formælede saaledes den 1. Juni 1725 Prindsesse Anna med Hertugen af Holsteen, ligesom hun og, i den Hensigt at foretage noget til Bedste for hendes Svigersøn, søgte at fornye de af Czaren indgaaede Alliancer. I Kjøbenhavn talte den russiske Minister stedse i den samme Tone og da man desuden havde bragt i Erfaring at fast alle imellem det storbritanniske og czariske Hof i den senere Tid. stete Forhandlinger i Særdeleshed

vare gaaede ud paa Restitutionen af det Slesvigste, som noget Czaren og siden Czarinden lydeligen for- drede, saa fandt Kong Frederik den fjerde det mere end nogensinde fornødent at være paa sin Post. Der blev derfor truffet Foranstaltninger til hele Flaadens Equipering, medens man lod de saakaldte Konge- og Flintstene*) paa begge Sider af Salthelmen vel dække med Dramme og Landbatterier og de ved Østersøen liggende danske Der og Kyster besatte med Cavallerie samt i Særdeleshed lægge en betydelig Forstærkning ind i Fæstningen Frederiksort, ikke langt fra Kiel, som det Punct, mod hvilket Hertugen først turde ville rette sine Operationer. Ved det franske og engelske Hof lovedes ogsaa en kraftig Hjælp, naar fornødent gjordes, til Op- retholdelsen af Nordens Fred.

Imidlertid bragte Overkrigssecretair Gabels isølge hans Tilsielighed til hurtige og overilede Beslutninger, Kongen paa de Tanker underhaanden at forene sig med Hertugen af Holsteen og at love samme allehaande andre Fordele, som et Equivalent for Resnunciationen paa det Slesvigste, til hvilken Ende han, uden at Conseilet vidste noget deraf, gav den danske Minister ved det russiske Hof v. Westphalen Ordre til at arbejde paa et saadant Forlig og i Forbindelse med Rusland i Kongen af Danmarks Navn i Særdeleshed at tilbyde Hertugen Garantie for hans fremtidige Thronfølge i

*) Disse Benævnelser findes nu ikke paa Kaarterne; men Nordre og Søndre Flint. Flintender løber Syd for Saltholm ad Malmø til.

Overrig. I denne Anledning blev der ogsaa i May 1725 drøgt om nogle hemmelige Underhandlinger. Da imidlertid Hertugen, uagtet Czarinden syntes at bifalde saadant, ikke strax tog imod dette Tilbud, saa fik Hemmeligheden Luft, det franske og engelske Hof bleve underhaanden underrettede derom og besvarede sig senere i Kjøbenhavn meget heftigen over saadanne Freds- Tractaten eluderende Tilbud, som imidlertid vare de danske Satsministre ganske ubekjendte og som de saaledes med al Føie fralagde sig.

Imidlertid havde Døden ogsaa i det øvrige Europa pludseligen forandret Statssystemet. Den unge Konge af Spanien, Ludvig den første døde den 21de August 1724 af Kopper og hans Fader kunde næppe overtale sig til igjen at overtage den engang nedlagte Krone. Saasnart som Kong Ludvig af Spanien var død overtalte Hertugen af Bourbon den unge Konge af Frankrig til at sende sin en ceremonieformælede Brud, den saakaldte Reyne Infante, paa Grund af hendes svæde Ungdom, tilbage til Spanien og i hendes Sted at udvælge en voren Gamalinde, som kunde forkæffe Frankrig en Dauphin og saaledes saameget snarere afskjære det orleanske Huus Haabet om Thronfølgen. Begge Dele skete i April 1725 og Europa saae, ikke uden største Forbauselse, den saakaldte Kong Stanislaus's — Carl den tolvtes Protegè — Datter Marie Leczinski epheiet til Dronning af Frankrig, uagtet hverken hendes Familie, Forældre eller hendes Forstand og Skjønhed kunde give Anledning til saa store Forhaabninger. Det spanske Hof blev imidlertid herved yderst for-

nærmet og sluttede derfor ved Baron Ripperda hemmeligen og over Hals og Hoved allerede den 30te April s. A. en uventet Fred med Keiseren, hvorefter der paafulgte en nøie Alliance = Tractat, som satte Frankrig og det øvrige Europa i Bevægelse. Da ved disse Wiener Tractater ogsaa Arvefølgen for den spanske Infant Don Carlos med Hensyn til de toscanke og parmasanske Lande i Italien blev fastsat og der tillige blev foreslaaet et Egtteskab mellem ham og den keiserlige ældste Erkebertuginde, som ifølge den af Spanien ligeledes garanterede keiserlige Successionsorden engang skulde beherske alle de Lande Keiseren havde besiddet, uadskilte, som et bestandigt Familie = Fideicommis, saa havde ikke blot Frankrig, men ogsaa Tydskland Marsag til at frygte for den overveiende keiserlige og spanske Magt. — Kongen af England — der var stødt over at Keiseren havde lovet Kongen af Spanien igjen at forbylde denne til Gibraltar og Port Mahon — bragte den saakaldte hannoveranske Alliance til Dyrreholdelsen af den europeiske Ligerægt under 3die Sept. 1725 istand og begge Parter gjorde sig Umage for at drage andre Magter med ind i deres Forbund. Da der nu ellers ikke havde hersket den bedste Stemning mellem den romerske Keiser og Rusland, saa bragte det spanske Hof Keiseren paa de Tanker at søge at vinde det russiske Hof ved alle mulige Billigheder. Derfor erholdt Hertugen af Holsteen ikke alene den 12te Juni 1726 den holsteenske Forlehning foran den keiserlige Throne med mange bidtil usædvanlige Uresbeviisninger, sam nu tilstededes Hertugens Befuldmægtigede

Conferendiraad Detlef Bredsdorff; men Keiseren tillagde ham endog Prædicat af kongelig Høihed og bejendtgjorde saadant under 10de August 1726 for Rigs-cancellierne og Collegierne ligesom og for de fleste tydske Hoffer. Det keiserlige Hof tilbød nu ogsaa at ville tiltræde den mellem Rusland og Sverrig i Aaret 1724 sluttede 12 aarige Defensiv-Alliance, noget som man tidligere forgiæves havde søgt at faae Wiener-Hoffet til. Denne Tiltrædelses-Act blev bragt istand i Wien under 16de April 1725 mellem de keiserlige, czariske og svenske Ministre og ved samme blev der lovet Garantie for de russiske og svenske Besiddelser i Europa og for Freden til Nyestad, ligesom det ogsaa blev aftalt at man vilde forskaffe Hertugen af Holsteen Satisfaction for det Slesvigske og at saadant skulde ske ved fredelige Midler; men, dersom disse ikke vare tilstrækkelige, paa anden Maade, som nærmere vilde blive at aftale imellem de Allieede. Herpaa fulgte under 6te August s. A. en Defensiv-Alliance mellem Keiseren og Catharine den første, ifølge hvilken denne sidste ogsaa tiltraadte Wiener-Forbundet og betingede sig for Hertugen af Holsteen „at Keiseren skulde gjøre alt hvad Hertugen maatte ønske og hvortil Keiseren som Garant for den travendalske Fred maatte være forpligtet.“ Herom blev der tillige affluttet en særegen hemmelig Convention, som ingensinde blev bejendtgjort. Med Hensyn til den saakaldte hannoveranske Alliance, da blev Danmark, Sverrig og Holland opfordrede til at tiltræde denne, ligesom ogsaa Generalstaterne tiltraadte samme, hvorimod Preussen — som ogsaa tidligere havde til-

traadt samme — traf sig tilbage og under 10de August 1726 indgik denne Stat en Tractat med Catharina, hvis for Danmarks Vedkommende mærkeligste Artikel angik Hertugen af Holsteens Anliggender, som Kongen af Preussen lovede at befordre ved Mægling — gütliche Officia — og dersom det skulde komme til noget Yderligere — zu einer würltlichen Erweiterung — i den Anledning da at iagttage en streng Neutralitet og derfor paa den anden Side bestingede sig af Hertugen, at denne skulde afflaae fra sine Fordringer paa det Stettinske og fra hans i Wien nedlagte Protest mod den stettinske Forlehnung. Forholdene mellem Danmark og Preussen antog herved en mindre venstabelig Natur, i det sidnævnte Magt saaledes sluttede sig nærmere til Rusland og ikke syntes utilbøielig til ogsaa for sit Vedkommende at understøtte Hertugen af Holsteens Fordringer. Følgen heraf blev at Forholdet mellem den danske Regjering og Hoffet i Berlin blev mindre og mindre venstabeligt.

Fra Fredensborg skrev saaledes Obersecretair Hagen under 5te Sept 1724 til Löwenørn: „at Wisthyal i Petersborg havde indberettet at den preussiske Minister Mardesfeldt sammesteds arbejder med Envoyé Campredon paa at forlige Czaren og England, hvortor Löwenørn skal erkyn- dige sig om dette fleer efter det preussiske Hofs Befaling og hvilke Ordre Mardesfeldt desangaaende har. Ligeledes skal han gjøre sig Umage for at Kongen af Preussen hverken paa Frankrigs eller Englands Begjæring blander sig i de holsteenske Affairer, da Kongen aldeles intet Bederlag

giver for Slesvig, men henholder sig aldeles til den ham gløve Garantie."

Den 12te s. M. tilskrev Hagen de danske Gesandter Wedderkopp i Paris, Söhlenthal i London og Löwenörn i Berlin „at de af den medfølgende Extract af en Skrivelse fra Envoyé Westphal vilde see, at Høistenerne ved det russiske Hof smigre sig med at det franske, engelske og preussiske Hof vil interessere sig for Hertugen af Holsteen, hvorfor de respective Envoyeer skulle ved det Hof, hvor de ere, erkynnde sig om hvad der maatte være heri og siden benytte sig heraf, uden at anbringe deres Kilde, forat bevæge Høfferne til hverken directe eller indirecte at interessere sig for Hertugen af Holsteen." — Dog synes der fra dansk Side at være steet et tilnærmende Skridt, idet Kongen af Danmark selv under 12. Sept. s. A. fra Fredensborg af tilskrev Kongen af Preussen om de høie Folk, „at han nemlig havde faaet dem og sendte dem med Oberst Reventlau tilføes til Stettin og bades Kongen af Preussen om at overlevere den paa Spandau arresterede Capt. Præterius til det medfølgende Mandskab for at transporteres hertil."

Under 9de Januar 1725 reskriberedes Löwenörn fra Frederiksberg „at Kongen med megen Wiisfornoielse havde erfaret at Kongen af Preussen har ladet sine i Ostfriesland liggende Compagnier forstærke med 350 Mand og at Hensigten dermed er at hjælpe de uroelige Landstænder mod deres Fyrste, hvilket Kongen, som nærmeste Nabo og Slægtning af Fyrsten ei kunde taale. Han skal derfor bede Kongen af Preussen om at trække sine Tropper bort fra Ostfriesland,

da Kongen er findet at hjælpe Fyrsten mod sine uroelige Landstænder."

Den 29de Juli s. A. findes udfædt et kongelig Reskript fra Nyekjøbing til Löwenörn, som atter tyder hen paa en Tilnærmelse, da det deri hedder: „at han skal takke Kongen af Preussen for hans Skrivelse til Generalstaterne om at betale Kongen de skyldige Subsidiar og Arrerages samt bede ham om at fornye disse Forestillinger;" men under 21de Aug. s. A. tilskrev Obersecretair Hagen fra Clausholm Löwenörn med Underretning om de for Kongen fordelagtige Forslag, som den engelske og franske Minister have gjort det russiske Cabinet, da derimod den preussiske Minister Baron Wardefeldt har erklæret sig derimod, hvorefter han skal beklage sig for Baron Ilgen og bede at den preussiske Minister for Fremtiden afholder sig fra sligt."

Den 2den Februar 1726 reskriberede Kongen fra Frederiksborg Löwenörn saaledes: „Da de hollænske Minister overalt udspredte, at Kongen af Preussen har indgaaet en Forbindelse med Czaren imod Danmark, skal han fordrer Erklæring herover;" og den 5te s. A. tilskrev Obersecretair Hagen Löwenörn: „at paa Grund af hans Forsværgsel om han maae omgaaes den til Berlin ankomne hollænske Minister, tillades dette ham herved og skal han i denne Omgang søge at udforske saa meget mueligt angaaende Hertuzens Hensigt." Under 2den Mars s. A. tilskrev den samme Löwenörn: „at til Efterretning for ham sendes ham — Löwenörn — en Extract af en Indberetning fra Envoyé Westphal, hvoraf han vil see hvilken Erklæring den

preussiske Gesandt i Petersborg har gjort til Fordeel for Hertugen af Holsteen *).

Under 4de Mai s. A. reskriberedes fra Frederiksborg Løwenørn m. fl. danske Gesandter ved fremmede Hæfter: „at da Czarinden vedbliver at ruske sig til Fordeel for Hertugen af Holsteen, ansaae Kongen sig berettiget til at bemægtige sig den hertugelige Deel af Holsteen; og den 21de s. M. skrev Obersecretair Hagen til Løwenørn: „at fra Hoffet i Paris er den derværende danske Minister Intet tilkjendegivet angaaende det, som er foregaaet imellem Løwenørn og den i Berlin værende franske Minister, Grev Rothenberg, men han raades til at omgaaes vensabelig med denne. Den engelske Esquadre, 18 Linieskibe stærk, besat med 80 Kanoner er ankommen bertil den 13de b. M. og forventes endnu 2 Linieskibe og nogle Fregatter. Den danske Esquadre bestaaer af 8 Linieskibe og 4 Fregatter, hvilke, commanderede af Centreadmiral Bilde, endnu i denne Uge til at gaae under Seil.“ Den 8de Juni s. A. tilskriver Hagen atter Løwenørn: „at da den franske Gesandt, Grev Rothenberg“) i Berlin, havde talt saa ivrigt for Kongens Sag, skal han tilkjendegive ham Kongens Tak, med Tilføiende, at Kongen, der er meget

*) Hverken Indberetningen eller Erklæringen findes i Heime-Archivet.

**) Ifølge Obersecretair Hagens ovenanførte Skrivelse af 21de Mai 1726 synes der at have fundet en Conflict Sted mellem Rothenberg og Løwenørn, hvis vensabelige Forhold ovenfor er skildret af Pontoppidan.

tilfreds med Kongen af Frankrigs Handlemaade, ei ønsker noget mere, end nøiere at forbinde sig med ham."

Under 19de Aug. f. A. restriberes Löwenørn „at Kongen har overladt Fyrsten af Ostfriesland et Corps af den oldenbergste Garnison til sin — Fyrstens — og Families Sikkerhed, uden at han derved har til Hensigt at blande sig i disse Stridigheder og den 9. Septbr. f. A. (1726) udstedte Kongen atter et Restrikt til Löwenørn fra Fredensborg, i hvilket det hedder: „Da man ikke anseer hans (Löwenørns) Dyhold ved det preussiske Hof af saa stor Vigtighed nu, som hans Nærværelse i sit Stiftamts mandskab i Jylland, skal han tage sin Afsked fra det preussiske Hof og begive sig paa Hjemreisen." Der findes imidlertid under 17de Septb. 1726 udstedt en mere formelig Rappelskrivelse for Löwenørn.

Det fremgaar af det Foregaaende at Hertugen af Holsteen var, især efter hans Besøgtelse med Rusland, en for Danmark og for Freden i Norden meget farlig Personlighed. Den danske Regjering maatte derfor nødvendigvis betragte enhver nærmere Forbindelse med ham og Begunstigelse af hans Prætensioner paa det Slesvigste for en fjendtlig Demonstration. Det danske Hof afbrød imidlertid ikke al Forbindelse med det preussiske. Skjøndt Rappelskrivelsen for Löwenørn er dateret den 17de September, forlod han dog først Berlin den 8de eller 9de November og Gesandtskabsforretningerne bleve indtil videre overtagne af Legationssecretair v. Scholler. — Löwenørns Afskeds Audients hos Kongen og Dronningen af Preussen vidnede

forøvrigt om i hvor høi Grad han havde vidst at vinde disses Gunst og Beraagenhed. Allerede i November 1725 var Löwenørn — maastee for at forbedre hans oeconomiske Stilling og ifølge hans Klager i denne Retning — bleven udnævnt til Stiftbefalingsmand over Warbus Stift og Amtmand over Havreballegaard og Stjernhelms Amter *). Om dette Löwenørns Embede vides forøvrigt intet, ikke engang om han nogensinde har tiltraadt samme, ligesom overhovedet den Sort Embeder til hiin Tid synes at have været reent formelle eller sande Sinecurer, idet vedkommende Embedsmænd sjelden eller aldrig vare tilstede ved Embedet, der endog^{aa} synes undertiden at have været betragtet som et Slags Deportationssted, hvorhen Vedkommende maatte begive sig, naar han — der i Reglen opholdt sig i Hovedstaden — var falden i Unaade. Dette var saaledes Tilfældet med Bjelle, der vovede at tale et Ord til Gunst for den arresterede Griffenfeld. At der næppe kunde være Tale om nogensomhelst særegen Qualification til at bestyre disse Embeder sees blandt andet deraf at Admiraler tillige vare Amtmænd.

*) Hos Hojer hedder det: „Da Stiftamtmanden i Warbus C. L. v. Pleesen tog Sæde i Conseillet blev Generalmajor Löwenørn ic Dette et næppe andet end en Trykfeil, ligesom det udentviul er en Germanisme, naar Hejer et andet Sted kalder Löwenørn Baron — en tydsk Benævnelse paa enhver Adelsmand. Vi maae forøvrigt beklage at vi for omtrent $\frac{1}{2}$ Aar siden forgæves have tilskrevet den nuværende Stiftamtmand i Warbus angaaende Dphøninger fra Löwenørns Periode.

XXII.

Brandperioden.

Løwenørn vendte saaledes tilbage til sit Fædreland i den saakaldte Brandperiode, som Tidrummet fra 1725 til 1730 er blevet benævnet paa Grund af de ulykkelige Ildbrande, med hvilke Landet i disse Aar blev hjemstøgt. „Det behagede Gud -- siger Hojer -- i denne Periode næsten aarligen at hjemstøge vore Synder med svære Brandskader.“ Den 17de Oct. 1725 afbrændte 40 Huse i Søndern. I Aaret 1726 ødelagte Ilden den største og bedste Deel af den ældgamle Bye Viborg, hvor den kostbare Domkirke brandte. Ikke længe efter gik en stor Deel af Byen Aalborg op i Røg og i Aarene 1729 og 1730 ødelagde Ilden Byerne Vordingborg og Slangerup. Men den skrækkeligste af disse Ildsvaader var dog den, som i Aaret 1728 hjemstøgte Residentestaden Kjøbenhavn og som Hojer kalder en „guddommelig Bredeild“ — ein göttliches Zornfeuer —. Denne Ild opkom Onsdagen den 20de Oct. om Aftenen Kl. 6½ i et lidet Huus paa Hjørnet af St. Clemensgaden (nu Frederiksberggaden) ligeover for Vesterport hos en Høker og Lysløber, efter hvad man ved Undersøgelsen har kunnet udfinde, ved Uforsigtighed af et Barn, som med et Lys søgte paa Gulvet efter sit Legetøj og kom til at tabe Lysen i noget Høe. Med dette Uheld taug Barnet af Frygt for Sug indtil Bagten bankede paa og gjorde Beboerne opmærksomme paa at Alting paa Gulvet stod i lys Lue. Da nu Vinden netop blæste hestigen fra Sydvest, saa drev den Flammen med en fast utroelig Hurtighed videre ind i Byen, i Særdeleshed

da Stormen vedblev hele den følgende Dag og indtil Fredag, men flere Gange forandrede sit Strøg og sprang om fra Vesten, snart til Syd, snart til Nordvest og endte med hvirvelagtige Stød, hvorved Flammen blev drevet fremad, snart til høire, snart til venstre og hele Partier af Staden bleve overdægnede med en Ildregn af Kurker af brændende Stykker Træ, Tørv og Flask. Byens Vestre-Quarteer bestod nemlig ubeldigviis dengang næsten af lutter smaa, lave og tæt paa hinanden byggede Huse uden Brandmuur og de fleste af dem vare udfyldte med Fedevarer, Tørv, Brænde og nogle med Hør, Hamp, Bælg og Tjære; andre med store Stabler af Birke- og Fyrretræ. Alle disse brændbare og let fængelige Stoffer angreb Ilden sieblikkelig og Vinden førte Flammen vidt omkring. Hertil kom nu et dobbelt Uheld, nemlig at Vand-commissionen Dagen iforveien havde besluttet at lade nogle Hovedrender udenfor Byen lægge om, hvorved 5 Quarterer af Staden — som ialt havde 11 — i 8 a 14 Dage maatte undvære deres Pumpevand. Dernæst traf det sig at Brandfolkene og Sprøiterne netop samme Dag havde været til Exercits og Mynstring, saa at Mandskabet deels var beruset, deels træt. Ilden tog saaledes Overhaand og angreb foruden store og lille St. Clemensgaderne ogsaa Vestergade og havde inden Midnat allerede udbredt sig til Gammeltorv og til St. Pedersstræde. Paa samme Tid opstod der en nye Ild paa Nørregade i en Bryggers Stald, hvor Bryggerknægten for at fortjene de sædvanlige 6 Rd. for at komme med den første Sluffe Vand, i sit Hæstværk havde

glemt at slukke Lyset ved Foderkisten. Den Ild, som her ved opkom, omspændte snart næsten hele Nørregade, hvor der boede mange Bryggere og hvor der derfor fandtes mange hundrede Færne Brænde som afgav og udbredte et forfærdeligt Flammehav, saa at inden Torsdag Formiddag alt lige indtil Rosenborg var lagt i Aske. Paa den anden Side af Torvet aad Ilden sig igjennem lige indtil Fredriksholms Canal. Ved Rosenborger-Siden udbredte Ilden sig langs den ene Side af Gottersgade indtil Regnegaden, hvoraf Nordre-Siden brændte, udgød sig over Vilestrædet — Vile-Stræde — og Sillegaden — hvis søndre Deel blev staaende — indtil Rjøbmagergade. (Paa denne Gade havde Løwenørn sin Gaard beliggende. Dengang brugtes ikke Nummere paa Stederne.) Fremdeles gik Ilden igjennem store og lille Helliggeiststræde indtil Amagertorv — hvor dog kun 2 Huse brændte — og stødte der næsten sammen med den Flamme, som kom fra Bimmelkastet af og som først dæmpedes ved Petersens Huus ligesom Helliggeistes Kirke, medens den fortærede alt Sønden for Bimmelkastet indtil Canalen ved Slottet, hvor Ilden omsider om Fredagen blev standset ved det saakaldte Hruserichs Huus og ved Beierhoden. — En Mængde uheldige Omstændigheder, Feilgreb og Fadafer bidrog forovrigt Sit til at Ilden tog en saa frygtelig Overhaand. Byens Stadts hauptmand laae meget syg og Vicestadthauptmanden saavel som Politimesteren Himmerig eller Himmerich og Brandmaior Preisler vare lutter nye Folk, som aldrig tilforn havde commanderet ved en Iltbrand. Det samme gjaldt

om Sølmens Chef, som desuden — bemærker Hoier — havde været ved Vinen. For at forhindre Desertion blandt Garnisonen havde man lukket Byens Porte, saa at der ikke kunde hentes Vand fra Stadsgraven og en Mængde Bønder med Vogne og Mandskab til at slukke bleve forgjæves holdende udenfor Portene, som først bleve aabnede, efterat de, tjede af at vente, vare vendte hjem. Brandanordningen forhød uden i yderste Nødstilfælde at nedrive Husene og da Kongen omsider befalede saadant, traf det sig at en fattig Berger, hvis Hus skulde nedrives, kastede sig for Kongens Fødder og bad saa ynkeligen om at man vilde skåne hans Hus — det Gud, efter hans Formening, endnu kunde og vilde redde — at den gode Konge ikke kunde tilbagehoide Taa-terne og overlod det til dem, som dirigerede Brand anstalterne, hvad de maatte ansee for nødvendigt at foranstalte. Disse udsatte nu Nedbrydningen — formodentlig paa Grund af Kongens formedede Dnske — endnu noget indtil strax efter den nye Ild fra Nørregade udbrød og hvorved Nedbrydningen her blev til ingen Nytte. De fleste Sproiter vare snart ubrugelige og i slum Fortvivlelse forsøgte man fast ikke mere paa at gjøre Ilden nogen Modstand. Kun paa Gammeltorv arbejdede man endnu og forsøgte iblandt andet med 8 Kanoner at nedskyde et stort i Flamme staaende Hus, hvilket var saare taabeligt, da netop dette Hus havde en stor og høi Brandmuur, som kunde opholde Ilden. Et andet høit grundmuret Hus kaldet „Blæren“ — die Blase — beliggende paa Hjørnet af Nørregade og Gammeltorv blev, da det allerede stod i fuld

Flamme, ifølge et ubeldigt Raad, sprængt i Luften. Ved den herved frembragte heftige Rystelse faldt Tagstenene af Raadhusene rundt om Marielirken — Frue Kirke — hvorved de tørre Sparrer ligesom Svovelsikker væsten i et Dieblis kom i Lue. Saaledes angreb Flammen omsider ogsaa den skønne Marie-Kirke selv, fra hvilken Tid af Ilden næsten ganske ubindret rasede fremad indtil Fredag Morgen. Da man begyndte at frygte for Slottet begave Kongen og Dronningen sig allerede Torsdag Aften til Fredes friksberg, medens Kronprindsen tog Nattelegis paa Christianshavn i Geheimeraad Adlers Huus, hvor dengang den franske Ambassadeur boede. Private Folk havde imidlertid ved Hjælp af Garnisonen faaet Ilden standset paa Amagertorv, Kjøbmagergade og mod Osten indtil Gothersgaden, i Særdeleshed ved at nedbryde smaa Huse og at lade de større grundmurede staae. Dertil kom at Vinden imidlertid var bleven nordlig, saa at Flammehavet fra Vimmelkastet, istedetfor at ferene sig med det fra Amagertorv, tog Retningen imod Canalen ved Slottet, hvor den omsider saavel som ved Frederikshelms Canal — tildeels ved Kronprindsens Iver — blev slukket. — Under denne 3 Dages Ildbrand var næsten to Trediedele af Kjøbenhavn (betynde daas ganze alte Copenhagen, so aus 12 Quartieren bestund'’ hebes det hos Busæus) gaaet op i Røg, næsten 3700 Familier berøvede deres Boliger. Foruden Marie-Kirken brændte St. Petri, Trinitatis, Helliggeistes og de Reformeredes Kirke. Af offentlige Bygninger brændte Raadhuset, Studiegarden, Communitetet, Balkendorfs, Borchens

og Ehlersens Collegium, Biskoppens latinske Skole, Professorsgaardene (Lomvornens Svigerfader var Professor Poul Binding, der dog var død tidligere, men var beslagtet med flere andre dalevende Professorer) og Præsteboligerne samt Posthuset. Af private Huse brændte 2500. Nogle hundrede Familier laae med det, som de havde reddet, paa Bolden under aaben Himmel flere Dage, vansmægtende af Kulde, Fugtighed, Hunger og Rummer. Midt i al denne Jammer udbredte der sig det Rygte at Ilden maatte være paasat af Vordsbrændere og at derfor den tiloversblevne Deel af Byen havde samme Skæbne ivente. Mistanken faldt nu først paa Tøberne, derefter paa holskeen = kielske — ogsaa her spegede Hertugen — og endelig paa hamborgske Gmidsfairs. En Borgercapitain Wittrey, der især var indtaget af sådanne Chimairer samt et Par andre ligesaa kloge Personer arresterede forskjellige Individuer paa de meest intetliggende Formodninger og bragte dem som Brandstiftere for Kongen. Den anstillede Undersøgelse førte imidlertid til det Resultat at de vare uskyldige. „Det var ikke Menneskers, men Guds Haand — siger Hojer — som lod Ild regue ned over vor Stad.“ — Den almindelige Elendighed gik især Kongen meget til Hjerte. Man saae ham paa Gaden see munter og ventlig ud for at opmuntre Gemytterne, men han reed hjem med Taarer i Øinene. Det blev nu forbudt at bage andet end grovt Bred og Rugbrød, som den fattige kunde kjøbe og at brygge andet ~~Ol~~ end Bordsøl til 1 Skilling Flasken. Hvem der ikke kunde finde Logie i Byen blev der forskaffet frit Qvarteer paa Landet. Consumtio

nen blev til Lættelse for de Fattige, som bleve i Byen, for en Tidlang ophævet, en 3aarig Brandskat blev udstreven over begge Kongeriger og alle Embedsmænd og bemidlede Indvaanere i de kongelige saakaldte tydske Provindser gave frivilligen noget Klækkeligt til Opførelsen af de afbrændte Kirker og offentlige Bygninger.

Løwenørn medtog ved denne Leilighed af Preussene — hvormed de Danske ved en lignende Leilighed ogsaa gjennem Løwenørn havde ydet Hjælp — et ikke ringe Bidrag i Penge til Hjælp for den tydske Menighed i Kjøbenhavn, som ogsaa erholdt gode Tilskud fra Hamborg og Lübeck. Kjøbenhavn vandt forøvrigt meget i Skjønhed ved denne Ildbrand. De forhen saa snevre Gader bleve nu bredere, saa at ingen maatte anlægges med en mindre Bredde end 16 Alen. Af nye Gader opkom ved denne Leilighed af de snevre og krumme St. Clemensgader den brede og lige Frederiksberggade og af Torve Kultorvet, dengang kaldet Nørre-Torv. I mindre end 5 Aar var Kjøbenhavn forstørstedelen gjenopbygget og kunde da henses regnes til een af de skjønneste Stæder i Europa.

XXIII.

Løwenørns andet Gesandtflab i Preussen.

I Aaret 1729 i Juni Maaned hivaanede Løwenørn tilligemed den danske Generalmajor v. Schulenburg *) — hvil-

*) Hojer kalder dem begge urigtigen Generallicutnanten — „der nummehrige Generallicutenant Løwenørn“ &c. — hvilken Titel Løwenørn først erholdt nogle Aar senere.

ken sidste specielt var affendt i dette Siemeed — den af Kongen af Polen for hans preussiske Majestæt foranstaltede sachsiske Lystleir ved Mühlberg eller Radowig. Denne Lystleir beskrives af Lovensørn som noget Overordentligt i sit Slags og antoges at maatte have kostet Millioner formes delst den der herskende Luxus. Italienske Operaselskaber vare saaledes forskrevne for om Aftenen at divertere Officiererne for de her forsamlede 26,000 Mand samt de mange Fremmede, hvoriblandt Kongen og Kronprindsen af Preussen vare. Maneuvrerne endte den 27de Juni.

Under 10de April 1730 findes Kong Frederik IV fra Kjøbenhavn at have egenhændigen tilskrevet Lovensørn om atter at gaae som Envoyè til Preussen nærmest i Anledning af nogle mellem Kongen af Preussen og det storbritanniske Hof opstaaede Stridigheder. Skrivelsen, der er paa Tydsk, begynder efter den hele kongelige Titulatur med den Tilfale: „Hochedler, lieber Getreuer“ og, efter en Udvikling af Forholdene (der dreie sig om Borttagelsen og Anholdelsen af nogle preussiske Undersaatter som Repressalie fra hannoveransk Side, hvorved en Kuptur mellem begge Konger, den Lovensørn skulde ved sin Mægling forhindre, nær var opstaaet) ender saaledes: „Übrigens wirst Du auch alle andere während deiner Anwesenheit am dortigen Hofe verfallende Uns und Unser Interesse betreffende Sachen deiner Uns bekannten Dexteritet nach bestemmen beobachten undan Uns Post — Taglich von allem und Jedem, so Uns zu wissen nöthig und dienlich seyn wird, deinen allerunterthänigsten Bericht abzustatten nicht ermangeln. Wornach Du dich zu achten und Wir verblei-

ben Dir mit Königlichem Gnaden gevogen.“ — Creditivet er af samme Dato og lyder paa „at Kongen af Danmark forsikkrer Kongen af Preussen — til hvem det som et Anbefalings-Brev er stilet — om hvor nær han har taget sig de mellem Preussen og Kongen af Storbritannien opstaaede Misforstaaelser — obschwebende Miskhelligkeiten — hvilket han allerede i en venstabelig og brederlig (Freunds-Bruderlichen) Skrivelse af 4de sidstleden havde underrettet ham om samt at han vil gjøre alt for at faae dem udjævne“. Da nu Kongen af Danmark — bedder det fremdeles — med Sikkerhed antager at Löwenørn er en Personlighed, som ikke vil være Kongen ubehagelig, saa har han fremfor andre villet udnane og committere ham og beder derfor Kongen af Preussen om at tilstede ham Audients — geneigte Audienz zu verstaten — og at vise ham ligesaa megen Tillid som Kongen selv — so guten Glauben als wir Selbsten beyzumessen. — Creditiv-Skrivelsen slutter saaledes: Ich werde dabingegen i aller sinceren Ergebenheit verharren Ew. Majst. Freundwilliger Vetter, Bruder, Gevetter und Nachbar Friderich R.

Under dette Gesandtskab tilskrev Löwenørn Kong Frederik IV, Statsraad Hagen m. fl. en Mængde franske Breve — hvoraf 45 findes i Geh. Arch. — tildeels med Afbenyttelse af Schiffré. Vi skulle af disse som en Prøve paa Löwenørns Stiilordret meddele følgende dat. Berlin d. 26. April 1730: „Monsieur! J'ai l'honneur de Vous faire part par la presente de mon arrivée ici depuis avant hier au soir. Je fus hier voir Messieurs de Borch et de Cnyphau-

sen. Le premier se chargea de faire sçavoir au Roi son maître mon arrivèe ici et de me procurer sa resolution quand il lui plaira de me donner audience, sur quoi j'attende la Réponse demain,“

XXII.

Følgende af samme Brev har derefter været skrevet med Chiffres *):

„Aussitôt que j'eus mis pied à terre ici la Reine m'envoya Son Chambellan Mr. de Brandt avec un Compliment des plus gracieux (Derefter vedblives med Bogstaver) dont je rendrai compte dans ma premiere Relation, que j'aurai l'honneur d'écrire dès que j'aurai eu ma premiere audience. En attendant je me flatte, qu'il ne se passera pas beaucoup de jours, que je ne serai en état de pouvoir mander positivement sur quel pied les affaires sont ici. Je m'en rapporte pour cette fois à ce que vous mandera Mr. de Johnn. Je suis avec une estime parfaite Monsierr etc. —
Overskriften er A. Mr. le Secretaire d'état de Hagen.“

I et af de sidste Breve til Hagen, dateret Berlin den 21de Oct. 1730, hedder det:

*) Disse have endnu og vare Betegnelser (Chiffer-Nøglen) med Tal. 299 betydede saaledes A, 289 B etc. Tilsvarende angaves hele Drd med Tal. 2000 betydede saaledes Dennemard, 1900 Frankreich. De vare indrettede til fransk og tydsk Correspondence paa et Ark Papiir 1½ Alen langt, 1 Alen bredt.

„La Reine n'est plus reconnaissable par un tant de chagrins, dont elle porte personnellement sa bonne part; car pendant le peu de jours, que j'ai été en dernier lieu à Wausterhausen il ne s'est pas passé un seul, qu'on ne lui ait dit quelque dureté.“ — Dervaa vedblives med Schiffr: „Cette pauvre Princesse m'envoya pendant la nuit son valet de Chambre à Wausterhausen pour s'informer quelles esperances j'avois par rapport aux affaires presentes. Je lui fis sçavoir en Reponse, qu'il n'y avoit que Dieu seul qui pouvoit sçavoir positivement ce qui en arriveroit*).

J et Brev til Kong Frederik IV af 3. May 1730 fortæller Løwenørn hvorledes han blev modtaget af Kongen af Preussen. „Da jeg — bedder det paa Franck, i hvilke^t Spreg alle Løwenørns Indberetninger i denne Periode ere affattede — var ankommen til Potsdam en Time forinden S. Majestæt havde bestemt mig, saa ventede jeg ham paa Parade-Pladsen, hvor han ankom nogle Dieblkke efter, da han vilde bivaane Exercitsen. Saasnart som S. Majestæt fik Die paa mig steg han af Hesten og gjorde imod mig nogle Skridt — som jeg burde have gjort mod ham, naar jeg ikke havde kjendt noie til hans Manerer, idet denne Fyrste ikke kan lide at man gaaer ham imode, men pleier selv at gaae lige-hen til den han vil tale med. — Jeg vilde uden

*J Der synes her, som i det serben citerede Brev fra Løwenørn, at hentydes paa ulykkelige Familieforhold ved Hoffet i Berlin og i hvilke Løwenørn, paa Grund af den store Tillid, der vistes ham, var bleven indviet:

Tvivl misbruge Deres Majestæts Taalmodighed, dersom jeg vilde rapportere alle de naadige og forbindtlige Ting, som Kongen sagde mig ved denne Leilighed, saavel med Hensyn til min Person, som med Hensyn til min Tilbagekomst til hans Hof.* — Der fortælles derefter om Kongen af Preussens Bevidnelse af „hans store Venkab for Kong Frederik IV og om at det gennem Aarhundreder ikke havde Exempel paa Uvenkab — inimitié — mellem den kongelige danske og det brandenburgske Huus og at han ikke skulde være den Første til at gjøre en Undtagelse.“ Kongen af Preussen havde derefter indladt sig paa for Løwenørn at omtale sine egne Forhold til Hannover, hvilken Stat han beklagede sig over og som han meente Danmark tog Partie med, hvilket Løwenørn bemærkede at den danske Krone ifølge Tractater tildeels var forpligtet til. Han spurgte derefter Løwenørn om dennes Mening med Hensyn til de nu i Brunsvig bilagte Stridigheder med Hannover*), om Løwenørn ikke meente at han (Frederik Wilhelm) havde havt Ret i sin Paastand. Løwenørn skriver herom: „hvilke gode Grunde jeg end maatte kunne have havt at anføre mod denne Kongens Paastand, saa tog jeg mig dog vel tagt for at modsig ham, i Særdeleshed da det angik en affluttet Sag, idet jeg indskrænkede mig til at ønske ham til Lykke i Anledning af den Overenskomst, som i saa Henseende var bragt stand og at forsikre ham at ingen Monark kunde have

*) Den nærmeste Anledning til Løwenørns Sendelse til Preussen syntes saaledes ved hans Ankomst sammesteds allerede at have været fjernet.

glædet sig mere over hans Forlig med hans Besvogrede end
 Deres Majestæt.*

Den ovenfor omtalte Mr. de Johann var en Cancellieraad
 John *) der, ved Löwenørns Ankomst, fungerede i Berlin
 som dansk Resident og som nu fik Ordre til at gaae Löwen-
 ørn tilhaande som Secretair.) Med Löwenørn havde Kon-
 gen forøvrigt strax indladt sig paa Dagens Politik. Det
 hedder saaledes i hans ovenfor cit. Beretning til Fred. IV:
 „Vi kom derefter til at tale om Sagerne i Almindelighed
 og Hans preussiske Majestæt spurgte om hvad man hos os
 tænkte om Tractaten til Sevilla — Traité de Seville —
 og om man ikke fandt at de hannoveranske Allierede heri
 havde handlet urigtigt med Keiseren, i det man ganske
 havde kuldkastet Quadruple-Alliancen og idet samme havde
 indgaaet en hemmelig Fred — une paix clandestine —
 med Spanien. Hans Majestæt indrømmede mig derefter
 dette Punct, i det han ytrede, at jeg havde Ret og han
 vel hundrede Gange havde sagt til von Seckendorff at Kei-
 serhoffet havde Uret i at bebreide andre det, som det selv
 havde gjort sig skyldig i; Men, vedblev han, lad os gaae
 over til at tale om et andet Spørgsmaal og lad os høre
 Deres Mening om den Fremgangsmaade, som de tydske

*) Dette er formodentlig den samme som senere blev Jus-
 titsraad og ansøgte Kong Christian den sjette om at
 blive Statsraad, hvilket denne afsløg i et Brev til
 Schulin af 31te August, men bevilgede i samme at
 Vrindsen — med tydelige Ord — af Freüen-
 feld maatte blive Justitsraad da han var en
 Svigersøn af den keiserlige Resident Rürbrod.

Rigsfyrster bør følge, om de bør taale at de Allierede af Sevilla der spille Herrer og der disponere over Rigets Lehn — des Fiefs de L'Empire — efter eget Forgodtbefindende. Jeg svarede ham (vedbliver Løvensørn) i den Anledning, at jeg i halvfjerde Aar havde været udenfor Affairerne, at jeg endnu ikke var ganske bekendt — bien au fait — med alt dette, men at, saavidt jeg kjendte dertil, saa forekom det mig at de Italienske Lehn (les Fiefs de l'Italie) ikke vedkom Riget — l'Empire — undtagen forsaavidt som Keiserhoffet derved fandt sin Regning, at da med Hensyn til det Tilfælde, hvorom Spørgsmaalet var, de 2 Partier vare enige i Hensende til det Væsentslige — etant d'accord du gros de l'affaire — saa kunde jeg ikke indsee af hvilken Grund Riget behøvede at gribe til Vaaben i Anledning af Executionens Maaden, saa meget mere, som det formeentligen maatte være de tydske Rigsfyrster meget ligegyldigt, om de Trosser, som udgjorde Garnisonerne i Byerne Toscana og Parma, bære Skypen paa spansk eller schweizerisk Maaer, at med Hensyn til hvad der i Særdeleshed angik Kongen af Preussen, da, dersom det maatte være mig tilladt at sige min Mening reent ud — en fidelle Serviteur de S. M. — troede jeg ikke at det kunde være i hans Interesse at haste med at give sin Stemme i Overensstemmelse med det keiserlige Hof's Hensigter, førend man havde set paa hvilken Maade de andre Rigsfyrster greb denne Sag an; idet — attendu qu'il — der ikke handledes om mindre end om at binde Hænderne for bestandig paa sig

selv og alle sine Eftersølgere i en Sag af den største Vigtighed. Derpaa svarede Kongen mig at han var af den samme Mening, og at han ikke vilde erklære sig førend han havde seet hvad de andre Rigsførster vilde gjøre. (Derpaa vedbliver Löwenørn, men med Skiffre) Hvad min personlige Mening angaaer — Pour moi — da troer jeg at den Beslutning, som det sachsiske Hof maatte tage betræffende denne Gjenstand, vilde have en stor Indflydelse paa ham. (Der fortsættes derpaa med Bogstaver) Derefter spurgte Hs. Majestæt mig hvad vi meente om Luxemborgs Stilling til Frankrig, som syntes at true denne Plads og om jeg ikke fandt, at alle de Magter, som deltog i Rigets Opretholdelse, burde sætte sig i Bevægelse for at forsvare en Plads, som maatte anses for Nøglen til samme fra denne Side, idet Tilfælde at de Franske virkelig maatte angribe den; saa meget mere som Erobringen af denne Plads vilde aabne Veien til det Universalmonarkie, som dette Hof tidligere saa meget havde tragtet efter. (Med Skiffre.) Den ene falske Mening, Deres Majestæt! (Sire!) er en ondskabssuld Insinuation af von Seckendorff for at allarmere Kongen af Preussen med Hensyn til hans Naboevovindser ved Rhinen. (Med Bogstaver). Mit Svar var at jeg ikke troede at der i Virkeligheden var noget herom."

Det turde af denne Samtale fremgaae at Hans preussiske Majestæt lagde Vægt paa Löwenørns Mening om politiske Gjenstande og viste ham megen Tillid. Der har der været en Periode, hvor en Spænding fandt Sted imellem dem. Kronprindsen skulde nemlig allerede i Lyst-

leiren ved Radoritz have høvt den Plan at flygte for at undbrage sig Faderens haarde Behandling og betroede Løwenørn denne hans Hensigt. Løwenørn fraraadede imidlertid Prindsen saadant og tilraadede ham at søge at forsige sig med sin Fader, men indlod sig forøvrigt ikke paa nogen Angivers Rolle. Saadant blev imidlertid Kongen forebragt paa en saadan Maade som om Løwenørn havde complotteret med Prindsen og Kongen vilde i længere Tid ikke see Løwenørn, men svarede, paa dennes skriftlige Forspørgsel, „om han kunde vente at faae nogen Audients, eller maatte gjøre Skridt til at forlade Hoffet,“ ved egenhændigen at tegne paa Løwenørns Skrivelse: „Habe keine Zeit; Friedrich Wilhelm“. Sagen blev imidlertid senere paa en rigtig Maade foresillet Kongen, som, da han erfarede hvorledes Løwenørn havde raadet Sønnen paa det Bedste, stjænkede Løwenørn sin Tillid og sit Venkab i end større Grad end tilforn. Saavel med Kongen som ogsaa med Kronprindsen (Friedrich II) indtraadte Løwenørn forøvrigt senere i en levende Brevverling.

De omtalte krigerske Udsigter i Europa havde imidlertid Kong Georg af England vidst at sjerne og ved energiske Forholdsregler at betrygge Europas Fred, idet han forbindrede Spanien fra at udbetale Keiseren de store Summer, hvormed han skulde besolde sine egne saavelsom sine Allieredes Tropper og gjorde det umueligt for Rusland at feretage noget Reelt og Factisk for Hertugen af Holsteen eller at kunne tilsende Spanierne den ved Reval udrustede Flaade. I disse Diemeed bleve nemlig 3 engelske

Flaader udsendte; den ene, under Viceadmiral Hofile, gik til den mexicanske Havbugt, den anden, under Admiral Jennyngs, til den spanske Kyst og den tredie, under Admiral Charles Wager, til Østersøen. Den førstnævnte af disse lagde sig foran Portobello (i Ny-Granada paa en Landtunge ved det caraibiske Hav) og var saa heldigen med at forhindre Gallionerne i at løbe ud hele to Aar efter hinanden, at Spanien af Mangel paa Penge ikke engang kunde betale sine egne Trepper, endsiige præstere Keiseren de lovede Subsidiar. Den anden Flaade dækkede Gibraltar imod Spaniolerne og forhindrede Transporten af de Trepper, som allerede stode færdige i Biscaya for at afgaae til Scotland i Prætendentens Tjeneste. Den tredie Flaade, som bestod af 20 Linieskibe, 2 Fregatter og 2 Brandere, ankom den 5te Mai 1726 paa Kjøbenhavns Nærd og omtrent 3 Uger derefter viste den sig for Stokholm. Efterat en svensk Rigsdag var bleven sammenkaldt tiltraadte Sverrig ogsaa under $2\frac{1}{2}$ Maaned 1727 den hannoveranske Alliance, dog med visse Modificationer. Med den engelske Flaade havde imidlertid en dansk Eskvadre bestaaende af 8 Rangskibe og 4 Fregatter under Commando af Schoutbynachten Michæl Bilde eller Bille forenet sig. Den samlede Flaade lagde sig tilankers ved den lille De „Norgen“ ikke langt fra Reval for der at iagttage den russiske Flaade og at forhindre den i at løbe ud. I Begyndelsen syntes det som om Russerne med Magt vilde drive disse Drypassere bort fra deres Færvande og 40 Rangskibe tilligemed 200 Galeier syntes dem tilstrækkelige til at kunne binde

an med 28 Krigsskibe og 6 Fregatter. Men ved nølere Overveelse af Dvaliteten fandt man det dog mere tilraadeligt at blive ganske roeligen liggende i deres Havne ved Kronstadt og Reval indtil de forenede engelske og danske Orlogsmænd vare vendte tilbage til Kjøbenhavn's Rbeed. Omendkjøndt Czarinden indlod sig i Underhandlinger med Admiral Bager, saa bleve disse Underhandlinger dog strax afbrudte, fornemmeligen paa Grund af Punktet om det Slesvigske, med Hensyn til hvilket Catharina intet vilde estergive og Storbritannien ikke tilbages tage sin Garantie. Imidlertid viste denne heldige Indespærrelse af den russke Flaade hele Verden hvad Ingen hidtil havde troet, at en god Soemagt nok kunde indeslutte Russerne i den firske Bugt og saaledes forhindre deres Foretagender fra Søsiden. Saadant gav ogsaa Stænderne i Sverrig Mod til at tiltræde den hannoveranske Alliance, hvilken Tiltrædelse forsøgede Kronen Danmarks Sikkerhed — omendkjøndt Danmark og Sverrig selv ikke indgik nogen Alliance med hinanden — idet deres Interesse med et russisk Angreb nu var fælleds, ja Sverrig var endogsaa forpligtet til, naar England og Frankrig forlangte saadant, i Tilfælde af et Anfald fra russisk Side, at lade 10,000 Mand Auxiliairtropper rykke mod Russerne, ogsaa til Forsvar for Danmark, som nu sluttede sig nærmere til den hannoveranske Alliance og under 16de April 1727 indgik en meget fordeelagtig Alliance med England og Frankrig paa 4 Aar. I en hemmelig Artikel af denne Tractat heed det, at saakremt Hertugen af Holsten engang skulde bestemme

sig til at modtage et Equivalent for den forrige hertugelige Halvdeel af Hertugdømmet Slesvig, skulde de trede Konger af Danmark, Storbritannien og Frankrig bære enhver den tredie Deel af et saadant Equivalent og samme ingenslunde falde Kronen Danmark alene til Last. Ved denne Tractat blev i Løbet af 4 Aar 1,400,000 Rdl. bragte ind i Riget, uden at Danmark derfor behøvede at holde eller stille en Mand mere end ellers i Marken. Dette magtige Forbund afvendte den truende fjendtlige Overtømmelse af Russerne fra Danmark og gav Kongen af Danmark en nye Sikkerhed for Besiddelsen af Hertugdømmet Slesvig og, dersom Conjunctionerne engang skulde tage en saadan Retning, at der skulde gives Hertugen af Holsteen et Equivalent, saa vare de 2 Trediedele af samme allerede nu overtagne af begge Garanterne og Danmark saaledes eventualiter befriet for samme. Kongen af Danmark var ogsaa saa vel fornøiet med denne Alliance-Tractat, at han netop valgte sin Gemalindes Fødselsdag til dens Undertegning og ærede Festen med en ganske usædvanlig talrig Promotion af Riddere, nemlig 3 af Elephanten og 13 af Dannebrog.

Imidlertid toge Sagerne i Rusland en saadan Vending at der snart ikke mere blev Spørgsmaal om Preussen eller andre Magter skulde, for at søie sig efter de russiske Dnster, vise Interesse for Hertugen af Holsteen og saaledes vise sig mindre venstabelig mod Danmark. Rusland vedblev at være rustet og en dansk-englisk Flaade viste sig paa nye for Reval, medens Hertugen af Holsteen tilbød Antagelsen

af et Equivalent, som skulde bestaae i de slesvigste Der, Grevskaberne Oldenborg og Delmenhorst, Expectance paa Pløen og Ophævelsen af det holsteenske Fælledsskab. Disse Fordringer vare uden tvivl ansatte saa høie i Tillid til de russiske Raaben; men den 9/17 May 1727 døde Catharina den første i en Alder af 39 Aar og med hende gik Hertugen af Holsteens store Forhaabninger ogsaa i Graven. Ifølge Catharinas Testamente succederede Storfyrst Peter — den ulykkelige Czarevich Aleris's Søn — som saaledes i en Alder af 12½ Aar under Navn af Peter den anden blev Keiser over alle Russer. Fyrst Wengilkoff førte imidlertid Regleringen, ikke blot som Premierminister, men som Czarens eller Keiserens tilkommende Svigerfader, idet den unge Zar ifølge Catharines Testamente var bleven offentlig forlovet med Wengilkoffs ældste Datter Marie, ligesom ogsaa Wengilkoffs eneste Søn var bleven forlovet med Czarens Søster, Prindsesse Nathalie. Hertugen af Holsteen blev nu af Wengilkoff behandlet med Ringagt; Hertugens Gemalinde blev udelukket af Kirkebønnen og man gav ham dagligen mere og mere tydelig at forstaae at han godt kunde undværes i Rusland samt at man ansaae det for unødvendigt for hans Skyld at leve i Strid med Naboerne. Hertugen forlod under saadanne Omstændigheder ogsaa Rusland og gik til Kiel, hvor hans Gemalinde den 28de Januar 1728 fødte til Verden Prinds Carl Peter Ulrich — den nuregerende russiske Keisers Farfader — og døde den 15de May s. A. Imidlertid var Wengilkoff og hans Huus allerede i September 1727 bleven styrket og Peter den anden forlovet

med Fyrst Alexis Dolgorudis Datter Catharina. Peter den anden døde imidlertid allerede i Januar 1729 af Kopper — en Sygdom, hvoraf mange fyrstelige Personer i hin Periode døde — i en Alder af omtrent 15 Aar. Med ham uddøde den mandlige Linie af den czariske Familie. Man valgte nu til Keiserinde Peter den stores Broders, Iwans Datter Anna Iwanowna Entehertuginde af Surland, som for at faae Regjeringen maatte underskrive haarde Betingelser, der dog strax bleve ophævede. Familien Dolgorudi blev nu styrtet og man begyndte i Rusland — hvor den holsteenske Hertugson maatte anses for den vigtigste Prætendent og som man derfor søgte at holde fjernet — at ansee Danmarks Venstabs for nyttig. Der blev derfor i Aaret 1730 gjort Begyndelsen til en bedre Forstaaelse ved Afslutningen af en Tractat betræffende Salutering tilføes m.m.

Løwenørns andet Gesandtskab til Preussen har saaledes næppe kunnet frembyde synderlige Vanskeligheder af politisk eller diplomatisk Natur. Derimod fandt han ved sit Dyheld her Leilighed til at kunne yde sin Belgjører og Konge Frederik den fjerde den sidste Tjeneste. Denne Konge nærmede sig nemlig med stærke Skridt sit Livs Maal, hvilket han selv troede, men Ingen ellers havde troet at være saa nær, som det virkelig var. Kong Frederik den fjerde havde fra sin Ungdom af havt et temmelig godt Helbred og havde lige fra sit andet Aar af, da han havde Kopper, og indtil sit 50de Aar ikke havt nogen egentlig Sygdom. Imidlertid leed han dog efter sit 40de Aar noget af den saakaldte gyldne Aare og en Badereise til Aachen i 1724

var snarere til Skade end til Gavn. Hertil kom Kjøbenhavns Brand 1728, under hvilken Kongen dagligen reed omkring i Storm og Regn og desuden grammede sig meget. Den 8de Juli 1729 døde Prinds Carl Kongens daværende eneste Broder, hvilket Dødsfald meget afficerede ham. Den nødvendige Høje for Legeme og Sjæl kunde han ikke unde sig paa Grund af det bestandige Regjeringsarbejde, hvortil han sædvanligen anvendte en Deel af Natten. Heltet ikke kunde han altid være frie for Uregelse „som af mere end een — siger Hojer — Undersaatterne ubekjendt Marsag trængte ind i denne dyrebare Monarks Cabinet og Sovestue.“ I Marts 1729 havde Kongen ogsaa tvende Uheld, idet han ved at besigtige Byen reed over en med Brædder slet bedækket Kalkgrube, hvori hans Hest sank ned og forarsagede ham selv en skadelig Alteration. Meget mere farlig var imidlertid et Fald, som Kongen gjorde samme Mars Esteraar paa Støbehuset i Kjøbenhavn. Den nye Støbemester Polhmann skulde for førstegang støbe 4 tolvpundige Metalkanoner og havde til at overvære saadant indbudet Kongen og de Fornemste ved Høffet tilligemed Mange af Byens Folk. Kongen kom ogsaa og stod paa en høi Tribune eller Stillads, op ad hvilken paa den ene Side en bred beqvem Trappe førte, men fra den anden Side kunde man kun komme ad en meget smal Trappe. Tribunen var foruden af hans Majestæt med Svite besat af en Mængde Mennesker og i Særdeles af en Mængde Officierer og Fruentimmer. Da nu Støbningen gik for sig sprang Formen, hvori de 2 Kanoner skulde

støbes. Det glødende Vætal flød hen under Tribunen, antændte en Træpille og udbredte en skadelig og stærk Røg. Omendkjøndt det nu var høi lys Dag og der hverken var Mangel paa Syrsiter, Vand eller Vandstøb, altsaa ingen Fare forhaanden, saa geraadede desuagtet fast alle i en utroelig Skræk, hvorfor de med høie Skrig og i den største Uorden ilede hen til Trappen og næsten søndertraadte hinanden. Kongen kunde i denne Forvirring og under den stærke Røg ikke see hverledes det egentlig sted til, men blev af nogle af hans Svite af overdreven Omhu lønsaldet om itide at at trække sig tilbage og at vælge den korteste Vej igjennem den smale Trappe eller Dvgang i den Formening at der her vilde være mindst Trængsel. Men ligesaa snart som Kongen havde betraadt denne lode Folk sig ikke længere holde tilbage og de, som vare bag ved, stødte dem, som vare foran, fremad med en saadan Boldsomhed at Kongen blev trængt flere Trappetrin forbi og kastet ned, hvorved hans Hat og Peruque faldt af. Vel var det endnn en Lykke, at Livtjeneren gik foran og saaledes kunde opsfange den faldende Monark^{*)}; men den uundgaaelige

*) Denne Livtjener heed, saavidt vides, Torm og blev senere (1731) Politimester i Kjøbenhavn, som man har vaastaaet, alene for hans Conduite ved denne Leilighed. Der fortælles om ham, at naar en Tyv var greben, befalede han en Politiebetjent at bringe ham — Tyven — ud til Sørensen — Inspecturen i Tugthuset — med Ordre til denne om „at beholde ham i nogle Maaneder, for at man imidlertid kunde see om han vilde bekjende.“

Skraal tilligemed selve Falbet og den indbaandede Nøg af det smeltede Metal havde alligevel bragt den i Forveien svage Konge næssen i Afmagt. Af hans Omgivelser sprang forøvrigt Kammerjunker Charles v. Holstein først til og hjalp Kongen, dakkede ham med sin egen Peruque (dette erindrer om Kong Carl XII og Siquier) og vederqvægede ham med Lugten af saakaldet callist Hjerterpulver, som han netop har hos sig, hvorefter Kongen blev bragt i en Bogn og saa godt som i Holsteins Arme ført til Slottet. Fra denne Tid af kunde Kongen ikke mere komme til Kræfter og hans forrige Munterhed forled ham ganske. Naturen var frag og afkræftet og Fødderne begyndte at opsvulme. Da Kongens tvende Livmedici Wolff og Schaffer vare gamle og mindre duelige blev den kalliste Medicus Junker i April 1730 indforstreven. Han yttrede Frygt for en begyndende Battersoet og tilraadede Koelighed, idet al Reisen, navnlig Søreiser, vilde fremskynde det berygtede Onde. Ikke desto mindre gaves der dem, som netop tilraadede saadant og Kongen begav sig virkelig den 19de Juli paa Veien til Holsteen fuld af Haab om ved saadan Bevægelse at forbedre sin Tilstand. Han ledsagedes af Dronningen og en middelmaadig Svite, blandt hvilken der næppe fandtes Nogen, som tænkte paa, at hverken Kongen eller Dronningen mere skulde see Kjøbenhavn. Den 29de Juli ankom Kongen til Gottorp, men fandt det ikke tilraadeligt at reise videre.

Løwenørn modtog i Begyndelsen af August Maaned 1730 en Skrivelse fra Obersecretair v. Hagen af 31 Juli s. A.,

brødt denne anmodede Løvensørn om at vilke komme til Slesvig, hvor Kongen ønskede at see ham og, om muligt, i Følge med ham Dronningen af Preussens Livlæge Stahl, som var en i sin Tid berømt Læge, og som havde erholdt Tilladelse til at afgaae til Danmark for at tage Kong Frederik den fjerde i Cuur. Løvensørn opholdt sig hos sin døende og høit elskede Konge og store Belgjører Størstedelen af August Maaned og kom først tilbage til Berlin den 6te September. Om Kongens Sygdom skriver Løvensørn fra Berlin til Hagen endnu under 11te Octb. 1730: „Med det tydske Cancellies sidste Notification dat. Odense den 4de d. M. har jeg med dyb Smerte — profonde douleur — erfaret at Kongens Sundhed er bestandig i en maadelig Tilstand. Gud høre saa mange tusinde Sjæles Bønner for Bevarelsen af en saa god Hersker, at vi snart maae høre bedre Efterretninger om Hans Majestæts dyrebare Person! Imidlertid takker jeg Gud for at jeg med Sikkerhed kan modsigte det Rygte, som for 8 Dage siden havde udbredt sig her om Hans Majestæts Død og at man endnu kan nære de bedste Forhaabninger.“ — Kongen brugte imidlertid Stahls Cuur saalænge som denne havde Tilladelse til at blive. Det syntes og at tage en bedre Vending med Sygdommen og Kongen udnævnte Stahls Søn til sin Livlæge, da Wolff — som i nogle og tredive Aar havde kjendt Kongens Constitution — var død en Maanedstid iforveien. Kongen nærrede det Haab at Sønnen, efter Faderens Raad og Medthode, kunde fremme den gode Begyndelse, men den unge Stahl døde — Uheld paa Uheld! — endnu under Faderens

Ophold af en lidelig Feber og den hos Kongen sporede Bedring var meget vakkende. Den ældre Stahl mærkede snart at alt Haab med Hensyn til denne Sygdom vilde reducere sig til at vinde nogen Tid og tilraadede derfor Patienten, medens det endnu var Sommer, jo før jo hellere at begive sig til sin Residents, hvor han med større Besømmelighed kunde ylcie sin Sundhed. Til den Ende efterled Stahl den fornødne Forskrift og ilede til Berlin. Kongen tiltraadte ogsaa i smaa Dagsreiser Tilbageveien til Kjøbenhavn; men kom ikke længere end til Odense, hvor den tiltagende Svulst og Svaghed nødsagede hans Majestæt til at forblive. Derefter blev Confessionarius Lintrup og Hofprædikant (siden Biskop) Hersleb og adskillige Læger beordrede derhen. Mod Slutningen af September begyndte man i Kirkebønnen at bede Gud om Kongens Helsebredelse og den 6te October tog Kronprindsen og det øvrige Kongehuus til Odense. Den 11te Octb., som var Kongens Fødselsdag, bad den fromme Kenge Hofprædikant Hersleb prædike over de Ord i Salomons Prædikeners VII C. 2det V.: „Dødens Dag er bedre end Fødselsens Dag,“ og „avægede sig (bemærker Hojer) ved Overbeviisningen om den saa sjelden forstaaede Sandhed at Døden ikke blot er uundgaelig for Mennesket, men nødvendig og een af de vigtigste guddommelige Velgjerninger.“ Samme Dag uddeelte Kongen endnu en Elefantorden til Geheimeraad C. A. v. Plessen, der havde været Oberkammerer hos hans afdøde Broder Prinds Carl. Han hang ham sit eget Ordensbaand om

Halsen og talte ham for al den Treffab og Kjerlighed, som han havde udviist mod Kongens afdøde Broder. Han vendte sig derefter om til Bøn og et Par Timer efter til Roe, som dog kun varede kort, idet en snarlig og mild Dødskamp Klokken 1½ om Natten mellem den 11te og 12te Oct. 1730 endte denne gode Konges Liv, efterat han her paa Jorden havde levet 59 Aar og nogle Timer samt regjeret i 31 Aar og 48 Dage.

Af Løvensørns Indberetninger fra Berlin angaaende Forholdet mellem Kongen af Preussen og hans Søn Kronprindsen skulle vi her meddele følgende: Løvensørn skriver bl. A. under 4. Oct. 1730: Generalmajor de Giniz den hollandske Evoyé havde nyeligen hjemme fra erholdt Ordre til i sin Regjerings Navn hos Hans preussiske Majestæt at intercedere til Gunst for Prindsen. Han var sat i stor Forlegenhed ved denne Commission. Hr. v. Bork, som han havde raadført sig med, meente at det ikke var tilraadelig, under de forhaanværende Omstændigheder, at tale til Kongen om denne Sag. Da imidlertid Kongen havde tilladt den omtalte hollandske Minister at komme til sig paa Hjortejagt i Wusterhausen — de chasser le Cerf à Wousterhausen —, saa har han troet at burde benytte sig af denne Leilighed for at udføre sine modtagne Ordres, hvilket han da og virkeligen gjorde, men uden at han i dette Dieblif veed hvad han skal dømme om Resultatet heraf, i det Kongen af Preussen snart havde talt som den opbragte Konge, som vilde dømme til Galge og Steile og Hjul og snart som den formildede Fader, — en père adouci — der betragtede sin Søn

Feil som en Drengestreeg — Tour de Jeunesse —. Denne Minister siger at han i Løbet af en halv Times Tid fandt Kongen snart i den ene og snart i den anden af disse Stemninger, som vare hinanden aldeles modsatte og at det vilde være ham umuligt at kunne indberette andet til sin Regjering, end at han havde haft en confus Samtale med Kongen af Preussen, uden at have faaet noget bestemt Svar af ham angaaende den omspurgte Sag eller at kunne danne sig nogen klar Forestilling om Kongens egentlige Tanker angaaende denne Gjenstand. Imidlertid veed jeg (Skriver Løwenørn) at Kongen for kort Tid siden har sagt til en vis Person, at han ikke vilde udgive 2den Deel af Czarewizen — qu'il ne volut pas donner le second tome de Czarewitz —, men at han vilde lade sin Søn affone sin Forbrydelse i et Fængsel — mais qu'il feroit ronger à son fils son crime dans la prison —. Imidlertid befinder denne Monark sig i en høist sølsom Hændelsvending; han klager over at alt hans Blod er i en saa fegende Tilstand at Hovedet er nærved at vende sig paa ham. Hans Hodagra er i Løbet af 4 Dage bleven meget værre og han har haft Feber 2 Nætter i Træk, hvilket ikke bidrager til at berolige ham ic. (Man traf ifølge Brevets øvrige Indhold, som det synes, Foranstaltninger mod et befrygtet Selvmord ved at sætte Jernstænger for hans Vinduer og desl.)

Strax efterat have modtaget den officielle Efterretning om Kong Frederik den fjerdes Død overgav Løwenørn Gesandtskabsforretningerne til Cancelliraad John og reiste

den 24de October til Kjøbenhavn. Under 6te November blev han formeligen rappeleret og under samme Dato udnævnt til Geheimeraad og Oberkrigssecretair. Den 16de December næstefter fulgte Løwenørn sin bedengangne Konge til det sidste Hvilested i Roskilde. Han nævnes af Busseus under Nr. 55 blandt Følget med de Ord: „Hierauf folgten Ihre Excellenzen diese fünf Geheime-Räthe, nemlig....., wie auch der Herr Ober-Secretair Løwenørn, Herr Ober-Secretair von Hagen, Herr. Generat-Major von Bardenfleet“ &c.

XXIV.

Kong Christian den sjette bestiger Thronen.

Efter Kong Frederik den fjerdes Død blev allerede samme Dag den 12te October 1730 i Odense og Dagen efter i Kjøbenhavn hans Søn Kronprindsen udraabt til Konge under Navn af Christian den sjette. Denne Konge var født den 31te November 1799 og var saaledes omtrent 31 Aar gammel da han ved Faderens Død besteg Thronen. Christian den sjettes tidligste Opdragelse af hans Moder Dronning Lovise var religiøs og alvorlig. Moderen var stedse saa ængstelig for ham, at han fast aldrig maatte komme fra hende eller ud af Stuen og saaledes heller ikke i en mere fremrykket Alder begive sig paa Reiser. Som en Følge heraf røbede Christian den sjette fra Barndommen af Gang til Melankolie, var alvorlig, tilbageholden, streng imod sig selv, nægtende sig Livets Forlystelser og

ustyldige Nydelser. Historiefriveren Langebek har udbævet Narvaagenhed og Arbeidsomhed som Hovedtræk i denne Konges Character *). Han tillægger ham endvidere Guds- frygt, Fromhed, Siegodhed, Wiisdom, Retfærdighed og Freds- sammelighed Selve Riegels erklærer „at det er langt fra at han vil betage Sjette Christian den blilge Koes, som til- kommer ham for hans Stadighed og Flittighed i at gjen- nemlæse selv, eller lade oplæse for sig de utallige kjedsomme- lige Sager“, ligesom han ogsaa erklærer det for tilfulde beviist „at Christian den sjette, naar det gjaldt Rigets sande Vel, ei hørte efter sit Hofis Dnsker. Denne stonge var heller ingenlunde blottet for Kundskaber. Han talte og skrev Tydsk og Fransk og forstod Latin. Ikkedesomindre er maaskee ingen Monark bleven mere wiis kjendt af Esterver- denen end denne Konge. „Christian den sjettes Regjering — siger saaledes Myerup — var en Tid, der kan lignedes ved en Nat, der adskilte fjerde Frederiks Aften fra femte Frederiks Mor- gengry“. Men sammenligner man Christian den sjette som Regent og som Wienske med hans Fader og Søn, da

*) Denne Konges store Arbeidsomhed fremgaaer paa det tydeligste af hans efterladte Papirer. Prof. Jens Wiøller anslaaer Antallet af hans egenhændige Breve til 30 à 40,000, hvilket udgjør for hans 16 aarige Regjeringstid omtrent 2180 om Aaret eller omtrent 6 om Dagen. Nogle af disse til hans Ministre vare ingenlunde korte og desuden findes mange Udkast, Extracter af Bøger m. m., og han syntes ikke at have skrevet hurtigt, da ethvert Bogstav er meget tydeligt. Hans Navn er endogsaa skrevet med calligraphisk Skjønhed.

staaer han vel i nogle enkelte Henseender tilbage for dem begge, især for sin Fader, men paa den anden Side overgaaer han dem ogsaa i adskillige Henseender, saasom i Afholdenhed, Arbeidsæmbed — hvilket sidste dog kun gjælder i Sammenligning med Sønnen — i Omhu for en viis og omfattende Lovgivning, *) Bestræbelse for at kjende alle sine Embedsmænd og at fremme især de grundige Videnskaber og nyttige Haandteringer i Staten. Efterverdenen har begaaet den Uretfærdighed mod Kong Christian den sjettes Eftermæle at tillægge ham en Deel af de Lyder, som alene tilhørte hans Dronning, der beskrives som stolt og kold, herskelig og ødsel, kjændt hidkommen fra et fattigt Land. **) Uden qvindeligt Gemyt og Rinsyg syntes hun i en særegen Grad at have været skicket til at forbitte Kongen Livet og at gjøre ham ilde liidt af sine Undersaatter. Hun lod ikke alene haant om det danske Sprog, men hun taalte det ikke engang i sin Omgivning. Endog ved Nationalfester, naar f. Ex. Stiftelser indviedes, maatte Landets Sprog ikke høres. Saaledes blev Balløse abelige Frøkenkloster indviet

*) Rdn. af 6. Oct. 1731 om Fattigvæsenet, af 13de Januar 1736 om Confirmationens Indførelse og af 23de Januar 1739 om Skolevæsenet paa Landet skuldes saaledes denne Konge.

**j) Man anfører, som noget, der hidrørte fra denne Dronnings Stolthed, at i Christian den sjettes Tid var det Skik, naar Kongen var paa Slottet, at gaac ad Slotspladsen med Hatten i Haanden, ligesom ogsaa Christiansberg var omgivet med en Jernkjæde og saa mange Vagter at det havde Udseende af en Fæstning, som frygtede for fjendeligt Overfald.

med tydske Sange af Elitau. Subm fortæller at hendes Had til det Danske gik saa vidt at hun spottende kaldte sin Søn Kronprindsen „den dänischen Prinzen“ fordi han helst talte Dansk, skjøndt dette ikke var hans Moders Maal: Kongen havde imidlertid ingen Deel heri, men lod Kronprindsen opdrage til at blive den venlige, belevne, livsglade og folkekjære Konge, som Frederik den femte blev. Selv talte og skrev Kong Christian den Sjette rigtignok i Reglen Tydsk og Fransk, medens han kun maadelig udtrykte sig i det danske Sprog,*) men saadant var en Følge af at Tydsk var hans Faders Hof-Sprog. Man har imidlertid flere Data for at Kong Christian den Sjette interesserede sig for dansk Sprog og dansk Litteratur. Han lod sig saaledes forelæse „Dansk Magazin“ hvergang et Hefte deraf udkom, ligesom han ogsaa siden talte med Forfatteren om dets Indhold. I Conferentsraad Werlauffs Prieskrift om det danske Sprog i Slesvig anføres flere Anordninger, der afgive Beviser nok paa Kong Christian den Sjettes Interesse for det danske Sprog og tillige yde et rigtigt Bidrag til en retfærdig Vurdering af denne Konges Regjeringshistorie. Den Pietisme man har beskylt denne Konge for

*) I Gen. Com. Coll. Archiv have vi dog seet flere paa Dansk udfærdigede kongelige Resolutioner, som og Collegie-Forestillinger og Lovensørn selv skrev Dansk til Kongen. Af Kongens Dansk er følgende en Prøve: „Angaaende almuen i Sognedal udi Trundhjem Stift deres Ansøgning bifallig Kammeret og Stiftbefalingsmannen betændniug.“

var mere en Følge af en Tidsaand, der var mægtigere end en Konges Maximer eller Exempel *). Kongen modsatte sig snarere end han beskyttede de pietistiske og kisma-tiske Forsamlinger i Landet, som dengang fandt Sted og under enhver anden Regent vilde have fundet Sted til hiin Tid. Men Tidsaanden tog ogsaa Kongen med sig, især da Professor Reufs blev hans Hofpræst, Bluhme hans Skriftefader, idet han maaskee undertiden fulgte disses Raad, hvor det havde været ønskeligere om han havde fulgt sin egen Forstand eller den af ham ellers saa høit agtede Sjællands Biskop Hæreslebs Raad. Det er imidlertid en falsk Fremstilling, naar man har søgt at skildre denne Konge som et blindt Redskab i sin Skriftefaders Hænder. Kongen modsagde ofte Bluhme, tænkte selv og anordnede intet af Vigtighed uden foregaaende Prøvelse. Bluhme har derimod uden tvivl funden større Medhold hos Dronningen, hvorm Kongen maaskee af og til kan have vist en større Eftergivenhed end ønskelig.

XXV.

Løwenørn som sin Tids Krigsminister.

Skøndt Benævnelsen „Krigsminister“ kun har været brugt her tillands om en Eneste, nemlig St. Germain, saa har der dog været Flere, hvis Functioner have været

*) Om Beskyldningen for Bigotteri, see Kolderup Rosenvinges Sendschreiben an Geheimerath Schloffer p. 7.

af en saadan Bessaffenhed og Udstrækning at de kunde besnavnes sine Tidens Krigsministre. Til disse maae udenstviol Løwenørn blive at henregne. Nogle Historieffrivere have derfor ogsaa ligefrem nævnet Løwenørn som Minister i hans nye Stilling under Kong Christian den sjette. Hos Prof. J. Nøller — Menmoshne B. 2 p. 117 — bedder det saaledes: „Det er vist at man maae lede længe og jeg troer forgiæves, i Danmarks nyere Annaler inden man paa een Tid finder saadanne 6 Ministre, som L. og C. Pless, J. Rosenkrands, Poul Løwenørn“ &c. — Den samme Mening synes ogsaa at ligge i Kiegers's Ord, naar det hos denne (smaa Historiske Skrifter D. 3 p. 9) bedder: „De Personer, som i Regjeringsager havde Eneret til at forsyne Kongen dagligen med Forsætninger og Slutninger, vare i det danske Cancellie Obersecretair og Statsminister J. L. v. Holstein, i de udenlandske og tydske Sager J. G. v. Schulin, for Rentekammeret B. A. v. der Osten, for Flaaden var Danneffjold Obersecretair, for Landetaten var Løwenørn“. — Dog havde Løwenørn ikke Sæde i Conseillet, men alene Referatet i samme.

En af Kong Christian den sjettes første Regjeringshandling med Hensyn til Landetaten synes at have været Løwenørns Udnævnelse til Oberkrigssecretair. Den kongelige Resolution eller Ordre (General Commissariats Archivet), hvorved denne Udnævnelse skee, er dateret Frederiksberg Slot den 6te Nov. 1730 og paa Foden stilet til „Land:Statens General Commissariat“, men paa Cou-

verten er Udskriften til: „Dø Edelige Vore Deputerede udi Land Statens General Commissariat, samtelig“. Den befaler, at samtlige Embedsmænd ved Landstatens General Commissariat skulle indsende deres Bestallinger eller kongelige Ordres, som af Krigscancelliet vare udfærdigede, til kongelig Confirmation, samt dimitterer Detlev von Resvenfeldt fra „Ober-Kriigs-Secretaire-Chargen ved Vores Kriigs-Sanzelj“ og confererer samme Charge til „Dø Edelig Hr. Poul v. Löwenørn, Ridder, Vores General-Major af Cavalleriet, saa og Stiftsbefalingsmand over Aarhus Stift, samt Amtmand over Havreballe og Stjernholms Ambter i Bort Land Nørre Jydland; Saa have Vi Eder slikt til Efterretning hermed allernaadigst villet bekendtgjøre, og derhos anbefale, at I med bemeldte Vores Ober-Kriigs-Secretaire von Löwenørn em alt hvis, som til Vores Militair tiennistes Befordring kand geraade, vedbørende confererer, og hannem om alting, samme departement vedkommende, behørig illustration giver“... Under 5te Februar 1731 findes en anden ligeledes i det danske Sprog „paa Vores kongelige Residence udi Kjøbenhavn“ udfærdiget kongelig Resolution, hvori det hedder: „Som Dø allernaadigst haver behaged, under den 7de November afvigte Aar, Vores Ober-Kriigs-Secretair og General-Major von Löwenørn, tillige som Med-Deputered udi Vores Lands- og Søe-Stats General-Commissariater at denominere og hannem for samme Forretning foruden den hannem udi Reglementet ordinerede Ober-Kriigs-Sec-

cretaire (Gage *) endnu aarlig Et Tusinde Rigsdaler à parte at tillægge, hvilket Tillæg ligeledes fra bemeldte 7de Novembris forbigangne Aar skal tage sin Begyndelse og fremdeles continuere"... Paa denne Resolutions Couvert er Udskriften: „Os Eftelig Bores Præsæs og Deputerede udi Land Statens General Commissariat, samtligen.“ — Løwenørn synes strax at være indtraadt som første Medlem i Collegiet, da hans Underskrift — P. de Løwenørn — findes først derefter: Harthausen — Kammerherre — G. Verche — Generalmajor — S. Junge — Consentsraad — B. Hauch, Justitsraad. Det sees af denne Resolution tillige at Land- og Sø- Statens General-Commissariater dengang vare forenede"). Løwenørn blev derefter under 28de November 1732 udnævnt til eller tillagt Titel af Generallieutenant af Cavalleriet. Forøvrigt vare de 9 Aar, i hvilke Løwenørns quasi-Krigsministerium varede, Freds- aar, saa at hans almindelige Functioner med Hensyn til Anskaffelsen af Ammunition, Regimenternes Fordeling, Exercercedidernes Berammelse m. m. ikke ere meget interessante.

*) Ifølge de saakaldte Stater i Gen. Com. Archivet var denne Gage 2000 Rd. Den originale kongelige Resolution af 7de Novbr. som her vaaheraabes, findes ikke. Mueligen har den heller ikke været skriftlig.

**) Sfr. Registratur eller Material Register over de i det forrige Krigscancellies Archiv varende Sager (af Statsraad Hedegaard) Nr. 1270 — 23. Nov. 1735, hvorefter Land-Statens Krigs- Cancellie og Sø-Statens skal separeres. Allerede 1712 var der Tale om „Land- og Sø- Statens General-Commissariaters“ Separation.

Vi skulle derfor indskrænke os til at fremhæve og omhandle nogle af de vigtigste Forandringer med Hensyn til Landets Forsvarsvæsen, som foregik i den Periode. De Love om Landeværnet eller Landmilicen, som emanerede i de første 10 Aar af Kong Christian den Sjettes Regjering, ere næppe blevne til uden Lovensørns Medvirkning — uden at det dog kan paavises hvorvidt hans Raad for eller imod ere blevne fulgte — ligesom de ogsaa tildeels ere blevne skjævt og eensidigt bedømte, for en Deel vistnok paa Grund af Uvidenhed og Ubekjendtskab med Forholdene eller af politisk Partiaand.

Førend Forordningen af 20de Juni 1788 udkom hvilede det hele Udskrivningsvæsen paa den Grundsætning, at Eierne af det til Soldaterhold ansatte Hartkorn vare pligtige til at skaffe de Karle, som ifølge deres Hartkorn fordredes, eller at fremstille samtlige paa saadant Hartkorn værende Værnepligtige, for at Sessionen kunde vælge. Om Noget var værnepligtig, beroede dengang paa om han fra Høftelsebaarene af tog Ophold paa saadant til Soldaterlevering ansat Hartkorn og derved blev Proprietærens Raadighed at præsentere ham undergiven. Forordningen af 1788 frietog Hovedgaardseierne for at levere Folk til Krigstjenesten og bestemte at denne skulde fordres umiddelbart som en almindelig og personlig Pligt imod Kongen og Fædrelandet, samt at Mandskabet skulde udtages til Krigstjenesten i Forhold til Districternes Folkemængde, uden Hensyn til Hartkornet og indføres i Reserverullerne fra Fødselen af. — Strax efter Kong Christian den Sjet-

tes Ebronbestigelse og endnu førend Løwenørn var bleven Oberkrigssecretair ophævedes ved Forordningen af 30te October 1730 det da bestaaende Landeværn, fordi, som det heed, adskillige Misbrug havde indsnegtet sig ved den af Kong Frederik den fjerde oprettede Landmilice, hvorved denne var bleven en fast utaaelig Byrde. (Det var altsaa ikke Lovgivningen selv, men Ufvingelserne fra samme eller Misbrugen, der blev byrdefuld). Under 5te Januar udstedtes der en General-Pardon for alle dem, der vare undvegne fra Landeværnet, eller bortstrømte fra Godserne af Frygt for at blive udstrevere til Soldater, hvortil søiedes den Tilladelse, at Enhver maatte nedsatte sig, hvor han vilde, paa Landet og i Kjøbstæderne. Da imidlertid beraf snart visse sig de mislige Følger at Bøndergodset blev øde og at Bønderkarlene nedsatte sig i Kjøbstæderne eller reiste ud af Landet, saa forbed en Forordning af 5te Marts 1731 saadant og et nyt Landeværn eller Landmilice blev derefter ved Forordningen af 4de Febr. 1733 oprettet.

I Geheimearchivet findes (Nr. 409) en egenhændig Skrivelse af September 1732 fra Kong Christian den sjette til Statsraadet angaaende Dyrettelsen af dette nye Landeværn. Denne Skrivelse, der er affattet i det tydske Sprog, er et i flere Henseender mærkeligt Actstykke, idet den deels kaster Lys over Motiverne til hiin af Udskillige saa meget dadlede Lovgivning, deels giver et Indblik i Kong Christian den sjettes Cabinet og hans Virksomhed sammesteds, hvorved atter tidligere falske Foresillinger tildeels opklares, og endelig viser, at denne

Konge ingenlunde behøvede at give Löwenørn eller nogen Anden „Eneret — som Riegels udtrykker sig — til at forsyne sig med Forsætninger og Slutninger“, Skøndt vi paa den anden Side ikke ansee det for usandsynligt at Kongen har haft hyppige mundtlige Conferencer med Löwenørn om Sagen og at derfor denne Sidstes — hvis skriftlige Betænkning om Sagen ikke er at finde — Anskuelser for en Deel udtale sig i Kongens her omtalte Skrivelse. En tidligere kongelig Skrivelse til Statsraadet af 18de Januar s. A. maac for Sammenhængens Skyld først meddeles. Denne lyder i det danske Sprog saaledes;

„Mine Herrer! Af den vedlagte Forestilling fra Landstat-General-Commissariatet“) vil De tilligemed mere er-

“) Det gjør mig Ondt — siger Prof. J. Nøller — at jeg ingensteds har fundet General Löwenørns Betænkning i denne Sag. At han havde stor Deel deri forstaaer sig selv. Ogsaa har jeg fundet hans Navn anført, f. Ex. i det danske Cancellies Brevbog Nr. 111 for 1733, som indeholder Conseilets Memorial til Kongen af 21de Febr. 1733, hvori meldes, at Conseilet ifølge Befaling af 17de s. M. angaaende Udnævnelsen af Commissairer til Indretning af den nye Landmilice, havde overlagt og fundet tjenligt, at Geheime-Expeditions-Secretair Neve først tale de med General Löwenørn derom, og hans Excellence — Generallicutenant Löwenørn — havde fundet det raadeligt at at Neve traadte sammen med Justitsraad Hauch og og Cancellieforvalter Sechmann af Krigscancelliet for at eftersee alt hvad her tilforn var bleven expederet ved Landmilicens Oprettelse samt overlægge med dem hvorledes Expeditionerne efter den nærværende Plan kunde affattes.“ — Den i Kongens Skrivelse paabe- raabte Forestilling har forøvrigt ligesaaalidet som Ge-

fare hvad for Desputer der opstaae imellem Proprietairerne og mine Officierer. Da jeg nu ikke gjerne vil træde noget af Partierne for nær og min Interesse tillige fordrer, at saavel Undersaatterne conserveres, som ogsaa at min Armee kan blive forsynet med gode dygtige danske Karle — Knechten — saa har jeg til ydermere Bished villet vide Eders samtlige skriftlige sentiment derom, førend jeg desangaaende tildeler General-Commissariatet min Resolution og Villies mening; thi Alt kommer an paa Explicationen af min Ordre af 15de December f. A.“ *). — Efterat nu Conseillet eller Statsraadet havde taget Sagen under Overveielse, ytrer dette, „at det meget maatte fraraade Indrettelsen af en af nogle Proprietairer foreslaaet saakaldet Provindsal-Militis og udtaler at Hovedondet ved den bestaaende Tingenes Stilling bestaaer i at en Deel Proprietairer bebyrde deres Bønder med alt for stærkt Arbeide, Hoverie og anden haard Dmgang.“ (Det sees heraf at Hovedondet altsaa ikke — efter disses, Iver Rosenkrands og Plessernes Vicning — laae i Lovgivningen, men i enkelte Individens Mangel paa Moralitet, hvilken sidste ingen

neral-Commissariats-Collegiets Erklæring — hvis en saadan er bleven indhentet — været at finde enten i Gen.-Comm.-Collegiets Archiv, uagtet Etatsr. Rethers og især Hr. Knuthens velvillige Eftersøgninger, eller i det kongelige danske Cancellies.

- *) Denne Ordre gaaer ud paa at det unge Mandskab, som fra Landmilicen er dimitteret, ei maae antages ved de gevorbne Regimenter, førend de deres Tjeneste hos Proprietairen eller Bønderne, hvor de tjene, lovligen har op sagt og Fardag kommer.

menneffelg Lov kan fremtvinge). I Kongens ovenfor omtalte Skrivelse af September 1732 indeholdes Svaret herpaa. I denne Skrivelse — der er dateret fra Fredensborg — hedder det: Conseilets Sentiment og Papiret *) vedkommende en Provindsial-Milices Indretning have Vi rigtiget bekommet. Vi ere forvissede om at samme er udslydt af Troskab og Kjerlighed til vor Tjeneste og saaledes som de efter deres bedste Vidende og Samvittighed have indseet og erkjendt Sagen. Men, efterdi Vi dennegang ere af andre Tanker end Bort Conseil, saa have Vi anseet det for nodigt at svare paa folgende Maade derpaa; skulde Conseilet finde noget at erindre eller forbedre paa dette Bort Sentiment, saa tillade Vi dem saare gjerne at gjøre det. Det er vist, og kan af intet fornuftigt Menneffe nægtes; at Land-Milicen paa den forrige Fod var skadelig, men en Sag, som formedelst visse Omstaendigheder er bleven ond, kan blive god, naar man tager det bort, som har gjort den ond. Dette vil vise sig naar en nye saakaldet Landmilice bliver oprettet paa en anden og bedre Fod; ikke som den forrige var; saa kan den være nyttig for Landet. Vi have affkaffet den forrige Landmilice; altsaa er det let at indsee, at Vi ikke igjen ville oprette en saadan som den forrige var. 1) Landmilicen var tilforn alt for stærk og nombreuse derfor skal nu kun een Karl gaae, naar forhen 2 maatte gaae. Tilforn gif af 32 Tønder Hartfon en Karl, men nu skal kun en

*) Hermed menes Proprietairernes Memorial eller Forslag.

Karl gaac af 64 Tønder Hartkorn. Ei heller maa der sees saa meget paa Udseendet, naar kun en Karl har sine Lemmer og ikke er altfor defigureret i Ansigtet, saa skal han antages og saa skulle Proprietarerne have Lov til at tage hvilken Karl han vil ud af Regimenterne for at give ham en Gaard imod at stille en anden rørig Karl isteden. 2) Denne nye Landmilice eller Landeværn skal komme sammen saaledes som mueligt, og naar de sendes, skal det altid være saaledes, at de komme hjem igjen om Aftenen, saa at de ingentunde forhindres i deres Arbeide paa Landet. 3) Det kan bevises at mange Folk ere løbne ud af Landet ogsaa efterat Landmilicen er afskaffet og Vi vide ikke hvilket der er bedst, enten Folk gjøre sig Slave paa deres Lemmer for ikke at blive Soldater, eller at de med sunde Lemmer løbe ud af Landet da der dog ingen Landmilice er; det ene er vel ligesaa slemt som det andet. At Folk løbe stærkt ud af Landet kan iblandt andet ogsaa excuses deraf, at en vis Proprietar ved Navn Marsvin fra Sjælland allerede forrige Vinter har beklaget sig derover for Os — som Conseilet nok veed — at han ikke kunde holde sine Folk paa sit Gods, hvorfor han har proponeret Livegenskabet, men dette skal aldrig blive tilstaaet *). Denne —

*) Da man, efter de Tidens Anskuelser og Principer for Værnepligten, gjorde det til Pligt for Proprietæren at stille den Værnepligtige til Soldat, saa var det en Selvfølge at der til denne Forpligtelse ogsaa maatte svare en Berettigelse for Proprietæren til at forhindre den Værnepligtige i at unddrage sig Pligten. Hos den humane Proprietar var maaskee et Par lettere at

Dieser — har først bragt Os paa Tanken om en Landmilice og hertil er dette Papier kommet, hvilket Vi ikke vide, hvorfra det er, men Geheimeraad Rosenkrands har overgivet Os det. 4) Officierernes Excesser ved den færrige Landmilice kunne for Fremtiden let forebygges. Naar det betydes Officiererne i Bort Navn at hvo, som begaaer Excesser, skal uden al Naade casseres, saa tør de ikke vove det. 5) De gevorbne Regimenter bekomme kun saa, ja næsten slet ingen Folk fra Landet, som kan bevises af Listerne. Altsaa kan Oprettelsen af en nye Landmilice ikke skade dem. Hvervingen indenlands falder dem noget vanskeligt, fordi de næsten om enhver Karl maae føre Process med Proprietæren, hvilket derfor koster dem meget og meget discouragerer Officiererne. Hvad Udskrivningen af Matroser angaaer, da tages dertil Ingen uden de fra Søskysten, hvilke ikke due til Soldater. 6) I de fleste Lande findes Landmilice og den ansees der ikke for skadeligt, men for nyttigt*), saasom i Sverrig, Norge, det Lüneborgske og andre Lande, altsaa er ikke Tingen selv skadeligt, men kun Naaden hvorpaa den er indrettet. 7) Hvis Vi faae Krig — som Gud i Naade bevare Os for — eller komme til at sende Auxiliairs Tropper til vore Allierede, hvorfra skulle Vi da tage de fornødne Folk? Vi have jo ikke engang nok til at besætte

erholde end den Caution, som Fdn. 1788 stiller som Betingelse for Erholdelsen af Amtsvas.

*) Maafler har Fredens gode Dage allerede frembragt mange Misfornøiede. Videns Frederik IV holdt Wiislicen stadig til Ilden hørtes ingen Klager.

vore Fæstninger. At indstille de raae Bønderkarle i de gevorbne Regimenter, var at fordærve den ene med den anden; thi i en Hast lærer man ikke saadanne Folk at omgaaes med Gewähr. At lade Regimenter komme fra Norge gaaer ikke an; thi der er ikke mere end et Par Regimenter at undvære, naar Landet ikke skal gives til Priis for vore gode Venner og Naboer, vi have ikke mere end 2 gevorbne Regimenter i Norge; Resten er lutter Nationale. Trækker man de 2 gevorbne Regimenter herved, saa maas de Nationale igjen gløre Tieneste og saa staae mange Gaarde deroppe øde. Ogsaa lader en Transport sig ikke iværksætte uden stor Incommoditet; thi Fragten af Skibene koster saare meget og Handelen bliver derover forsømt. Tilmed kan en saadan Transport findes fornøden paa en Warstid, da enten intet Skib er at faae, fordi de alle ere i Søen, eller fordi Vinden er contrær, eller fordi der er Is eller fjendtlige Flaader i Søen. Nordmændene dse ogsaa meget naar de komme herved, saa at næppe Halvparten kommer op igjen. Utsaa bliver det vel efter vore Tanker det bedste om en Slags Landmilice igjen kunde oprettes heri Danmark, men som ikke havde nødig at føre det odieuse Navn af Landmilice, men maatte have et andet Navn, saasom Landesværn eller Reserve*). Denne kunde i alle Stykker indrette

*) Ordet „Landmilice“ blev dog optaget i den nye Anordning, hvis Overskrift blev: „Om en nye Landmilices Indrettelse i Danmark.“ Dette turde være et Beviis paa Kongens Eftergivenesshed for Andres Grunde. Der gaves forøvrigt navnkundige Mand, som meente

ganske anderledes og langt bedre end forben, saa at den ikke var Landet til Skade, men til Gavn. Vi have intet andet end vort Lands Bedste for Die og forlade gjerne vore første Sentiments, naar vi indsee en Sag bedre. Naar Vi modtage Vort Conseils skriftlige Besvarelse deraf, ville vi tilslægge Vedkommende videre Befaling, thi en saadan Sag maae vel overlægges og holdes hemmelig.*

Af dette Brev sees det at Kong Christian den sjettes Breve undertiden ikke vare saa ganske korte, saa og at Vionarken har haft flere og vægtige Grunde til at dissentiere fra sit Conseil eller sammes Majoritet. Conseilet tog nu Sagen paa nye nnder Overtueelse og af Jover Rosenkrands blev forfattet et Svar, i hvilket man udtaler sig for et Hversvingsystem og imod Kongens Forslag om en nye Landmilice selv under et andet Navn, medens man ansaae en god Flaade for den største Betyggelse for disse Lande. Hvor forskjellig forøvrigt Wieningerne have været om den saa meget dadlede Landmilice under Kong Frederik den fjerde — den Christian den sjette væsentlig vilde forbedre og lette — sees blandt andet deraf at Historieskriveren Suhm laster Carl Pleis „for hans Andeel i Dphærelsen af den ypperlige Landmilice.“

Den nye Forordning, som nu udkom som Resultatet af hine Forhandlinger, er dateret Frederiksberg Slot den 4de Februar 1733. I sammes Præmisses hedder det

at Landmilicen var et Mode og fast uadskillelig fra Bondens Frihed. Sfr. Suhms saml. Skrifter D. 14 S. 247.

„Ligesom Vi, af Kjærlighed og Ombu for Landet, have affkaffet den forhen oprettede Land-Milice, eftersom samme paa den Fod, som den var og formedelst den derved foregaaende Misbrug, var bleven Landet mere skadelig, end gavnlig, saa er det og den samme Kjærlighed for Landet, der forhen havde bevæget Os til at nedlægge bemeldte Land-Milice, som nu bevæger Os den Frihed, Bønder-Karlene ved Land-Milicens Affkaffelse har bekommet, nogenledes at indskrænke, efterdi Vi ugjerne maa see og fornemme, at de saadan Frihed misbruge, idet de lade Agerdyrkelsen fare og størstedels sig af Landet forsøic bort og endnu dagligen derfra undvige. Der hydes og befales derefter at alt ungt Mandskab paa Landet skal indrulleres, men uden dennem med nogen Slags Trængsel, som de under den forrige Land-Milice havde udstaaet, at besværge.“

Det nye Landeværn blev kun halvt saa stærkt som det forrige, alt det unge Mandskab fra 14 til 36 Aar indskrives i Reserveruller og Tjenestetiden fastsattes til 6 à 8 Aar. Naar Bondekarlen havde udtjent sin Tid eller fyldt sit 36te Aar, kunde han nedsætte sig hoor han vilde; Forordningens § 18 bestemmer nemlig „at ingen Bondekarl maa give sig fra det Gods, hvor han er født, saalænge hans Husbond kan skaffe ham Tjeneste, med mindre han er over de til Enrolleringen ansatte Aar, eller efter foregaaende 17de § sin Tid ved Land-Milicen rigtig haver udtjent, men naar han da derfra har erholdt sin Afsted, som hannem uden nogen Slags Betaling meddeles, maae han sin Husbonde Tjenesten lovliggen opsig og derefter kan han siden tage

Tjeneste i Landet, hvor han selv vil, undtagen han er af de Borne, eller haver forfiddet sin Gaard; men udi andre Tilfælde maae den hannem aldeles ikke nægtes, under 50 Rdalers Mulet, Halvdelen til Karlen og den anden halve Deel til Regiments-Cassen." Med Iværksættelsen af denne nye Forordning har Löwenørn haft en Deel at gjøre. Han findes saaledes at have underskrevet (tilligemed Lerche og Hauch) en Skrivelse fra Land-Statens General-Commissariat til Kongen, med hvilken Skrivelse sendes „de tilsendte Projecter til Instructioner for de samtlige Commissarier ved Landmilitiens Indretning og deres Bedtegninger". (Danske Cancellies Archiv.) Under 6te Febr. 1739 emanerede en kongelig Resolution dat. Frederiksberg og stilet til: „De Deputerede udi Land-Statens General-Commissariat". I denne Resolution hedder det: „Os er allerunderdanigst bleven refereret trende allerunderd. Forestillinger af 5te Nov. og 20de Decbr.*), hvorved I udi Anledning af at Forordningen om den nye Landmilitiets Indretning i Bort Rige Danmark af 4de Februar 1733 dens 17de Articul tillader, at de Bønder-Karle, som blive enrøllerede over deres 30te Aars Alder, skal ikkun tjene i 6 Aar, og siden være fri for al Udskrivning, medvidere, andrage allerund., at til Eder er indkommen adskillige Forestillinger, at som mange Karle vorder

*) Den originale Resolution findes i Gen.-Comm. Archiv og er parapheret af en Holstein, hvorimod de paabe- raabte Forestillinger ikke findes i Archivet, som først fra en senere Periode er i complet Stand.

indskrevne før de ere 20 Aar, og naar de har staaet i 8 Aar i Rullen, som er deres bedste Alder, og de da først ere stillede at antage Gaarde og gjøre Husbonden og Bonden nyttig Tjeneste. udgaaer de af Rullen; andre, som blive enrullerede over deres 30 Aar ere, naar de have tjent i 6 Aar, og da udgaaer af Rullen, ligesledes istand til Gaarders Antagelse og Bondens Tjeneste, saa skal disse Enrullerede holde sig tilbage og ikke vil fæste Gaarde, stolende paa den Frihed de vente naar de efter 6 à 8 Aars Tjeneste komme ud af Rullen, og da ere frie, samt kan reise hvorhen dem lyst, saa det er ventelig, at de Fleste og Anseeligste gaae ud af Landet*), Borets Ryttergods og andre Jordgodsets Cyere ei alene til Skade, men og Borets Tjeneste i Regimenterne til mærkelig Ufgang, da de fleste Proprietarier ei skal have dem saa gode at levere, som de, der udgaae af Rullen, hvorfor I eragte til Borets Tjeneste nødvendig, at alle de Karle, som ved Land-Militien i Danmark ere indskrevne før deres 30 Aar, bør isteden for 8 Aar tjene for Soldat i 12 Aar, og de, som ere indrullerede over deres 30 Aar, at tjene istedenfor 6 udi 10 Aar, og I saaledes formene at ei alene Regimenterne altid kan være i god Stand, mens det endog kunde blive Landgodssets

*) Dette tyder ikke paa noget Stavnbaand. Forsvrigt er det en mærkelig Udvandringslyst Bondekarle dengang have havt. Nogle synes at ville søge Grunden hertil i Proprietairstandens Demoralisation. Nutidens Udvandringer fra Norge og Schweiz m. fl. St. kan dog vel ikke udledes af samme Grunde.

Conservation, med mere Eders Ds derom gjorte allerund. Forestilling, til hvilken I Eder, udi Eders Erklæring af 20de December næstleden paa Ds GsKelig Stiftbefalingsmand Baron Iver Holdts med Fleres allerund, Memorial, saavidt om Soldaternes Løsgivelse fra Compagniet og deres Hæfte til det Gods hvorfra de ere udstrevne, angaaer, referere. Ibi give Vi Eder derpaa hermed til Svar, at Vi allernaadigst ville, at det fremdeles skal forblive ved de forrige vores allernaadigste Anordninger, men naar de 6 a 8 Uaringer, som Forordningen ommelder at de Enrollerede skal staae i Rullen og vores Tjeneste ved Land-Militien, er forløbne, og den Enroullerede siden ei vil resolve til en Gaards Antagelse, skal det være Proprietairen tilladt, at give ham paa visse Uaringer til eet af Regimenterne ved vores Guarder, hvorom Karlen da med Regimentets Chef, saavel om Tiden som ellers haver at capitulere. Og er til den Ende tilligemed Vores allernaadigste Villie og Befaling at I tilljendegiver de Deputerede udi Sesslonerne for Land-Militien udi Bort Rige Danmark, paa ethvert Sted denne Vores allernaadigste Anordning til allerunderdanigst Efterretning, samt at de og samme for alle vedkommende behørigen have at lade kundgjøre. Derefter I Eder allersunderdanigst have at rette. Befalende Eder Gud."

Det fremgaaer af denne Resolution — saavel som af flere andre, der findes i General-Commissariats Collegiets Archiv — at Kongen ikke altid — maaskee sjeldnere end ønskeligt — fulgte vedkommende Collegies Indstilling. Forøvrigt findes der ogsaa Indstillinger fra Løwenørn alene. Saa-

ledes har han under 10 Febr. 1733 *) indstillet til Kongen „at nogle Stabsofficerer maatte faae forhøiet Gagering i Anledning af Indretningen af den nu forehavende nye Land-Milice i Danmark, i det sammes samtlige Districter ere dobbelt saa vidtløftige som den forrige, da et Regiment nu indbegriber 2de af den forrige Regimenters Districter.“ Denne Indstilling, som Kongen i det Væsentlige bifaldt og allerede Dagen efter resolverede paa, slutter saaledes: „Der ieg med allerunderdanigst Devotion og Troeskab min Livstid forbliver Eders Kongl. Majestæts allerunderdanigste Troe = pligtsskyldigste tjenere og underdan V. de Løvensørn“.

I Egenstab af Oberkrigssecretair synes Løvensørn at have i Sager af mindre Betydning indhentet Kongens mundtlige Resolutioner og derefter meddeelt samme til Vedkommende under sit Navn; saaledes findes iblandt kongelige Resolutioner følgende betræffende et Andragende fra en aftallet Rytter ved Navn Hans Bartels*): „Ibro Königl. Mayt. haben hierauf allergn. resolviret, daß wenn dieser Suppl. mit seinem impertinenten und ungegründeten Gesuch sich weiters bey dem Gen. Commissariat oder der Kanzley melden würde, derselbe sodann in betracht der Vorhin ergangenen allergn. Resol. nach der Citadelle gesandt werden solte, um bisweiter in Schub = Karre zu gehen. Krigs = Kanzeley d. 23. Febrnar 1731. V. de Løvensørn.“

Holberg meddeler i sin Danmarks og Norges Staat

*) Gen.-Comm. Coll. Archiv, Sagen Nr. 127 Lit. a, 59.

— 1749 — N. 482—484 følgende Oplysninger om Krigs-
 cancelliet og General-Commissariats-Collegiets indbyrdes
 Forhold: „Krigs-Cancelliet er stiftet 1678 — før ud-
 færdigedes militaire Sager igjennem Danske Cancellie, se-
 nere gjennem et Krigs-Collegium — og bestod af en Ober-
 Secretair og nogle underordnede Betjente. Den første
 Ober-Krigs-Secretair (som han og kaldtes) heed
 Harbee. Gjennem dette Cancellie befalede Kongen alt
 Armeen og Flaaden vedkommende og i Almindelighed alt
 hvad af Krigs-Forretning havde Navn, dog ifkun en gros;
 thi det Specielle hørte under andre Collegier, saasom Land-
 Statens General-Commissariat, hvis Forretning in genere
 var at besørge Krigsbærens og Fæstnings-Betjenternes rig-
 tige Betaling, Regimenternes Mundering, Recrutering etc.
 Alt saadant er nu enten ved fast staaende Reglementer og
 Ordinancer anordnet, naar og hvorledes det skal ske, eller
 og det bliver de Vedkommende hvergang fra Krigs-Cancelliet
 befaleet*), efter hvilke Ordinancer eller Befalninger Rentes-
 Kammeret først til General-Commissariatet anviser den til
 een eller anden Sags i Standsfattelse behøvende Penge
 Summe, ligesom den Tiid efter anden udfordres og requis-
 reres; Land-Statens General-Commissariat derimod ved
 særdeles Anvisninger distribuerer til enhver, hvad han af
 bemeldte Penge bør have, accorderer med Vedkommende,
 foranstalter og iagttager alt, hvad herom foranstalles 'og

*) (Der menes dog nok fra Kongen gjennem Krigs-
 Cancelliet.)

iagttages bør, og, naar i General-Dispositioner skeer nogen
 Forandring, eller og noget Nyt forefalder, da befalee det
 ved speciale Ordre eller ved Resolutioner paa de derom
 indkomne Forestillinger, og ereqveres, som ovenmeldt er.
 Næsten lige Bestaffenhed havee ved Holmen, Flaaden og
 Søe-Divisionerne, hvortil Rente-Kammeret Søe-Statens-
 General-Commissariat de Allernaadigste bevilgede Summer,
 Søe-Statens-General-Commissariat samme Penge igjen til
 Vedkommeode distribuerer, saa og besørger alt, hvad Deco-
 nemien vedkommer. Admiralitetet derimod foranstalter
 alt af hvad Commando og Søemandskab dependerer
 Ellers bestikkes alle udi det Militaire Reglement an-
 førte Betjente indtil Fæhndrikker inclusive ved Krigs-
 Cancelliet, og maa de der indsevere deres Troffabs-Ged
 og alle fra Militaire Betjente indkomne Supplikker og Fore-
 stillinger foredrager Ober-Krigs-Secretereren
 Hans Majestæt og efter de Resolutioner ham derpaa med-
 deles, lader han fuldfærdige de derom behovende Ordres, som
 han dernæst Hans Kongel. Majest. til Allernaadigst Under-
 skrift præsenterer, og ere i det øvrige Ober-Secretererens
 Forretninger ved den militaire Stand næsten de samme som
 Ober-Secretererens ved det Danske Cancellie." (Denne
 sidste Forretning er iblandt andet, ifølge P. 481 og 478,
 at blive ane Conscillet, dog kun som Referent, naar
 det Danske Cancellies Sager der foretages, og at lige sin
 Betænkning over hver Post.) „I det øvrige (vedbliver Hol-
 berg) dependerer dette Collegium (Land-Gen.-Commissj.-
 Collegiet) immediat af Kongens egenhændige Allernaadigste

digste Ordres og Reglementer, uden at den commanderende General eller nogen anden har at disponere derover."

Saalænge som Søe- og Land-Commisariaterne vare forenede stod Løvensørn saaledes i Spidsen for begge Stater; men hvad Søetaten betræffer maae han fornuftigviis antages at have overladt alt Væsentligt til det sagkyndige Admiraltet.

Bed Høiesterets Aabning paa Frederiksberg Slot d. 7. Marts 1737 nævnes Løvensørn som Nr. 6 af Assessorerne.

Forøvrigt modtog Løvensørn — som synes stedse at have staaet i høi Gunst ogsaa hos den nye Konge — af særegen Naade ogsaa særstillede Pengesummer foruden sin Gage. Ifølge en kongelig Resolution af 14de Januar 1737, som var afgivet paa Forestilling af Justitsraad og Oberkrigscommisair Linde, erholdt saaledes Løvensørn 1382 Rdl. danst Courant, som deels vare besparede af de surnumeraire Portioner til det keiserlige Auxiliair-Corps, (der commanderedes af Generallieutenant Wörner) deels vare Overflud af Agio paa nogle til Lüttig remitterede Penge. Under 30te May 1738 udstedtes fra Frederiksborg en kongelig Notification om „at det allern. havde behaget Hans Majestæt Kongen at tillægge Hans Excellence — denne Titel findes Løvensørn allerede tillagt som Oberkrigssecretair — Generallieutenant (hvilken Character han som anført havde faaet under 28. Nov. 1722) Løvensørn Character af General af Cavalleriet." Han var nu 52 Aar gl. I samme Aar blev han udnævnt til Medlem af Slots-

bygningscommissionen. I et Brev fra Kongen til Schulin dat. Frederiksborg den 30te October 1738 anføres Grundten til denne Udnævnelſe, i det det ſammesteds hedder: . . . „Løwenørns Sygdom vil forhaabentlig ikke være af ſtor Betydnehed. Det er os kjert at han — Schulin — gjerne vil have ham — Løwenørn — ind i Bygningscommissionen; han forſlaaer ſig ſagtens ikke meget paa at bygge; dog kan han være nyttig til at holde Bygmesterne i Orden“). Løwenørns Virkſomhed med Hensyn til hans Stilling i Søe-ſtaten — der laae udenfor hans Fag og ſom han uidentrivi ſaa lidet ſom mueligt har befattet ſig med — vides der kun lidet om. Efter et Brev fra Kongen af 8de Februar 1735 ſynes han dog at have havt en Deel at gjøre med de Stridigheder, ſom fandt Steb mellem Thura, Wille, Fred. Lütken og den bekiendte Benſtrup m. fl. I et andet af Kongens Breve til Schulin, dat. Frederiksborg den 25de August 1735 forekommer ogsaa følgende Paasus: Conſeillet har nyeligen tilſkrevet os om at de ikke fandt det fornødent at Hamborgs Skibe og Gods ved Lov og Dom confiskeredes, alſaa maa vel en nye Ordre derom udgaae til Løwen-

*) Diſſe Bygmestere vare Hauſer, Thura og Egtved eller Egtved, om hvilken ſidſte Prof. J. Wøller be- mærker at General Poul Løwenørn traf ham i udenlandſk Tjeneste hos Kong August af Polen, ans befalede ham til Kong Chr. VI, ſom derefter underholdt Egtved i 3 Aar i Rom, hvor han uddannede ſig ſom Architect. Egtved var en ſjællandſk Bondeson, førſt Gartner, ſiden Ingeniør, Oberſt og førſte Direc- tør for Kunſtacademiet. Han byggede blandt andet Palaierne paa Amalienborg.

ørn, at han opsætter en Ordre til Admiralitetet om, at de Varer, som tilhøre Hamborgerne med det snarest sælges ved offentlig Auction, men Skibene tages til vor Tjeneste paa Holmen. I Aaret 1735 var det nemlig nær kommen til Krig mellem Danmark og Staden Hamborg, som Conseillet allerede synes at have antaget for at have været i aabenbar Krigstilstand med Danmark, saa at alle hamborgske Skibe strax kunde erklæres for god Pris. I April 1736 kom imidlertid en Convention mellem Danmark og Hamborg istand. En anden vidtløftig diplomatisk Forvikling forvoldte Løvensørn meget Arbejde og Bryderie i denne Periode, nemlig den i en Skrivelse til Schulin af 5de Feb. 1739 af Kongen omtalte Strid med Hannover om Steinhors (om hvilken Strid Kongen nu vittrer sin Glæde over at den var endt). „Men det havde kostet mange Penge“ — hedder det i Skrivelsen —. Kongen mener endnu at behøve 200,000 Rdl. „Dette skulde — vedbliver han — meldes Løvensørn, Danneffjold og Markgreven.“

Forøvrigt turde der af Efterverdenen blive at tildele Løvensørn den Hæd, at han forsvarligen og med tilbørlig Deconomie har bestyret den danske Landstat i det Tidsrum, da han stod i Spidsen for samme. Ved Kong Christian den fjettes Regjeringstiltrædelse bestod den danske Armee af omtrent 60,000 Combattanter af alle Vaabenarter *). Landstaten kostede desuagtet under Løvensørns Bestyrelse

*) Cfr. Lettre de Mr. le Chevalier de Camilly sur l'état present de la cour de Dannemark, 1728.

kun fra 1,600,000 til 1,800,000 Rdl., medens den 4 Aar efter hans Afgang kostede 2,300,000 Rdl.'). Historie-
 skriveren Niegels — som just ikke pleier at være ødsel med
 Roes — mener derfor ogsaa „at det af Landmagts aar-
 lige Udgifter i hiin Periode uimodsigeligen sers, at denne
 Deel af Rigets Forvaltning unægteligen haver været meget
 vel bestyret, helst Regimenterne vare dengang med virkelig
 Mandskab forsynede og ikke med blinde Nummere, hvilket
 bedst kan bevises af Udrustningen 1743.“

Under 14de May 1739 blev Löwenørn tildeelt den
 af Dronningen stiftede Orden de la fidelité“) og under
 28 Nov. s. A. blev han udnævnt til Ridder af Ele-
 phanten.

XXVI.

Löwenørns private Liv, hans Død og Eftermæle.

Allerede i Aaret 1714 den 23de Marts var Löwenørn
 indtraadt i Egtteskab med Ingeborg Dorthea Binding, som
 var født i Kjøbenhavn den 13de Juni 1686 og allsaa kun
 nogle Maaneder yngre end Löwenørn. Hendes Fader var

*) Sfr. Niegels: Smaa hist Skrift. D. 3 Pag. 405
 Noten.

“) L'extraordinaire Relationer hedder det, at paa Kon-
 gens Navnedag den 14de May 1739 uddeelte Dron-
 ningen l'Ordre de l'Union parfaite til Oberhofmester-
 inde v. Warsse, General Löwenørn m. fl.

i sin Tid een af Europas berømteste Lærde, nemlig Professoren i det græske Sprog ved Kjøbenhavns Universitet, Statsraad og Assessor i Pøiesteret Poul Binding, som dog allerede døde 1712. Han maa antages at have været en meget formuende Mand, da han var gift med den rige Tolder Bøgvads Datter i Helsingør og hans Søn Rasmus Binding tilkjøbte sig Hertegaarden Bisstrup ved Randers, medens hans Søn Andreas reiste udenlands under Veiledning af Ludvig Holberg, der omtaler Statsraad Binding som sin høie Patron og Belynder *).

*) Poul Bindings Fader var Rasmus Binding. „danske Lovs Concirist“, fra hvis Broder Janus Statsraad og Prof. juris Janus Kolderup Rosenvinge nedstammer paa mødrene Side, ligesom og Korf. af nærv. Skildring. Estr. forøvrigt Lengnids Stamtaavler over Familien Løvensørn og Binding. Den mundtlige Tradition har opbevaret en Anecdote — mere er det næppe — om Poul Løvensørns Forlovelse med Ingeborg Binding, som vi her skulle meddele: „Den fattige Student Poul Wendelboe gik en Dag paa Bolden omkring Kjøbenhavn og spadserede med 2de rige Adelsmænd, som tiligemed ham vare blevene dimitterede fra Horsens Skole. De bemærkede da en overordentlig deilig Dame, som sad ved Binduet i et af de tilstødende Huse. Den ene af Adelsmændene skal da i en Slags spottende Tone have sagt til Wendelboe: „Na kunde Du faae et Kys af denne Dame, Poul, da skulde vi belaste den Reise til Udlandet, som Du saa meget onsker at kunne foretage.“ Wendelboe skal have taget ham paa Ordet, begivet sig op til Damen og foreslået hende hvorledes hans Livs Lykke muligen var afhængig af hende. Hun skal derefter have draget ham hen til Binduet og meddeelt ham Kysset i Adelsmændenes Paasyn. Han drog derefter til fjerne Lande

I dette Ægteskab fødtes tvende Sønner, nemlig Frederik — om hvem senere — d. 6te Januar 1715 og en yngre, som døde 1722 i Berlin. I omtrent 20 Aar varede Løwenørns uidentvool lykkelige Ægteskab. I Januar 1734 døde Løwenørns Hustru^{*)}. Allerede i Aaret 1731 havde Løwenørn tilkjøbt sig Bregentved Gaard og Gods. — Skjødet er udstedt af Kong Christian den sjette under 14de Septem-ber s. A. (Brevskabet Bregentveds Archiv og Gebeimes-archivet) Naar Hofman derfor siger „at Løwenørn ved sin Herres Gævmildhed blev Eier af Landgodset Bregentved,“ da maae dette forstaaes saaledes at Kongen ved rigelig Lønning og Gratificationer havde sat Løwenørn istand til at samle den Sum, hvormed han kjøbte Bregentved. Hofman fortæller fremdeles at Kongen besøgte Løwenørn med sit Besøg paa Bregentved og at Løwenørn modtog Majestæten med al den Erkjendtlighed og Pragt, som kan have Sted ved saadan Leilighed. Men medens Løwenørn saaledes færdedes med Konger og Keiser var han ingenslunde beruset af Lykken eller opfyldt af Korfængelighedens Daarskab. Han kjendte den sande Værdi, der laae i Bevidstheden om ved egen Anstrængelse og begunstigende Omstændigheder, at have arbeidet sig op til

og da han omsider kom tilbage som Generaladjutant Løwenørn, opsogte han hiin skjønnede Dame, som ikke var nogen anden end Ingeborg Rinding.“

*) Portræter af Ingeborg og Poul Løwenørn har Korf. seet hos Sønesønnen Admiral Løwenørn, hvis Svi-gersøn Grev Knuth, Amtmand i Frederiksberg, maa-skee nu er i Besiddelse af samme.

sit høie Standpunkt, hverfra han saae ned med Ydmyghed og Taknemmelighed. Hammond fortæller saaledes i sin *Missionshistorie* at Lector Thomas v. Westen, som havde været Lovensørens Contubernal i Studenteraarene, ikke nu var glemt af denne. „Magt det store Graastand — hedder det — mellem en General, der er Ridder af Elephanten, og en fattig Lector Theologiæ, glemte dog aldrig den udsædelig Lovensørn sit Venkab, som Studiosus Poul Wendelboe, med Thomas v. Westen; han omfavnede ham offentlig, under Navn af Ven og Broder, fortællende til Guds Herders fælles ubstandne Modgang i Ungdommen.“ Hefmann siger om Lovensørn: Hans Her og høie Embeder vare ikke istand til at fordærve hans Sæder; han kjendte sig altid ved sine gamle Venner. Langt fra at rødme over sin Fødsel og de deraf flydende Uleiligheder, erindrede han sig den med Forsielse og yttrede i sine Samtaler med sine Venner megen Erkjendtlighed imod dem, som havde været ham behjælpelige i at gjøre sin Lykke. Intet kan bedre vise hvor langt han var fra Stolthed, end følgende Ord, som han vilde have sat paa sin Grav: *Magnus fui aliorum, non mea, opinione. Magnus non fui, sed ero, ubi ero cum Deo* — Var jeg stor, da var det efter Andres, ikke efter min egen Mening. Forsøvrigt var jeg ikke stor, men vil blive det, naar jeg er hos Gud.“ — Sub m siger i sine samlede Skrifter 4de Deel v. 319: „Lovensørn svægede sig fra en middelmaadig Stand op til de høieste Herposter, og det alene ved Duellighed og Troskab, udviist med Kongen og Fædrelandet. Men i sin

høie Stand glemte han aldrig sine gamle Venner og Beskjendtere, dem, som i hans Skolegang og ved Akademiet havde været hans Kammerater, og som, forfulgte af en ublid Skjæbne, endda stode paa deres første Trin. Det falbt ham aldrig ind at blues ved dem: de havde frie Udgang til ham og sviste undertiden hos ham, og han søgte at hjælpe dem hveri han kunde. Større Tegn kan ei være paa den sande store Mand, arverdiggere derved end ved alle Hærestegn og Ridderbaand, da de store Pygmæer derimod altid gaae paa Stykker, og see alle andre over Skuldrene."

Hofman giver forøvrigt følgende Beskrivelse af Lovensørens Person og Character: „Han var velstakt, stor og soldig, havde en fordeelagtig Mine og et af Naturen alvorligt Udseende. Han svarede med saa Ord og syndige men aldrig ilde. Han var en Fjende af al Forstillelse, sagde reent ud sin Mening og bevarede derved sin Herres Yndest og sin egen Ære. Han var ædelmodig, foragtede Rigdom og glemte intet for at gjøre saadanne Udgifter, som kunde gjøre hans Nation og Betjeninge Ære. Han elskede Studeringer og Omgjængelse med lærde Folk, en Egenskab som sjelden findes hos en Krigsmand." Prof. Jens Møllers Beretning stemmer med denne sidste Bemærkning, naar han udtaler: „De — nemlig Lovensørn m. fl. — vare samtlige vel studerede og med Statsfager som med Fædrelandets Vilkaar nøie bekjendte. De havde selv smagt Videnskabernes Frugter derfor fremmede de med Kjærlighed og Indsigt saavel Almeenoplysning som Lærdem og Kunst. De levede

med Landets Lærde, s. Fr. med Gram, Kall, M. Woldike, Pentoppidan, ikke som stolte Mæcener, der vedlade sig til Smaaafolk, naar disse have erhvervet sig en vis Navnkundighed, men som Venner og Medstuderende."

Løvensørn opnaaede ingenlunde nogen høi Alder. Uilerede den 27de Februar 1740 døde han i Kjøbenhavn af en Geschvulst i Blæren (*Exulceratio vesicæ*) — en Sygdom, som man har paastaet at Lægerne havde forfeilet. Han blev altsaa næppe 54 Aar gl. Den 12te Marts næstfølter blev han begravet i Frue Kirke *) med saa prægtig en Liigconduct — siger Hofman — som i Mandsminde ei før er seet"). Kaalund omtaler Løvensørns Død paa følgende hjertelige og eiendommelige Maade: „Vien det er høieligen at beklage at hans Excellence salig Hr. Generalen fra forommeldte alle sine med de største Fatiguer fortjente Kres- og Naades-Tegn saasnart, nemlig den 27de Februar 1740, ndi hans Alders 54 Aar ved Dødens uføremodentlige Bud skulde til Kongens og enhver retsindig Patriots Sertig og Bekymring borttages, hvorfor jeg, som den, der iblandt mange Andre, haver største Marsag hjerteligen at begræde denne store og brave Generals saa tidlige Dødsfald, hvis Navn og Erminde dog næppe nogen Tid hos de Efter-

*) Løvensørns Sønnens Søn er endnu i Besiddelse af et Skjode paa et Gravsted til Frue Kirke, som er nedvaret fra Rasmus Binding.

**) Af et Brev fra Kongen til Schulen af 8de Marts 1740 sees at Kongen selv udstedte Ordre om Løvensørns Begravelse.

levende uddøet, tager mig den Hære efterfølgende Linier
vaa den salige Herres Kiste udi den største Væromodighed
saaledes at nedlægge:

Naar kuns i andre Kister kan
Sees Liig og døde Bene,
I Löwenørns Kiste man
Seer lutter Edelstene
Af Gudsfrøgt, Dyd og Tapperhed,
Med hvad der giver Hære:
Slaae Avind sjuge Diet ned.
Dg lad Dig dette lære!

Ne mirere. *A qui la mæli super astra volasse,*
Dum patria extincto castra Leone gemunt
(Viedens Kædrelandet sørger ved Tabet af Löwen
Swinger Ornen sig høit over Stjernerne til Himmelen)

Af en Major v. der Osten blev i Anledning af Löwenørns Død ligeledes forfattet et Sørgeqvad, der vel ikke udmærker sig som poetisk Product, men vel turde indeholde en sandfærdig Skildring af Löwenørns noble Tankemaade og humane Fremgangsmaade som Superieur. Det bedder i dette Qvad:

Den ene Dyb hos Dig, den anden rakte Haanden,
Du til den Værdige med Lyst Belsønning bar,
Du straffed' Lasten, men Du havde ei Manden,
Din Straf ei til Fordærv, men kuns til Bedring var.
Din Herres Naade, Du saa vel at dese vidste,
Iblandt Hans Tjenere hver Værdig hjulpen blev,
Den største Du saavel som ringeste og sidste
Hver til sin Skyldighed med Nidkærlighed Du drev.
Med et Formanings-Ord Du mere bar udrettet
Hos den Wildfarende, end Andre som med Lyst
Sin Undergivne har med skarpe Ord budflettet,
Som gennemtrængt er til Hjerte, Sind og Bryst.
Du vidste vel at slikt kuns Sindet meer forbittrer,
Dg at et ædelt Sind ei slavisk rettes vil,

Det er kun Slaver, som med Frygt for Fegden zitterer;
 Subordination Du brugte ei som Spil,
 Du ogsaa gjerne saae den Skyldige blev straffed',
 Som at den Værdige en god Velsønning fik:
 Du al Uorden vel bar søgt at faae afskaffed,
 At Kongens Tjeneste kom i sin rette Skil.
 I den Henseende Du vidste ret at tage
 Den Hre Dig tilkom, og gav den saa igjen
 Til Andre, som Du ved Din Forgang vilde drage
 At gjøre samme Skjal mod Kiende og mod Ven.
 Du vidste at den Lov, som Undermand forbinder
 Imod sin Dvermand med skyldig Yndighed,
 Med samme Ret og Dom en Dvermand tilbinder
 At møde Undermand med billig Høflighed.
 Saaledes søgte Du at faae Enhver afrettet
 Til Kongens Tjeneste med Lyst og Skjærlighed,
 Og at den Mindre af den Større ei blev trætlet
 med haanlig Frygtsomhed og kryvend' Ydmyghed.
 Din alt for tidlig' Død hver god Soldat begrædår,
 Du elsked, æret var, med Frygt, med Kjærlighed" &c.

J. A. Francken kalder Løwenørn „den skjælle Voul Lø-
 wensørn, hvis Estermåle nylig endnu er erindret ved offent-
 lige Taler i vort Fædreland" *). Magister Ole Kraft,
 Rector for Horsens lærde Skole, holdt den 22de August
 1782 en Tale, der er trykt med den Titel: „De ædelste
 Dymuntringer for den studerende Ungdom, en Tale i An-
 ledning af trende store og berømte Mands Portraiter
 forærede til den latinske Skole i Horsens" *). I denne

*) Francken skrev dette 1783. Talerne, hvortil der sigtes,
 ere uden tvivl holdte i Horsens lærde Skole af sammes
 Lærere Haret iforveien i Anledning af at Løwenørns
 Portrait var bleven foræret til Skolen.

**) Disse Portraiter vare Erkebiskop Swane, Geheimeraad
 Guldberg og Løwenørn, hvilke alle 3 havde gaaet i

Tale hedder det blandt andet: „Dette Anstigt, af hvilket man tydelig læser den sande Kjæthed og Mod, den alvorlige Betænkelsesbæd, det redelige Hjerte, er Dovel Løwenørn. Saa kaldtes han ikke førend han selv fortjente et Hærs Navn...

Han er ikke kjed af Studeringer, men han drives fra dem af en indvortes Driivt, som fører ham ud paa Møds og Kjætheds og Hærs Bane. Nogle af de store Sjæle hige efter en større eller uroligere Virkekreds end den de roelige og yndige Muser give, efter Arbeide, Misfommeligheder, Farer; de ere ikke fornøiede med at være Homerer og besynge Helte. De ville selv blive Helte, at Homerer kan besynge dem. Denne Ild blusfede i hans Bryst; han bortlagger derfor Bogen og tager Kaarden i Haanden. Fædrelandet nød da en lykkelig Fred, men med det Ønske og Forsæt at gjøre sin Nation Hærs, gaaer han til Rusland... Tærvre, flege, ædle, vise, arbeidsomme Mand! Sin Konges Naade, sine Medborgeres Hsiagtelse og sine sande Fortjenester beholdt Manden saalange han beholdt Livet.“

Iblandt Ambrosius Stubs Voesier — Døense 1780, 2det Dylag — findes følgende Liig-Vers over Løwenørn: *)

Horsens Skole. Løwenørn antages at være malet af Juul eller under hans Tilfyn. Det hænger i Skolens nuværende 4de Klasse mellem Swanes og Guldbergs og er malet paa en Kobberplade og foræret Skolen af Mauritz Frydensberg.

*) Originalen opbevares i Geheimearchivet.

Man havde nylig hørt Cartovers huule Torden
 At hviiine, midt udi vor stille Luft i Norden
 Man vidst ved Dret strax, man saae sig nøie om
 Og blev paa Timen vaer: en flygtig Fama kom.
 Den kom bedrøvet frem, med Floer om Fod og Vinge,
 Den led kun sin Basun i duuse Toner klinge.
 Den holdt i venstre Haand et Baaben, fuldt af det
 Som gjør en Kongens Mand til Rigets Gavn complet,
 Man saae Forsigtighed, paa Hjelmten at betragte
 I Wiisdoms Perspektiv hvad Tid og Fremtid bragte,
 I Skjoldet stod, af Guld, et Hjerter som en Blod,
 Med denne Underkrift: vor Løvensørn er død!
 Den brave Løvensørn! tog Fama til at melde,
 Til hvilken en Monarch sig kunde sikkert helde,
 Den Mand, der stod i Fred og Freide, kjæl og troe
 Er alt idag, med Sorg, ledsaget til sin Roe.
 Forsigtig Klogskab gif, ved Rigets høire Side,
 Og led saa salt en Strøm sit klare Die vide;
 Rettsindighed gif næst og anled' just derpaa:
 At hendes Egte-Mand i denne Kiste laae.
 Den medfødt Kjærlighed til Kongen og til Landet
 Brast ud — mod Vester-Kant — i Graad med Blod beblandet,
 Behjertethed gif næst, dog halv forsagt i Sind,
 Den gif og grubled' med sin Tapper Haand ved Kind.
 Men næst bag Liiget kom en Søn, en Søn alene
 Bebyrdet først og sidst med Sorgens tunge Steene;
 Dog, før Besvimelse bemestred' sig hans Barm,
 Kom kronet Naade til og rakte ham sin Arm.
 Jeg burde intet for Vosteriteten delge,
 Af denne Sørge-Færd og usædvanlig Følge,
 Thi Danner-Kongens Mand, med fleer af Stand og Rang
 Betegnet har en Sorg ved Sviten, som var lang.
 Da Liiget nu var sat, stod selv Bellona reede,
 Og ziired Kisten med sit Sværd foruden Skeede;
 Men samme Dieblil som Pallas dette saae,
 Blev strax en Orne-Pen *) ved Siden lagt derpaa.
 Derpaa stod Sandhed ud, slog Sløret op fra Diet,
 Og da den havde sig for hele Skaren hviet,

*) Dette synes at alludere til Løvensørns Stilling som Diplomat.

Saa treen den graviteff for Viaget bedre frem,
 Og varentered' med Krietalenhd og Klem:
 "I Herter! — var dens Ord — I flege Mand og Helte,
 Som føre Ven og Sværd ved Dre og ved Helte;
 Da hver af Eder er jo Dydens svorne Ven,
 Saa veed I selv her blev en Ligemand lagt hen.
 Hans Dyd og Dygtighed, Forstand og skarpe Hjerne,
 Er, uden Hyllerie, en høi anseelig Stjerne,
 Som Votentater selv paa Værdighedens Vool
 Har sløttet op og op til deres egen Soel.
 Du sribar Petrus selv lod Verden see Du yndte,
 Hvad danske Wendelboe blandt Russerne begyndte.
 Du tændte dette Lys i Naade vel fortjent,
 Og overdrog det til sit eget Firmament.
 Du store Kriderich! Du Væster i at sjonne,
 Hvor Kongeligt det er hver Dyd især at lønne,
 Du muntred' Landets Børn; ja Dygtighed sit Lyst,
 Da Løvenørn randt op, med Stjernen paa sit Bryst.
 For store Christian lod ingen Skyer hindre,
 At brave Løvenørn jo skulde mere tindre;
 Her blev hans Stjerne stor paa Værdighedens Vool
 Ved Naade-Strålerne af Nordens høie Soel.
 Hans Stov er Være værd, hans Navn fortjener Minde,
 Saa længe ferdig Helt og Strids-Mand er at finde,
 Hvis Hjerte skjæved' ei, hvis Hjerne aldrig soo,
 Saa tit det trængte Land bar havt det heit behov.
 Saa skal da dette Sværd hver Eftermand betegne
 Den brave Herres Mod og Hjerte allevegne,
 Saa viser denne Ven, at eg hans Ven var værd
 Sin Være-Krands saavel, som noget Seiers-Sværd.
 I kan jo ei en Gang, I Danmark's Fiender, nægte,
 At denne Helt forslod saa fir med Ven at fægte,
 Saa Blod blev spart ved Blæk, vaa Val-Plads af Papiir
 Og Stolthed knæled' for Dionarkens Urve-Sviir.
 I skal da ei en Gang, I Danmark's Fiender, flytte,
 Langt mindre fælde dem sin fælle Være-Stotte;
 Men høres end et Bjef af Vinds bedste Viind,
 Saa kjendes just hans Dyd vaa sliig en Følge-Hund.
 Du sulne Gjerrighed! du Sullers Marquetenter,
 Som gaber efter Guld og samler dig Talenter,
 Jeg veed vel at du er af Riiget alt forviist;
 Men rees ei at du her med Løvenørn har sviist,

Om Nogen frister dig, jeg veed du rundt bekjender
 At Manden vidste ei at hjælpe krumme Hænder;
 At du blev ingen Tid hos denne Herre fyldt,
 Der aabned' aldrig en Supplique, som var forgyldt.
 Kort sagt: Ald Verden maae bekjende uden Sminke,
 Han gif den rette Bey, han blæste af at vinke,
 Man saae Rettsindighed den rare Diamant
 Hos ham, der glimred' paa hans Hers Elefant.
 Her blev saa dans en Mand lagt ven i denne Kiste,
 Som Danmark nogen Tid har eyet og maat' miste.
 Han var en Engel for Monarchen og hans Land,
 En Løve i sit Bryst, en Drn i høyt Forstand."
 Derpaa sloi Fama op; men i den samme Time
 Kaldt Undersaatterne saaledes paa at riime:
 „Gid Fader Christian, blandt Landet skjætte Børn
 Maae altid finde sin elskværdig' Løvenørn.
 (Gid han, der ene fik det store Navn at bære,
 Maae blive stor og stor til Stammens Held og Være;
 Han svinge sig ved Dyb til Værdighebens Top,
 Og staae som Phoenix af sin Faders Aske op.“

At Kong Christian den siette savnede Løvenørn og sørgede over hans uventede Død fremgaaer af flere af hans Breve. Han skriver saaledes under 1. Marts 1740 til Schulin: „Dersom han — Schulin — befinder sig bedre skal det være os kjert. Man er nu strax bange, naar Nogen klager sig*). Iøvrigt melde vi ham, at vi gjerne ville see en accurat Tegning af Bregentved... .. Vi have nemlig Lyst til at afløse den unge Løvenørn dette Guds, deels af Naade for hans Fader og Sammes troe Tjeneste“ I et andet Brev til Schulin af 29de s. M.

*) Prof. J. Møller antager med Føie at dette er sagt med Hensyn til Løvenørns temmelig pludselige Død kort iforveien. Dette synes ogsaa at fremgaae af Forbindelsen med det Følgende af Brevet.

hedder det blandt andet: „Efterretningerne fra Kongen af Preussen lyde meget slet. . . . Trossen har ikke Urret, naar han melder, at han finder det gavnligt for vor Tjeneste, om en Mand af høiere Character blev skillet derhen. Det er beklageligt at Löwenørn er død; han vilde være Kronprindsen*) den bebageligste, følgelig den, som vilde udrette mest hos ham. Men da han desværre er død vil der vel ingen bedre være end Prætorius“ Af en anden Skrivelse til Samme af 3die s. M. sees at Löwenørns Død er bleven tilmeldt fremmede Magter, navnlig en Rusland. Det hedder nemlig blandt andet: „Den russiske keiserlige General Grev v. Münnich har under salig General Löwenørns Couvert indsendt til os hofsølgende Brev. . . . Tillige kunde han — Schulin — da melde Löwenørns Død.“

Det turde ogsaa være at henregne til Löwenørns Eftermæle, naar det hos Hofman hedder: „Lige saadan Fødsel, og næsten samme Lykke, som de 3 foromtalte Herrer — Griffenfeld, Tordenstjold og Cordt Sivertsen Adelaer — dog bedre formedelst sin sande Høimodighed, havde ogsaa Poul Löwenørn — tilforn kaldet Wendelboe — en Mand, som ei i Danmark alene har gjort sig berømmelig“ Naar Hofman saaledes synes at tillægge Löwenørn en mere høimodig Character og tillige en bedre Lykke end enten Griffenfeld, Tordenstjold eller Adelaer da er dette i visse Henseender ubentviol ogsaa rigtigt. Langt fra at kunne maale

*) Frederik den anden eller den store, som besteg Thronen 2 Maanedes efter, nemlig den 31te Mays 1740.

sig med Griffenfeld i Geniets Storhed eller Kundskabernes Dybde, bevarede Löwenörn sig i sin simple Erlighed ogsaa frie for Griffenfelds Feil og Mangelen af dennes glimrende Egenskaber og ligesaa glimrende Lykke erstattede Löwenörn ved en seig Udholdenhed, der ikke standsede midt i Carrieren, men holdt ud indtil Enden. Medens Griffenfeld segnede i sin bedste Manddom for Fyrstens Unaade, tog Löwenörn Kongens Naade med sig i Graven, i hvilken han nedsteg lust da hans Lykke culminerede. Dog har Griffenfeld og Löwenörn det tilfældes, at de begge fra en ukjendt borgerlig Herkomst ved egen Kraft banede sig selv Berømmelsens Veie, den første med Pennen, den anden med Sværdet i Haanden. Begge udmærkede sig ogsaa som duelige Diplomater. Med Tordenskjold og Gørdt Sivertsen Adelaer havde Löwenörn dette tilfældes, at de alle 3 vare fødte af Forældre i en ringe Stand, saa at ingen beslægtet Arm skulde have dem iveiret, at de alle 3 som Krigere og Fædrelandets modige Forsvarere havde tilkjæmvet sig Udødelighedens Laurbærkrands. Löwenörn og Adelaer havde endnu det tilfældes, at de i fremmede Magters Tjeneste havde begyndt deres Krigerbane. Forsørigt stod Löwenörn vistnok over de 2 andre i Cultur og aandelig Udvikling, ligesom disse ogsaa vare blotte Søkrigere eller (med et mere poetisk Udtryk) alene Matroser, medens Löwenörn baade var Soldat og Diplomat.

XXVII.

Løwenørns Efterkommere.

Løwenørns eneste ham overlevende Descendent var Sønnen Frederik Løwenørn, som endnu førend Faderen var bleven begravet, nemlig under 4de Marts 1740, blev tilslagt Character af Commandør-Captain i Søetaten i en Alder af 26 Aar — han var født den 6te Januar 1715. Han skal — ifølge Hofmans Beretning — have udmærket sig i adskillige Søslag i fransk Tjeneste mod Tyrken og blev senere i sit Fædreland Deputeret ved Søe-Commissariatet og siden Conferentsraad og Amtmand over Amtvorskov og Sørsøer-Amtet samt Storkors-Ridder af den brandenborgske røde Orns Orden. Allerede under 27de April 1740 — Skjode af 22de Juni s. A. — solgte Fred. Løwenørn — til siden Baade for sine Efterkommere — Bregentved Gaard og Gods for 60,000 Rdl. Kongen tilskrev herom Schulin 4 Breve af 1ste Marts, 8de, 10de og 16de April, som findes i Geheimearchivet. Man sees deraf at Kongen kjøber det tildeels for at Løwenørn kan betale sin Gjæld. Senere skjænkede Fred. V Godsset til Grev Woltke. (Bregentved Archiv). Fred. Løwenørn ægtede den 3de November 1740 Frederikke von Holsten, en Datter af Oberste von Holsten til Holstenshuus og Langesøe. Han blev i dette Ægtekab Fader til 14 Børn, hvoriblandt en Datter Sophie, som 1771 blev gift med Johan Frederik von Bardenfleth til Harriglesgaard ved Bogense, Major af det første sjællandske Rytterregiment En Søn af

dette Hyltestab er den adle Löwenørn Bardenfleth, Generalmajor og fortiden Chef for den militaire Høiskole i Kjøbenhavn. En Datter af en ældre Son af J. F. Bardenfleth er gift med Lehnsgreve og Geheimeconferentsraad Woltke, som fortiden er dansk Gesandt i Paris og hvis Descendenter saaledes nedstamme i lige Linie fra vor Löwenørn. Frederik Löwenørn havde fremdeles en Son, der var født den 1ste August 1751 og kaldet Paul. Hofman kalder ham — 1779 — Premier-Lieutenant af Søetaten. Han døde som Contreadmiral og efterlod — han var gift med en Fruen Gjedde — sig 2 Børn, nemlig Frederik Ernst Wendelboe de Löwenørn, fortiden dansk Chargé d’Affaire i Berlin, Kammerherre og Ridder af Dannebrog og den preussiske røde Orn (Dysaa han er gift og har mandligt Afkom) og Frederikke de Löwenørn, gift med Greve H. S. Knuth, Amtmand over Frederiksborg Amt, hvis Descendenter saaledes ligeledes nedstamme fra Löwenørn.

Der er imidlertid Ingen af Löwenørns Descendenter, som har saa megen Liighed med den store Ahnherre og Stammefader, som dennes Sønneson og Navner, Paul de Löwenørn. Vi skulle derfor her, især efter v. Sachs Monatsliche Correspondenz B. 111 — hvor der findes et veltruffet Portrait af denne Löwenørn — meddele de vigtigste Momenter af hans Liv, idet vi forøvrigt henvise til dansk og norsk Litteratur-Lexicon af Myerup og Kraft, hvor hans og hans Faders litteraire Virksomhed omtales.

„Da Krigen 1778 udbrød mellem Frankrig og Eng-

land blev Vaul v. Løwenørn*) valgt iblandt 9 Officerer af den danske Marine til at gaae i fransk, medens 9 andre skulde gaae i engelsk Tjeneste, da Danmark længe havde nydt en dyb Fred og der saaledes ingen Dvælse i Søekrigen havde været for sammes Marineofficerer. Løwenørn indtraadte derfor som supernumerair anden Skibslieutenant i kongelig fransk Søetjeneste og kom til at tjene under den i den franske Marine berømte Capitain Verdun de la Grenne, hvis Tillid og Venstabs han erhvervede sig.

Løwenørns modige Forhold ved flere Leiligheder og hans i hele den franske Marine anerkjendte Duelighed, Bevidnelsen af alle de Captainer, med hvilke han tjente paa forskjellige Skibe, bevirkede, at han i Aaret 1780 opnaaede Graden som første kongelig fransk Skibslieutenant. Samme Aar befandt han sig ombord paa et Krigsskib paa Rheden af Cadix, da den berømte Admiral Grev d'Estaing ankom dertil og overtog Commandoen over den hele franske Søemagt. Verdun de la Grenne blev da udnævnt til Majorgeneral og han foreslog Løwenørn for Grev d'Estaing til een af dennes Adjutanter — Aides major —, i hvilken Stilling han ogsaa blev ansat. Saa yndet som Løwenørn ogsaa var ved sit bestedne, aabne og vakkre Væsen ved hele Officer-Corpsen, saa kunde han dog denne gang ved en saadan offentlig Anerkjendelse af hans Talenter og ved en saa ærefuld Udmærkelse som Dødsloosen til denne

*) Forf. er en Tydskler og bruger derfor von. Skriftet er udkommet i Gøtha 1801.

vigtige Post var, ikke undgaae hans Kammeraters Misundelse, i Særdeleshed da han, en Udlanding, blev foretrukken for saa mange franske Officierer*). Efterat alle Skibene, som dertil vare beordrede, efterhaanden havde forsamlet sig paa Rheden af Cadix, førte d'Estaing sin Flaade General de Guichens Estadre imøde, hvilken sidste kom tilbage fra Amerika med en meget kostbar Convoy, for at forene sig med hiin og for saaledes med forstærket Magt at anløbe Hviden af Brest. Man vidste nemlig at Englænderne krydsede med deres Flaade paa denne Hvide for med overlegen Magt at møde affondrede franske Estadrer og Convoyer; men, da Englænderne mærkede at denne Forening af begge Estadrer, som de vilde forekomme, allerede var skeet og at Franskmændene rykkede frem med en anseelig Styrke, saa undgik Flenden en Rencontre, hvorfor det heller ikke kom til noget Slag, paa hvilket man havde forberedt sig. Dette Sæetogt var desuagtet med Hensyn til Søe-Tactiken et af de meest lærerige for v. Søværn; thi han havde der som Adjudant Leilighed til nærmere at lære at kjende den høiere Sæetjeneste. 1781 modtog Søværn i Brest Befaling fra Kongen af Danmark til strax at forlade fransk Tjeneste og uforsøvet at vende tilbage til sit Fædreland, idet man havde udsæet ham til at foreslaae en særegen Søe-Expedition, nemlig til Prøvelsen af nogle saakaldte Længde = Uhre, som Astronomen Bugge og

*) (Det er næppe gaaet Farfaderen anderledes i sin Tid i Rusland!)

det kongelige Videnskaberne's Selskab interesserede sig meget for og hos Kongen udvirkede at en Corvette, som endnu laae paa Stabelen, blev bestemt til denne Expedition under Løwenørns Commando.

Nedens Skibets Fuldførelse og Udrustning varede benyttede Løwenørn Tiden til paa det kongelige Observatorium — Sternwarte — under den berømte Astronom Bugges Veiledning at gjøre sig end mere skicket til at forestaae en saa ærefuld Expedition. Dette virksomme Exempel fulgtes snart af de Officerer, som paa dette Togt skulde tjene under Løwenørn, som opmuntrede dem til en lignende theoretisk Forberedelse og der opstod saaledes en roesværdig Kappelyst iblandt dem, hvilken havde vigtige og herlige Følger, idet man fra dette Tidspunkt af kan ligesom regne en nye Epoche og en gavnlig Revolution i den danske Marine, i det der nu udbredte sig en hidtil ukjendt Stræben efter større videnskabelig Kundskab og theoretiske Indsigter iblandt Officier-Corpsen, hvorved Løwenørn allerede erhvervede sig en følgerig og udsædelig Fortjeneste af sit Fædreland. Man havde desforuden til denne Expedition udsøgt lutter talentfulde og vidbegjærlige unge Officiere og Cadetter, saasom Grove, Bleügel, Meyer, Bille, Braëm og Bardenfleth — den sidste var Løwenørns Søstersøn og døde som Admiral^{*)}. — Denne Expedition, paa hvilken man, iblandt

*) Hans Son er saavidt vides den kgl. Commissarius for det islandske Althing og Stiftamtmand Bardenfleth i Kjøbenhavn.

andre Steder, anløb Cap francois paa St. Domingo og les isles turques, varede et Aar. Løwenørns videnskabelige Udbytte af denne Expedition blev offentliggjort af det kongelige Videnskabernes Selskab i Kjøbenhavn, af hvilket Selskab han selv i Aaret 1784 blev optaget som Medlem og riste sig senere, som Selskabets Skrifter udvise, som et meget virksomt og nyttigt Medlem, idet alle hans Bidrag vare af sand practisk Nytte og førte til Fremskridt i Vidensskaben, ligesom han og tidligere var bleven optagen som corresponderende Medlem af det kongelige franske Marines-Academie i Brest.

Efter hans Tilbagekomst fra Frankrig havde Løwenørn foreslaaet at oprette et Søkaartarchiv i Lighed med Depôt de cartes marines i Frankrig. Imod Slutningen af Aaret 1784 lykkedes det ham at see dette Forslag blive realiseret og han blev udnævnt til sammes Director. Løwenørn ferstod efterhaanden at bekjæmpe alle de Vanstueligheder, som ved denne nye Indretning i Begyndelsen optaarnede sig og han bragte det snart i en blomstrende Tilstand. (Endnu den Dag idag anses de under Løwenørns Ledelse udfærdigede Kaart for de bedste, navnlig de over Kattegattet og Nordsoen). I Aaret 1786 blev Løwenørn udnævnt til at commandere en Expedition, hvis Niemød var at undersøge Kysten af Grønland, navnlig den Deel af samme, som forekommer i de forrige Arhundreders Historie under Navn af Osterbygden. Skjøndt det egentlige Niemød af denne Expedition ikke, paa Grund af den store Vængde Drivis, opnaaedes, saa opnaaedes dog at Løwenørn ved denne Lei-

lighed optog gode Raarter over en Deel af Kysten af Island og af Sbetlands-Derne, som han ganske omslede og bestemte deres før usiagtigen angivne Belliggenhed, ligesom han ogsaa paa denne Reise anstillede væsentlige Jagtagelser over Magnetnaalen og over Sæc-Compasset.

I Efteraaret 1787 blev Lowenørn sendt til St. Petersborg i et særegent Erinde til det keiserlig-russiske Hof. Han opholdt sig en Deel af Vinteren i denne Hovedstad. Strax efter hans Tilbagekomst hertil blev han, til Beviis paa den Tilfredshed og Agtelse, med hvilken han var bleven modtaget ved det russiske Hof, af Keiserinde Catharina den anden beæret med Bladimir-Ordenen. — I Aaret 1791 blev han affendt som Gesandt til Keiseren af Marocco for med denne at afflutte en Tractat. Han erholdt til den Ende Commandeen over en Fregat, med hvilken han først seilede til Cadix for der at indhente nogle fornødne Oplysninger og Underretninger om visse Forhold ved den maroccanske Forfatning, Derfra seilede han til Tanger, steg der i Land og fortsatte sin Reise med sit Følge og de medbragte Foraringer, efter Landets Skik i en Caravane, indtil Vicquinez, hvor Keiseren dengang opholdt sig. Efterat han havde udrettet sit Erinde efter Dnske lagde han Tilbageveien over Carthagena. Paa Hjemreisen blev hans Fregat saaledes tilredet af Storm og Uveir, at det kun var fast ved et Under at han reddede sig ind i en norsk Havn, hvor han maatte overvintre. Da i Aaret 1796 den gule Feber anrettede saa store Udælgelser i Nordamerica og tillige havde an-

grebet de danske Colonier iblandt Antillerne blev Løvensørn sendt til Norge for der at indrette en Dvarantaineanstalt for de fra Vestindien hjemvendende Skibe. Ved hans Hjemkomst i Aaret 1797 blev han udnævnt til Overlods, i hvilket Embede han havde at paasee Anlæggelsen og Vedligeholdelsen af Fyhr-Taarne m. m., hvilket egentlig forterede under Toldkammercollegiet, hvorfor han erholdt Sæde i dette Collegium.

I Løbet af 3 Aar bereiste Løvensørn nu stadigen alle Rigets Kyster, undersøgte Havnene i alle Provindserne, lod dem ombyggetigen opmaale og optage paa Kortterne, gjorde nye Udkast til deres Udbedring og Vedligeholdelse og lod flere nye Fyhr-Taarne og Blus anlægge paa de farligste Steder, hvorved Skibsfarten i de klippifulde og snevre Fahrvaande blev mere sikker. Han anbragte ogsaa sindrige Mechanismer for at frembringe en stærkere Virkning i Beslysningsen i større Afstand; han forsøgte Antallet af erfarne Lodser paa Kysterne og foranledigede Emanationen af meget nyttige Anordninger betræffende denne vigtige Deel af Svæsenet.

Efterat Løvensørn var kommen i de ovenomtalte Stillingen — i Staten var han endnu kun Commandeur-Capitaine — havde han Ret til at gjøre Regjeringen Forslag sigtende til Skibsfartens Fremme og Sikkerhed. Han undlod heller ikke naar Anledning gaves, at gjøre Brug heraf og Fædrelandet — skriver v. Zach — har denne patriotiske Svemand at takke for mangen en nyttig Indretning, som geraader den kongelige Marine og Skibsfarten overhovedet

til Fordeel og Hæder. Hans utrættelige Bestræbelser har Løvensørn kronet med at han i Aaret 1800 har foranlediget Dyrettelsen af en saakaldet Længde-Commission — Bureau des Longitudes — i Kjøbenhavn." Forfatteren af nærværende Skildring har havt den Lykke personligen at kjende denne Løvensørn som en elskelig Olding, nemlig i hans 2 sidste Leveaar — 1825—27 —. Han døde i en Alder af henved 76 Aar (som Sontreadmiral, Storkors af Dannebrog og Dannebrogsmænd samt Ridder af Ordenen Pour le merite militaire og den ovennævnte russiske) savnet af Konge og Fædreland, endnu erindret med Taknæmmelighed af mangen ved ham frelst Søemand.

XXVIII.

Tillæg *).

Bed Indledningen bemærkes at den der omtalte Kaaslund var Justitsraad og Krigs- og Land-Commisarius.

Bed Afsnit II bemærkes at ifølge en Beretning fra Oberst ved det 2det oylandske Regiment P. G. Rye — som tjente sammen med Løvensørn i Rusland — blev Wendelboe først Lieutenant af Infanteriet og siden af Cavalleriet i hvil-

*) Udskillige Oplysninger og Actstykker, som vi først have modtaget medens nærværende Fremstilling var under Trykning, see vi os nødsagede til her at meddele.

ten Egenkab han havde Captains Character. (Geh. Arch.)
 Rye fortæller — i et Brev til Sønnen — at Löwenörn i
 nogen Tid var Generaladjutant af Armeen.

Bed Afsnit V bemærkes at Oberst Rye i Brevet til
 Fr. Löwenörn udtrykkelig beretter at dennes Fader tilligemed
 Rye selv drestog i et Slag den 9de October 1708 —
 nye St. — med Löwenhaupt og at Wendelboe der fik en
 Hest sludt under sig, medens Rye blev bleseret. I et las-
 tinst Vers over Löwenörn hedder det og: „Accerrimis in-
 primis Lesnabensi & Pultavensi præliis ut minora
 taceantur..... dignus visus“..... (Geh. Arch.)

Bed Afsnit VI bemærkes at den svenske adelige Familie
 Lejonhufvud deelte sig i 2 Grene, hvoraf den ene beholdt
 Navnet uforandret, medens den anden, som blev optagen i
 Grevestanden, kaldte sig Löwenhaupt.

I Generalcommisariats Collegiets Archiv findes Copie
 af en Skrivelse (163) dat. Kjøbenhavn d. 26de Januar
 1711 fra bemeldte Collegium til Oberstlieutenant Löwen-
 örn, i hvilken Skrivelse det hedder, „at naar han efter
 denne Krigs Opbørelse, med Hans Czariske Majestæts Cons-
 sens verder dimitteret, Hans Majestæt hannem da med
 Oberstlieutenants Charge vil benaade.“ En kongelig Re-
 solution af 26de Juni 1711 i Henhold hertil lyder saaledes:
 „Efter som Vi udi allernaadigst Consideration og Hensigt
 til den Zele og Nidkjæthed, som Du udi hans Czariske Maje-
 stæts Tjeneste haver beteed, af særdeles Kongelig Naade ere
 findet at conferere Dig een virkelige Oberstlieutenants Charge
 udi Vores Tjeneste, naar Du efter denne Krigs Opbørelse,

med bemeldte hans Czarske Majestæts consens og Tillæddelse er blefuen dimitteret. Saa have vi Dig sig Kjendestegn af Borets Kongl. Naade hermed villet kundgjøre.

Friderik R.

Til

Oberstlieutenant Paul Wendelboe Løwenørn.

Kongen af Danmarks Skrivelse til Czaren i Rusland dat. Kjøbenhavn d. 31te Januar 1711 og som Løwenørn medbragte ved sin Afreise herfra i bemeldte Aar, lyder saaledes: „Durchlauchtigste Stormægtigste Czar, Elskelige Kjære Herr Broder, Ven og Naboe! Som Eders Majestæts og Kjærligheds Obrist Lieutenant og General-Adjutant Paul Wendelboe v. Løwenørn, hvilken med Deres Permission sig her en Tidlang opholdet haver, nu staaer færdig til sin Tilbagereise igjen at antræde, haver Jeg hannem i Henseende til hans Meriter og gode Conduite ey villet dimittere foruden hans Versohn Eders Mst. og Kjærl. til Deres høye Naade og videre Forfremmelse i bedste Naade at recommendere, og efterdi Jeg hannem haver committeret, hos Eders Mst. og Kjærl. paa mine Vegne et og andet mundtliggen at andrage, saa anmoder Jeg Eders Mst. og Kjærl. hermed Broders og Naboe-venligen, hannem derudi saa fuldkommen Troe som mig Sjelf at ville tilstille. Jeg forbliver stedse Eders Majestæts og Kjærligheds troe Broder, Ven og Naboe.“

Til Wienhof blev under 27de s. M. affattet en kængelig Skrivelse med Løwenørn, hvilken Skrivelse lyder saaledes: „Mon Cousin, J'ay etè tres satisfait du rapport,

que l'Adjutant General Wendelboe de Lewenörn m'a fait de la bonne disposition, qu'il a toujours trouvé auprès de Vous pour mes interets et c'est en Votre consideration, que je n'ay pas voulu hesiter à luy accorder d'abord ce, qu'il a treshumblement demandé de moy. Comme il est presentement sur le point de s'en retourner auprès de Vous, j'ay voulu encore l'accompagner de cette lettre, pour le recommander à votre bienveillance, et afin qu'il jouisse par la des Avantages qu'il soubait d'obtenir par votre moyen, et par l'attachement, avec lequel il vous est entierement devoué. Au reste, mon Cousin, je me flatte aussy, que vous ferés un plaisir, de contribues à tout ce, qui est de ma conveniencce et pour le Service mesme de Sa Majesté Czarenne, ce que je tacheroy toujours de reconnoitre et de Vous faire voir en effet, que je suis, Mon Cousin, Votre bon Cousin et Amy F r è d e r i c h R.

Bed Lewenörns anden Ankomst til Danmark fra Rusland medbragte han en Instrux dat. Jaroslau den 30te May 1711 gl. St., hvori det hedder: „Instruction, wonach sich der General-Adjutant Wendelboe von Leuwenörn zu betragen: 1. Hatt derselbe Sr. Kgl. Dist. in Dennemarc bei seiner Ankunft in Copenhagen Sr. Czarl. Dist. beständige Freundschaft zu versichern und in Antwort auf die durch Ihn, von Leuwenörn, von Wrgen Sr. Königl. Dist. in Dennemarc gethanen Vorstellungen, zu hinterbringen, daß Ihro Czaris. Dist. sehr gern vernehmen, daß Ihro Königl. Dist. resolvirt den Krieg mit aller Bigeur

gegen Schweden forzusetzen, Seiner Mst. versichern, auch sanct. Ibro Königl. Mst. so viel möglich und Ihre Kräfte bei jehigen zweifachen Kriegen sich erstreckt, wohl mit Geld als anderseits unter die Arme zu greifen. Hätten auch zu diesem Ende, ohngeachtet durch die schwere Ausgaben und Depensen, welche dieselbe bey diesem gegenwärtigen Kriege thun müssen, Ihr arariam ziemlich erschöpft, noch obnengst, an Ibro Königl. Mst. 200/m. Rtblr. remittiret; auch in vergangenen Jahre 50/m. à 60/m. Rtblr. an Materialien Sr. Mst. geschenkt, wollten auch gerne noch ein mehreres thun, so bald Sie Sich hierzu im Stande befinden würden; Sr. Königl. Mst. in Dännemarc aber aniso bey diesen schweren Conjuncturen eine Million vorzustrecken, wäre, wie Sie es bey Czarischem Worte versichern könnten, aus eben angeführter Ursache unmöglich. Sie wären aber erbietbig, wenn Sr. Königl. Mst. selbst solch Gelder irgend wo negociiren und aufbringen könnten, vor dieselbe zu garantiren.“

— (Der fremsattes derpaa nogle Raad til Kongen af Danmark betræffende Krigsførelsen mod Sverrig, navnlig om at see at faae fast Fod i Sverrig, helst fra den norske Side, uden dog at indlade sig i nogen Hovedaction, som hans Czariske Majestæt i broderenskabeligste Fortrolighed tilraader Kongen at undgaae, saalange som ikke den yderste Nød eller vensynlig Fordeel maatte gjøre det nødvendigt. Det paalægges derefter Löwenørn indtil nærmere Ordre fra Czaren at forblive i Danmark og at følge den danske Armee i Marken og at indberette saavel til Czarens Ambassadeur i Kjøbenhavn som til Czaren selv saavel hvad der

maatte forefalde til Gavn som til Skade for Czarens Interesse samt at iagttage denne efter sin bedste Experiens og følge den Ordre og Instruction, som maatte meddeles ham af den russiske Ambassadeur samt herfor trøste sig med Czarens Naade og med Haab om Avancement.)

Under 26de Decbr. 1730 findes Kongen af Preussen fra Berlin at have tilskrevet Löwenørn saaledes: „Wohlgelohrner, Besonders lieber Hr. General-Major. Ich habe das Schreiben erhalten, womit sich derselbe von mir beurlauben wolle. Und gleichwie Ich Ihn sein Glück und Avancement besonders gerne gönne, auch daß sich daselbe täglich vermehren möge, aufrichtig anerkünsche; Also versichre Ich auch denselbe der unveränderliche gnädigste propension womit Ich Ihm jederzeit wohl beygehan gewesen, auch hinführo stets beharren werde.

Des Herrn General-Majors

Wohlaffectionirter

Fr. Wilhelm R.

An

Den Königl Dänischen General-Major,

Herrn von Löwenørn*).

A. B. Borde. H. v. Perlewis.

(Originalen med Kongens egen Underskrift opbevares i Geh. Arch.)

Fra Kronprindsen af Preussen findes og i Geh. Arch.

*) Han findes ogsaa kaldet Löwenør.

en Række af Breve til Löwenörn i Løbet af Aarene fra 1732—1739, begge inclusive. Selve Originalerne ere skjænkede Archivet af Admiral Löwenörn. Vi skulle heraf meddele nedenstaaende i Originalsproget og in extenso, Resten i en ekstraheret Oversættelse:

„Monsieur. Je vous suis infiniment obligé de ce que Vous avez bien voulu Vous charger de mes le ve é s en me procurant quelques beaux homme; Soyez persuadé, Monsieur, que je Vous en aie la plus vive reconnaissance du monde, et que je profiterai de toute occasion pour Vous la marquer par des effets, étant avec bien de l'estime et sans reserve Monsieur, votre bien affectionné ami (Dette synes at være skrevet af en Secretair, hvorimod Prindsen med egen Haand har tilføjet:) je ne Souhaite que l'occassion de vous témoigner ma reconnoissance de toute lespeines que Vous etes Vous donnè pour moi.

Frederik.

à Berlin ce 26. May 1736.

à Mr. le Lieutenant General de Löwenörn.

Under 15de May 1732 tilskrev samme Prinds fra Hauen af Löwenörn paa fransk — i hvilket Sprog alle hans Breve til Löwenörn ere affattede — omtrent saaledes:

Min meget kjære Ven. Jeg er meget glad — trop aise — ved at kunne ved Nærværende bevidne Dem, at jeg bestandig nærer samme Agtelse og Venskab for Dem, som tilforn. Ja, min kjære General, jeg har været meget bedrøvet ved Tanken om at De muligen paa Grund af

af min lange Tausbed kunde troe at jeg var bleven kold-
 sindig — rafroidi — med Hensyn til Deres Person; jeg
 forsikkrer Dem imidlertid om at Virkeligheden — les effects
 — vil godtgjøre det Modsatte. De har uidentvivel erfaret
 at Kongen har viist mig den Naade — la grasse — at
 give mig et Regiment og De veed at man maa anstille
 Hvervinger (des levées) naar man er i en saadan Stil-
 ling, ligesom mit Compagnie ogsaa er et af de mindre.
 Ved den Credit, hvori De staaer, antager jeg at det maae være
 Dem en let Sag at skaffe mig Lov til at hverde — de me-
 faire — mig nogle høie Folk*) — quel que grands hom-
 mes — for mit Compagnie og efter eget Valg og for min
 Regning. Dersom jeg erholder denne Tilladelse, vil jeg
 sende en Captain af mit Regiment ved Navn Grebing, for
 hvem jeg indestaaer, at han ikke vil misbruge en saadan
 Tilladelse og jeg forsikkrer Dem om at dette vil være at
 gjøre mig den største Tjeneste af Verden. Jeg er overbe-
 viist om at De nok vil vise mig denne Førsøielse og dersom
 det skulde staae i min Magt at gjøre Dem nogen saadan,
 da vilde De i Sandhed forbinde mig meget ved at sige det
 og at give mig Leilighed dertil. Jeg beder Dem imidlertid
 at forsikkrer Kongen Deres Herre om mit oprigtige Venstabs.
 Jeg føler en sand Tilbøielighed til at holde af denne Fyrste
 og jeg beder Dem om at forskaffe mig hans Venstabs paa

*) Det kunde synes som om Faderens Forkjærlighed i
 denne Retning har været arvelig ned ad; men det vil
 senere sees at Prindsen havde en guldig og fornuftig Grund
 til sit Forlangende i denne Retning.

hvilket jeg engang haaber at give ham reelle Beviser. Og De, min Kjære, gjør De Regning paa mit Venkab, som paa en Klippe.

Frederik.

Følgende Postskriptum er derefter tilføjet med Prindsens egen Haand: „De seer at jeg skriver til Dem uden al Ceremonie, hvilket ogsaa blandt Benner passer bedre end Complimenter — et cela sent bien plus le stille d'ami que les Complimens — ; jeg beder Dem om et snarligt Svar, da Sagen er mig mere magtpaaliggende end De maaskee troer.“ Under 22de Juli samme A. skrev han atter til Löwenørn med Capitain Græbenig, som var sendt for at faae de høie Folk, som han forsikrer „at han ikke i hele Tydskland kunde faae saaledes som han ønskede dem“ og under 9de August s. A. fra Ruy in atter om samme Gjenstand. Fra samme Stad — som ogsaa af ham bliver kaldet Muppin — skrev han under 4de Februar 1733 et Taksigelses-Brev til Löwenørn — som her bliver tituleret saaledes: „Au General de Löwenørn“ — med Bevidnelse om hans Forbindtlighed til Löwenørn for hvad denne har gjort for hans Capitain Græbenig — som han her bliver kaldet — i det Löwenørn har skaffet ham 4 Karle af en stjøn Vært — *quatre hommes d'une belle taille*. Han slutter med at forsikre Löwenørn om „at han ikke skal lade gaae forbi en eneste Leilighed til at bevidne hans Erkjendtlighed og Venkab.“ Under 12de Juli 1735 findes atter en Skrivelse om 4 andre høie Folk affattet i sædvanlig Form men med følgende egenbændige Tilfætning: „Jeg

henvender mig til Dem, i det jeg henregner Dem blandt mine trofaste Venner, i det Haab at De forskaffer mig Tilladelse til at hverve 3 eller 4 høie Folk — 3 ou 4 grandes corps —, det er den eneste Maade paa hvilken man kan indbynde sig... *) I et Brev dateret Berlin den 23de September 1735 skriver han atter til Løwenørn og forsikkrer denne om, at han ikke paa nye skulde have overhængt ham, dersom han havde vidst paa nogen anden Maade at finde en Udvei — si je m'avez peut tirer autrement d'affaires **) — men, naar man befinder sig i Nød, henvender man sig snarere til sine Venner end til Andre. Han henvender sig dertor til Løwenørns Konge for at faae nogle Folk, som dog ikke behøve at være saa store, naar de ere: d'une Taille, un tennsol peut élevée. — Til Slutningen hedder det, „at Herr P r e t o r i u s ”), som er en meget hønnet Mand, kan bevidne at vi ofte tale om Dem.“ I Aarene 1736 og 1738 findes ligeledes Breve fra Prindsen til Løwenørn om den samme Gjenstand. Men omsider

*) C'est l'unique chose par quoi l'on pulse faire Sa cour. — Disse Ord løfte Sloeret og forklare det Gaadefulde i at en Fyrste som Frederik den store skulde have været besat af en saadan Manie for høie Folk. Han vilde nemlig derved søge at gjenvinde sin Faders Kjærlighed.

**) Man seer at Prindsens Kransl er ikke det Bedste, som Voltaire ogsaa i sin Tid har gjort sig lystig over. —

*) Dette synes at være den sanne, om hvis Udlevering der tidligere var Spørgsmaal. Hans Ustyld maa vel senere være kommen for Dagen.

varierede dog Materien. Fra Berlin skriver nemlig Prindsen under 19de Januar 1739 til Löwenørn: „Man har fortalt mig at De skulde ønske til Deres Tjeneste nogle tapre og værdige Officierer, som havde tjent iblandt min Faders Tropper. Jeg beder Dem i den Anledning at underrette mig om dette forhold sig saaledes, og i saa Tilfælde, da kan jeg anbefale Dem en Officier, som har været Generaladjutant hos Prindsen af Anhalt, Armens første Feldtmarsskalk. Dersom De vil modtage denne Officier og ansætte ham i samme Egenkab, da garanterer jeg for hans Conduite og kan forsikre Dem at De i hans Person vil acqvireere en meget bonnet og værdig Mand. Brevet ender med de sædvanlige Benstabsforsikringer. Under 4die Febr. s. A. skriver Frederik atter til Löwenørn fra Berlin om 2 smukke Karle, som ønskes hvervede af en Capitain Find, der anbefales til Löwenørn. Prindsen har her med egen Haand tilføjet et Postskriptum, hvori det hedder: „De gjør Dem ingen Begreb om hvor stor Indflydelse saadanne Bagateller kunne have paa min Skjæbne, hvorfor jeg beder Dem om at forbjælpe Find til de omtalte Kell.“

Under 25de s. M. tilskriver Prindsen fra Remusberg af atter Löwenørn angaaende den før omskrevne Generaladjutant, hvis Navn er „Fouquet“ og som var Major og falden i Unnaade hos Prindsen af Anhalt, der lod sig regjere af sin Søn Maurits og nu forfulgte Fouquet med sit Had indtil det Yderste. — „De kjender — skriver Frederik — Prindsen af Anhalt og veed at han er en uferøselig Fiende og Fouquet har steds været af mine

Benner." Han skriver derpaa ogsaa om Hvervingen og tilføjer at Kongen skjænder — gronde — naar vi ikke har Rekrutter... „c'est à mon corps defendant que je Vous importune, mais je ne saurais qui faire, il faut boire l'iniquité de son Siecle puisqu'on y est" — bedøder det. — Han yttre derester, „at han har tilskrevet Kongen af Danmark om 2 af Hestgardens Karle," om hvilken Garde han bemærker, „at han ikke vidste at denne betragtedes som en Helligdom — Sanctuaire — eller at en saa øvlyst Fyrste, som Kongen af Danmark brød sig noget derom, medens beses — vedbliver han — saadanne Folk ere Midler til vor Lykke og til min Fred." Af et Brev dat. Ruyppin d. 29. Marts s. N. fra Prindsen til Løwenørn sees det at Andragendet om de 2 Hestgarder er blevet bevilget. Han taler tillige heri Løwenørn for at denne har overtruffen hans Forventninger med at skaffe ham Rekrutter. Han udtrykker sig herom saaledes: Nous sommes dans un galere, il y faut ramèr, l'aurage devient à la Verité plus difficile jour en jour, et qui manque du secours d'amis se tire mal d'affaire."

Majet Fouquet sees af samme Brev at være bleven engageret i dansk Tjeneste og at forberede sig til Afreise. I en Skrivelse dat. Ruyppin d. 7. Mai 1739 taler Prindsen Løwenørn for de skjønne Rekrutter og anbefaler atter Fouquet, om hvem han skriver at han med Laarer i Dinene forled Preussen og Prindsen forsikrer at dersom han havde noget at sige — si j'avois quelque Voye en Chapitre — skulde han aldrig forlade preussisk Tjeneste. Han

haaber ved Fouquets Exempel at overbevise Löwenørn om sin Erkjendtlighed med Venner og i det mindste at gjøre den almindelige Tale om Fyrsters Utaknemmehed til Usandhed for sit Bedømmende - *et que dumoins je donnera un dementie à ce qu'on debite vulgarement de l'ingratitude des princes*'' . —

Det sidst. Brev, der findes fra Vrindsen til Löwenørn, er dat. Berlin d. 4. Juli 1739 og lyder saaledes: „Min kjære Ven. Jeg kan ikke lade Deres Søn reise uden at medgive ham et Brev til Dem og uden at bede Dem om at modtage mit Vortrait indfattet i en Snuustobaks-Daase — en tabatiere — som er en mere transportabel Format end det, som jeg for nogle Aar siden sendte Dem. Jeg nærer det Haab at det vil gjenskalde i Deres Grindring Mindet om en Ven, som holder meget af Dem — *qui vous aime* — Jeg nærer saa stor en Høiagtelse for Dem, som det kun er mueligt, medens jeg bestandig forbliver, min kjære General, Deres meget troefaste og hengivne Ven Frederik.“

Under samme Dato og formentlig ved samme Leilighed har Kongen af Preussen selv i det tydske Sprog tilskrevet Löwenørn saaledes: „Velbaarne Herr General v. Löwenørn. Jeg har rigtigheden modtaget Deres Skrivelse af 16de Juni og det har været mig særdeles behageligt deraf at erfare Deres saa udtrykfulde Bevidnelse om Hengivenhed og stedsevarende Grindring om os. Da jeg nu i Betragtning af at Herr Generalen er min gamle Ven har givet sammes Søn Bevise paa min Devaagenhed, saa har

saudant været mig saa meget desto behageligere, som jeg i denne har funden en vakker, fornuftig og net ung Cavaleer — einen recht artigen, vernunftigen und wohlgeordneten jungen Cavalier — som alle her have syntes godt om, hvorfor jeg nærer sikkert Haab om at han vil træde i sin Faders Fodspoer. Forøvrigt forbliver jeg siidsse med ligesaa stor Høiagtelse som Hengivenhed — Vropension — Deres meget effectionerede Ven Friderik Wilhelm. An den General Baron v. Löwenørn.“ Den seneste Skrivelse fra Kongen af Preussen til Löwenørn er dat. Potsdam den 11te Sept. 1739 og indeholder Talsigelse til Löwenørn ferdi han hos Kongen af Danmark havde forskaffet Fripas for 200 Stykker -- Kanoner — som Kongen behøvede.

I Geh. Arkh. findes fremdeles (under Sverrig Nr. 310) 2 af Löwenørns Indberetninger til Kong Frederik IV, den ene dat. Stokholm d. 23de og affkrevet d. 25de April sildig om Aftenen 1719 (for en stor Deel med Gbiffre) og en anden af 25. May s. A., begge paa flere Ark. I den første hedder det blandt andet: „at der ikke er at tænke paa at Sverrig skulde give noget Equivalent for Schleswig-Holstein. Ved at sondere Rigets Store i denne Anledning havde Baron Sparre og Grev Reinschild blandt andre svaret Löwenørn „at de vilde lade sig stegle den Dag slikt stete“ og han bemærker „at de svenske Ministre og Prindsen af Hessen holde Hertugen for en større Fiende end Deres Majestæt!“

I det vi slutte nærværende Fremstilling maae vi beklage at Archivernes rige Gruber for sildig have aabnet sig for os — tildeels paa Grund af tidligere Forvirring i Ordningen af samme, der bevirker at kun Tilfældet bringer Ting for Lyset, som forgjæves søges paa det rette eller rimeligste Sted — hvorved Arbeidet er bleven mere ufuldkomment end det ellers maastee vilde være blevet.

Rettelser.

- Paq. 7 9de Linie fra neden til læs: til.
— 10 3die Linie v. Western l. v. Westen.
— 26 nederste Linie Herugen l. Hertugen.
— 27 9de Linie fra oven har l. var.
— 28 7de Linie oare l. vore.
— 29 13de Linie flætte l. slætte.
— 39 9de Linie illade l. tillade.
— 45 11te Linie het l. det.
— 46 14de Linie volals l. voulu.
— 59 2den Linie tilhælp l. til hjælp.
— 69 15de Linie høieste l. højeste.
— — sidste Linie General l. Generall.
— 96 2den Linie fra neden alent l. alene.
— 101 3die Linie fra neden hvilken l. hvilken.
— 202 13de Linie fra oven Hertug l. Hertug.
— 209 Noren Negvtlalsos l. Negvtalsos.
— 216 3die Linie fra neden possedell l. possidetis.
— 218 1ste Linie fra oven Söhlthal l. Söhlenthal.
— 223 13de Linie Caeteret l. Carteret.
— 230 1ste Linie früberhen l. früberhin.
— — 4de Linie Mannestamm l. Mannestamme.
— 239 11te Linie fra oven Ublretriboos l. Ublretribum.
— 242 11te Linie possibunt l. possidebunt.
— 273 1ste Linie udgaaer Stregen og XXII.
— 274 5te Linie ne l. ne.
— 277 9de Linie l'Jalie l. l'Jatte.
— 308 3die Linie fra neden Forhandlinger, l. Forhandlinger.
— 315 9de Linie fra oven Bedkommeode l. Bedkommende.
— 323 2den Linie fra neden mangler ; (Semicolon).
— 324 7de Linie Exulcerationœ l. exulceratio Vesicæ.